

КНЗ «ЧОІПОПП ЧОР»

https://lifestyle.24tv.ua/ru/kartinki-s-dnem-uchitelja-2022-otkrytki-pozdravlenija-uchiteljam_n2167085

Педагогічний ВІСНИК

2024
№ 4

Шановні колеги!

Настає Новий 2025 рік. Україна захищається від лютого ворога, який руйнує наші затишні оселі, нищить культуру, засмічує нашу землю, забирає життя. Але попри все зло і тяжкі випробування, які приносить війна, особливе відчуття єдності дає нам сил і витримки, зміцнює віру в нашу Перемогу.

Прийміть найщиріші вітання і побажання у новому році значних успіхів і здобутків у всіх справах та важливих звершеннях на ниві освіти; духовних сил, виважених рішень, мудрості та оптимізму! Нехай щедра доля подарує міцне здоров'я, додасть наснаги й невичерпної енергії, а зимові свята, ступивши на поріг вашої оселі, принесуть родинне тепло та злагоду, добробут і затишок, мир і процвітання, впевненість у майбутньому.

Народна мудрість говорить так: "Якщо твої плани розраховані на рік - сій жито, якщо на десятиліття - саджай дерево, а якщо твої плани розраховано на віки - виховуй дітей". Тож слідуйте цій мудрості і з гідністю робіть найважливішу справу – навчайте і виховуйте покоління, яке народилось у незалежній державі і за своїми поглядами, ідеями, цінностями буде вірним і відданим своїй країні.

З повагою, Головний редактор,
ректор КНЗ «Черкаський
обласний інститут післядипломної
освіти педагогічних працівників
Черкаської обласної ради»,
доктор філософії, доцент,
Заслужений працівник освіти України
Наталія ЧЕРТУРНА і
редакційна колегія

Засновник журналу:
Черкаський обласний інститут
післядипломної освіти педагогічних
працівників

Регістраційне свідоцтво
ЧС № 1034 ПР від 20.09.2018

Журнал видається з березня 1995 року
щоквартально

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Н. М. Чепурна, ректор КНЗ "Черкаський
обласний інститут післядипломної освіти
педагогічних працівників Черкаської обласної
ради", кандидат педагогічних наук, Заслужений
працівник освіти України, доцент
(головний редактор)

Г. А. Назаренко, проректор
з наукової-методичної роботи інституту,
доктор педагогічних наук, професор
(науковий редактор)

К. М. Криворот (заступник головного редактора)

Н. І. Лісова, проректор з питань зовнішнього
незалежного оцінювання та моніторингу якості
освіти інституту, доктор педагогічних наук

Ю. І. Завалевський, заступник директора
Державної наукової установи

«Інститут модернізації змісту освіти»,
доктор педагогічних наук, професор

Т. В. Черкашина, доктор
педагогічних наук

Т. К. Андрющенко, доктор
педагогічних наук, професор

С. А. Гаряча, кандидат педагогічних наук

О. В. Крутенко, кандидат
педагогічних наук

Ю. М. Зоря, кандидат
педагогічних наук

Технічна редакція та комп'ютерна верстка

В. М. Шемшур

Відповідальний за друк **В. М. Шемшур**

Думка редакції не завжди збігається
з думкою автора

Редакція рукописів не рецензує
і авторам не повертає

За достовірність фактів, цитат, власних імен,
географічних назв та інших відомостей
відповідають автори публікацій

Рекомендовано до друку
вченою радою ОПОПП

Протокол №5 від 21.12.2024

Підписано до друку 26.12.2024

Папір друкарський №1

Умовн. друк. арк. 5,25

Зам. № 1721

Тираж 1000 пр.

Адреса редакції:

18003, Черкаси, Бидгощська, 38/1,

КНЗ "ЧОПОПП ЧОР",

т. +380-472-64-21-78

e-mail: redaktor6@ukr.net

ОСВІТА 21 СТОЛІТТЯ

Криницька О.Ю. Зрощуємо життестійкість та базове
почуття безпеки здобувачів освіти. Про впровадження
Програми «Цілющий ліс» у заклади освіти.....2

НАУКА-ШКОЛІ

Норкіна О.В. Нові професійні ролі та функції
сучасного вчителя в освітньому процесі НУШ.....5
Сотула О.В. Економічна культура сучасного
педагога та її основні компоненти.....8
Крутенко О.В. Партнерство закладу освіти і
батьків: сучасні виклики і шляхи їх подолання.....11

МЕНТАЛЬНЕ ЗДОРОВ'Я УЧАСНИКІВ ОСВІТЬНОГО ПРОЦЕСУ

Брайченко Т.В. Головні аспекти організації
безпечного освітнього середовища у закладі освіти...14
Похил Л.Д. Розвиток резильєнтності учасників
освітнього процесу в умовах війни.....18
Холоденко М.І. Елементи снузелен-терапії у
відновленні ментального здоров'я здобувачів
освіти23
Теслюк П.В. Діагностико-корекційна робота
зі стресовими станами учасників освітнього
процесу.....25
Руденко І.М. Психопрофілактика професійного
вигорання педагогічних працівників в умовах
сьогодення.....29
Каптенко Л.В. Здоров'язберігаючі технології
на уроках математики.....32

МЕТОДИКА. ДОСВІД

Савицька Г.І. Формування культурологічної
компетенції на початковому етапі вивчення
французької мови як другої іноземної.
Із досвіду використання автентичного матеріалу.....35
Плахута В.В. Козацька педагогіка – складова
системи національно-патріотичного виховання.....38
Черказна Д.В. Пілотування НУШ: розвиток
критичного мислення учнів на уроках фізики.....41
Хлівна О.В. Проекти як основа дослідницької
діяльності на уроках хімії в 7 класі НУШ.....45
Заболоцька О.В. Проектуємо й застосовуємо
найпростіше лабораторне обладнання.
Розробка конспекту уроку для 7 класу з курсу
«Хімія» за модельною програмою Г.А. Лашевської.....48
Підпалько О.В. Окраса української землі.
Розробка сценарію засідання української світлиці.....51
Кондратюк С.Ю. Сучасні вектори розвитку
технологій. Досвід зарубіжних країн у викладанні
предметів технологічної освітньої галузі.....54
Дон А.П. Самореалізація особистості у
підлітковому та юнацькому віці. Розробка
тренінгу з основ здоров'я для учнів 9 класу.....58
Мединська А.С. Формування математичних
уявлень учнів початкової школи з допомогою
LEGO-технології.....60
Власюк М. В. Її величність – книга. Методичний
матеріал на допомогу учителю початкових класів.....64
Алілуйко Н.П. Правовий калейдоскоп «Буття
народу – у його душі, життя народу – у його оселі».
Розробка сценарію позакласного заходу для
учнів початкової школи.....70
Гловацький С.В. Розвиток в учнів ключових,
міжпредметних і предметних компетентностей.....73
Боговик Г.В. Розвиток естетичної культури старших
дошкільників засобами вітчизняного мистецтва.
Із досвіду використання мистецької спадщини
Катерини Білокур.....76
Семенука І.В. Організація ігор у дитячому садку і
вдома. Методичні рекомендації.....79
Шевченко І.М. Подорож до лісової галявини.
Розробка уроку з математики для учнів 2 класу.....83

О.Ю. КРИНИЦЬКА,

завідувач ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ЗРОЩУЄМО ЖИТТЄСТІЙКІСТЬ ТА БАЗОВЕ ПОЧУТТЯ БЕЗПЕКИ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОГРАМИ «ЦІЛЮЩИЙ ЛІС» У ЗАКЛАДИ ОСВІТИ

У 2024 році КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради» в особі ректора, доктора філософії, доцента, Заслуженого працівника освіти України, кандидата педагогічних наук **Наталії Чепурної** та Всеукраїнська благодійна організація «Український фонд «Благополуччя дітей» в особі виконавчого директора **Тетяни Басюк** підписали меморандум про співпрацю з метою реалізації спільних дій, спрямованих на **виховну та психопрофілактичну роботу у закладах дошкільної освіти, початковій школі закладів загальної середньої освіти шляхом підсилення резильєнтності (стійкості) та базового почуття безпеки в дітей через розвиток їхніх власних внутрішніх ресурсів та беручи до уваги Закон України «Про освіту», Державний стандарт початкової освіти, Концепцію Нової української школи та Всеукраїнську програму ментального здоров'я.**

У межах співпраці буде реалізовуватись спільна ініціатива проєкту УФБД у партнерстві з Дитячим Фондом Німеччини за фінансової підтримки Федерального міністерства економічного співробітництва та розвитку Німеччини (BMZ), що базується на розумінні актуальної потреби в психопрофілактичних програмах для роботи з дітьми 4–7 років, які сьогодні живуть під сирени та вибухи снарядів і стають свідками травматичних подій, які виснажують їхні природні механізми стресостійкості та збільшують ризик виникнення посттравматичних розладів.

Меморандум передбачає впровадження підготовки фахівців у сфері дошкільної та початкової освіти до практичної роботи з посилення стресостійкості в дітей 4–7 років засобами методики «Цілющий ліс: зрощуємо життєстійкість та почуття безпеки», що базується на творчій взаємодії з природним середовищем та експресивними видами мистецтва.

Формування безпечного та здорового освітнього середовища сприятиме кращій реалізації інтелектуального, фізичного, соціального та емоційного розвитку учнів, їх потенціалу, а також матиме позитивний вплив на стан громадського здоров'я, економіки та демографії в цілому в Україні.

НАЦІОНАЛЬНА СТРАТЕГІЯ розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі

Краса природи – це могутнє джерело енергії думки, це поштовх, що пробуджує і ледачу, і сонну, і інертну думку. Перед красою кожна дитина така, якою вона є насправді, під впливом краси вона стає такою, якою вона повинна бути. Коли дитина опиняється вічна-віч з природою, коли перед нею відкривається світ дивних речей – дайте волю дитячим вчинкам, саме через вчинки ви найкраще зможете спостерігати, як сприймає навколишній світ кожна дитина, що вона бачить, як думає.

В. Сухомлинський

Що таке екотерапія

"Цей ліс живий. У нього добрі очі.
Шумлять вітри у нього в голові.
Старезні пні, кошлаті поторочі,
літопис тиші пишуть у траві.
Малі озерця блискають незлісно,
колише хмара втомлені громи.
Поїдемо поговорити з лісом,
вже тоді я можу і з людьми".

Ліна Костенко

ВБО УКРАЇНСЬКИЙ ФОНД «БЛАГОПОЛУЧЧЯ ДІТЕЙ» ПРО МЕТОДИКУ «ЦІЛЮЩИЙ ЛІС»

Гарантувати безпеку дітей під час освітнього процесу – один із ключових пріоритетів сьогодні. Безпека – багатогранне поняття і залежить від різних чинників, зокрема фізичного, емоційного, психологічного та соціального комфорту.

ВБО Український фонд «Благополуччя дітей» впродовж 2024-2025 років реалізує проєкт «Зміцнення життєстійкості та покращення психічного здоров'я дітей в Україні шляхом впровадження тренінгової програми для освітян» у партнерстві з Дитячим Фондом Німеччини за фінансування Федерального

міністерства економічного співробітництва та розвитку Німеччини (BMZ).

"Цілющий ліс" - це психопрофілактична методика роботи з дітьми 4-7 років. Тут завдяки діяльності на природі та мудрому супроводу фасилітаторок і фасилітаторів діти зміцнюють свою природну резильєнтність і здобувають незамінні для щасливого й безпечного життя м'які навички. А розпочиналось все так.

«Коли почалося повномасштабне вторгнення, ми зрозуміли, що в надзвичайних умовах опинилися мільйони дітей в Україні, що на їхнє життя, фізичне й психічне благополуччя впродовж років впливатимуть ризику, невизначеність і травмуючі події війни. Як допомогти дітям зберегти себе? Чи є успішні програми, що підтримують дитячу життєстійкість під час війни? Ми звернулися до досвіду інших країн. Багато відповідей ми знайшли в працях ізраїльських колег, зокрема Мулі Лахада — психолога, фахівця з вивчення травми та механізмів стресодолавання, одного з основоположників ізраїльської системи ментального здоров'я.

У березні 2022 ми вже писали Мулі Лахаду на електронну пошту. Писали навмання, щось на зразок: «Добрий вечір, ми з України, у нас велика війна. Допоможіть, наші освітяни не знають, як іти до дітей після всього, що нам доводиться переживати». А Лахад відповів і щедро поділився саме тим, що нам було потрібно.

The Healing Forest in Post-Crisis Work with Children («Цілющий ліс у посттравматичній роботі з дітьми») Ронена Бергера та Мулі Лахада — книга, створена на основі знань про цілющий вплив гри, творчості і природи. З 2011 року описана в ній програма «Безпечне місце» встигла допомогти тисячам дітей в Ізраїлі.» [1]

ДЕТАЛЬніше ПРО КНИГУ THE HEALING FOREST IN POST-CRISIS WORK WITH CHILDREN («ЦІЛЮЩИЙ ЛІС У ПОСТТРАВМАТИЧНІЙ РОБОТІ З ДІТЬМИ») РОНЕНА БЕРГЕРА ТА МУЛІ ЛАХАДА

Ця книга написана у 2011 році на запит ізраїльських психотерапевтів, консультантів, вчителів та батьків, які ростять дітей в умовах ризику, невизначеності та тривалого стресу внаслідок воєнних дій. Сьогодні вона відповідає на актуальну потребу України в програмах, які не тільки сприятимуть зниженню рівня тривожності в дітей та відновленню після пережитого травматичного досвіду, а також запобігатимуть травмі.

Праця створена на основі знань про те, що гра, творчість та зв'язок із природою є цілющими. Описана тут програма «Безпечне місце» допомогла тисячам дітей знизити рівень тривожності та віднайти почуття безпеки, яке є необхідним для розвитку. Дослідження програми показали, що вона також допомогла дітям справитися з низкою емоційних труднощів, пов'язаних із, наприклад, зміною місця проживання, розлученням батьків, насильством, хворобою та

смертю. На груповому рівні дослідження засвідчили, що програма спонукала дітей до того, щоб знаходити сили, розвивати резильєнтність та зменшувати рівень насильства, сприяла згуртованості та безпеці в дитячому садочку та шкільному класі.

Перша частина книги включає інформацію про теорію травми, творчі методи, силу уяви та гру в роботі з травмою. Окремий розділ присвячено теорії та моделі терапії природним середовищем.

Друга частина книги містить оповідання «Безпечне місце» в кольорах, 12 детальних планів сесій програми «Безпечне місце», а також додаткові активності та ідеї для адаптації програми для дітей молодшого віку та інших локацій.

Як «Цілющий ліс» зростає в Україні?

Експерт(к)и БФ «Благополуччя дітей» переклали посібник, здійснили апробацію програми «Безпечне місце» і розробили методичні рекомендації, адаптувавши оригінальні матеріали до українського освітнього процесу, життєвих реалій та навіть кліматичних умов.

Українська програма «Безпечне місце» має психопрофілактичне спрямування. Це означає, що ми розвиваємо в дітей навички стресодолавання, формуємо резильєнтність, тобто життєстійкість і гнучкість, яка допоможе вистояти, коли дитина стикнеться зі стресом чи тяжким досвідом.

ПРО ЩО УКРАЇНЬСЬКА ВЕРСІЯ ПРОГРАМИ?

1. В основі Програми лежить історія «Безпечне місце», головними героями якої є Охоронці лісу. Згідно з історією, у чарівному лісі трапляється пожежа, від неї страждають дерева та звірі. Відважні Охоронці гасять пожежу і рятують лісових мешканців, а чарівний ліс поступово відновлюється.

2. Програма є своєрідною лабораторією, у якій діти вчаться безпечно проживати та інтегрувати складний емоційний досвід. Використовуючи сюжет та метафори історії «Безпечне місце», діти приміряють ролі її героїв: тварин, рослин, Охоронців лісу.

3. Переважна більшість активностей відбувається в природному середовищі — надворі. Там діти облаштовують власне Безпечне місце («Будиночок на природі»), там відпочивають, спостерігають за рослинами й тваринами, наводять лад, запрошують туди гостей тощо.

4. Піклуючись про довілля, діти бачать результати своїх зусиль і здобувають досвід контролю над власним життям. Усі активності Програми групові, тож діти здобувають досвід співпраці, а також причетності до чогось більш значущого за себе, відчувають свою належність та цінність для спільноти.

5. Сесії містять багато ігрових ритуалів, які допомагають стабілізувати дитячу психіку. Програма має тривалий ефект. Після її завершення діти

у складних ситуаціях можуть повертатися до цілющої метафори Безпечного місця та використовувати здобуті навички стресодолання.

Програму може впровадити у будь-який заклад освіти, у якому навчаються дошкільнята або молодші школярі.

Протягом 2023-24 років група психологів та методистів проєкту пройшла ґрунтовну підготовку. У 2024 році програму «Безпечне місце» було пілотовано у 12 закладах освіти у Вінницькій, Волинській, Івано-Франківській, Тернопільській, Черкаській, Чернівецькій областях і Києві.

ЯК МОДЕЛЬ BASIC PH ДОПОМАГАЄ РОЗВИНУТИ ЖИТТЄСТІЙКІСТЬ?

«Цілющий ліс» (як і кілька інших програм нашого фонду) ґрунтується на ресурсорієнтованій моделі стресодолання BASIC Ph, розробленій Мулі Лахадом та його колегами. Ця проста, зручна в практичному використанні модель неодноразово довела свою ефективність.

Усі ми від народження володіємо потенціалом відновлення та адаптації. Є шість каналів, шість елементів стійкості, використовуючи які, людина може долати стрес.

Комбінація цих елементів формує наш стиль подолання труднощів — у кожної людини він унікальний, свій. Ось чому комусь допомагає прогулянка, комусь — спів, а комусь — поплакати.

Коли трапляються надзвичайні події, людина втрачає опори і звичних способів стресодолання стає недостатньо. У такі моменти саме час підключати інший канал.

Оскільки програма «Безпечне місце» є психопрофілактичною, вона активує кожен з каналів і формує в дітей навичку користуватися ними всіма.

Завдяки чергуванню різнопланових активностей, об'єднаних спільним сюжетом і метою, діти розширюють свій репертуар стратегій стресодолання.

В апробації програми взяли участь 230 дітей. Серед них і ті, які, за свідченнями батьків, мали досвід травмуючих подій, і ті, які не мали такого досвіду. У ході програми діти обох категорій стали більш відкритими, грайливими, легше знаходять спільну мову з однолітками. Також програма допомогла дітям розвинути такі навички:

- вільно висловлювати ідеї та пропозиції;
- висловлювати власну думку;
- говорити про свої почуття;
- співчувати;
- просити про допомогу;
- використовувати конструктивні стратегії стресодолання (як-от дихальні вправи, проговорення заспокійливих фраз чи спогади про «безпечне місце»).

Вихователі й батьки зазначають, що після участі в програмі діти менше виявляють метушливість, непосидючість, дратівливість, втомлюваність, плаксивість, проблеми зі сном та апетитом.

ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОГРАМИ «ЦІЛЮЩИЙ ЛІС» У ЗАКЛАДИ ОСВІТИ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У жовтні відбулась перша сесія очних зустрічей тренінгу для педагогічних працівників дошкільної та початкової освіти «Інноваційні підходи у посттравматичній роботі з дітьми», проведених на базі КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради». Даний тренінг розроблений в межах реалізації меморандуму про взаємодію між КНЗ «ЧОІПОПП Черкаської обласної ради» та Українським фондом «Благополуччя дітей» у партнерстві з Дитячим Фондом Німеччини за фінансування Федерального міністерства економічного співробітництва та розвитку Німеччини з використанням методики «Цілющий ліс: зрощуємо життєстійкість та почуття безпеки». Методика складається з 12 сесій взаємодії дитини з природним середовищем, де діти завдяки творчості, грі та підтримці дорослих зміцнюють свою стресостійкість.

Впровадженню тренінгу передувала практична апробація методики «Цілющий ліс» на базі **Черкаської загальноосвітньої школи №8 Черкаської міської ради** (директор Тетяна Борисівна Саєнко) та **дошкільного навчального закладу (ясла-садок) №69 «Росинка»** (завідувач Шамрай Марина Вадимівна).

Протягом двох тижнів тренери проєкту Олена Рясна, Олеся Демиденко, Людмила Сільвашко та Марина Шамрай навчали та надавали практичні рекомендації учасникам тренінгу, щодо впровадження даної методики в практичній роботі закладів освіти.

Творчу атмосферу та щирі емоції учасників тренінгу неможливо передати словами. Та мені, як координатору даного проєкту зі сторони інституту, було надзвичайно приємно чути неймовірно теплі та захоплені відгуки учасників щодо змісту, забезпечення та організації заходу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про Національну стратегію розбудови безпечної і здорового освітнього середовища у новій українській школі. Схвалено Указом Президента України від 25 травня 2020 року № 195/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/195/2020#Text>
2. *Благополуччя дітей. Український фонд.* URL: <https://childfund.org.ua/diialnist/tsiliushchii-lis-zroshchuiemo-zhyttiestiikist-ta-bazove-pochuttia-bezpeky-ditei>
3. Цілющий ліс у посттравматичній роботі з дітьми. Ронен Бергер | Мулі Лахад URL: <https://childfund.org.ua/publikatsii/tsilyushchij-lis-u-posttravmatichnij-roboti-z-ditmi-ronen-berger-muli-lakhad>

О. В. НОРКІНА,

доцент кафедри дошкільної освіти та професійного розвитку педагогів комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників», кандидат педагогічних наук

НОВІ ПРОФЕСІЙНІ РОЛІ ТА ФУНКЦІЇ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ НУШ

У статті досліджується роль освітян у Новій українській школі (НУШ), наголошується на важливості відповідальності та професіоналізму. Ключові моменти включають розвиток освітнього середовища в Україні, важливість підготовки та розвитку вчителів, а також вплив ефективної педагогіки на результати навчання учнів. Актуальність даної теми полягає в реформах, що відбуваються в українській освіті, та потребі в кваліфікованих педагогах, які б орієнтувалися в цих змінах. Стаття побудована таким чином, щоб надати уявлення про виклики та можливості, з якими стикаються вчителі в НУШ, висвітлюючи основні якості та компетенції, необхідні для успіху в цій новій освітній парадигмі.

У процесі реформування освіти в Україні роль педагога значно змінилася. Концепція Нової української школи (НУШ) передбачає нові підходи до викладання та взаємодії між вчителем і учнем. Вчитель більше не є лише передавачем знань. Він виступає у кількох нових ролях – **коуча, фасилітатора, тьютора та модератора**, кожна з яких має свої специфічні завдання та вимоги до професіоналізму педагога. У цій статті розглянемо ключові нормативні документи, що регламентують роль педагога, а також проаналізуємо особливості та поради до кожної ролі.

Закон України «Про освіту» (2017 р.) визначає педагогічну свободу вчителя та акцентує увагу на необхідності розвитку в учнів критичного мислення, самостійності та інноваційного підходу. Педагог повинен не лише навчати, а й сприяти розвитку учня як особистості.

Дитиноцентричний підхід до навчання, що вимагає від учителя адаптувати навчальний процес під індивідуальні потреби учнів, передбачає Закон України «Про загальну середню освіту» (2020 р.). Особлива увага приділяється індивідуальним освітнім траєкторіям та тьюторській підтримці.

Державний стандарт базової середньої освіти (2020 р.) визначає компетентнісний підхід до навчання, що змінює роль учителя з викладача на наставника, організатора та фасилітатора освітнього процесу. А також описує роль учителя у розвитку ключових компетентностей учнів, таких як критичне мислення, співпраця та соціальна відповідальність.

У концепції НУШ підкреслено: «Нова школа потребує нового вчителя, який зможе стати агентом змін.» «У зв'язку з цим варто говорити про нову роль учителя – не як єдиного наставника та джерела знань, а як коуча, фасилітатора, тьютора, модератора в індивідуальній освітній траєкторії дитини» [3, с. 16]. Узагальнюючи наукові дослідження та педагогічний досвід, визначимо сутність кожної із зазначених ролей педагога.

Першою розкриємо *роль учителя як фасилітатора*. У перекладі з англійської (facilitate) цей термін означає «сприяти, допомагати, полегшувати». Фасилітатор – це педагог, який

створює умови для ефективної роботи групи або класу. Він не нав'язує свою думку, а спрямовує учнів до самостійного пошуку рішень.

Фасилітатор не зацікавлений у підсумках обговорення конкретних питань, не представляє інтереси жодної з груп-учасників чи персоналії і не бере прямої участі в обговоренні, але несе відповідальність за якісне виконання завдань і є радше супровідником навчальної групи у їхньому особистому розвитку. Завдання учителя-фасилітатора полягає в організації спілкування всіх учасників обговорення з нейтральної сторони, налагодження ефективного обміну думками таким чином, щоб зіткнення думок перейшло в конструктивне русло, розбіжності були успішно подолані і прийнятне рішення було вироблено [2, с.119].

Ролі учителя-фасилітатора та просто вчителя іноді можуть переплітатися, оскільки обидві працюють над створенням сприятливого, за потреби інклюзивного середовища для навчання, яке задовольняє різноманітні потреби учнів. Учитель і фасилітатор мають спільну мету – сприяти навчанню та особистісному зростанню кожного учня. Хоча ці ролі можуть мати певну схожість, але їхні основні обов'язки відрізняються в певних аспектах. Учитель є фахівцем з предметів, які викладає, його функція – передавати знання та навички учням. Учитель відповідає за розробку та проведення уроків, оцінку успішності учнів і надання зворотного зв'язку щодо їхнього прогресу. *Головне завдання учителя-фасилітатора* – спрямовувати та підтримувати навчальний процес, створюючи середовище, сприятливе для навчання. Фасилітатор зосереджений на тому, щоб допомогти учням розвинути навички критичного мислення, здатності вирішувати проблеми та ефективно спілкуватися. Фасилітатори заохочують активну участь і співпрацю між учнями, стимулюють та направляють їх до самостійного пошуку інформації, керують освітнім процесом. Організуючи спілкування всіх учасників обговорення, учитель-фасилітатор завжди притримується нейтральної сторони і налагоджує обмін думками. Підсумовуючи зазначене, розуміємо, що ефективне поєднання ролі учителя з фасилітатором гарантує всебічний розвиток учнів та підвищує якість освітніх послуг.

Педагог-фасилітатор має володіти певними уміннями:

- уважно слухати, спостерігати і запам'ятовувати як хід подій, так і стиль поведінки учнів;
- налагоджувати просту і плідну комунікацію між членами навчальної групи;
- аналізувати і корегувати дії учнів;
- діагностувати і заохочувати ефективну (корегувати неефективну) поведінку;
- сприяти створенню моделі ефективного поведінки;

- забезпечувати зворотній зв'язок між учасниками навчального процесу, не використовуючи при цьому «наступальних» і «оборонних» форм спілкування;

- знаходити та активізувати конструктивні моделі поведінки при взаємодії у групі;

- активізувати подібні моделі у міжгруповій роботі;

- викликати довіру учнів, бути терплячим;

- бути справедливим, обирати нейтральну позицію при оцінюванні роботи [1].

Рекомендуємо педагогу, який виконує роль фасилітатора, використовувати проектні форми роботи для того, щоб учні спільно вирішували завдання; створювати безпечне середовище для вираження думок, де кожен учень може вільно ділитися ідеями; організовувати дискусії та мозкові штурми, стимулюючи критичне мислення та співпрацю; розвивати соціальні навички через роботу в групах.

Розглянемо *роль вчителя як тьютора* (від англ. tutor) – особи, що веде індивідуальні або групові заняття із учнями, репетитора і наставника. У вчителя-тьютора інші цілі, стиль та привід для спілкування з учнями. На відміну від звичайного вчителя, який безпосередньо управляє освітнім процесом, тьютор підтримує навчання і супроводжує самоосвіту учнів. У кінцевому результаті учитель відповідає за передавання певної суми знань, а тьютор лише бере участь у пошуку знань, постійно формуючи індивідуальну відповідальність за отримані знання. Основним інструментом досягнення результату учителя є використання методик викладання, у той час як тьютор опирається на постійну рефлексію досвіду самоосвіти. Тьюторство здебільшого базується на ідеї сумлінності учня, що прагне знань, і тьютор підтримує та не дає згаснути цьому вогнику, підштовхуючи учня до нових вершин. Сучасна освіта, що поєднує очне і дистанційне навчання, надає можливість використовувати весь потенціал тьюторства [5, с.52].

Окреслимо *особливості роботи учителя-тьютора*. Тьютор – це наставник, який супроводжує учнів у процесі реалізації індивідуальної освітньої траєкторії, допомагаючи обрати та досягти навчальних цілей.

Зазвичай тьютор працює індивідуально або в невеликих групах з учнями, щоб допомогти їм у навчальному процесі в урочний та позаурочний час для досягнення академічних цілей. Тьютори можуть більш ефективно налаштуватися на особистість дитини, адаптувати педагогічні методики навчання та матеріали під індивідуальні потреби та рівень кожного учня для розвитку конкретних навичок.

Тьютори виконують ряд різних завдань, щоб допомогти учням досягати успіхів у навчанні. Серед них такі:

1. Пояснюють складний матеріал більш доступним і зрозумілим способом.

2. Підтримують при виконанні домашніх завдань і допомагають розібратися в темах, які учні не розуміють повністю.

3. Готують учнів до іспитів, надаючи додаткові матеріали, проводячи практичні уроки та тестування знань.

4. Розвивають в учнів корисні навички, необхідні для успішного навчання, такі як читання, письмо, говоріння тощо.

5. Мотивують учнів до навчання і допомагають їм розвинути впевненість у своїх здібностях.

Навчання з учителем-тьютором має цілий ряд переваг для учнів і вплив на успішне їх навчання. Це індивідуальна увага до кожного учня

і адаптація педагогічних методик під його потреби; більш глибоке розуміння навчального матеріалу; підвищення в учнів мотивації, впевненості і загальних результатів навчання; розвиток навичок самоосвіти.

Зазначимо, що не кожен сучасний учитель стає тьютором, а тільки той, хто має бажання, прагнення, готовий до розвитку. Науковець К. Осадча у своєму дослідженні визначає п'ять відправних пунктів, які дозволяють зрозуміти готовність та бажання педагога ставати тьютором [4].

1. *Створення партнерських взаємовідносин*, які спираються на довготривалу, стабільну співпрацю двох сторін (учителя-тьютора та учня). У цих відносинах тьютор щиро прагне досягнення успіхів учня та постійно допомагає йому в цьому. Діяльність учителя-тьютора схожа на «пошуки найкращого в людині», яка ґрунтується на створенні таких умов, коли підопічний відкриває у собі щось більше, незвичайні можливості. У зв'язку з цим тьютор зосереджує увагу на прагненнях, схильностях підопічного, вказує йому нові перспективи, допомагає визначити цілі та підтримує в їх досягненні. Така підтримка дозволяє учневі визначати у майбутньому ще більш вагомі цілі, а тьютор у разі їх недосягнення не звинувачує в помилках, а допомагає зрозуміти, як їх можна виправити та нагадує про прагнення, бажання.

2. *Створення ситуації успіху*, що пов'язано з визначенням конкретним навчальних цілей, і як в наслідок – здійсненні учнем самостійної діяльності. Для учня необхідною тут є допомога зі сторони вчителя-тьютора у визначенні мети та впевненості у власних силах.

3. *Відкриття тьютором самого себе*. Це готовність до зміни мислення і розвитку, критичне ставлення до власної діяльності, пошук нових можливостей вдосконалення педагогічного досвіду.

4. *Уміння вислухати та задавати уточнюючі питання*, що допомагає зрозуміти думки, позицію учня та спрямувати успішну діяльність через взаємодію.

5. *Прагнення педагога до постійного підвищення власної майстерності* у виконанні ролі тьютора.

Узагальнюючи зазначене, рекомендуємо вчителю, який виконує роль тьютора допомагати учням зрозуміти свої бажання і потреби, визначити сильні і слабкі сторони, працювати над їх розвитком, навчати вирішувати проблемні ситуації, розвивати уміння самостійно мислити і приймати відповідальні рішення.

Ще одна важлива роль сучасного вчителя – *бути модератором у класі*. Ця роль передбачає підтримку впорядкованого та продуктивного навчального середовища, сприяння відкритому спілкуванню та забезпечення того, щоб усі учні мали можливість бути активними і долучались до роботи усього класу. Отож, модератор – це педагог, який організовує обговорення та слідкує за дотриманням правил комунікації, допомагає учням висловлювати свої думки та знаходити спільні рішення.

Як модератор, учитель виконує кілька важливих функцій. Перш за все, він повинен створити та підтримувати середовище, сприятливе для навчання. Це включає в себе встановлення чітких очікувань щодо поведінки учнів, послідовне і справедливе дотримання правил. Учителем-модератором може створити безпечний простір, де всім учням буде комфортно ставити запитання, ділитися ідеями та брати участь у змістовних дискусіях.

Крім того, вчитель-модератор повинен сприяти ефективній комунікації з учнями та між ними. Модератор має заохочувати до активного слухання та гарантувати, що всі голоси будуть почуті, незалежно від їх важливості чи переконливості. Це включає сприяння шанобливому діалогу та запобігання будь-якій формі неповаги чи переслідування.

Окрім сприяння спілкуванню, вчитель-модератор також має вміти врегульовувати конфлікти та вирішувати будь-які проблеми, які можуть виникнути між учнями. Це вимагає поєднання емпатії, розуміння ситуації і педагогічного такту. Кваліфікований модератор може допомогти учням вирішити їхні суперечки мирно та ефективно, що сприяє створенню гармонійного навчального середовища.

Учитель як модератор також повинен бути готовим адаптуватися до різноманітних потреб своїх учнів. Йому потрібно вміти розпізнавати та вирішувати унікальні академічні, соціальні чи емоційні проблеми, з якими стикається кожна людина. Тоді вчитель може гарантувати, що всі учні отримують підтримку та ресурси, необхідні для досягнення навчальних успіхів.

Підсумовуючи зазначені вище особливості, рекомендуємо педагогам-модераторам навчати учнів дотримуватись правил конструктивної дискусії, підтримувати участь усіх учасників, уникаючи домінування окремих учнів; допомагати дітям помічати взаємозв'язки між ідеями та знаходити компромісні рішення.

Розглянемо ще одну роль педагога – коуч (від англ. coach –тренер), той що займається коучингом – тренерством. Коуч – це вчитель, який підтримує учнів у досягненні конкретних цілей та розвитку їх потенціалу. Коучинг орієнтований на індивідуальний прогрес кожного учня.

Учитель-коуч – це тренер, здатний зробити з людини чемпіона, тобто, мова йде про виховання переможців. Коучинг дозволяє не тільки ефективно розв'язувати навчальні завдання учнів, але й сприяє створенню згуртованої команди. Коуч допомагає знайти відповіді на власні запитання підопічних, відпрацьовує до автоматизму різні життєві та професійні ситуації. Джерела коучингу лежать у спортивному тренерстві, позитивній, когнітивній й організаційній психології, в уявленні про усвідомлене життя й можливості постійного й цілеспрямованого розвитку людини [5, с.53].

Головна функція педагога-коуча в освітньому процесі – це сприяння цілісному розвитку учнів, що досягається завдяки таким перевагам цієї ролі:

- зосередженості на індивідуальних потребах кожної особистості та адаптації відповідних педагогічних методів, технологій навчання для зацікавлення і підвищення мотивації учнів;
- належній увазі на самостійному мисленні учнів, розвитку в них критичного мислення і навичок вирішення проблем. Коуч допомагає учню міркувати над проблемою на різних рівнях, заохочує аналізувати та оцінювати різні точки зору. Це розвиває в учнів незалежне мислення та навичку навчатися протягом усього життя.
- створенні безпечного та сприятливого освітнього середовища, що заохочує учнів бути допитливими, ділитися власними ідеями та думками.
- розвитку в учнів ключових життєвих навичок, таких як спілкування, співпраця та управління часом, які мають вагомe значення для успіху в житті.

Педагог-коуч має чітко формулювати навчальні цілі для учнів, що допомагає їм зрозуміти

етапи власного прогресу. При цьому доречним буде використання питань, що стимулюють рефлексію: «Що ти міг би покращити?», «Що ти навчився з цього досвіду?». Належну увагу слід приділяти емоційній підтримці учнів, мотивуючи їх самостійно вирішувати проблеми. А також педагог-коуч може проводити регулярні індивідуальні консультації для корекції та розвитку освітньої траєкторії учнів.

Виконуючи роль коуча, педагог орієнтує свою діяльність на учня, розвиває критичне мислення та навички вирішення проблем, створюючи при цьому безпечне сприятливе освітнє середовище. Разом з цим відбувається розвиток важливих життєвих навичок, що сприяє різносторонньому розвитку особистості учня та вчителя, готовими до викликів сучасності.

Висновок. У Новій українській школі педагог виконує кілька важливих ролей одночасно: коуча, фасилітатора, тьютора та модератора. Кожна з цих ролей вимагає від учителя не лише професійних знань, але й високого рівня гнучкості, емпатії та відповідальності. Завдяки вмілому поєднанню цих ролей педагог може створити ефективне освітнє середовище, яке сприяє всебічному розвитку учнів, їхній самостійності та творчості.

Професіоналізм учителя в НУШ полягає в тому, щоб не лише передавати знання, а й допомагати учням стати активними учасниками освітнього процесу. Використання коучингових та тьюторських підходів дозволяє адаптувати навчання під індивідуальні потреби учнів, тоді як фасилітація та модерація допомагають створювати умови для співпраці та дискусій. Тому розвиток професійних компетентностей педагога має ключове значення для успіху реформ НУШ та забезпечення якісної освіти в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вікторенко І., Горобець Л. Нові професійні ролі та функції сучасного вчителя в контексті Концепції Нової української школи. Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти. Вип.11. ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет». Слов'янськ, 2019, С.93-106. URL: <http://profped.ddpu.edu.ua/article/view/197377/197523>
2. Забавляева Т. А., Пюрко В. Є. Організація навчально-виховного процесу на засадах педагогіки партнерства в умовах реалізації Концепції нової української школи / Особистісно-професійний розвиток вчителя в умовах реалізації Концепції Нової української школи: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (14–16 червня 2018 р., м. Мелітополь, Україна) /Ред.-упоряд. Дубяга С. М., Чорна В. В., Яковенко І. О. Мелітополь: ФОР Однорог Т.В., 2018. С.119-121. 289 с.
3. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. Міністерство освіти і науки України, 2016. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
4. Осадча К. Аналіз сутності поняття «тьюторська діяльність» у системі шкільної освіти. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського*. № 4 (55). 149 –153.
5. Цюпак І. М. Сутність дефініції «тьютор» у сучасному просторі дошкільної освіти / *Підготовка сучасного педагога дошкільної та початкової освіти в умовах розбудови Нової української школи*: збірник матеріалів Всеукраїнської з міжнародною участю науково-практичної конференції. Херсон: ТОВ «Борисфен-про», 2018. С.51-53. 393 с.

О. В. Сотула,

доцент кафедри педагогіки та освітнього менеджменту комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», кандидат економічних наук, доцент

ЕКОНОМІЧНА КУЛЬТУРА СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА ТА ЇЇ ОСНОВНІ КОМПОНЕНТИ

У XXI столітті стають дедалі очевиднішими тенденції зміни ціннісних пріоритетів, які забезпечують суспільний розвиток. В умовах зміни соціально-економічної парадигми освіти детермінується радикальна національна потреба у відповідних економічних знаннях та інформації. Стає очевидним, що економічна культура, яка входить до фонду загальної культури, є необхідним фактором розвитку та накопичення людського капіталу суспільства.

Необхідність дослідження й розробки проблеми економічної культури обумовлене також явищами і процесами, які визначають кардинальні особливості розвитку людства у XXI столітті: зростання ролі культури у суспільному житті; формування інформаційного суспільства; створення ефективних ринкових механізмів господарювання сучасного типу; становлення економіки, орієнтованої на знання; розвиток процесів соціалізації економіки і суспільства.

Сучасному суспільству потрібні освічені, моральні, підприємливі люди, які можуть самостійно приймати рішення в ситуації вибору, здатні до співпраці, вирізняються мобільністю, динамізмом, готові до міжкультурної взаємодії, мають почуття відповідальності за долю країни та її соціально-економічне благополуччя.

У професійному стандарті за професією «Вчитель закладу загальної середньої освіти» серед загальних компетенцій зазначено підприємницьку компетенцію. А в рамках емоційно-етичної компетентності трудової функції «Партнерська взаємодія з учасниками освітнього процесу», передбачені уміння взаємодіяти, враховуючи культурні та особистісні відмінності співрозмовників, принципи недискримінації та поваги до відмінностей [1].

У статті 1 (п.15) Закону України «Про освіту» (2017 р.) визначено, що «компетентність – це динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність» [2].

Педагог виступає активним суб'єктом суспільного прогресу і повинен мати знання та вміння з широкого кола питань. З виникненням в країні соціально-економічної ситуації, коли економічні терміни і поняття увійшли в життя кожного, вдосконалення економічної культури педагогічних кадрів за умов модернізації освіти набуває особливої актуальності. Для того, щоб мати економічне мислення і певний рівень економічної культури, не обов'язково здобувати спеціальну економічну освіту.

Економічна культура педагога включає знання, вміння, навички, соціально-економічні якості, цінності та ціннісні орієнтації, які здатні

забезпечувати здійснення педагогічного управління на таких рівнях, як адаптивний, поглиблений, професійний.

Професійна діяльність педагога є складовою економічної діяльності (у широкому розумінні); вона спрямована створення економічних цінностей суспільства (людських ресурсів), підвищення унікальності виробленого ним інтелектуального продукту, який залежить рівня оволодіння педагогами економічної культурою. Говорячи мовою економіки, педагог робить майбутній людський ресурс більш підготовленим до залучення до соціально-економічного процесу. При цьому, чим освіченішим стає суспільство, завдяки діяльності вчителів і педагогів (ефект позитивних екстерналій), тим вище ймовірність появи більш унікальних властивостей трудових ресурсів. Від цього, зрештою, виграє все суспільство, оскільки економічна культура педагога стає елементом його професійно-економічної культури.

На зміну гаслу «Освіта для життя» приходять гасло «Освіта впродовж життя». Вирішення завдань модернізації освіти держава покладає на різні соціальні інститути. У їхньому ряду стоїть і система **підвищення кваліфікації фахівців** інститутами післядипломної освіти педагогічних працівників, соціальною метою яких у сучасних умовах є сприяння особистісному розвитку педагога впродовж життя, збагаченню його здібностей, духовного світу, творчого потенціалу, формування компетенцій.

Аналіз проблеми удосконалення економічної культури педагогів диктує необхідність проаналізувати сутність і субординацію таких категорій, як **«культура» та «економічна культура»**.

Культура виражає людську сутність суспільства, пронизує всі без винятку елементи, сторони, стани, сфери життя. Культура і формує людину, і є формою її самовираження, проявом людської сутності.

Економічна культура – це складне інтегральне утворення, що є однією із найважливіших частин загальної культури. Її визначають як систему уявлень, переконань, звичок, стереотипів поведінки, які реалізуються в економічній сфері суспільства й пов'язані з економічною діяльністю [3].

Економічна культура, будучи підсистемою загальної національної культури, тісно пов'язана з іншими її складовими: політичною культурою, правовою, моральною, релігійною тощо. Вона є багатовимірним явищем, яке складається як із раціональних, так й ірраціональних компонентів (див. Рис. 1).

Вона містить такі базові елементи, як:

- економічні цінності та норми, що склалися та поширені у певному суспільстві;
- економічні стереотипи та міфологеми способу життя;
- економічні традиції;

- установки людей про існуючу економічну систему в цілому, певні важливі «правила гри» та принципи взаємовідносин індивіда та економічних інститутів;

- рівень і структуру потреб;
- ціннісно-мотиваційні відносини до праці та багатства;
- організаційні форми існування господарської культури;
- ступінь реалізації економічної мети та завершеності самої економічної діяльності.

Ці компоненти обумовлені соціально-економічними, національно-культурними, суспільно-історичними та іншими факторами, які характеризуються усталеністю, живучістю й стійкістю та не піддаються швидким змінам, навіть у періоди глибоких трансформацій у суспільному житті [3].

як соціальне зло, яке породжує соціальну нерівність і конфлікти [7].

Економічні ідеали - це вироблені економічною свідомістю й наявні в ній узагальнені уявлення про досконалість у сфері економічного життя. Тому вони не є повністю досяжними, але являють собою мрію та взіреть, до якого прагнуть люди. Ідеали відбивають практичний досвід економічної діяльності даного конкретного соціуму й зазнають соціально-історичної конкретизації. Ідеї соціальної рівності, економічної свободи, ідея справедливості є усталеними як цінності, хоча соціальні обставини, «матеріалізована форма» й конкретний спосіб розуміння рівності, свободи, справедливості змінилися. Слід відрізнити реальні цінності соціуму від ідеалів, які формуються у вигляді ідеологічних конструкцій. Останні можуть успішно виконувати функцію

консолідації та орієнтації соціальної спільноти лише в тому випадку, коли вони адекватно відбивають мотивацію її колективної економічної діяльності [3].

Економічна культура відображає економічний досвід, накопичений попередніми поколіннями людей; цей досвід використовується в сучасному економічному житті. Економічна культура накопичує норми, правила, образи економічної поведінки, що склалися в минулому, відбирає їх, вилучивши ті, які вже не відповідають новим умовам; передає, транслює ці «відібрані» правила і зразки економічної поведінки від минулих поколінь сучасним; одночасно з'являється багато нових зразків економічної культури й економічної поведінки в нових, сучасних умовах [7].

Економічні норми - це загальні шаблони, які регулюють економічну поведінку в певному напрямку. Це система поведінкових очікувань того, як люди мають діяти

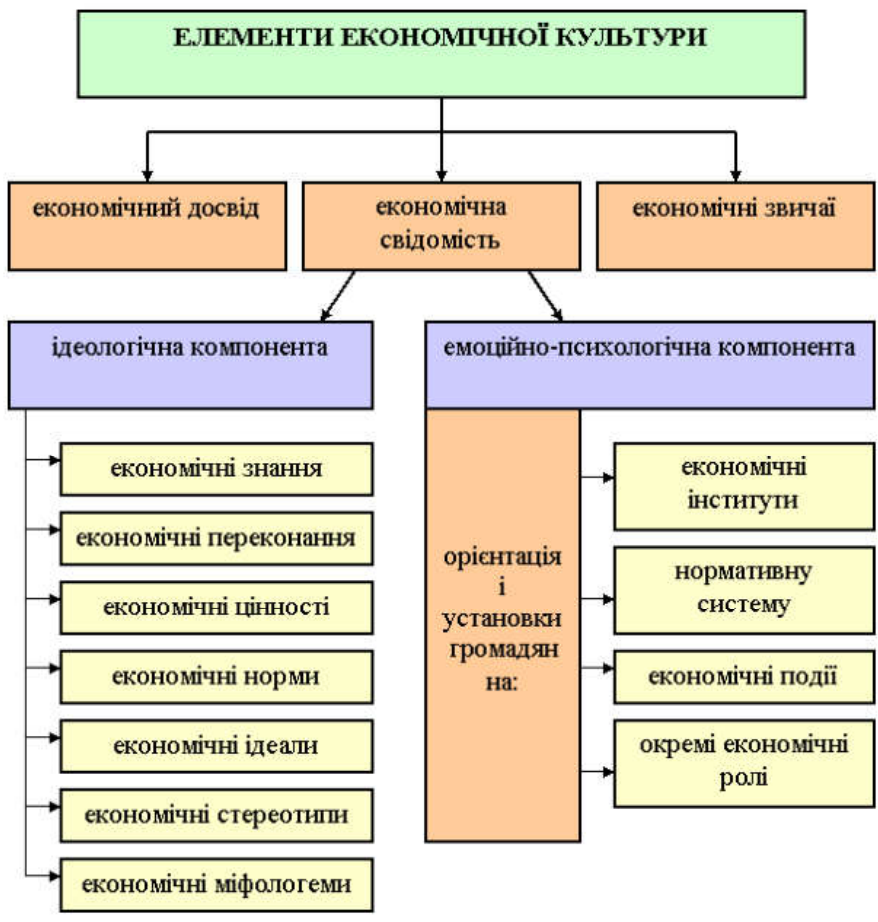
в економічній сфері.

Економічні стереотипи - це спрощені, схематичні, деформовані та ціннісно-орієнтовані уявлення про економічні об'єкти, явища та процеси.

Як правило, в економічних стереотипах відображається в спрощеній і деформованій формі досвід певної групи. Відмітними рисами стереотипу є: персоніфікація явищ; сильне емоційне забарвлення сприйняття та інтерпретації явищ; ірраціональність; усталеність [7].

Економічні міфологеми - це статичний образ, який ґрунтується на віруваннях і дає змогу систематизувати та інтерпретувати факти й події, не зовсім зрозумілі за змістом, структурувати колективні уявлення про теперішнє і майбутнє [3].

Кожній економічній системі відповідає особлива базова модель економічної культури та цінностей, у кожній конкретній країні проявляється

Мал. 1 Елементи економічної культури [4]

Економічні цінності - це загальноприйняті уявлення відносно цілей, яких повинна прагнути людина в економічній діяльності. Вони функціонують у формі ідеалу, основоположних принципів мислення і є ідеальними критеріями оцінки економічних подій, явищ і процесів. Економічні цінності містять переваги відносно таких понять, як «багатство», «гроші», «засоби придбання доходів», а також відносно більш абстрактних категорій, таких, як «капіталізм», «соціалізм», «індивідуалізм», «економічна свобода», «рівність» тощо [3, 7]. У будь-якому суспільстві, а також на рівні окремої соціальної групи функціонує своя ієрархія цінностей. Для одних груп населення багатство може оцінюватись як найвище благо, для інших – це «чиста совість». В одних суспільствах приватна власність може розглядатись як умова здійснення економічної і соціальної свободи індивіда, в інших –

національна форма економічної культури. Немає «гарних» чи «поганих» економічних культур, є культури функціональні чи дисфункціональні щодо економічної системи.

Виявлення різних моделей економічних культур дає можливість проаналізувати, чому однакові за своєю формою економічні інститути діють по-різному у різних країнах, або чому ті чи інші інститути є дїездатними в одних країнах і неприйнятними для інших країн.

Одним із варіантів типологізації економічних культур може бути поділ на ринкові та патерналістичні (див табл. 1).

Таблиця 1

Основні ознаки ринкової та патерналістської економічної культури [4]

Ринкова економічна культура	Патерналістська економічна культура
Інноваційність	Патрон-клієнтські відносини
Різноманітність моделей економічної поведінки	Мінімалістська трудова стратегія
Висока суб'єктність	Ціннісно-раціональний характер
Орієнтація економічних суб'єктів на інституційно-нальні цінності	Зрівняльна психологія
Висока культура партнерських трудових відносин	Економічна детренованість
Висока трудова мораль	Консерватизм
Політична нейтральність економічної культури	
Законослухняність	

Під економічним раціоналізмом розуміють здатність здійснювати економічні дії, які мають на меті економічну вигоду.

Інноваційність – здатність засвоювати і застосовувати нові моделі як у технології виробництва, так і в управлінні економікою.

Різноманітність моделей економічної поведінки передбачає співіснування державних форм господарювання з приватними, великих корпорацій з дрібними підприємствами, розмаїття галузевої структури економіки.

Висока суб'єктність – це значний вплив «людського фактора» (власників підприємств, власників капіталу та ін.) на розвиток економіки.

Незалежно від національних та інших розбіжностей між країнами, у кожній із них діють політичні, моральні, релігійні та інші загальнонаціональні традиції та цінності, які обмежують вплив егоїстичних інтересів на економічну поведінку – інститути.

Висока культура партнерських трудових відносин передбачає усталені засоби узгодження інтересів різних учасників трудових процесів – держави, роботодавців, профспілок, політичних партій, різного роду суспільних організацій.

Висока трудова мораль – це поширення та підтримка орієнтації суб'єктів економічних відносин на чесність, відповідальність, дисциплінованість, високу якість праці.

Законослухняність – додержання учасниками економічних процесів чинних правових норм.

Політична нейтральність економічної культури – це незалежність ринкової культури від політичних партій і груп, політична незаангажованість.

Патрон-клієнтські відносини: держава - патрон, а населення – його клієнт. Діючі особи мають неоднакову владу і статуси. Патрон пропонує свій захист і

забезпечує залежним від нього клієнтам доступ до дефіцитних ресурсів. Клієнти забезпечують за це підтримку патрона.

Мінімалістська трудова стратегія – це гарантованість найважливіших матеріальних благ, яка обумовлює звичку до цього, до страхування від крайньої бідності незалежно від економічної діяльності людини, на рівні масової свідомості формуються установки на соціальне утриманство.

Зрівняльна психологія. Це і зрівняльний принцип розподілу благ, і оплати праці, і об'єктивна неможливість піднятися вище загальноприйнятого рівня життя. Все це не сприяє розвитку трудової мотивації робітників.

Економічна детренованість - нежиттєздатність індивіда в інших економічних структурах, крім патерналістських.

Ціннісно-раціональний характер - ігнорування вартісних прагматичних оцінок економічної діяльності людини і абсолютизація моральних.

Консерватизм - нездатність швидко пристосовуватися до інноваційних тенденцій, які б збагачували економічну культуру та сприяли розвитку економічних відносин [4].

Отже, економічна культура у суспільстві формувалася в процесі поступового накопичення і систематизації знань, суспільногосподарських, правових та морально-етичних норм, а також відповідних інституцій, що забезпечують ефективність функціонування й розвиток системи економічних відносин.

Економічна культура особистості – індивідуальний спосіб освоєння економічної системи суспільства, економічної реальності, індивідуальний тип економічної діяльності. У якості передумови формування економічної культури педагогів варто виділити доступні знання з галузі економіки, які поступово можуть стати особистісними.

При цьому особливого значення набуває економічна культура, яка виступає як визначальний фактор соціалізації і є процесом освоєння особистістю культури суспільства, його норм і цінностей, системи поглядів і знань, способів діяльності, що дозволяє їй функціонувати як повноправному члену суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про затвердження професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)» URL: https://osvita.ua/doc/files/news/787/78704/Nakaz_2736_3_.pdf (дата звернення: 18.10.2024)
2. Закон «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення 18.10.2024).
3. Матвеев С., Лясота Л. Економічна соціологія Підручник. Суми. Університетська книга. 2006. 184 с. URL: https://tourlib.net/books_others/matveev.htm (дата звернення: 18.10.2024)
4. Фединець Н., Миронов Ю., Гонська М. Соціологія ринку. Навчальний посібник. Львів. Видавництво ЛКА. 2011. 226 с.
5. Лобко О. Роль економічної культури в інституційному перетворенні економічних відносин. Вісник Полтавської державної аграрної академії. № 3. 2010 р. URL: https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/visnyk/2010/03/195_198.pdf (дата звернення: 18.10.2024)
6. Чучаліна Ю. Поняття «Економічна культура» та його проєкція на педагогічний ЗВО DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/25-2.35> (дата звернення: 18.10.2024)
7. Економічна культура та концепція неперервної економічної освіти в Україні. URL: https://elib.lntu.edu.ua/sites/default/files/elib_upload/%D0%B5%D0%BD%D0%BF%20%D1%80%D1%83%D0%B4%D1%8C/page6.html (дата звернення: 18.10.2024)

О. В. Крутенко,

доцент кафедри педагогіки, психології та освітнього менеджменту комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», кандидат педагогічних наук

ПАРТНЕРСТВО ЗАКЛАДУ ОСВІТИ І БАТЬКІВ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ І ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Сучасний стан української освіти характеризується великою кількістю проблем, які зумовлені об'єктивними причинами. Зокрема, неабиякий негативний вплив здійснила пандемія covid-19. Постраждали всі сфери життєдіяльності людства, у тому числі – освіта. Повномасштабне вторгнення РФ ще більше поглибило існуючі проблеми і викликало нові. Масштаби освітніх втрат важко оцінити, оскільки, за твердженням Тетяни Вакулєнко, директора Українського центру оцінювання якості освіти, «освітні втрати – як снігова куля: якщо існують прогалини на певному рівні освіти, то ці прогалини зумовлюють наступні прогалини».

Варто зазначити, що освітніх втрат зазнали усі суб'єкти освітнього процесу: педагогічні працівники, здобувачі освіти та їхні батьки. Саме тому стає надзвичайно важливою проблема налагодження партнерських стосунків ЗЗСО з батьківською громадою. Основоположна ідея «Концепції нової української школи» як раз і полягає в тому, щоб стрижневим принципом стосунків між батьківською спільнотою та навчальним закладом стала педагогіка партнерства, яка забезпечує баланс прав, обов'язків і відповідальності у трикутнику дитина-педагог-батьки [1, с. 6]. Безперечно, усі суб'єкти освітнього процесу є рівноправними, але ключова роль належить педагогам: вони мають виступати агентами позитивних змін і використовувати в своїй діяльності найцінніші здобутки національної педагогічної традиції, спрямовані на педагогізацію батьківської громади.

Новий вектор розвитку освітнього закладу на сучасному етапі тісно пов'язаний з концептуальними засадами реформування середньої освіти «Нова українська школа» й має спрямування на активне впровадження в освітній процес **педагогіки партнерства** як одного із основних факторів ефективної синергії його учасників. Виклики сучасності стимулюють до формування у закладі освіти організаційно-педагогічних умов плідної співпраці педагогів, здобувачів освіти, батьківської громадськості, соціальних інститутів, закладів освіти та наукових установ з метою налагодження міцних партнерських стосунків між усіма переліченими суб'єктами. Це необхідно задля того, щоб забезпечити умови для виховання відповідальних громадян, які здатні до спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству.

Беззаперечним є той факт, що для успішного формування підрастаючої особистості потрібна єдність школи й сім'ї. Високі вимоги суспільства до освітнього рівня молодого покоління, підготовки його до життя та праці можуть бути задоволені тільки за умови врахування особливої ролі батьків у цій справі. У Концепції загальної середньої освіти

зазначається, що взаємодія загальноосвітніх закладів, сім'ї і суспільства у вихованні дітей, їх адаптація до умов соціального середовища здійснюється в ході спільної діяльності соціальних інститутів як ефективної співпраці на досягнення спільної мети.

Саме тому ця проблема знаходиться в полі зору таких науковців, як Г. Ковганіч, Н. Лісова, О. Онаць, Н. Побірченко та інші. Значення соціального партнерства школи і родини як фактора соціалізації особистості висвітлюють В.Кравченко та О. Коханова. Питання партнерської взаємодії в процесі організації партнерського соціуму відкреслює Н. Побірченко. Проблему формування загальнолюдських цінностей в своїх роботах розглядали Г.С.Сковорода, П.Д. Юркевич, Д.І. Чижевський. У вітчизняній соціології питання ціннісних пріоритетів вивчають соціологи Є. І. Головаха, О. Д. Куценко, А. О. Ручка, Г. Сокурянська та ін. Теорія цінностей та формування ціннісних ставлень у підрастаючій особистості знаходиться також в полі зору І.Д.Беха.

Отже, ідеї педагогів-класиків та сучасних науковців налаштовують сучасних вчителів на необхідність налагодження соціально-педагогічного партнерства, яке передбачає інтеграцію батьків, соціальних інститутів та наукових установ у освітній процес. В основі педагогіки партнерства – формальне і неформальне спілкування, взаємодія та співпраця між педагогами, здобувачами освіти, батьками та громадою. Учні, батьки та вчителі, об'єднані спільними цілями та прагненнями, стають добровільними і зацікавленими співниками, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат.

Педагогіка партнерства є одним із факторів ефективної взаємодії всіх учасників освітнього процесу. Термін «партнерство» переважно визначають таким чином:

- система взаємовідносин, які встановлюються у процесі певної спільної діяльності;
- спосіб взаємодії і взаємин, організованих на принципах рівності, добровільності, рівнозначності та доповнюваності всіх її учасників;
- організаційна форма спільної діяльності, що передбачає об'єднання осіб на відповідних умовах розподілу праці та активної участі в її реалізації;
- спосіб взаємовідносин, за яких зберігаються права кожної із сторін, чітко узгоджені і злагоджені дії учасників спільної справи, що ґрунтуються на засадах взаємовигоди та рівноправності.

Соціально-педагогічне партнерство розглядається як окрема форма соціальної

взаємодії закладу освіти з фізичними або юридичними особами та розгортається на засадах визначальної ролі навчального закладу в реалізації його особистісно розвивальних функцій. Таке партнерство включає в себе сім'ю, педагогів, адміністрацію навчального закладу.

З огляду на те, яке значення для всіх суб'єктів освітнього процесу має партнерство, проаналізуємо конкретні шляхи налагодження взаємодії між батьками і закладом освіти. Для того, щоб забезпечити партнерські стосунки між школою та родиною, потрібно постійно здійснювати декілька кроків:

- Ознайомлювати батьків з критеріями оцінювання успішності у навчанні.
- Надавати інформацію батькам щодо успіхів їхньої дитини в навчанні та в позакласній діяльності.
- Інформувати про оцінки школярів.
- Розробити графік особистих зустрічей батьків з учителями-предметниками.
- Обрати зручний спосіб спілкування батьків із класними керівниками, учителями-предметниками; адміністрацією.

Корисними можуть бути поради для батьків і шкіл, надані організацією «Батьки SOS»:

Пам'ятка для батьків, як відвідувати шкільні уроки за правилами:

- Ознайомтеся з інформацією на сайті школи щодо порядку відвідування уроків батьками.
- Поясніть причину присутності на уроці.
- Заздалегідь домовтеся з адміністрацією школи про дату й час відвідин.
- Не запізнюйтеся на урок.
- Не втручайтесь у хід уроку.
- Робіть письмові замітки.
- Обговоріть побачене на уроці та поставте питання в домовлений з педагогом час, у разі потреби — за участю представника адміністрації закладу.

Мініпорадник для адміністрації закладу освіти

- Запрошуйте батьків до школи, ініціюйте відкриті уроки.
- Оприлюдніть правила відвідування уроків.
- Розробіть форму заявки для батьків із зобов'язанням не поширювати конфіденційну інформацію та персональні дані іншим людям.
- Обговоріть з батьками враження від уроку та врахуйте зауваження.
- Пропонуйте батькам хоч на один урок стати вчителем — це шлях до порозуміння.

Маємо надію, що застосування вищенаведених правил дозволить налагодити ефективне партнерство між педагогами та батьками. А це надзвичайно важливо, оскільки злагоджена робота, застосування різноманітних форм взаємодії сприяє побудові активного й згуртованого шкільного колективу, в якому здобувачам освіти цікаво й комфортно вчитися й проводити спільне дозвілля.

Отже, налагодження довірливих стосунків між усіма суб'єктами освітнього процесу можливе лише за умови запровадження педагогіки партнерства, яке базується на формуванні психологічно здорової, проактивної взаємодії між учителями, батьками та дітьми.

Основними принципами побудови ефективного діалогу є такі:

- повага до кожного з його учасників;
- довіра в стосунках;
- соціальне партнерство та профілактика будь-якої дискримінації;

- позитивне та доброзичливе ставлення;
- підтримка в пошуках рішення (наприклад, можливість звернутися до психолога чи лікаря, якщо виникає така потреба).

Цілком зрозуміло, що партнерські стосунки приносять користь усім учасникам процесу, а найголовніше – дітям. Саме тому часто звучить думка про те, що партнерство необхідно забезпечити заради успіху підростаючого покоління. Поведінка дорослих, їхній стиль життя, вчинки, слова сприймаються дітьми як приклад для наслідування. Адже не випадково все частіше згадується прислів'я: «Виховання – це життя дорослих на очах у дітей». Це і є процес соціалізації підростаючої особистості: вона поступово будує власну систему цінностей, спостерігаючи за тим, що відбувається у найближчому середовищі.

Для того, щоб батьки стали однодумцями педагогів, вони мають повною мірою включитися до навчального процесу. Це стане запорукою спільного бачення траєкторії розвитку дитини, розуміння взаємних прав та обов'язків, можливості оперативного реагування на актуальні проблеми, які виникають у процесі спілкування.

На нашу думку, корисною буде інформація щодо того, які критерії допоможуть пересвідчитися в тому, яка саме модель запроваджена закладом освіти – партнерська чи традиційна (розроблено психологами із університету Небраска-Лінкольн, США):

Партнерська орієнтація	Традиційний підхід
Чітке зобов'язання працювати разом, щоб сприяти заохоченню навчальних досягнень дитини	Підкреслюється виключна роль шкіл
Часте спілкування двосторонньої спрямованості	Комунікацію переважно ініціює школа, та є проблемо-центричною
Заохочується культура розмаїття і визнається важливість внеску розмаїття у творення позитивного навчального середовища	“Один розмір для всіх” – культурні відмінності, те, що потрібно подолати
Ролі чіткі, означені спільно і з метою підтримки.	Ролі сепаровані, і є значна дистанція для участі
Цілі для учня/студента визначені спільно і можуть делегуватися	Ролі визначені школою, іноді – батьками
Плани спільно-конструйовані зі згодою щодо ролей вчителя	Освітні плани визначені в односторонньому порядку

Складні умови, в яких Україна перебуває з лютого 2022 року, сприяли активному розвитку ще однієї форми активної співпраці між школою та громадою. Мова йде про **волонтерську діяльність**. На сьогоднішній день вона стала невід'ємною складовою частиною виховного процесу. Активні дії на підтримку і допомогу людям, які того потребують, позитивно впливають на свідомість і поведінку особистості.

Питання волонтерського руху не є новим в педагогічній парадигмі. Феномен та особливості самореалізації й самовизначення особистості були об'єктом наукових досліджень: А. Камю, К.

Роджерса, Ж.-П. Сартр, В. Франкла, Е. Фромма та ін. Такі українські дослідники, як М. Захарчук, Н. Пьонтковська, у своїх роботах розглядають волонтерство як певну форму благодійної громадської діяльності, до якої залучається широке коло осіб. На думку М. Тропіної, волонтерство варто розглядати як форму соціального служіння, що здійснюється за вільним волевиявленням особистості. Ці дослідники підкреслюють, що волонтерство – одна з найбільш ефективних форм прояву соціальної активності молоді (і не тільки), що сприяє набуттю досвіду просоціальної поведінки.

Як зазначено у Вікіпедії, слово «волонтерство» походить від французького слова *volontaire*, що означає «доброволець», тобто це особа, яка добровільно віддає свій час, енергію та навички для допомоги іншим або підтримки різних благодійних та громадських ініціатив. Волонтерство – це форма громадянської активності, яка базується на безкорисливості та бажанні допомагати оточуючим.

Безперечно, головна мета волонтерської діяльності – надати допомогу тим, хто її потребує. Але при цьому здійснюється позитивний вплив і на самих волонтерів. Аналізуючи значення волонтерства у практичній площині, маємо визнати, що участь у добровільній діяльності заради допомоги іншим людям сприяє розвитку й формуванню важливих особистісних рис, які суттєво впливають на процеси самореалізації та самовизначення молодих людей. Вони набувають певного життєвого та професійного досвіду.

Зокрема, можемо визначити такі позитивні моменти:

1. Добровільна, неоплачувана суспільно корисна діяльність забезпечує підвищення самооцінки, допомагає подолати невпевненість у власних силах.

2. Волонтер здобуває практичні навички навіть у тому випадку, коли не має досвіду в якомусь напрямку діяльності.

3. Участь в громадських ініціативах людей, різних за віком, статтю, уподобаннями дає можливість знайти однодумців та друзів.

4. У процесі діяльності на благо інших людей формується ціннісна система особистості, усвідомлення власної місії в цьому житті.

Ураховуючи, що наше дослідження зосереджено на аналізі ефективних практик співпраці між школою та батьками, зауважимо: усі зазначені вище аспекти щодо значення волонтерської діяльності стосуються також представників батьківської громади. Спільна діяльність, коли пліч о пліч працюють діти, батьки і вчителі, позитивно впливають на кожного учасника процесу, зближуючи їх у досягненні благородної мети.

Ще один фактор, що сприяє партнерській взаємодії учасників освітнього процесу, полягає в діяльності на засадах спільних цінностей. Коли школа та родина діляться спільними цілями, переконаннями та цінностями, це сприяє покращенню навчального середовища та досягненню успіху для всіх учасників. Давайте розглянемо, чому розвиток спільних цінностей є запорукою партнерства між школою та родиною.

Проблему формування спільних цінностей, що притаманні школі і батькам як партнерам, можна трактувати в двох аспектах. **Перший** – це те, що об'єднує обидві сторони:

- Повага до людської гідності.
- Відповідальність за виховання дітей.
- Довіра у стосунках.
- Етика і чесність.
- Справедливість та рівність.

- Стриманість та терпимість.
- Взаєморозуміння та співпраця.

Перераховані цінності стануть спільними тільки за умови налагодження відкритої та позитивної комунікації між батьківською громадою та вчителями, про що було зазначено вище.

Другий аспект щодо спільних цінностей полягає в тому, що у педагогів і батьків існує єдина мета: формування дитини на принципах загальнолюдських цінностей.

Ступінь розвитку окремої особистості й суспільства в цілому у великій мірі залежать від того, які цінності сповідаються у даному суспільстві. У процесі привласнення особистістю певних загальнолюдських цінностей, які є значимими для оточуючого соціуму, формується її ціннісний апарат, відбувається засвоєння норм і правил поведінки, що є для людини регулюючими чинниками діяльності.

Орієнтиром для сучасних педагогів та батьків може бути педагогіка В. Сухомлинського та О. Захаренка, яку без перебільшення можна назвати гуманістичною, оскільки їхня авторська система навчання, виховання і розвитку дитини ґрунтувалася на гуманістичних цінностях. Сприймаючи Людину як найвищу цінність, Василь Олександрович з особливим почуттям трепету писав про те, що дитина, дитинство, дитячий світ – це світ особливий: у дітей свої уявлення про добро і зло, своє розуміння про честь, безчестя і людську гідність; навіть красу вони сприймають з точки зору власних критеріїв. Ці слова В. Сухомлинського необхідно сприймати не тільки як метафоричну прикрасу, а як прагнення довести, що ефективність взаємодії дорослого з дитиною залежить від того, чи розуміє дорослий специфіку дитячого світосприйняття.

Таким чином, приходимо до висновку, що співпраця між школою та батьками є ключовим фактором успішного розвитку та навчання дітей. Ефективна комунікація, залучення батьків у шкільні заходи та підтримка навчального процесу вдома позитивно впливають на академічні результати, формування цінностей та соціальну адаптацію учнів. Школи, які активно взаємодіють з батьками, створюють більш сприятливе навчальне середовище, зміцнюють довіру між учителями та родинами, забезпечують комфорт дітей у навчальному процесі. Тому важливо, щоб обидві сторони – педагоги та батьки – зусиллями, взаємною підтримкою та відкритістю сприяли цільному розвитку дітей, що підвищать рівень освіти та допоможе виховати успішну й гармонійну особистість.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Концепція "Нова українська школа". [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainskashkola-compressed.pdf>.
2. Батьки і школа — не вороги: правила для мирної співпраці. *Освіторія*. URL: <https://osvitoria.media/opinions/batky-i-shkola-ne-vorogy-pravyly-diyamyroyi-spivpratsi/>.
3. Батьків – до школи: корисні поради, як вчителям спілкуватися з батьками учнів. URL: https://24tv.ua/education/batki-do-shkoli-korisni-poradi-yak-vchitelyam-ukrayina-novini_n1822266.
4. Гаркавенко Н.В., Доскач С.С. Вплив карантинних обмежень на соціалізацію сучасних підлітків. *Молодий вчений*. № 4. 2021. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/518/503>
5. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в п'яти томах. Київ : Радянська школа, 1977. Т. 4.

Т. В. БРАЙЧЕНКО,

методист навчально-методичного центру психологічної служби комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ГОЛОВНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА У ЗАКЛАДІ ОСВІТИ

Згідно з Концепцією «Нова українська школа» освітнє середовище має бути безпечним, належати дітям, відображати філософію концепції НУШ, а педагог має бути моделлю бажаної поведінки і ставлення. Основними ознаками психологічно безпечного освітнього середовища є людиноцентризм, гуманістична спрямованість; взаємодія, вільна від проявів психологічного насилля; референтна значущість і причетність кожного суб'єкта освітнього процесу до конструювання й підтримки психологічної комфортності освітнього середовища. Але, на жаль, сучасні соціально-політичні й економічні трансформації в українському суспільстві внесли корективи в освітній процес. Через жакливі події, які наразі відбуваються в нашій країні, опинилися під загрозою безпека життя, добробут та доступ до основних послуг для кожної людини. Війна – надзвичайно складний час для усіх, але діти потерпають від неї найбільше. У стані війни діти належать до найуразливішої категорії населення. Перебуваючи в небезпеці, в тривалому стресовому стані, дитина позбавлена нормальних умов для розвитку та освіти. Ускладнення соціального середовища в умовах війни, спричинює те, що психологічні переважання перетворюються у повсякденну реальність. Тривале порушення психологічної безпеки обумовлює поступову невротизацію та погіршення психічного здоров'я. В прикладному аспекті актуальними є створення таких умов освітнього середовища, які б дозволили зберегти психічне здоров'я дітей та інших учасників освітнього процесу.

Саме тому ще більшої важливості набуває завдання формування психологічно безпечного освітнього середовища в закладах освіти, що сприятиме всебічному розвитку дитини та позитивно впливатиме на збереження психічного, психологічного та соціального здоров'я здобувачів освіти й педагогів.

Загалом освітнє середовище розуміють як простір закладу освіти, найближчого оточення особистості, що є системою впливів, умов та можливостей для її формування та розвитку. Освітнє середовище є частиною соціального оточення та життєвого середовища особистості. Тому в такому оточенні дитині має бути комфортно та безпечно. В освітньому просторі безпекою для дитини буде такий стан, у якому відсутні будь-які фактори небезпеки, загрози чи страху, вона відчуватиме впевненість у собі та почуття довіри до інших або оточуючого середовища загалом. Заклад освіти відіграє важливу роль у створенні умов для здобуття учнями та ученицями знань в безпечному освітньому середовищі, формуванні ставлень та навичок, які потрібні, щоб уникнути та запобігти проявам насилля, безконфліктного спілкування, ненасильницької поведінки.

Відповідно до пункту 1 частини першої Закону України «Про повну загальну середню освіту» **безпечне освітнє середовище** – це сукупність умов у закладі освіти, що унеможливають заповдіання учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та/або моральної шкоди, зокрема внаслідок недотримання вимог санітарних, протипожежних та/або будівельних норм і правил, законодавства щодо кібербезпеки, захисту персональних даних, безпеки харчових продуктів та/або надання неякісних послуг з харчування, шляхом фізичного та/або психологічного насилля, експлуатації, дискримінації за будь-якою ознакою, приниження честі, гідності, ділової репутації (булінг (цькування), поширення неправдивих відомостей тощо), пропаганди та/або агітації, у тому числі з використанням кіберпростору, а також унеможливають вживання на території закладу освіти алкогольних напоїв, тютюнових виробів, наркотичних засобів, психотропних речовин [8].

Отже, освітнє середовище – це система необхідних умов для повноцінного розвитку, навчання та виховання, що має допомагати виявленню та розвитку здібностей дітей, а процес навчання має будуватися на підставі їх інтересів та природних задатків.

Заклад освіти створює безпечне освітнє середовище з метою забезпечення належних і безпечних умов навчання, виховання, розвитку учнів, а також формує у них гігієнічні навички та засади здорового способу життя – зазначено у статті 21. Закону України «Про повну загальну середню освіту» [8].

Визначають три аспекти безпеки освітнього середовища: *психологічний, екологічний та інформаційний*. До ознак безпечного освітнього середовища належать якість взаємин, комфортність та задоволеність. Якість взаємин в освітньому процесі визначають такі чинники: «позитивні (довіра, доброзичливість, схвалення, толерантність) та негативні (агресивність, конфліктність, ворожість, маніпуляція)» Комфортність освітнього середовища є «оцінкою емоцій, почуттів та переживань, що домінують у процесі взаємодії дорослих і дітей в освітньому середовищі закладу» [2].

Завдання щодо формування безпечного і здорового освітнього середовища полягають у **вирішенні проблем, пов'язаних із:**

- низьким рівнем культури безпечної, здорової поведінки та ненасильницької взаємодії учасників освітнього процесу,
- погіршенням стану здоров'я учнів,
- недостатнім рівнем доступності, безпечності і комфортності умов шкільного навчання,
- фізичним, психологічним насиллям та булінгом (цькуванням),
- недостатньою готовністю педагогічних працівників запобігати та протидіяти насиллю

та булінгу (цькуванню) серед учасників освітнього процесу,

- безвідповідальним використанням Інтернету,
- непопулярністю серед дітей та підлітків культури здорового харчування,
- малорухливим способом життя, належним рівнем їх медичного забезпечення,
- несистемним підходом до формування культури здорового та безпечного способу життя у суспільстві,
- недостатністю співпраці різних соціальних інституцій у подоланні зазначених проблем

Створити безпечне освітнє середовище – одне з першочергових завдань закладу освіти, виконання якого має реалізувати право на безпечні та нешкідливі умови навчання в умовах війни. Це завдання, яким мають займатися не лише керівники закладів освіти та педагогічні працівники, а й батьки учнів, громадськість спільними зусиллями. До того ж, дорослим необхідно опанувати основні правила безпечної поведінки та навчити цього дітей.

Виокремлюють чотири ознаки безпечного освітнього середовища:

1. Якість міжособистісних взаємин, які визначають:

- позитивні чинники (довіра, доброзичливість, схвалення, толерантність);
- негативні чинники (агресивність, конфліктність, ворожість, маніпулятивність).

2. Захищеність в освітньому середовищі:

- ознака відсутності насильства у всіх його видах, формах для всіх учасників освітнього процесу.

3. Задоволеність освітнім середовищем – задоволення базових потреб дитини у

- допомозі та підтримці;
- збереженні та підвищенні її самооцінки;
- пізнанні та діяльності;
- розвитку здібностей та можливостей.

4. Комфортність освітнього середовища:

- оцінка емоцій, почуттів та переживань, що домінують у процесі взаємодії дорослих і дітей в освітньому середовищі закладу.

Розбудовуючи безпечне освітнє середовище, ми враховуємо напрацьований впродовж років позитивний закордонний досвід створення у закладах освіти внутрішніх документів, де прописано правила закладу задля популяризації безпечного освітнього середовища.

Таким документом у вітчизняній практиці є **Кодекс безпечного освітнього середовища (КБОС)** – це внутрішній документ закладу освіти, який є одним із варіантів усталити систему захисту та безпеки особистості в закладі освіти, що: регулює діяльність закладу щодо запобігання порушенням прав особистості на безпеку визначає способи підтримання та втручання в ситуації, загрозливі життю, здоров'ю та благополуччю особистості.

Як зазначено у «Кодексі безпечного освітнього середовища», безпечне освітнє середовище є станом освітнього середовища, для якого властиві комфортні взаємини всіх учасників освітнього процесу, дотримано всі необхідні норми безпеки кожного з них, відсутні прояви насильства та небезпек [10].

У КБОС визначаються критерії фізичної, психологічної, соціальної, інформаційної безпеки учнів, відповідно до яких і розробляють конкретні дії, заходи, процедури, що допоможуть учасникам освітнього процесу у випадках ризиків та загроз. Також чітко прописують дії, що стосуються захисту дітей від загроз та ризиків під час перебування у закладі, надають чіткі рекомендації щодо

забезпечення комфортних умов життєдіяльності учнів та вчителів.

Важливо зазначити, що до розроблення Положення КБОС залучаються усі учасники освітнього процесу: учні, педагоги і батьки, щоби врахувати потреби та визначити обов'язки кожної групи. Основні завдання КБОС:

- відпрацювати систему узгоджених поглядів і уявлень учнів, педагогів, психологів, батьків на освітнє середовище школи;
- виявити чинники, що перешкоджають безпеці учасників освітнього процесу;
- обґрунтувати умови організації безпечного освітнього середовища та вимоги (критерії) до його ефективної організації для кожного учасника освітнього процесу;
- скласти мінімальну та доступну програму навчання для учнів, педагогів, батьків;
- сформулювати конкретні рекомендації учням, педагогічним працівникам, адміністрації школи, батькам щодо організації безпечного середовища в закладі освіти.

Таким чином, розроблене Положення КБОС за участі усіх учасників освітньої взаємодії є документом, що передбачає обов'язкове дотримання визначених засад розбудови безпечного середовища.

А що ж передбачає психологічно безпечне освітнє середовище? Яким воно має бути?

Термін *«психологічна безпека»* не даремно увійшов у галузь педагогічної науки, адже для нормального розвитку дитини потрібні спокійне та доброзичливе середовище, уважне ставлення дорослих, надання дітям можливості спілкування та взаємодії з іншими дітьми. Потреба в захисті та безпеці є базовою, домінуючою і повинна бути задоволеною, для того, щоб дитина могла бути мотивованою потребами особистісного зростання.

Питання формування психологічно безпечного середовища було і залишається актуальним впродовж століть.

Видатний польський педагог, письменник, лікар та громадський діяч Януш Корчак вважав, що тип освітнього середовища визначається насамперед тими умовами і можливостями, що сприяють розвитку активності (чи пасивності) дитини та її особистісної волі (чи залежності). Він визначив чотири основні типи освітнього середовища: *догматичне* (сприяє розвитку пасивності та залежності дитини, йому притаманні жорсткі традиції, авторитет, дисципліна); *кар'єрне або середовище зовнішнього блиску* (сприяє розвитку активності та залежності дитини, йому притаманні конкурентоздатність, наполегливість, прагматизм, байдужість до інших); *безтурботне* (сприяє вільному розвитку і зумовлює пасивну життєву позицію дитини, йому притаманні доброзичливість, відсутність вимогливості); *ідейне або творче* (сприяє вільному розвитку активної дитини, йому притаманні активність, творчість, відкритість, свобода).

Сучасні дослідники освітнього середовища у психолого-педагогічній літературі **психологічну безпеку визначають як:**

- стан безпеки психіки людини; збереження цілісності особистості, адаптивності соціальних груп, суспільства та функціонування людини; можливості особистості та середовища щодо попередження та усунення загроз;
- стан середовища, що створює вільний від проявів психологічного насильства щодо взаємодії та стан захищеності, що сприятиме задоволенню потреб в особистісно-довірчому спілкуванні, а також створює важливу причетність і значущість до середовища та забезпечує психічне здоров'я учасників, що до нього входять.

Відповідно до абзацу десятого частини третьої статті 26 Закону України «Про освіту» керівник закладу освіти в межах наданих йому повноважень забезпечує створення у закладі освіти безпечного освітнього середовища, вільного від насильства та булінгу (цькування).

Одним із критеріїв безпечного середовища у закладі освіти є створення умов для безпечного використання мережі Інтернет та формування в учасників освітнього процесу навички безпечної поведінки в Інтернеті.

Використання Інтернет-ресурсів – один із інструментів для навчання та викладання, однак він може створювати серйозні ризики для користувачів, якщо не дбати про безпечний доступ до мережі та не дотримуватись правил користування нею.

Є кілька видів небезпек, з якими можуть зустрітись учні при користуванні мережею і які необхідно враховувати у політиці закладу:

- зміст (доступ до інформації, яка не призначена для дітей відповідного віку);
- поведінка (пропонування дій, які можуть загрожувати безпеці дітей, шахрайство);
- небезпечні контакти (спілкування через чати, файлообмінники, месенджери).
- Аби уникнути таких ризиків, заклад має сформулювати власну політику щодо безпечного користування мережею Інтернет, яка передбачає:
 - користування Інтернет-ресурсами під час навчальних занять під наглядом педагогів;
 - збереження персональних даних учасників освітнього процесу;
 - моніторинг шкільних ресурсів (вебсайт, сторінки у соціальних мережах) на предмет розміщення на них несанкціонованої інформації;
 - забезпечення і педагогів, і учнів навчанням щодо безпечного користування мережею Інтернет;
 - наявність антивірусних програм та їх вчасне оновлення;
 - контент-фільтрів (на жаль, жоден із фільтрів не може гарантувати 100% ефективності, але принаймні ресурси, які містять інформацію про дискримінацію, наркотичні засоби, інші психотропні речовини, шкідливе програмне забезпечення, порнографію, сайти, що просувають інформацію про навмисне завдання шкоди здоров'ю, насилля тощо не будуть доступними під час користування мережею Інтернет у школі);

Інформаційно-цифрова компетентність має стати наскрізною в усіх навчальних предметах та курсах освітньої програми закладу.

Варто пам'ятати: не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини (частина 2 статті 32 Конституції України). Отже, за загальним правилом, перед зйомкою та розміщенням фото- чи відеоматеріалів закладом освіти, наприклад, на своєму вебсайті, слід отримати дозвіл на це від батьків чи інших законних представників дитини (бажано у письмовій формі).

Створення психологічно безпечного середовища передбачає створення середовища, вільного від будь-яких форм насильства та дискримінації. Заклад освіти планує та реалізує діяльність щодо запобігання будь-яким проявам дискримінації, булінгу в закладі. Комплекс заходів із запобігання, профілактики та попередження булінгу складає антибулінгову політику закладу. Вона має бути комплексною і охоплювати всіх учасників освітнього процесу. Кожен працівник закладу має знати про антибулінгову політику та неухильно дотримуватись правил і процедур, встановлених нею.

Звертаємо увагу, що ефективним інструментом запобігання проявам насильства та булінгу (цькування) в закладі освіти є профілактика. Необхідно створити в закладі освіти атмосферу спільної поваги та відповідального ставлення один до одного під час міжособистісної взаємодії учасників освітнього процесу. Здобувачі освіти мають бути ознайомлені з правилами поведінки під час освітнього процесу та відповідними санкціями за їх порушення, безпечними способами повідомлення про випадки булінгу (цькування) або інші прояви насильства, учасниками або свідками яких вони стали, про свою роль в попередженні проявів насильства в закладі освіти. Батьки повинні бути ознайомлені з процедурами повідомлення та реагування на випадки, якщо їх дитина потерпає від насильства і бути впевненими, що заклад освіти буде реагувати на ці повідомлення належним чином відповідно до законодавства.

В сучасному освітньому середовищі існують фактори, які можуть спричинити негативний вплив на психічне здоров'я дитини, наприклад «стресова тактика педагогічного впливу; невідповідність методик і технологій віковим та індивідуальним можливостям дитини; нераціональність організації освітнього процесу; особливості рухового режиму, режиму відпочинку та харчування; недостатня психологічна компетентність педагогів; напруження розумових сил дитини на уроках та під час виконання домашніх завдань; емоційні і фізичні перенавантаження; відчуженість та упередженість до дитини з боку однолітків чи педагогів; напруга в міжособистісних стосунках та їх невідповідність вимогам». Неприятливе освітнє середовище може бути причиною підвищення рівня тривожності дитини, що матиме вплив на майбутнє становлення її особистості.

Моделювання психологічної безпеки освітнього середовища має будуватись, ґрунтуючись на принципах: психологічного захисту особистості; опори на розвивальну освіту; допомога у соціальному та психологічному розвитку.

Важливими компонентами також є відмова від психологічного насильства, діалог та співпраця.

Дослідники також визначають, що «нерозвиненість системи психологічної допомоги в закладі освіти будь-якого рівня може призвести до неефективного психологічного супроводу дитини, а у педагогів – емоційного вигорання, і, як наслідок, спричинити професійну деформацію, що і в першому і в другому випадку є серйозною загрозою психічному здоров'ю особистості [2].

Отже, безпечне освітнє середовище є запорукою забезпечення психічного здоров'я всіх учасників освітнього процесу.

Адміністративний підхід у питанні створення безпечних умов для навчання і виховання учнів та діяльності вчителів передбачає створення Комплексної програми формування психологічно безпечного освітнього середовища в загальноосвітньому навчальному закладі, що спрямована на такі аспекти:

- забезпечення емоційного комфорту учнів на уроках;
- організацію виховної і дозвіллевої діяльності учнів на засадах педагогіки партнерства;
- забезпечення психолого-педагогічного супроводу учнів;
- попередження психологічного насилля у колективі навчального закладу;
- контроль за рівнем емоційних навантажень учнів, постійний моніторинг показників їх психічного здоров'я;
- створення умов для підвищення рівня комфортності членів педагогічного колективу,

підтримання на належному рівні стану їх професійного здоров'я.

- Основними шляхами реалізації комплексної програми формування психологічно безпечного освітнього середовища є:

- впровадження здоров'язберезувальних технологій навчання і виховання, валеологічних технологій педагогічної взаємодії;

- спрямування діяльності класних керівників на формування міжособистісних взаємин в учнівському колективі, створення сприятливого психологічного клімату, подолання тривожності в дитячому колективі;

- спрямування діяльності психологічної служби закладу освіти на збереження і зміцнення психічного здоров'я учнів і попередження професійного вигорання вчителів;

- діяльність адміністрації з оптимізації соціально-психологічного клімату в педагогічному колективі;

- організаційно-методична робота з членами педагогічного колективу в аспекті створення психологічної безпеки у закладі освіти;

- проведення тренінгів психологічної безпеки як педагогів, так і для учнів.

Отже, освітнє середовище – це мотивуючий простір для комунікації, співпраці та розвитку усіх учасників освітнього процесу (не лише здобувачів освіти) в особистісному і соціокультурному контекстах.

Проблема розвитку особистості в освітньому середовищі актуальна для освіти різних рівнів – від дошкільця до закладів вищої освіти. Робота над створенням освітнього середовища не припиняється з досягненням певного результату – це безперервний процес, що включає реагування на нові виклики життя, пошук нових можливостей та ресурсів, генерування ідей та правил.

Безпечне освітнє середовище – це стан освітнього середовища, в якому: наявні безпечні умови навчання та праці, комфортна міжособистісна взаємодія, що сприяє емоційному благополуччю дітей, педагогів і батьків, відсутні будь-які прояви насильства. Отже, безпечне освітнє середовище – це психологічно комфортний простір, наповнений довірою, повагою і підтримкою, де дитина почуває себе захищеною. Фізичне освітнє середовище базується на матеріально-технічному забезпеченні та креативності учасників освітнього процесу. Обидва компонент – важливі й взаємодоповнювальні. А для того щоб освітнє середовище стало ефективним, має бути системна взаємодія і співпраця усіх учасників освітнього процесу: керівника закладу як лідера, що надихає, підтримує і мотивує, педагогічного колективу, здобувачів освіти та їхніх батьків.

Маємо сподівання, що у найближчому майбутньому всі діти матимуть можливість навчатися у такому освітньому середовищі. Вони цілком цього заслуговують!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Байдик В. В., Гопкало Ю. П., Корнієнко І. О. та ін. Формування безпечного освітнього простору закладу освіти в діяльності працівників психологічної служби / за ред. Н. В. Лунченко, І. І. Ткачук. Київ: УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2023. 111 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/738709/1/%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%91%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%D1%80_2023.pdf (дата звернення: 07.10.2024).

2. Дмитренко О. Безпечне освітнє середовище закладу освіти. *Педрада*. URL: <https://oplatforma.com.ua/article/2614-bezpechne-osvtnseredovishche-zakladu-osviti> (дата звернення: 16.10.2024).

3. Казаннікова О. В. Особливості прояву тривожності в молодших школярів. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Сер.: Психологічні науки. 2014. Випуск 1. С. 176–180. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkhp_2014_1%281%29_33 (дата звернення: 07.10.2024).

4. Князькіна Д. В., Подтикан І. В. Психолого-педагогічний супровід процесу формування безпечного освітнього середовища. *Педагогіка здоров'я*: збірник наукових праць IX Всеукраїнської науково-практичної конференції (Чернігів, 27–28 вересня 2019 р.). Чернігів, 2019. С. 100–103. URL: http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Kaf_zdor_ta_korr_os/PZ_2019.pdf#page=100 (дата звернення: 08.10.2024).

5. Марухина І. Психологічна безпека освітнього середовища як умова збереження психологічного здоров'я здобувачів освіти. *Здоров'я як особистий, освітній і суспільний феномен*: матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (Суми, 26 листопада 2020 р.). Суми: ФОП Цьома С. М., 2020. С. 171–176. URL: http://soippo.edu.ua/images/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%97_%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8_%D0%93%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%B8/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%97/2020/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84_26.11.2020.pdf#page=172 (дата звернення: 08.10.2024).

6. Мешко Г. М., Мешко О. І. Управління процесом формування соціально-психологічного клімату в педагогічному колективі загальноосвітнього навчального закладу. *Педагогічний альманах*: збірник наукових праць. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2017. Вип 33. С. 237–243. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/43063/1/%D0%a3%D0%9f%D0%a0%D0%90%D0%92%D0%9b%D0%86%D0%9d%D0%9d%D0%af%20%D0%9f%D0%a0%D0%9e%D0%a6%D0%95%D0%a1%D0%9e%D0%9c%20%D0%a4%D0%9e%D0%a0%D0%9c%D0%a3%D0%92%D0%90%D0%9d%D0%9d%D0%af.pdf> (дата звернення: 08.10.2024).

7. Про освіту: Закон України від 06.10.2024 р. № 2145-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 38–39. Ст. 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 08.10.2024).

8. Про повну загальну середню освіту: Закон України від 24.03.2024 р. № 463-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 31. Ст. 226. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 08.10.2024).

9. Про створення безпечного освітнього середовища в закладі освіти та попередження і протидії булінгу (цькуванню): лист МОН України від 14.08.2022 р. № 1/9-436. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-stvorennya-bezpechnogo-osvithnogo-seredovisha-v-zakladi-osviti-ta-poperedzhennya-i-protidii-bulingu-ckuvannnyu> (дата звернення: 07.10.2024).

10. Цюман Т. П., Бойчук Н. І. Кодекс безпечного освітнього середовища: метод. посіб. Київ, 2018. 56 с. URL: https://childfund.org.ua/Uploads/Files/books_pdf/KBOS_book.pdf (дата звернення: 08.10.2024).

Л. Д. Похил,

практичний психолог Смілянського навчально-виховного комплексу "Загальноосвітня школа I ступеня – гімназія імені В.Т. Сенатора" (з дошкільним підрозділом) Смілянської міської ради Черкаської області

РОЗВИТОК РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ

Повномасштабне російське вторгнення стало потужним викликом для психологічного благополуччя українців. Війна позначилася на різних рівнях функціонування людини: фізичному, соціальному та психологічному. Тому не дивно, що у сучасному лексиконі набули широкого поширення такі поняття як **стресостійкість, життєстійкість, життєздатність, резильєнтність, стійкість до нестандартної ситуації, емоційна стійкість тощо**. Саме ці поняття пов'язані з ресурсами, необхідними людині для успішного подолання стресових ситуацій, захисту від їх травмивного впливу, для уникнення негативних психологічних наслідків, що вони можуть спричинити.

Проблема резильєнтності особистості набуває особливої значущості у зв'язку з соціальними викликами сучасного суспільства, які загострили емоційні переживання українців. Резильєнтність ми розуміємо як здатність особистості чинити опір стресу та ефективно відновлюватись після нього, тобто, як адаптаційно-захисний механізм особистості, що дозволяє протистояти стресовим чинникам, адаптуватись після психотравми. Резильєнтність дає змогу людині проходити кризу життєві випробування, долаючи їх, відновлюючи свою життєстійкість та зберігаючи при цьому психічне здоров'я й особистісну цілісність.

Особливо гостро постала необхідність розвитку резильєнтності особистості у складних життєвих обставинах нашого сьогодення, оскільки сучасні учасники освітнього процесу не мають досвіду переживання воєнних дій, пандемії і незнайомі з особливостями життєдіяльності в період соціальної та економічної кризи.

Відомо, що перші дослідження резильєнтності виникли не з академічного обґрунтування її теорії, а скоріше – з так званого феноменологічного виокремлення характеристик тих людей, які вижили після серйозних травм і катастроф.

Рівень резильєнтності особистості, загалом, зумовлюється такими психосоціальними факторами, як цілеспрямоване подолання, позитивні емоції, моральна мужність, когнітивна гнучкість, здатність регулювати емоції, мету або місію, увага до фізичного здоров'я, високий рівень позитивної соціальної підтримки.

Серед дій, першочергово необхідних для збереження та посилення резильєнтності, виділяються наступні: прийняти, що зміни є частиною життя; дивитись на все в перспективі; пам'ятати про хороші речі в житті; проводити практику усвідомленості; піклуватись про фізичне здоров'я; зосередитися на позитивних очікуваннях; визначити ресурси; підтримувати зв'язки; допомагати іншим; шукати можливості та помічників.

Психологічними чинниками розвитку резильєнтності є націленість життя на певну мету, почуття узгодженості життя, перевага позитивних

емоцій, висока адекватна самооцінка, активний копінг, самоефективність, оптимізм, наявність соціальної підтримки та спроможність звертатись за підтримкою до інших, когнітивна гнучкість, висока духовність особистості.

Зарубіжними фахівцями виділяються такі **основні чинники резильєнтності**:

- турботливі стосунки всередині та поза сім'єю, які створюють любов і довіру, є прикладом для наслідування, заохочують і заспокоюють; - здатність складати реалістичні плани та реалізовувати їх;
- впевненість у собі;
- комунікативні навички та навички вирішення проблем;
- здатність керувати емоціям.

Серед істотних супутніх для успішного резильєнсу аспектів виділяють:

- ефективне планування часу;
- схильність до оптимізму;
- вміння розслаблятися;
- розуміння своїх емоцій;
- самоконтроль і позитивний настрій;
- регулярні прогулянки на природі.

Чинники, що сприяють резильєнтності:

Чинники індивідуального рівня:

- **Позитивний копінг.** Процес подолання складних обставин, спрямування зусиль на вирішення особистих і міжособистісних проблем, а також прагнення зменшити або обмежити стрес чи конфлікт, включаючи активний/прагматичний, проблемно орієнтований та духовний підходи до подолання.

- **Позитивні прагнення.** Стан ентузіазму, активності та жвавості, включаючи позитивні емоції, оптимізм, почуття гумору (в тому числі під час стресу чи життєвого виклику), надію та гнучкість щодо змін.

- **Позитивне мислення.** Обробка інформації, застосування знань і зміна уподобань через реструктуризацію, позитивне переосмислення (рефреймінг), знайдення виходу з ситуації, гнучкість, переоцінку, перефокусування, позитивні очікування, позитивний світогляд та психологічну підготовку.

- **Реалізм.** Реалістичне опанування можливим, наявність реалістичних очікувань, самооцінки та самоцінності, впевненість, самоефективність, відчуття контролю та прийняття того, що знаходиться поза контролем або не може бути зміненим.

- **Контроль поведінки.** Процес моніторингу, оцінки та корегування емоційних реакцій для досягнення мети (тобто саморегуляції, самоуправління, самовдосконалення).

- **Фізична підготовка.** Фізична здатність ефективно функціонувати в різних життєвих сферах.

- **Альтруїзм.** Безкорислива турбота про благо інших, мотивація допомагати без очікування винагороди.

Чинники сімейного рівня:

- **Емоційні зв'язки.** Емоційні зв'язки між членами сім'ї, включаючи спільний відпочинок та дозвілля.

- **Комунікація.** Обмін думками чи інформацією, включаючи вирішення проблем та управління відносинами.

- **Підтримка.** Усвідомлення доступності підтримки в сім'ї, включаючи емоційну, матеріальну, інструментальну, інформаційну та духовну підтримку.

- **Близькість.** Любов, близькість, відданість.

- **Виховання.** Батьківські навички.

- **Адаптивність.** Легкість адаптації до змін, пов'язаних із військовим життям, включаючи гнучкість ролей у сім'ї.

Чинники рівня робочого колективу/команди:

- **Позитивний психологічний клімат.** Сприяння взаємодії всередині колективу, формування відчуття гордості за виконувану місію, лідерство, позитивне рольове моделювання, впровадження корпоративної політики.

- **Командна робота.** Координація роботи між членами команди (включаючи гнучкість).

- **Згуртованість.** Здатність команди виконувати комбіновані дії; згуртованість його членів у підтримці один одного та задачі, що виконується.

Суспільні чинники:

- **Приналежність.** Інтеграція, дружба, включаючи участь у духовних/конфесійних організаціях, протоколах, церемоніях, соціальних службах, школах тощо.

- **Згуртованість.** Узи, які об'єднують людей у спільноті, включаючи спільні цінності та міжособистісну приналежність.

- **Зв'язаність.** Якість і кількість зв'язків з іншими людьми в громаді; включає зв'язки з місцем або людьми цього місця; різні її аспекти включають прихильність, структуру, ролі, відповідальність та спілкування.

- **Колективна ефективність.** Уявлення членів групи про здатність групи працювати разом.

З розвитком концепції резильєнтності дослідники розробляли діагностичний інструментарій. Наразі вчені мають у своєму арсеналі перелік методик, які вимірюють різні якості, фактори резильєнтності, а також мають специфічні ознаки: методики для різного віку опитуваних (діти, підлітки, дорослі, літні люди); різних категорій пацієнтів (наприклад, студенти, військові, особи, які пережили природні катастрофи, медики тощо). Кожна методика створювалася в межах певної концепції резильєнтності. Наведемо перелік опитувальників:

1. Шкала резильєнтності Коннора – Девідсона.
2. Багатовимірний шкала резильєнтності та показників відновлення від травми.
3. Шкала резильєнтності для дорослих.
4. Шкала відновлення після травми.
5. Шкала резильєнтності.
6. Шкала реакцій на стресовий досвід.
7. Шкала резильєнтності для підлітків.

Аналіз досліджень, які впроваджуються в нашому соціокультурному середовищі, показує, що найбільш уживаними для визначення показників резильєнтності є наступні методики:

1. «Тест життєстійкості С. Мадді».

2. «Опитувальник SACS (С. Хобфолл)».

Особистісний опитувальник SACS застосовується для вивчення стратегій і моделей копінг-поведінки (поведінки, що долає стрес) як типів реакції особистості людини для додання стресових ситуацій.

Термін «resilience» перекладають як «стресостійкість», «життєстійкість», «життєздатність»,

«стійкість до травми», «психологічна пружність», «психологічна стійкість», що призводить до певної термінологічної плутанини. Відмінність у змісті понять резильєнсу («resilience») та резильєнтності («resiliency») полягає в тому, що резильєнс є процесом, а резильєнтність – властивістю (або здатністю) особистості. За визначенням Американської психологічної асоціації, резильєнс є процесом і результатом успішної адаптації людини до важких або складних життєвих обставин, насамперед, через розумову, емоційну та поведінкову гнучкість, а також через пристосування до зовнішніх і внутрішніх вимог.

Загалом резильєнс може одночасно характеризуватися як:

- стабільне психічне функціонування під час стресового впливу;

- швидке повернення до норми після деструктивної дії психотравмуючих факторів;

- здобуття якісно нових рис та більш успішне функціонування, як результат подолання психологічної травми.

Резильєнс – динамічний розвивальний процес, що характеризується досягненням позитивної адаптації, незважаючи на вплив значної загрози, серйозних труднощів або травм.

У таких складних обставинах, як війна, життєстійкість учасників освітнього процесу стає надзвичайно важливою як для їхнього особистого розвитку, так і для майбутнього суспільства. Вона виступає внутрішнім ресурсом особистості, яка допомагає впоратися з стресовими, військовими, тяжкими життєвими ситуаціями.

У літературі поняття життєстійкості досить часто використовується в якості синоніму резильєнтності.

За С. Мадді, «життєстійкість» – це особлива структура установок і навичок, що дозволяє перетворити зміни в можливості, що відображає психологічну живучість і розширену ефективність людини, пов'язану з її мотивацією до подолання стресогенних життєвих ситуацій.

Вона містить три життєво важливих структурних компонента:

1. Залученість — характеризує активність особистості, її прагнення пізнати світ, знайти щось нове і цікаве. Людини з розвиненим структурним компонентом залученості отримує задоволення від своєї життєдіяльності, в процесі якої вона відчуває свою значимість та цінність.

2. Контроль — характеризує прагнення особистості структурувати життєвий плин, бажання впливати на всі життєві ситуації, внутрішнє переконання особистості у тому, що вона може вплинути на все, що відбувається довкола.

3. Прийняття ризику (виклик) — характеризує здатність особистості знаходити позитив в усіх подіях життя (оптимальні переживання). Переконання людини в тому, що все, що з нею відбувається, сприяє її розвитку через знання

Життєстійкість дозволяє долати перешкоди, знаходити переваги в будь-якій ситуації, відчувати задоволення та ефективно вибудовувати життєдіяльність, надає відчуття внутрішньої рівноваги та загального психологічного благополуччя, сприяє розвитку креативності, відповідальному ставленню до життєвого плину.

Позитивно на формування життєстійких переконань дитини впливають відчуття життєвого призначення; виховання впевненості, підтримання високих стандартів. Негативно вплинути на розвиток життєстійкості можуть: стреси в ранньому дитинстві, такі як серйозні захворювання дитини або її близьких родичів, матеріальні труднощі, розлучення батьків; недолік підтримки від близьких; відчуженість від значущих дорослих.

Найбільш сензитивним періодом для формування життєстійкості є підлітковий вік, оскільки саме він визначає подальший розвиток особистості, впливає на становлення його ціннісних орієнтацій і життєвих установок. Важливу роль у формуванні життєстійкості підлітка відіграє освітнє середовище, яке шляхом цілеспрямованого впливу та спеціально організованих умов надає йому психологічну опору й забезпечує ефективний розвиток.

Життєстійкість забезпечує учасників освітнього процесу такими якостями, як:

- висока адаптивність;
- соціальна компетентність;
- впевненість у собі;
- незалежність;
- наявність сформованих життєвих переконань;
- відповідальність;
- вмотивованість, прагнення до успіху.

Зрозуміло, для того, щоб забезпечити сприятливі умови для розвитку та зміцнення життєстійкості школярів необхідно мати достатній рівень життєстійкості освітян [4].

Коли вчителі мають досвід конструктивного долавання труднощів, відповідальності та мають активну життєву позицію в них більше шансів надати необхідну підтримку учню під час освітнього процесу. Однак, зміцнення життєстійкості в сучасних умовах це тривалий процес і йому потрібно вчитися впродовж всього життя.

Одним з найбільш актуальних для психологічної служби питань на сьогодні є розвиток резильєнтності та відновлення власних ресурсів педагогічних працівників, пошук механізмів найповнішого використання ресурсів особистості, виявлення та «розпакування» потенціалу особистості вчителя.

У нашому навчально-виховному комплексі створено групу особистісного росту для педагогічних працівників «Відкрий себе по-новому». Заняття групи відбуваються з використанням проєктивних методик, арттерапевтичних та відновних технік, вправ на міжособистісну взаємодію. (Див. схему 1 на 22 сторінці).

Усвідомлюючи вплив стосунків на рівні «учитель – учень», подальший розвиток дитячої особистості за нинішніх обставин, проведено заняття «Особливості діалогічної взаємодії в освітньому процесі». Адже особистісно орієнтований підхід не обмежується лише виховними впливами на дитину, а будується на міжособистісній комунікації (діалогові) вихователя та вихованця та передбачає відповідність моральних завдань, які стоять перед дитиною, її віковим особливостям, життєвому досвіду у з'ясуванні для себе сенсу життя і найважливіших цінностей. Підібрані вправи дали змогу відпрацювати навички взаємодії на рівні «вчитель – учень» з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей дітей. Заняття сприяло засвоєнню способів розкриття потенціалу учнів, усвідомленню цінності педагогічних стосунків на емоційному рівні.

Окрім того як ефективна зарекомендувала себе програма «Енергія життя», що носить комплексний характер і спрямована на попередження емоційного вигорання вчителів, розширення їх ресурсних горизонтів. Родзинкою програми є поєднання психологічних, діяльнісних та творчих практик.

З метою результативного формування життєстійкості у дитини необхідно стимулювати вирішення повсякденних завдань самою дитиною, надаючи допомогу тільки у важких ситуаціях. Прикладом для наслідування є батьки - сміливі, самодостатні дорослі, які самостійно керують своїм життям.

Емоційний стан, у якому знаходяться батьки, «ланцюговою реакцією» передається дітям та має безпосередній вплив на них.

Упродовж усього життя людини сім'я (батьківська, а потім власна) залишається визначним місцем отримання соціального досвіду. З одного боку, дитина набуває такого досвіду за безпосередньої взаємодії з батьками, братами й сестрами, а з іншого – процес соціалізації дитини забезпечується за рахунок спостереження за особливостями взаємодії інших членів сім'ї між собою.

Рівень сімейної гармонії або дисгармонії, почуття сімейної єдності, згуртованості та готовності до дій – це фактори, які впливають на поведінку дитини в сім'ї і за її межами, а також можуть вплинути на її відносини оточуючими в зрілі роки.

У НВК продовжує діяльність програма занять для батьків здобувачів освіти «Люблячі батьки – щасливі діти». Актуальність програми зумовлена важливістю впливу дитячо-батьківських стосунків на подальший розвиток підлітка як особистості.

Програма побудована на основі просвітницької діяльності для батьків, з урахуванням вікових особливостей здобувачів освіти, спрямована на формування позитивних установок та взаємин в родині, що, безумовно, має вплив на розвиток резильєнтності у дітей, профілактику конфліктних ситуацій у сім'ї, розвитку умінь та навичок батьків приймати виважені рішення, оцінювати ризики, розв'язувати проблемні ситуації, налагоджувати діалогічну взаємодію, керувати емоціями, застосовувати в повсякденному житті емоційний інтелект, працювати в команді.

Для розвитку компонента залученості принципово важливим є прийняття та підтримка, схвалення, підвищення самооцінки підлітків, надання можливостей задля розкриття потенціалу особистості, заохочення соціальної активності, ініціативності, відповідальності.

Компонент контролю включає важливість підтримки ініціативи дитини, її прагнення справлятися із своїми емоціями під час виконання складних завдань. Варто сформувати навички емоційного регулювання, навчити правильним технікам мінімізації тривоги та релаксації. Надати відчуття внутрішньої впевненості та віри у можливість досягнення успіху.

У формуванні компоненту «виклик» важливим постає емоційна насиченість навчального середовища яскравими враженнями. Можливість задоволення потреби у особистісно-довірчому спілкуванні, підсилюючи життєву значимість цього середовища, забезпечує психічне здоров'я його учасників.

Головною перешкодою на шляху розвитку життєстійкості школярів є недостатня увага, а іноді повна її відсутність до тих вікових новоутворень, які відбуваються під час дорослішання дитини. Підлітки потребують дуже чуйного та обережного

обговорення тих емоційних реакцій та нових когнітивних навичок, які вони відчувають. Якщо ці важливі теми не знайдуть прояснення, підліток буде неодмінно шукати способи, часто невиправдано ризиковані, для зняття як емоційної напруги, так і когнітивного інтересу. (Див. схему 2 на 21 сторінці)

Для створення умов щодо відновлення конструктивної взаємодії дітей, розвитку резильєнтності та компонентів замоченості, контролю та виклику у закладі освіти розроблено цикл ресурсних зустрічей «У колі друзів». Організаторами зустрічей стала психологічна служба закладу. Також до квесту долучилися випускниці – волонтерки. Для кожного з учасників були підготовлені мотивуючі цитати на кольорових стікерах. Діти об'єдналися у 8 команд (відповідно до кольору отриманого стікера з висловом) та отримали маршрутні листи. Квест складався з 8 станцій, на кожній з них дітей зустрічали вчителі із цікавими завданнями. Спостерігаючи за учасниками зустрічі, стало розуміло, що кожен з ти, хто був присутній, готовий до об'єднання, позитивної взаємодії, актуалізації та реалізації власного ресурсного потенціалу. Проведений захід дав змогу учасникам об'єднатися та відчути підтримку один одного, сприяв відновленню конструктивної взаємодії дітей з родин ВПО з оточуючими.

Сучасна дитина відчуває надзвичайно високі психологічні навантаження, пов'язані з військовим станом, необхідністю дистанційного навчання, перебування за кордоном, збільшеним обсягом тривожної інформації.

Питання розвитку життєстійкості та резильєнтності у підлітків є актуальним.

Для оцінювання рівня життєстійкості підлітків у Смілянському навчально-виховному комплексі «Загальноосвітня школа I ступеня – гімназія імені В.Т.Сенатора» було обрано скринінгову версію теста Мадді, яка містить 12 питань. Ця версія є скринінговим варіантом скороченої методики у адаптації Є.М.Осіна. При обрахуванні використовувалася бальна система від 0 до 3 («Ні» – 0 балів, «Скоріше ні, ніж так» – 1 бал, «Скоріше так, ніж ні» – 2 бали, «Так»- 3 бали), також враховувалися не лише прямі, а й зворотні пункти для кожної із субшкал («Ні» – 3 бали, «Скоріше ні, ніж так» – 2 бали, «Скоріше так, ніж ні» – 1 бал, «Так»- 0 балів).

У дослідженні взяли участь підлітки 12-13 років у загальній кількості 60 осіб. Дослідження проводилось у форматі он-лайн. Із отриманих результатів можна робити висновки про те, що: 75% (45 осіб) опитаних підлітків мають низький рівень життєстійкості, 10% (6 осіб) – високий рівень, 15% (8 осіб) - середній рівень життєстійкості.

Аналізуючи результати дослідження та розуміючи важливість розвитку такої життєво важливої властивості як життєстійкість, психологічною службою закладу як засіб допомоги підліткам – респондентам була обрана арттерапія.

Перевагами арттерапії, крім відсутності протипоказань, є відносна простота в застосуванні, багатство матеріалів, можливість використання в поєднанні з будь-якими іншими психотерапевтичними методами та медичними засобами.

Із респондентами було проведено 5 зустрічей із використанням прийомів арттерапії, завданням яких було: розвиток життєстійкості, стабілізація емоційного стану, мобілізація ресурсів особистості підлітків, пізнання себе, усвідомлення власних потреб,

бажань, відновлення відчуття особистісної цінності, укріплення образу Я та впевненості у власних силах, розвиток навичок саморегуляції. Зустрічі відбувались один раз на тиждень. Тривалість зустрічей 40-60 хвилин.

Серед матеріалів, що використовуються, – фарби, олівці, маркери, ватні палички, коктейльні трубочки, природні матеріали тощо. Головне завдання – розвиток резильєнтності, стабілізація емоційних станів, відновлення особистісних ресурсів через творчу діяльність та спілкування.

Зустрічі з використанням арттерапії надають ресурс, тому що апелюють до творчої складової психіки, відбувається пошук можливостей самоцілення, залучення внутрішніх ресурсів людини. Арттерапія як засіб невербального спілкування є цінною, якщо важко описати словами свої переживання. Творча діяльність створює умови для зближення респондентів, розуміння одне одного через сприймання створених образів, співпереживання.

По завершенню зустрічей було проведено тестування респондентів, які брали участь у зустрічах для оцінювання рівня життєстійкості підлітків. Результати були наступними: 20% (12 осіб) опитаних підлітків мають низький або нижче середнього рівень життєстійкості, 20% (12 осіб) – високий рівень, 60% (36 осіб) - середній або вище середнього рівень життєстійкості.

Результати дослідження до проведення арттерапевтичних зустрічей та після, свідчать, що означені зустрічі сприяли розвитку життєстійкості та навичок саморегуляції, стабілізації емоційного стану, мобілізації ресурсів особистості підлітків. Оскільки рівень життєстійкості нижче середнього та низький зменшився на 55% (33 особи), середній та вищий середнього збільшився на 35% (28 осіб), високий - на 10% (6 осіб)

На основі отриманих результатів та з метою розвитку резильєнтності учасників освітнього процесу психологічною службою у закладі здійснюється системна робота для зменшення негативних наслідків стресових станів і створення безпечного простору для розвитку здобувачів освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лазос Г. П. Резильєнтність: концептуалізація поняття, огляд сучасних досліджень. Актуальні проблеми психології. Том 3: Консультативна психологія і психотерапія. Вип. 14. Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України; Вінниця, ФОП Рогольська І. О., 2018. Вип. 14. С. 26 - 64. URL: https://lib.iitta.gov.ua/716873/1/Lazos_APP_V3N14_2018.pdf
2. Психологічна резилентність. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
3. Формування життєстійкості учнів підліткового віку в умовах війни. URL: <https://naurok.com.ua/formuvannya-zhittestiykosti-uchniv-pidlitkovogo-viku-v-umovah-viyni-367510.html>
4. Хамініч О.М. Резильєнтність: життєстійкість, життєздатність або резильєнтність? Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія "Психологічні науки". Вип. 6, Т. 2, 2016. С. 160- 165П. URL: <http://appspsychology.org.ua/data/jrn/v3/i14/4.pdf>
5. Титаренко Т. М., Ларіна Т. О. Життєстійкість особистості: соціальна необхідність та безпека: [навч. посіб.]. Київ: Марич, 2009. 105 с. URL: <http://appspsychology.org.ua/data/jrn/v3/i14/4.pdf>

Схема 1

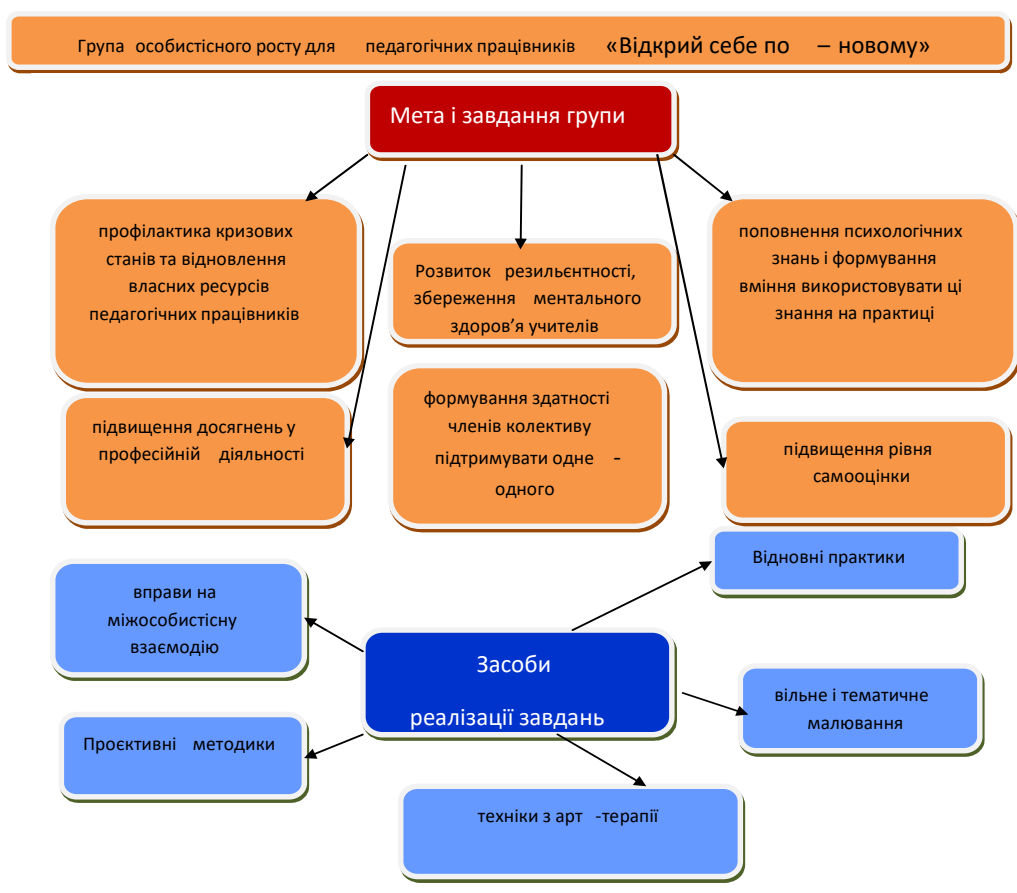

Схема 2

М. І. ХОЛОДЕНКО,

практичний психолог комунального закладу «Кам'янський ліцей №1 Кам'янської міської ради Черкаської області»

ЕЛЕМЕНТИ СНУЗЕЛЕН-ТЕРАПІЇ У ВІДНОВЛЕННІ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Сучасна освіта проходить процес реформування, який зумовлений, з одного боку, необхідністю підвищення ефективності освітнього процесу з орієнтацією на потреби здобувачів освіти, з іншого – викликаний необхідністю урахування зовнішніх факторів умов сьогодення, які спричиняють дестабілізацію загального психічного стану всіх учасників освітнього процесу.

Як зазначають А. Іваць та О. Романів, психічне здоров'я дитини є однією з головних умов в освітньому процесі, проте на сьогодні існує низка проблем, які перешкоджають наданню належної підтримки здорового психічного стану учнів [2]. Для зниження тривожності, агресії, підвищення стресостійкості розроблено багато технік та практик, які впроваджуються в закладах освіти з метою підтримки ментального здоров'я педагогів та здобувачів освіти. Проте фахівці продовжують працювати в напрямку розробки нових та вдосконалення вже існуючих методів. Наразі психологи закладів освіти працюють з усім спектром практик – від дихальних вправ до арт-терапії. Але в даних техніки, хоча і ефективних, не проводяться комплексно, тобто із сенсорикою, яка є однією із головних об'єктів впливу під час роботи із нервовою системою людини. Тому варто відзначити необхідність **використання інноваційної снузелен-терапії**.

На даний час снузелен-терапія, тобто *контрольована мультисенсорна стимуляція*, лише набирає обертів у використанні в Україні. Найбільш активно вона використовується в Нідерландах, Німеччині, як вид терапії психічних розладів у спеціальних кімнатах «Снузелен». У цих приміщеннях створюється заспокійлива і водночас стимулююча атмосфера завдяки використанню відповідних світлових ефектів, запаху, звуків, спеціальних матеріалів, які стимулюють тактильні відчуття. Тобто, в процесі роботи залучаються всі сенсорні канали в комплексі.

У своїх роботах Д.І. Шульженко називає снузелен-терапію однією з найбільш ефективних інноваційних психокорекційних методик у роботі з дітьми з психофізичними порушеннями [5]. В Україні цей вид терапії поширюється через створення в навчально-реабілітаційних і спеціальних закладах окремих *сенсорних кімнат*. Оскільки для нашої країни цей напрям психокорекції порівняно новий, системних наукових досліджень щодо корекційного впливу досить мало, що дає поштовх до розвитку даного напрямку і оприлюднення результатів через засоби масової інформації.

Досліджуючи методику «Снузелен-терапії», Д. І. Шульженко зазначає: *«В основі методики лежить практична концепція взаємодії відчуття та емоцій: для створення вражень розвитку сенсорики застосовуються різні освітлення, ефірні олії, матеріали різного роду, джерела звуків, запахів тощо. Методика сприяє також розвитку комунікації, соціалізації – у дітей формуються навички поведінки в групі, вербальна поведінка, емпатія тощо»* [5].

Підвищений рівень стресу та тривожності учнів перешкоджає позитивній адаптації та особистісному зростанню в соціумі, тому робота практичного психолога закладу має бути направлена на створення та забезпечення тих умов, які будуть сприяти розвитку

ментального здоров'я здобувачів освіти [4]. Тому, створюючи сенсорну кімнату в комунальному закладі «Кам'янський ліцей №1 Кам'янської міської ради Черкаської області», були враховані всі необхідні зони для впровадження снузелен-терапії. Зокрема, сухий басейн з підсвіткою використовується як елемент «світлої», так і елемент «темної» сенсорної кімнати. Тіло дитини в басейні весь час має безпечну опору, що особливо важливо для дітей з порушеннями опорно-рухового апарату. Постійний контакт всієї поверхні тіла з кульками, що наповнюють басейн, дає можливість відчутти своє тіло і створює м'який масажний ефект, забезпечуючи глибоку м'язову релаксацію. Кульки постійно масажують тіло, таким чином здійснюється стимуляція тактильних відчуттів, а також м'язова релаксація.

Дзеркало з ефектом нескінченності, що є оптичною ілюзією, нагадує нескінченний тунель із вогниками. Використовується для профілактики дитячих неврологічних захворювань, під час кольорота світлотерапії тривожних станів, стресових розладів та ін. Світлова пісочниця та пісочниця Юнга дає можливість створити психоемоційний комфорт для дитини, який включає зняття внутрішньої напруги, стабілізацію емоційного стану. Використання пісочниць дає можливість дитині також спроекувати свої страхи та переживання на пісок під час роботи. При цьому можна використовувати як сухий пісок для анімацій, так і кінетичний для створення різних композицій.

Світловий пучок сприяє психологічному та емоційному розвантаженню дитини. Також він ефективно використовується в світловій терапії для візуальної та розумової стимуляції. Може поєднуватися із використанням сухого басейну. Сухий душ – це безліч шовкових стрічок, які спускаються донизу та стимулюють розвиток тактильних відчуттів, створюють для дитини ілюзію усамітнення та убезпечення.

Сенсорні доріжки, м'ячі, балансири дають можливість дитині стабілізувати психоемоційний стан, вивільнюючи внутрішню напругу через активний рух, різні ігрові рухові вправи. Важливим компонентом є і зона з музичними інструментами, які використовуються для стимуляції звукових аналізаторів, розвитку слухового сприйняття. Розвиток нюхових аналізаторів забезпечуються через використання аромаламп.

Для забезпечення дотримання санітарно-гігієнічних норм, сенсорна кімната регулярно підлягає кварцуванню з метою підтримки безпечних умов роботи в приміщенні. Також при використанні обладнання кімнати завжди враховуються індивідуальні показники здоров'я дитини (наявність алергії, астми, епілепсії і ін).

Для доведення ефективності використання елементів снузелен-терапії в здійсненні підтримки ментального здоров'я здобувачів освіти проведено експериментальне дослідження, в ході якого визначався рівень тривожності за методикою «Самооцінка психічних станів (Г. Айзенка)» [1].

Вибірка респондентів складалася із 38 учнів 7-9 класів, які за результатами вхідного тестування мали високі показники рівнів тривожності. Відповідно до результатів обраної методики, бали від 0-7 вказують на відсутність надмірної тривожності, 8-14 – допустимий рівень

тривожності, від 15 до 20 – високий рівень тривожності. У вибірці були учні, рівень тривожності яких лягав в межі 15 – 20 балів, що можна побачити за графіком 1.

Протягом 3 місяців респонденти відвідували сенсорну кімнату 1 раз на тиждень. У комплексну роботу з мультисенсорної терапії включалося одночасне та поетапне використання світлових, звукових, тактильних та ароматичних засобів впливу на сенсорну систему дітей.

Під час проведення моніторингу динаміки рівня тривожності учнів були відмічені позитивні зміни в соціальній сфері: діти стали більш комунікабельні та відкриті до спілкування, проявляли ініціативу до діалогу. У частини респондентів підвищилася навчальна мотивація та помітно зросла навчальна успішність. Результати вихідного дослідження за повторною діагностикою можна побачити на графіку 2.

Як виявлено, після проведення впливу через використання елементів снузелен-терапії, рівень тривожності значно знизився, що вказує на позитивний вплив даного методу роботи із здобувачами освіти.

Варто відмітити, що елементи мультисенсорної терапії є ефективними і в роботі з учнями з особливими освітніми потребами. Регулярне відвідування сенсорної кімнати з використанням елементів снузелен-терапії значно покращили процес адаптації дітей з РАС, зокрема сприяли розвитку самоконтролю, самоорганізації, зменшенню агресивності та імпульсивності. Працюючи із учнями, які мають РДУГ, спостерігалися значні позитивні зміни в комунікативній сфері та підвищенні навчальної діяльності [3].

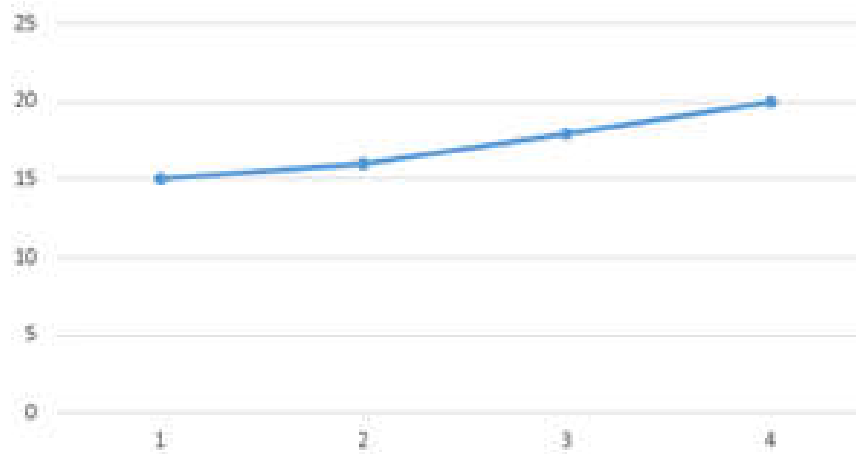
Отже, впровадження та правильно організоване використання елементів снузелен-терапії дає можливість розширити освітню діяльність в закладі

освіти, націливши її не лише на навчальний процес, а й на збереження ментального здоров'я, його зміцнення. Зокрема, індивідуальні та групові заняття в сенсорній кімнаті знижують тривожність, зменшують внутрішню напругу, стабілізують психоемоційний стан дітей. Також підвищують мотивацію до навчання, що, відповідно, підвищує успішність учнів. Позитивною є мультисенсорна терапія і в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами.

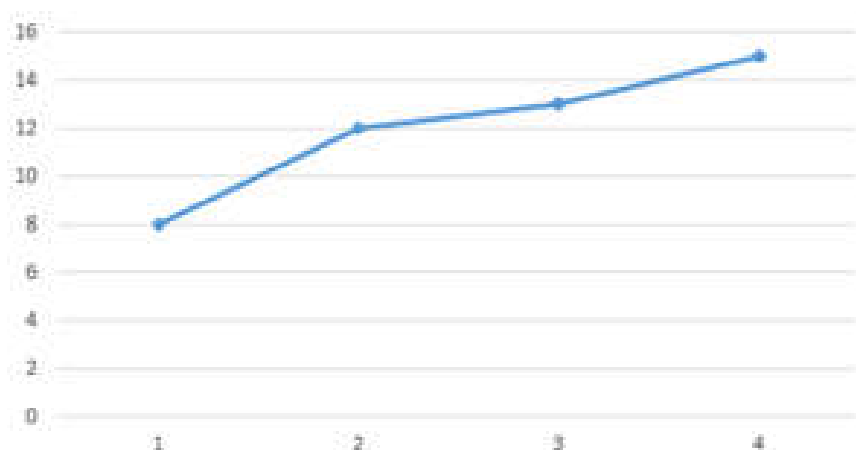
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Автоматизована інформаційна система «Я-ПСИХОЛОГ» URL: <https://xn----ftbomobdq1b9f.xn--j1amh/cpanel/tests>
2. Іваць А., Романів О. Збереження психічного здоров'я дітей у процесі шкільного навчання. Україна. *Здоров'я нації*. 2017. № 3 (№44). С. 119 – 121.
3. Смалиус Л.Н., Холоденко М.І. Сенсорно-інтеграційна терапія у роботі з дітьми з розладами дефіциту уваги та гіперактивністю в закладі освіти. *Актуальні проблеми охорони психічного здоров'я українського народу у воєнний і повоєнний час: Матеріали методологічного семінару НАПН України, 2023 року*. С. 382 – 385.
4. Холоденко М. Арттерапевтична техніка «Ебру» як метод подолання тривожності в учнів з особливими освітніми потребами. *Арттерапія в роботі психолога: інноваційні підходи*: зб. матер. V Всеукр. наук.-практ. конф. Кропивницький: КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 2023. С. 122 – 127.
5. Шульженко Д.І., Андреева Н.С. Корекційний розвиток аутичної дитини: (книга для батьків та педагогів). Київ

Графік 1. Результати діагностики рівня тривожності (вхідне тестування за методикою «Самооцінка психічних станів (Г. Айзенка)»)

Графік 2. Результати діагностики рівня тривожності (вихідне тестування за методикою «Самооцінка психічних станів (Г. Айзенка)»)

П.В.Теслюк,

доцент кафедри психології комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», кандидат психологічних наук, доцент

ДІАГНОСТИКО-КОРЕКЦІЙНА РОБОТА ЗІ СТРЕСОВИМИ СТАНАМИ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Воєнний стан в Україні, безумовно, збільшує рівень стресового навантаження на всіх учасників освітнього процесу. У зв'язку з цим вкрай актуальними стають питання адекватної діагностики та психокорекції стресових станів людини. У психологічній літературі виділяють об'єктивні та суб'єктивні методи оцінки рівня стресу [1].

До об'єктивних методів оцінки стресу відносять методи, що діагностують психофізіологічні прояви стресу: оцінку стану серцево-судинної і дихальної систем організму, аналіз активності вегетативної нервової системи, оцінку психомоторних реакцій організму людини при стресі, оцінку функціонування системи терморегуляції та величини шкірно-гальванічної реакції. Серед власне фізіологічних методів дослідження найчастіше використовуються такі: реєстрація частоти серцевих скорочень; визначення показників артеріального тиску; електрокардіографія; визначення параметрів функціонування дихальної системи (частоти і глибини дихання, газовий склад повітря, що видихається) [2].

Останнім часом все більшу популярність набувають комплексні методи дослідження стресу. Це пов'язано з тим, що відповідна реакція організму на вплив стресору сама по собі є комплексною і системною, охоплюючи всі ієрархічні рівні організму. Тому особливий інтерес представляє взаємозв'язок різних систем: нервової, гуморальної, серцево-судинної, м'язової.

Найбільш простим і оперативним методом оцінки функціонального стану людини при стресі є вимірювання частоти її серцевих скорочень. Дослідження показали, що середній показник пульсу в умовах стресу зміщується в область більших величин, що відображає загальну активацію симпатичної системи.

Психологічний стрес, пов'язаний з тривожним очікуванням важливої для суб'єкта події, як правило, призводить до зростання артеріального тиску. Направленість судинних змін залежить від характеру емоцій, що супроводжують стрес, що було показано в класичній роботі А. Екса, який встановив, що найхарактернішою реакцією для стеничних негативних емоцій (гнів, образа) є підвищення діастолічного тиску, а для астеничних (депресія, страх) – його зниження.

Традиційно для оцінки стану вегетативної нервової системи використовують визначення вегетативного індексу Кедро, який вираховують

за формулою: $ВІК = (1 - \frac{АДТ}{ЧСС}) * 100$, де ВІК – вегетативний індекс Кедро; АДТ – артеріальний діастолічний тиск; ЧСС – частота серцевих скорочень. Значення ВІК, як правило, при стресах зростає. При цьому слід зазначити, що існують різні числові показники «норми» для жінок і чоловіків. Середній показник ВІК в нормі у чоловіків перебуває в області мінусових величин і становить $-2,3 \pm 1,8$ бали, а у жінок $+7,5 \pm 1,3$ бали. В умовах емоційного стресу у чоловіків цей показник в середньому складає 10 балів, а у жінок 21,4 бали [2].

При вивченні психоемоційного стресу застосовують такі методи оцінки психомоторних реакцій: визначення ступеню надмірного напруження м'язів і плавність рухів за показниками тремору (мимовільного тремтіння); визначення швидкості простої і складної психомоторної реакції.

До суб'єктивних методів оцінки рівня стресу відносять психологічні тестові методики (бланкові і проєктивні) й інтроспекцію (самомоніторинг внутрішнього стану при стресі).

Наразі існує багато варіантів тестів, які виявляють тривожність особистості, кожен з яких по-різному відображає компоненти тривожного стану при стресі. В одних тестах враховуються лише суб'єктивні компоненти тривоги, а в інших – її вегетативні прояви. В психології традиційно прийнято виділяти два типи тривожності: особистісну та ситуативну.

Для вимірювання індивідуальних відмінностей в тривожності Тейлор розробив спеціальний тест на визначення рівня особистісної тривожності («Шкала тривоги», MAS). Для виявлення рівня особистісної та ситуативної тривожності Спілбергер створив два опитувальника, позначивши один вид тривожності як «Т-властивість» (особистісна тривожність), а другий – як «Т-стан» (ситуативна тривожність). Як правило, показник особистісної і ситуативної тривожності корелюють між собою: у людей з високими показниками особистісної тривожності ситуативна тривожність в аналогічних умовах проявляється в більшій мірі. Особливо виражений такий взаємозв'язок в ситуаціях, які загрожують самооцінці особистості, коли ставиться під сумнів самоповага чи авторитет індивіда. Високий рівень тривожності, зумовленої очікуванням можливої невдачі, може розглядатися як механізм пристосування, який підвищує відповідальність індивідуума перед суспільними вимогами і установками. Це наголошує соціальну природу феномену тривожності, в той час як

страх в більшій мірі опирається на біологічні фактори [2].

Необхідно відзначити, що методика Спілбергера не досить об'єктивно відображає «глибину» тривоги, оскільки досліджувані не завжди бажають демонструвати свої проблеми і свою тривожність експериментатору. Як відмічали деякі дослідники, іноді дуже низька тривожність в показниках тесту є результатом активного витіснення особистістю своєї високої тривоги з метою показати себе «в кращому світлі».

Окрім традиційних вимірювань тривожності як особистісної характеристики в останній час намітилася тенденція до визначення прихованої чи явної причини цієї тривожності, яка реалізується у вигляді конкретних страхів (об'єктів тривоги). У кожної людини існує індивідуальна ієрархічна структура страхів особистості, яка визначає, на які впливи в першу чергу у людини розвивається психологічний стрес. Для описання цієї структури був створений опитувальник, який визначає систему актуальних страхів особистості – ОАС. Кореляційний аналіз визначив тісний взаємозв'язок рівня особистісної тривожності за Спілбергером з інтегральним показником страхів (ІПС), вирахованому за ОАС. В той же час величина ІПС практично не корелює з рівнем ситуативної тривожності, виміряної у здорових людей в звичайних умовах, однак показала тісну кореляцію з рівнем ситуативної тривожності, виміряної під час емоційного стресу. З цього можна зробити висновок, що люди, які мають велику кількість страхів, в звичайних ситуаціях можуть не виявляти свої негативні емоції, однак в стресових ситуаціях демонструють різко виражену тривожність. Таким чином, попередньо визначена величина ІПС дозволяє прогнозувати і визначати приховану ситуативну тривожність на фоні емоційного стресу.

Для визначення тривожності особистості також застосовують такі методики, як шкала Гамільтона та шкала самооцінка тривоги Зунга. Для визначення стресостійкості та схильності до стресу використовують методику визначення стресостійкості та соціальної адаптованості Холмса і Раге, методику діагностики рівня соціальної фрустрованості Л.І. Вассермана, Бостонський тест на стресостійкість (аналіз стилю життя), тест самооцінки стресостійкості С. Коухена і Г. Валліансона, тест САН (самопочуття, активність, настрій), методику діагностики рівня емоційного вигорання В.В. Бойко [2].

Шкала самооцінки тривоги, розроблена Зунгом, є інструментом для вимірювання стресостійкості і тривоги. Складається вона з 20 пунктів, п'ять з яких оцінюють афективні симптоми, інші 15 – соматичні.

Методика діагностики соціальної фрустрованості Л.І. Вассермана (модифікація В.В. Бойко) представляє собою опитувальник, який фіксує ступінь незадоволеності соціальними досягненнями в основних аспектах життєдіяльності, тобто рівень фрустрованості особистості, яка тісно пов'язана зі стресовими станами особистості та впливає на рівень стресостійкості особистості. Дана методика містить 20 пунктів, по кожному з яких визначається рівень фрустрованості досліджуваної особистості.

Американські лікарі Холмс і Раге вивчали залежність захворювань (в тому числі інфекційних хвороб та травм) від різноманітних стресогенних життєвих подій у більш ніж п'яти тисяч пацієнтів. Вони прийшли до висновку, що психічним і фізичним хворобам зазвичай передують певні серйозні стресогенні зміни в житті людини. На основі свого дослідження вони створили шкалу, в якій кожній важливій життєвій події відповідає певне число балів в залежності від ступеню її стресогенності. Шкала містить 43 пункти, кожен з яких відображає певну стресогенну ситуацію. Підрахована сума балів вказує одночасно і на ступінь опірності до стресу, і на ступінь стресового навантаження особистості. Велика кількість балів, набрана за даною шкалою, означає високу ймовірність психосоматичного захворювання через нервові виснаження і вказує на необхідність негайної психокорекційної роботи для попередження погіршення стану здоров'я досліджуваного.

Бостонський тест на стресостійкість розроблений дослідниками Медичного центру університету Бостона. Тест складається з 20 пунктів, кожен з яких спрямований на визначення окремої особливості стилю життя особистості. Встановлюючи загальну картину стилю життя особистості, даний тест визначає рівень стресового навантаження особистості та її стресостійкості.

Методика самооцінки стресостійкості С. Коухена і Г. Валліансона спрямована на визначення рівня стійкості особистості до стресових ситуацій на основі суб'єктивної оцінки власних реакцій, відчуттів та думок. Тест містить 10 пунктів, а результати аналізуються в залежності від віку особистості.

Методика САН («Самопочуття, активність, настрій») спрямована на визначення особливостей самопочуття, настрою та активності досліджуваного на момент виконання тесту. Опитувальник складається з 30 пар протилежних характеристик, з якими досліджуваному потрібно оцінити свій стан. Отримані результати вказують на сприятливий чи несприятливий психічний стан особистості на момент проведення дослідження.

Методика діагностики рівня емоційного вигорання (В.В. Бойко) використовується для визначення ступеню сформованості психологічного захисту у формі емоційного вигорання. Останнє вважається механізмом психологічного захисту, виробленим особистістю, який має форму повного чи часткового виключення емоцій у відповідь на вибрані психотравмуючі впливи. Емоційне вигорання є набутим стереотипом емоційної, частіше професійної, поведінки. «Вигорання» є частково функціональним стереотипом, оскільки дає змогу людині дозувати та економно витратити енергетичні ресурси. У той самий час можуть виникнути його дисфункційні наслідки, коли «вигорання» спричиняє негативний вплив на виконання професійної діяльності та стосунки з партнерами. Дана методика містить 84 питання і дає докладну картину емоційного вигорання, оскільки вказує, на якій саме фазі емоційного вигорання перебуває досліджуваний та які саме симптоми даної фази переважають. Методика

спрямована на діагностику професіоналів у будь-якій галузі спілкування з людьми, зокрема у педагогічній діяльності.

В деяких випадках застосування бланкових тестів ускладнене або ж не дозволяє провести повний аналіз причин стресу. В таких випадках більш інформаційними є методи інтроспекції, які дозволяють провести структурний самоаналіз причин стресу і ходу його протікання. При перших ознаках стресу досліджуваний може задати собі ряд стандартних питань: «Чи не наповнюють мене негативні емоції?», «Про що я зараз думаю (про те, як вирішити проблему, чи про те, як все погано складається)?», «В якому стані мої м'язи? Чи немає в них надмірного напруження?», «Як я дихаю (спокійно чи напружено)?».

При аналізі стресу важливо не лише оперативно реагувати на проблему в цілому, але і вміти провести аналіз ситуації, виділивши: передумови її розвитку; характерні риси своєї поведінки при стресі; наслідки після того, як основні дії завершилися. Передумови – це події чи ситуації, які запускають стресові реакції. Щоб виявити передумови стресу, необхідно відповісти на питання: «Що передувало розвитку стресу?», «Коли це відбулося?», «Що я робив?», «Хто був поряд?», «Які почуття і думки були у мене до початку розвитку стресу?».

Поведінка – безпосередня реакція на стрес (думки, почуття і дії). Щоб визначити, як саме проходить стрес, необхідно розібратися в таких питаннях: «Які почуття і емоційні переживання були при стресі?», «Які фізіологічні відчуття я мав під час стресу?», «Про що я думав, які думки заповнювали голову?», «Які дії я робив, а, які, навпаки, перестав робити?».

Наслідки – те, що слідує за безпосередньою реакцією (в тому числі оцінка того, наскільки адекватною була ця реакція). Для цього необхідно відповісти на такі питання: «Що відбулося після того, як гострий стрес пройшов?», «Як я оцінив ситуацію потім?», «Як довго я переживав наслідки стресу?», «Чи звинувачував я у всьому себе, інших людей чи обставини?».

Самоспостереження – ключ до пізнання своїх стресів і їх подолання. Якщо людина ухиляється від вивчення своїх слабкостей і проблем, то тим самим вона віддається на поталу об'єктивних випадковостей чи інших людей. Якщо ж людина знаходить мужність для дослідження своїх проблем, то тим самим робить перший крок до їх радикального вирішення [4].

Можна виділити два напрямки в подоланні психологічного стресу учасників освітнього процесу: профілактичний та терапевтичний. Перший шлях – це підсилення захисних сил організму, зміна ставлення до психотравмуючих ситуацій, розвиток позитивного мислення. Другий шлях спрямований на нейтралізацію вже існуючого стресу і полягає в цілеспрямованому впливі на його тілесні і емоційні прояви [3].

До найбільш поширених методів корекції стресових станів, які, на нашу думку, можуть бути використані у роботі з учасниками освітнього процесу, належать: аутогенне тренування, використання позитивних образів (візуалізація), м'язова релаксація, раціональна психотерапія, нейролінгвістичне програмування (НЛП).

Аутогенне тренування та візуалізація. Аутогенне тренування належить до одного з варіантів самонавіювання. З його допомогою людина може суттєво впливати на психічні і вегетативні процеси в організмі, в тому числі на ті, що не піддаються довільній свідомій регуляції. Створена ще на початку ХХ століття «периферична теорія емоцій» Джеймса-Ланге до цього часу зберігає своє значення для розуміння процесів, які пов'язують наші думки і наше тіло. Згідно цієї теорії, кожному фізіологічному стану організму більш чи менш детерміновано відповідає певний стан свідомості, причому вплив цих станів дзеркально обернений. З парадоксального на перший погляд твердження У. Джеймса «ми плачемо не тому, що нам погано, а нам погано тому, що ми плачемо» виходить підтверджений емпіричний висновок. Якщо зусиллям волі змінити, по-перше, паттерн збудження скелетної мускулатури, зробивши його відповідним іншій емоції, а по-друге, свої думки, зробивши припущення, що потрібна емоція вже має місце в організмі, то ймовірність виникнення емоції, яка необхідна, різко зростає.

У 1930-х роках Й. Шульц інтегрував досвід як західної, так і східної психотерапії, створивши свій напрямок самонавіювання, що отримав назву «аутогенне тренування» (АТ). Вправи АТ, за Й. Шульцем, розділяють на дві сходинки – початкову і вищу. В початкову сходинку входять шість вправ, завдяки яким можна навчитися довільно впливати на ряд процесів організму, які в нормі не підлягають свідомому контролю. Результатом цього етапу є шість навичок: викликати відчуття тяжкості у кінцівках; викликати відчуття тепла в кінцівках; нормалізувати ритм серцевої діяльності; нормалізувати ритм дихання; викликати відчуття тепла в епігастральній області; викликати відчуття прохолоди в області лоба. Вищий ступінь аутотренінгу Й. Шульца передбачає уміння викликати у себе «особливі душевні стани» (на відміну від нижчого ступеню, на якому, за Й. Шульцем, викликаються «зміни соматичного характеру»).

Наразі метод аутогенного тренування повністю пройшов апробацію і широко використовується в медицині, психотерапії, спорті, військовій справі, педагогіці. Як відзначають спеціалісти, обстановка і особливе психологічне налаштування, яке притаманне заняттям АТ, навіяний стан спокою і м'язового розслаблення сприяють зменшенню емоційного напруження, властивого людям з підвищеною тривожністю і схильним до переживання стресів. Ця особливість самонавіювання може бути використана для того, щоб усунути тривогу, страх, надмірне емоційне напруження учасників освітнього процесу.

В 30-х роках минулого століття Е. Якобсон опублікував свою працю «Прогресивна релаксація», де показав, що психічні проблеми і тіло взаємопов'язані одне з одним: тривога і неспокій викликають м'язове напруження, а напружені м'язи, в свою чергу, викликають негативні емоції. В результаті у людини, яка дуже часто переживає стрес, формується так званий «м'язовий корсет», який вона постійно носить і який слугує причиною психічного напруження.

Справа в тому, що мозок, отримуючи додаткову порцію збудження від напружених м'язів, ще більше збуджується і посилає назад до м'язів нові накази. Розірвати це коло можна, якщо навчитись розслабляти свої м'язи, оскільки, на думку Е. Якобсона, розслаблення м'язів несумісне з тривогою. Тому Е. Якобсон запропонував людям навчатися м'язовому розслабленню для того щоб розслабити свою напружену свідомість. Ним була розроблена техніка довільного розслаблення м'язів при афективних станах, яка сприяла зняттю емоційного напруження, а також використовувалася для попередження виникнення цих станів.

Необхідно відзначити, що основна трудність даного методу полягає в довільному розслабленні скелетної мускулатури. Щоб розслабити м'яз необхідно просто перестати його напружувати, а в даному випадку відмовитися від діяльності набагато складніше, ніж її почати. Для зупинки даного процесу Е. Якобсон запропонував, на перший погляд, парадоксальний шлях – спочатку максимально напружити м'язи і лише потім спробувати зняти напруження. Виявилось, що використовуючи «принцип контрасту», можна більш чітко сприйняти ступінь розслаблення м'язів, а потім і свідомо керувати цим процесом. Мета напруження – прагнення усвідомити, як воно відчувається. Мета розслаблення – отримання і запам'ятовування цього відчуття, викликаного довільно. Як відмічають спеціалісти в області управління функціональним станом, характерною рисою цих вправ є чергування сильного напруження і швидкого розслаблення відповідної м'язової групи.

Нейролінгвістичне програмування. НЛП як метод психотерапії базується на дослідженні оптимальних способів досягнення успіху в самих різних сферах життя – міжособистісній комунікації, терапії, освіті, бізнесі, особистісному зростанні – і представляє собою синтез методик Ф. Перлза (гештальт-терапія), В. Сатір (сімейна терапія) і М. Еріксона (гіпнотерапія), до яких засновники НЛП Дж. Гриндер і Р. Бендлер додали своє уявлення про структуру людської мови. Засновники НЛП наголошують важливість мови як основного засобу комунікації і структурування індивідуального життєвого досвіду, а також передбачають можливість програмування поведінки індивідуума шляхом підбору оптимальних стратегій організації внутрішнього досвіду. Методи НЛП можуть ефективно використовуватись для нівелювання стресових станів учасників освітнього процесу.

Раціональна психотерапія. Раціональна психотерапія вже давно використовується для зменшення емоційного стресу (зокрема, в спортивній практиці), але ефективність її не завжди висока. Це пов'язано, зокрема, з неможливістю на свідомому рівні регулювати процеси, пов'язані з активацією симпатичної нервової системи і залоз внутрішньої секреції. Крім того, як зазначають деякі автори, намагання вплинути на схвильовану людину за допомогою вмовлянь виявляються безуспішними через вибірковість сприймання емоційно значимої інформації, адже емоційно збуджена людина з усього потоку інформації обирає, сприймає,

запам'ятовує і враховує лише те, що відповідає її домінуючому емоційному стану. Але раціональна психотерапія може бути використана в комплексі з іншими методами на завершальному етапі корекції емоційного стресу, коли загальний рівень збудження вже знижений до прийнятного рівня.

В раціональній психотерапії сформульовано декілька важливих когнітивних постулатів, які допомагають по-новому поглянути на психотравмуючу ситуацію і знизити рівень емоційного напруження.

1) Визначення сфери своєї компетентності.

Людині пропонується подумки окреслити навколо себе область, куди входить те, що їй належить, що вона любить, на що може впливати – «коло її компетентності». За це коло потрапить дуже багато речей, на які людина не може впливати. Після цього особистість має подумати і усвідомити, що вона не повинна і не може прагнути контролювати все в цьому світі, а також реагувати на все, що в ньому відбувається.

2) Життя «Тут і тепер».

Особистість має зрозуміти, що минуле вже не можна змінити, оскільки його вже не існує, а майбутнє ще не можливо змінити, оскільки його ще не існує. Людина має навчитися цінувати теперішнє, оскільки єдиною реальністю нашого життя є та, в якій ми існуємо.

3) Краще – ворог гарного.

Багато людей доводять себе до стану хронічного стресу тим, що намагаються досягнути ідеалу там, де це зовсім не обов'язково. Таким людям можна нагадати слова засновника теорії стресу Г. Сельє, який попереджував: «Визнайте, що досконалість неможлива. Встановіть собі реальну вершину, прагніть до неї і задовольняйтеся цим. Залиште собі час для радощів і відпочинку».

4) Прагматизація стресу.

Даний постулат заснований на думці про те, що навіть з дуже неприємної ситуації можна взяти для себе щось корисне, зробити корисний висновок, отримати якусь нову інформацію для себе. Тому людині рекомендується перед тим, як відреагувати на стресову ситуацію, запитати у себе: «Яку користь я можу взяти з цього для себе?» [3].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Словник психологічних термінів. URL: <https://nuph.edu.ua/slovník-psihologichnih-terminiv/>
2. Корольчук М.С., Крайнюк В.М. Соціально-психологічне забезпечення діяльності в звичайних та екстремальних умовах: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Ніка-Центр, 2006. 580 с.
3. Тімченко О.В. Синдром посттравматичних стресових порушень: концептуалізація, діагностика, корекція та прогнозування. Харків: Видавництво Університету внутрішніх справ, 2000. 268 с.
4. Фалько Н.М. Психологічна симптоматика синдрому емоційного вигорання вчителів. Український психолого-педагогічний науковий збірник. 2015. №5. С. 119-124.

I.М.Руденко,

кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ПСИХОПРОФІЛАКТИКА ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Вивчення питання особливостей професійного вигорання педагогічних працівників загальноосвітніх навчальних закладів постає необхідним в умовах сьогодення. Велика емоційна напруга в професійній діяльності педагога, особливо в умовах воєнного стану, надмірні навантаження та нестандартні стресові ситуації, підвищена відповідальність за життя та благополуччя учнів; освітні реформи, які мають стрімкий характер, вимагають швидкого реагування та впровадження нових змін в освітній процес та, відповідно, необґрунтований цейтнот – це все збільшує ризик розвитку синдрому професійного вигорання у педагогічних працівників.

Над питанням профілактики професійного вигорання працюють сучасні українські науковці: А.В. Барбінова [1], О.О.Кононенко [3], С.А.Ройз [5] та інші. О.Б.Дубчак [2] аналізує профілактичну роботу професійного вигорання в системі післядипломної освіти вчителів; В.М.Тесленко, О.В.Петрунько [7] – учителів державних і приватних загальноосвітніх закладів; В.П.Підгурська [4] досліджує управлінську діяльність керівника з попередження синдрому професійного вигорання суб'єктів освітнього процесу.

Феномен емоційного вигорання широко досліджувався науковцями та практиками в рамках психології та психіатрії. Термін «синдром вигорання» («burnout») вперше був введений в 1974 р. американським психіатром Г.Фройденом. Спочатку Г.Фройденом цей термін відносив до волонтерів кризових центрів та психіатричних клінік, пізніше це стало відноситись до професій, які передбачають тісне спілкування в системі «людина-людина». Першочергово цей термін визначався як стан виснаження з відчуттям власної непотрібності, розчаруванням та відмовою від роботи [3].

Науковці в своїх роботах використовували різні варіанти перекладу англійського поняття «burnout»: емоційне згорання, емоційне вигорання психічне вигорання. Ганс Сельє, засновник вчення про стрес, визначає синдром вигорання, як дистрес — стрес, на який психіка людини не здатна гнучко відреагувати, що призводить до нервового напруження та фізичних і психічних хвороб [5]. К.Маслач визначила поняття «burnout», як синдром фізичного та емоційного виснаження, який включає розвиток негативної самооцінки, негативного ставлення до роботи, втрату розуміння та співчуття щодо клієнтів. В.В.Бойко розуміє вигорання, як «вироблений особистістю механізм психологічного захисту, який проявляється у вигляді повного або часткового виключення емоційного реагування через надмірні стресові обставини».

На сучасному етапі розвитку психології феномен вигорання досліджується в психології стресових станів (вигорання як результат стресу), в межах психології професійної діяльності (вигорання як форма професійної деформації) та екзистенційної психології (вигорання як стан фізичного і психічного виснаження,

що виникло в результаті довготривалого перебування в емоційно напружених ситуаціях).

Згідно з визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я «синдром вигорання» не хвороба, а професійний феномен. Його включили до 11-го перегляду Міжнародної класифікації хвороб (МКХ-11, англ. ICD-11) під назвою «вигорання» і кодом QD85, як професійне явище. У Міжнародній класифікації хвороб синдром вигорання описаний «як результат хронічного стресу на робочому місці, з яким не вдалося впоратися. Він характеризується трьома критеріями: відчуттям виснаження та підвищеною психічною дистанційованістю від роботи; відчуттям негативізму та цинізму; зниженням професійної ефективності» [8].

Науковці К.Маслач та С.Джексон притримуються точки зору, що вигорання є психологічною реакцією на адаптацію до умов роботи. Перш за все це явище притаманне представникам тих професій, чия діяльність пов'язана із спілкуванням з людьми, емпатією та високою відповідальністю. Чим вище емоційне навантаження та чим більш уразлива категорія людей, з якою працює фахівець, тим швидше відбувається вигорання.

Американські вчені К.Маслач та С.Джексон виокремили синдром вигорання як комбінацію трьох складових:

1) *емоційне виснаження* – виникає внаслідок перенавантаження та конфліктів на роботі. У працівників спостерігається хронічна втома, знижується настрій (навіть лише при думці про роботу), також з'являються розлади сну, безсоння, знижується імунітет та організм стає вразливим до хвороб;

2) *відсторонення, негативізм та цинічне ставлення до людей* – виникає як захисна реакція психіки на емоційне виснаження. Ставлення до людей стає негативним, можуть бути прояви почуття провини, працівник живе ніби «на автоматі», автоматично виконує робочі функції, намагається уникати додаткового навантаження;

3) *відчуття професійної неспроможності*, недостатньої продуктивності, заниження професійних досягнень – працівник страждає від неможливості досягнути успіхів, отримати визнання на роботі, а також від втрати контролю над ситуацією, постійно відчуває власну неспроможність та надмірну вимогливість.

Активно ведуться дискусії серед психологів та психіатрів щодо взаємозв'язку депресії з синдромом вигорання. Більшість дослідників погоджуються з тим, що між цими станами істотно існує зв'язок, однак вони не ідентичні. До істотних факторів, які дозволяють говорити про відмінність між цими станами, можна віднести бажання жити у людей з синдромом вигорання і його відсутність у людей, які страждають на депресію (крім останньої стадії вигорання).

Найбільш популярна модель вигорання описана В.В. Бойко включає 3 групи симптомів, та

супроводжується певними емоційними, когнітивними та поведінковими реакціями.

I. **Фаза «Тривожна напруга»**, яка є стимулом до розвитку синдрому вигорання. Вона характеризується наступними симптомами:

1) тривожний стан: характеризується тривожною симптоматикою в особливо гострих стресових умовах професійної діяльності. Переживання ситуативної або особистісної тривоги викликає нервову напругу, виснажує нервову систему, є причиною загострення різноманітних хвороб;

2) загострене почуття невдоволення собою: характеризується заниженою самооцінкою, надмірною самокритикою, почуттям невдоволення обраною професією, посадою. Особливо гостро розвивається при неможливості змінити ситуацію;

3) переживання стресових обставин.

Фаза «Тривожної напруги» є пусковим механізмом у виникненні синдрому емоційного вигорання. Тривога має динамічний характер, зумовлений виснажливими стресовими умовами та посиленням стресових факторів.

II. **Фаза «Резистенція»**. Дана фаза характеризується наступними симптомами:

1) вибіркоче емоційне реагування при міжособистісній взаємодії: педагог обмежує прояв своїх емоцій за рахунок вибіркового реагування на учасників освітнього процесу; емоційний контакт встановлюється не з усіма здобувачами освіти, а за принципом «подобається – не подобається»;

2) емоційно-моральна дезорієнтація: характеризується тим, що у педагога недостатньо активізується морально-етична сфера в спілкуванні. Педагог не виявляє належного морально-етичного ставлення до учасників освітньої взаємодії (учнів, батьків, колег). Педагог пояснює собі власний вияв грубощів, цинізму або відсутності уваги при спілкуванні з учнями за рахунок раціоналізації своєї поведінки («Коли я кричу – учні краще мене розуміють») або проєкції провини на учня («Учень сам винен, що я на нього накричав (ла)»). В стресових ситуаціях педагогічний працівник може зосереджуватися на твердженнях: «Таким учням та батькам не можна співчувати»;

3) розширення сфери економії емоцій: характеризується втомою від міжособистісного спілкування на роботі та вдома.

III. **Фаза «Виснаження»**. Для цієї фази притаманним є зниження загального життєвого тону, енергії, виснаження нервової системи. Психічний захист стає невід'ємною потребою особистості. Ця фаза характеризується рядом симптомів:

1) емоційний дефіцит: проявляється у відчутті емоційної байдужості;

2) емоційне відсторонення: педагог майже перестає користуватися емоціями в своїй професійній діяльності, наявне відчуття емоційної порожнечі, майже нічого не викликає емоційного відгуку;

3) особисте відсторонення: проявляється повна або часткова втрата інтересу до професійної діяльності;

4) відчуття «загнаності у клітку»: характеризується почуттям безнадійності, безвиході. Загострюються переживання, коли стресові обставини неможливо змінити чи усунути, оптимально вирішити ситуацію. Цей стан можна визначити, як «глухий кут»;

5) психосоматичні та вегетативні порушення: проявляються у негативних показниках психічного та фізичного здоров'я.

Таким чином, аналізуючи фази розвитку синдрому вигорання, можна помітити певну тенденцію: сильна залежність від роботи призводить до повного розпаду, екзистенційної порожнечі.

Дослідження особливостей професійного вигорання педагогічних працівників проводилося

на базі КНЗ «ЧОІПОПП ЧОР» протягом 2023 року. Дослідження охопило 273 педагогічних працівників і включало два питання. Перше питання: **«Який Ваш емоційний стан на робочому місці в умовах сьогодення?»**. Було отримано наступні відповіді:

- Я працюю в стані ресурсу (є енергія, сили, бажання), виснаження ледь відчутне – 11 (4,1 %)

- Я працюю в стані 50/50, чергується період активності з періодом виснаження – 111 (41,4%)

- Я працюю в стані, коли відчуваю більше виснаження, ніж активності – 127 (47,4%)

- Я працюю в стані повного виснаження (немає сил, втома) – 24 (9%)

Друге питання: **«Що Вас особливо виснажує на робочому місці в умовах сьогодення?»**. Було отримано наступні відповіді:

- Дистанційне навчання: проведення уроків – 24 (13,3%)

- Дистанційне навчання: неможливість очно спілкуватися з дітьми – 52 (28,9%)

- Повітряні тривоги: необхідність перервати урок – 98 (54,4%)

- Пасивність, байдужість учнів до навчання – 118 (65,6%)

- Втома – 85 (47,2%)

- Ритм життя – 66 (36,7%)

- Стосунки в колективі – 12 (6,7%)

- Стосунки з батьками учнів – 14 (7,8%)

- Відвідування уроків адміністрацією – 5 (2,8%)

- Паперова робота – 47 (26,1%)

Аналіз проведеного опитування дає можливість зробити висновки, що більшість педагогічних працівників Черкаської області, коли працюють, то відчувають більше виснаження та втоми, ніж активності та ресурсу. Основні фактори, які виснажують: дистанційне навчання (неможливість очно спілкуватися з дітьми), необхідність перервати урок через сигнал «повітряної тривоги», пасивність та байдужість учнів до навчання, швидкий ритм життя.

Узагальнення робіт психологів дало можливість розробити **рекомендації щодо самодопомоги педагогам**:

1. Самооцінка та самоаналіз. Педагог може почати з оцінки своїх власних потреб, можливостей та ресурсів, щоб забезпечити ефективне керування своїм часом та енергією. Це може зменшити вплив стресу та підвищити самооцінку.

2. Здоровий спосіб життя. Педагоги можуть зменшити вплив стресу та покращити своє психологічне здоров'я, дотримуючись здорового способу життя: правильне харчування, фізична активність, дотримання балансу робота-відпочинок, дбати про стан нервової системи.

3. Соціальна підтримка. Педагоги можуть звертатися до рідних, друзів та колег, відкрито говорити про свої емоційні стани та потреби, просити про підтримку.

4. Саморозвиток. Педагоги можуть збільшити свої знання та навички щодо засвоєння технік керування стресом та емоційним вигоранням.

5. Психологічна підтримка. Якщо педагог відчуває серйозні симптоми емоційного вигорання, він може звернутися до психолога або психотерапевта для отримання професійної психологічної підтримки.

6. Відпочинок та відновлення. Педагог повинен знайти час для себе, відновити енергію та відпочити, дотримуватися балансу «робота – сім'я – час для себе». Зробити ритуалом організацію власного дозвілля, душевне спілкування з рідними та друзями, заняття спортом або хобі, які дають відчуття задоволення та релаксу. Педагог повинен встановити особисті межі щодо робочого та особистого часу, щоб не перевантажуватися.

7. Підтримка та наставництво. Педагоги можуть звернутися до колег, наставників або керівництва для підтримки та настанови. Спілкування з кваліфікованим

фахівцем може допомогти педагогам зберегти позитивну мотивацію у роботі.

8. Планування та організація роботи. Педагогам важливо розраховувати й обдумано розподіляти своє навантаження, визначати короткострокові і довгострокові цілі, використовувати «тайм-аути», «релакс-хвилинки» на робочому місці. Важливо відчувати баланс «робота-час для себе», стежити за своїм ритмом життя та розподіляти свої ресурси правильно, враховуючи рівень власної енергії.

9. Використання методів релаксації. Педагоги можуть використовувати різні методи релаксації: медитацію, йогу, дихальні вправи або масаж, щоб зменшити стрес та напругу. Оволодіти навичками саморегуляції, релаксації – одне із важливих завдань, яке стоїть перед педагогом.

10. Розвиток розв'язкового мислення та самопідтримки. Педагог може завести ресурсні щоденники: «Щоденник вдячності», «Щоденник ресурсу», «Щоденник уроків у «Школі життя»». Дати право собі бути неідеальною людиною, не намагатися бути кращою (им) завжди та у всьому, пропрацювати з психологом «комплекс відмінності (ка)». Також дати право оточуючим людям бути неідеальними. Зробити пріоритетом розв'язкове мислення: «Життя – велика школа з життєвими уроками, іспитами, заліками. Головне питання до себе: «Чому вчуся в конкретній ситуації, які риси розвиваю, які корегую?». Важливо навчитися проблеми трансформувати в задачі та вирішувати їх, як учень (учениця) в великій «Школі життя».

11. Працювати над власною комунікацією. Педагог може працювати над своїми навичками комунікації, вчасно усвідомлювати свої емоції, почуття та потреби, розуміти причини власного психоемоційного стану, знати екологічні способи зняття стресової напруги, вміти конструктивно вирішувати конфлікти та вести конструктивний діалог зі своїми колегами та учнями, батьками учнів.

Важливо зазначити, що профілактика та корекція професійного вигорання є постійним процесом та вимагає від педагога свідомого підходу до власного самопізнання та самозбереження. Зважаючи на високий рівень вимог до педагогів у сучасному світі, педагогічна спільнота повинна бути готовою надавати підтримку та ресурси для забезпечення психологічної стійкості та успішної роботи. Профілактика вигорання – це процес, який потребує постійної уваги та підтримки.

Керівникам ЗЗСО важливо звернути увагу на психопрофілактичну технологію антивигорання педколективу, що в умовах сьогодення має включати наступні компоненти:

- необхідність контролювати навантаження як окремих працівників, так і колективу в цілому. Уникати делегування занадто великої кількості роботи для найкращих співробітників;
- постійне удосконалення умов праці: безкоштовна їдальня, гнучкий графік, якщо це не заважає робочому процесу, утеплити та обладнати укріття;
- забезпечити зручне і комфортне робоче місце для спілкування педагогів одне з одним. Це може бути викладацька, де проходять не тільки наради, а й створити комфортні умови, де можна випити чаю та розслабитися;
- заохочувати колег педагогів ділитися власним досвідом у вирішенні складних ситуацій без засудження та критики; сприяти груповій роботі над проблемними питаннями;
- надавати відгуки щодо роботи: почати з вдячності та похвали, а потім робити конструктивні зауваження. Надати педагогам більше автономії в роботі;
- залучувати педагогів до обговорення питань розвитку закладу освіти, до групових мозкових

штурмів, до розроблення концепцій розвитку школи, до обговорення загальних питань, які стоять перед школою сьогодення;

- відмовитися від вимоги «бути на зв'язку 24/7», заохочувати в позаробочий час та на вихідних мати «час для себе», щоб відновитися, відпочити та наповнитися життєвою енергією для активної життєдіяльності;

- заохочувати бажання йти у відпустку та «вийти з мережі»;

- сприяти позитивній атмосфері в колективі: ранкове привітання, спільне дозвілля та «чаювання»;

- сприяти, щоб педагоги проходили індивідуальні консультації та тренінгові форми роботи з психологом. Важливо, щоб у психолога був власний кабінет.

Отже, питанню професійного вигорання педагогічних працівників в умовах сьогодення має приділятися особлива увага. Керівництво закладів освіти має активно впроваджувати психопрофілактичну технологію антивигорання педколективу в умовах воєнного стану. А також кожен педагогічний працівник має відповідально ставитися до збереження власного фізичного та ментального (психічного) здоров'я.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барбінова А. В. Профілактика професійного вигорання у вчителів як передумова успішної педагогічної діяльності // Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. «Методика навчання природничих дисциплін у середній та вищій школі»; ред. кол.: Гриньова М. В. Полтава: Астроя, 2020. С. 126-128.
2. Режим доступу: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/15213> (дата звернення 13.03.2024).
3. Дубчак О.Б. Профілактика професійного вигорання в системі післядипломної освіти вчителів // Актуальні проблеми психології: Психологія особистості. Психологічна допомога особистості; ред. кол.: С.Д.Максименка та ін. Київ. 2011. Том 11. Вип. 4. Ч. 1. С. 254-262. Режим доступу: https://library.krok.edu.ua/media/library/category/statti/dubchak_0004.pdf (дата звернення 23.03.2024).
4. Кононенко О.О. Професійне вигорання у педагогів: сутність, ознаки, профілактика // Актуальні проблеми психології в закладах освіти. 2020. Випуск 10. С. 145–153.
5. Підгурська В.П. Управлінська діяльність керівника з попередження синдрому «професійного вигорання» у суб'єктів навчально-виховного процесу // Ресурсний підхід в управлінні навчальними закладами. Матеріали міжрегіональної науково-практичної конференції (10 квітня 2014 р., м. Житомир). Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2014. С.34-36.
6. Ройз С.А. Ресурсозбереження і ресурсонакопичення // Англійська мова в початковій школі. 2018. № 1. С. 12–15.
7. Сельє Г. Стресс без дисстреса. Москва: Прогрес, 1982, 128 с.
8. Тесленко В.М., Петрунько О.В. Профілактика професійного вигорання учителів державних і приватних загальноосвітніх закладів. Держава, регіони, підприємство: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: матеріали II Міжнародної конференції, 20 листопада 2020 р. Київ : Університет економіки та права «КРОК», 2020. Режим доступу: <https://conf.krok.edu.ua/SRE/SRE2020/paper/view/175> (дата звернення 27.03.2024).
9. World health organization / Burn-out an “occupational phenomenon”: International Classification of diseases. Режим доступу: <https://www.who.int/news/item/28-05-2019-burn-out-an-occupational-phenomenon-international-classification-of-diseases> (дата звернення 23.03.2024).

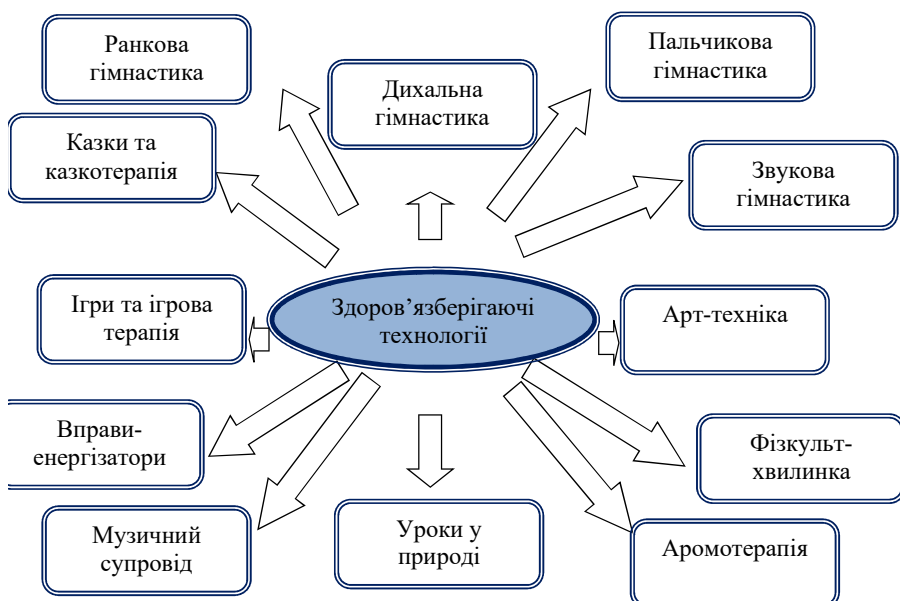
Л. В. Каптенко,

учитель математики комунального закладу «Носачівська гімназія Ротмістрівської сільської ради»

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧІ ТЕХНОЛОГІЇ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ

Сьогодні навчання дітей відбувається у складних воєнних умовах. Діти, так само, як і дорослі, переживають стрес і тривогу. Їх відчуття підсилені тим, що вони не завжди розуміють, що відбувається. Тому, сьогодні мета діяльності кожного закладу освіти спрямована на збереження і підтримку здоров'я дітей на різних етапах навчання, наданням елементарної медичної, психологічної допомоги. З цією метою у закладах освіти громади впроваджуються проекти та програми здоров'яспрямованого змісту.

Освітній процес нашого закладу освіти відкриває широкі перспективи в напрямі формування здоров'язберігаючого світогляду школяра. Завдяки спільним зусиллям учителів, школярів та батьків, систематичній, послідовній і творчій роботі з організації фізкультхвилинок, фізкультпауз та інших здоров'язберігаючих технологій забезпечується достатній рівень функціональної діяльності всіх органів та систем організму дітей на уроці, їхній загальний бадьорий стан (див. схему).

Збереження здоров'я дітей на уроках математики – це важлива задача для забезпечення їхнього повного розвитку. Я у своїй педагогічній діяльності на уроках математики організую заняття таким чином, щоб уникнути надмірного фізичного та психічного навантаження, що відіграє ключову роль у створенні сприятливого освітнього середовища. Для цього використовую хвилинки гумору, розв'язування гумористичних задач, фізкультхвилинки; вправи-енергізатори, музичний супровід і т.ін.

Як відомо, сміх продовжує життя. Тому використання хвилинок гумору, або розв'язування гумористичних задач формує позитивне ставлення до життя. На думку В. Сухомлинського, сміх, гумор дитини – це і зворотний бік її мислення, це вміння тонко бачити, розуміти і відчувати світ, це здатність

оптимістично ставитися до себе і до оточення. Здатність бачити в порушенні дисципліни смішне і присоромити смішним – у цьому виявляється вміння проникнути розумом і серцем в духовний світ дитини. Відзначаючи необхідність розвитку в дитини здатності сміятися, він вважав, що навчати гумору і сміху треба з дитинства. Гумор активізує інтелектуальні сили, розвиває гнучкість мислення, виховує співчуття, людинолюбство і совість. Оптимізм, життєрадісність, вміння з посмішкою дивитися на світ – це ті якості, які прагнув формувати В. Сухомлинський у своїх вихованців. Недаремно систему виховання дітей він називав «школою радості» [2, с. 92].

Під час проведення уроків математики я використовую багато гумористичних задач. Наводжу приклади.

Зразки гумористичних задач

1. Учениця першого класу Настя та учениця 11 класу Даша з'їли 4 кг цукерок. По скільки кілограмів цукерок з'їла кожна з них, якщо Даша наразі

не на діеті і їли вони з однаковою швидкістю?

2. Пожежники навчають одягати штани за 2 секунди. Яку кількість штанів встигне одягнути добре навчений пожежний за 10 хвилин?

3. Скільки літрів молока поміститься в животиках у 9 хлопчиків, якщо в животик одного хлопчика поміщається 500мл?

4. Батьки та сестри обідають, а молодший братик заховався під столом і намагається переписати ніжку стола зі швидкістю 4 см в хвилину. Через який час закінчиться обід, якщо товщина ніжки стола 16 см?

5. 18 учнів чекали шкільного автобуса. На зупинці були великі калюжі в ямах, які ще не відремонтували працівники Автодору. Коли під'їхав автобус, семеро учнів заляпалися брудом, семеро – сховалися за тими дітьми, яких заляпало, решта – сховалися у кущі шипшини. Скільки подряпаних учнів поїде в школу, якщо трое так і залишилися їсти ягоди шипшини ?

6. Марійка купила по 4 шоколадні батончики для кожного з чотирьох членів своєї сім'ї. У супермаркеті діяла акція: «1 батончик – 20грн. Кожен шостий батончик безкоштовно!». Скільки грошей заплатила Марійка?

7. Ведмідь дав завдання Маші і своєму далекому родичеві пофарбувати паркан. Маша фарбувала паркан зеленим кольором, родич – синім. Скільки дощечок паркану пофарбовано

в зелений колір і скільки – в синій, якщо Маша фарбує у два рази швидше?

8. Пожежник Микола в 0год.00 хв. заступив на зміну. Він був справжнім пожежником, тому вже через 1 хвилину почали долимати звуки хропіння. Його колеги вирішили пожартувати і рівно о другій годині ночі з даху вилили відро води, яка досягне поверхні землі через 4 секунди. Скільки часу залишилося спати Миколі, якщо він хропе вже 1 годину 25хвилин і 11 секунд?

9. Спонсор Василь Іванович приїхав до дитячого садочка подарувати діткам іграшки до новорічних свят. Він роздягнувся в коридорі і пішов до дітей. Доки Василь Іванович роздавав іграшки, Оксанка поклала до кожного кармана по три кубики. Скільки кубиків приніс спонсор назад, якщо у нього на пальто чотири кармани?

10. На шоу «Вишка» прийшов Женя Кошовий. Йому треба було стрибнути у воду з висоти 15 метрів, але після того, як він пролетів 5 метрів, злякався і вирішив не брати участь у цьому шоу. Скільки метрів доведеться Жені ще летіти по інерції?

11. Коцій Безсмертний, Змій Горинич, Баба Яга і Соловей Розбійник вирішили поїхати на фабрику «Рошен». Вони там купили 36 кг цукерок «Ромашка», 18 кг цукерок «Батончик», 54 кг цукерок «Lazy Cow Sagamel». Скільки кілограмів цукерок з'їла кожна голова Змія Горинича, якщо всі учасники подорожі їли порівну?

12. Влітку учні в пришкільному таборі «Зміна» вирішили піти до лісу по лікарські рослини. Вони назбирали ромашки, звіробій, і материнку. Але найкраще попрацювали Маринка – вона забралася у зарості глоду, під якими росли дорідні куці лопуха. Маринка глоду не нарвала, а от на штанцях принесла реп'яхи лопуха. Маринка зняла з себе 14 штук, друзі – 45 штук, вчителі – 18 штук, ще й додому принесла 21 штуку. Скільки реп'яхів було на лопухові, якщо він втратив четверту їх частину?

13. Бабуся дівчаток із фільму «Татові доньки» дуже любила різноманітних павучків. У неї їх було чималенько, але після того як Маша вбила чотирьох, Даша – отруїла двох, Женя задавила двадцять одного, Пуговка викинула через вікно вісім павуків, а Галина Сергіївна подарувала Полежайкіну стільки ж павуків, скільки загинуло, то у бабусі залишилася половина початкової кількості. Скільки павуків було у бабусі спочатку?

14. У шкільній ідальні Славко вирішив потренуватися до уроку Захист України із стрільби. Тому він вирішив озброїтись кашею і обстріляв нею 11 разів Богдана, 12 разів Аню, 4 рази Яну і дві докинув до стола вчителів. Скільки ложок каші збере техпрацівник і що буде Славкові після його шоу?

15. 24 бабусі і 3 дідуся каталися ліфтом і застрягли між поверхами. Третина бабусь стояли мовчки, 7 бабусь з іншої третини зомліли. Решта бабусь і всі дідуся почали натискати подряд на всі кнопки, кричати: "SOS!" і лаяти президента, уряд і всіх міністрів підряд. Яка кількість нервових бабусь і дідусів застрягла між поверхами?

Гумористичні задачі прикладного характеру

1. Молодий лейтенант Василь Смішний після служби в армії, влаштувався на роботу в міліцію. Щоб бути на гарному рахунку у начальства, він вирішив, що кожного місяця буде збільшувати кількість виявлених порушників на один і той самий відсоток. У січні і новоспечений міліціонер виявив 356 порушників, а у березні – 854. Яка кількість водіїв згадувала Смішного абсолютно несмішними словами у лютому?

2. Баба Яга збрала навколо себе клуб «Надвечір'я» для тих, кому за... , де щодня

протягом 30 днів розповідала історії зі свого життя. В зв'язку з тим, що вона має поважний вік, кожного наступного дня кількість історій зменшувалася на 2. Яку кількість історій розповіла Баба Яга, якщо першого дня було почуто 100 штук?

3. У тому ж клубі «Надвечір'я» вирішили створити касу взаємодопомоги і гроші ділили таким чином: найстарший член клубу бере собі деякі суму, а кожний наступний за віком член – на однакову кількість меншу за попереднього. Оскільки Баба Яга – наймолодший член клубу, вона бере гроші останньою. В цьому місяці поділили 1950 монет, причому найстарший (Кащик Неемирущий) узяв 200 монет, а Баба Яга – 60. Скільки друзів має Баба Яга?

4. В місцевому зоопарку кількість розумних на 43% більша від кількості гарних (зрозуміло, що згідно з легендою мова йде про мавпочок). Крім того 25% розумних є гарними. Який відсоток гарних є розумними?

5. Мама пече шість пирогів: першим вона пече пиріг з капустою (1), другим - з м'ясом (2), потім - з грибами (3), наступний - з квасолею (4), за ним – з гарбузом (5) і останній - з вишнею (6). Доки вона їх випікає, до неї на кухню забігають діти і щоразу з'їдають найгарячіший пиріг. У якому порядку діти не могли з'їсти пироги?

А: 123456

Б: 125436

В: 32541

Г: 456231

Д: 654321

6. Джек Горобець та його команда піратів відібрали на кораблі, що пропливав поруч, кілька золотих злитків і хотіли розподілити їх порівну. Але чотирьох із них капітан покарав за непослух, тому покарані не отримали зовсім, а решта отримали на 10 злитків більше. А якби злитків було на 50 менше, то кожен (разом із покараними) отримав би на 5 злитків менше. Скільки злитків відібрали пірати?

7. Карлсон, який живе на даху, заготовив 500 банок варення по 0,5 кг кожна. 12% становило суничне варення, 24% - полуничне. На скільки кілограмів погладшає Карлсон, якщо він їстиме лише малинове варення, яке становить 50% від суничного та полуничного варення разом.

8. Лисиця Аліса вирішила змінити професію і податися працювати директором акціонерного товариства «Лебідь, рак і щука». Звичайно, з раком їй не тягатися, а от лебедя можна і «нагріти». Тому вже за літо акціонерне товариство втратило 24600 грн, з яких 35% втратили у червні, а в липні – 110% від втрат за червень. Скільки не дорахувалися власники акціонерного товариства у серпні?

9. Черепаха Тортілла вирішила навідати свою подружку – таку ж прудконогу, як і сама. Вона поспішала, як гірська кізонька і за перший день пройшла 72 м, за другий – 175% від попереднього дня. На якій відстані проживають подружки, якщо за другий день вона пробігла 70% того, що за третій.

10. Котигорошко вирішив побороти Змія Горинича, але, на жаль, щоразу, коли він відрубав голову Змія, в нього на місці кожної зрубаної голови виростає по три нових. Після трьох «підходів» на полі битви залишилися лежати 52 зрубані голови. Яка кількість голів була на початку битви у Змія Горинича?

11. Два друга Кота Леопольда Сірий і Білий можуть з'їсти весь запас сиру супермаркета «Наш край» за 6 днів. Сірий може з'їсти весь сир за 9 днів. За скільки днів з'їв би сир лише Білий?

Як під час уроків у школі, так і вдома переважну частину доби учні ведуть малорухомий спосіб життя: вчать уроки, переглядають телепередачі, а сучасні гаджети (смартфон, комп'ютер) займають

більшу частину часу. При цьому дитина фізично не відпочиває, а, навпаки, знаходиться у напруженні, стомлюється і перевтомлюється. Внаслідок всього цього у дитини знижується працездатність, з'являються прояви негативних емоцій, погіршується самопочуття (болить голова, псується настрої). Як наслідок – дитина починає порушувати поведінку на уроках.

У таких випадках вдома батьки повинні контролювати спосіб життя дитини, а в школі необхідно робити перерви, під час яких учні виконували б різноманітні легкі фізичні вправи (фізкультхвилинки). Під час виконання таких вправ краще починає функціонувати мозок, знімається втома як із м'язів, так і з очей, пальців і т.д. Такі перерви бажано проводити на кожному уроці математики (особливо, у початковій школі).

Зазвичай фізкультхвилинки складаються з декількох легких для виконання вправ. Бажано, щоб діти знали зміст фізкультхвилинки, тоді їм легше буде зорієнтуватися у виконанні рухів. Але якщо весь час виконувати одні і ті самі вправи, учням це стає нецікавим, тож доцільно час від часу їх змінювати.

Ще більшого інтересу додають вправи, які виконуються *під музику і у віршованій формі*. Оскільки діти все таки повинні набратися сил під час виконання вправ, а не стомитися, то доцільним є те, щоб вчитель сам говорив текст, а учні лише виконували вправи. По завершенні фізкультхвилинки дихання має відновитися, тож можна запропонувати заспокійливу ходьбу.

Зразки фізкультхвилинок

1. На пальчики встанемо – до хмарин дістанемо.

(учні піднімаються на пальчиках, підіймаючи догори руки)

Один, два, один, два,
До хмарин дістанемо.
Нахиліться стільки раз,
Скільки качечок у нас.

(учні нахилиються вперед, назад, вліво, вправо)

Один, два, три, чотири, п'ять –
Добре вмієм рахувати!

Скільки покажу грибочків,
Стільки ви зробіть стрибочків.

(учні стрибають на місці)

Один, два, три, чотири, п'ять,
Час усім відпочивати

(учні сідають за парти)

Один, два – руки вище, вище голова.

(учні підняли догори руки, дивляться вгору)

Три, чотири – руки тихо опустили.

(учні опустили руки і голови донизу)

П'ять, шість, сім – стати тихо всім.

(учні сідають за парти)

За Е. Андрієвою

НА БОЛОТІ

На болоті в хороводі *(учні ходять, високо підіймаючи коліна і махаючи руками)*

Сіра чапля діток водить, *(учні кружляють навколо себе)*

Танцювали що є сили –

Все болото розмісили. *(учні підтанцювувати)*

Прилетіли вранці бусли, *(учні легенько біжать на місці, змахуючи руками)*

Посідали і загрузли. *(учні сіли за парти)*

Плеснемо в долоні:

Хло-хлоп-хлоп! *(учні плещуть в долоні)*

Скачемо на конях:

Гоп-гоп-гоп! *(учні легенько підскакують на місці)*

Летимо як птахи:

Шусь-шусь-шусь! *(учні махають руками)*

Як повзуть мурахи?

Хрусь-хрусь-хрусь. *(учні навприсідки ходять)*

Пострибав горобчик:

Цінь-цінь-цінь! *(учні стрибають)*

Дівчинка і хлопчик. Молодці!!!! *(учні сіли за парти)*

Під час будь-якої спільної діяльності учні час від часу відчувають зниження активності. Одним із ефективних засобів для подолання спаду енергії є вправи-енергізатори. *Енергізатор* – короткотривала вправа, спрямована на відновлення енергії дітей, інтересу до заняття й зосередження уваги учасників.

Зразки вправ-енергізаторів

«Відгадай»

1. Один з учасників гри описує геометричну фігуру, яку він задував, але не називаючи її, а інші відгадують.

2. Один із учнів говорить частину якого-небудь правила, а решта учнів повинні відгадати, про що йде мова.

3. Один із учасників гри зображає мімікою і жестами який-небудь математичний термін, а інші повинні назвати відгадку.

«Логічний ланцюжок»

1. Учень, який першим починає ланцюжок, називає будь-яке слово, другий – додає слово і пояснює, як воно пов'язане з першим і так далі.

Наприклад: точка – відрізок – чотирикутник – діагоналі і т.д.

2. В руки першому учасникові вчитель дає який-небудь предмет «гаряча картоплина» і називає який-небудь математичний термін. Учень повинен назвати інший математичний термін, який пов'язаний з попереднім і швидко передати «гарячу картоплину» іншому учасникові і т.д.

Кожен сучасний педагог повинен знати, володіти і застосовувати здоров'язберігаючі технології, оскільки вони є однією з його найголовніших складових професійної компетентності. Кожен урок сучасного педагога повинен бути здоров'язберігаючим, здоров'яформуючим, здоров'язміцнюючим, спрямованим на формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя.

Саме від вчителів і батьків залежить, яке здоров'я матимуть наші діти і чи матимуть його взагалі. Якщо ми будемо використовувати як під час уроків, так і під час перерв, виховних заходів, вдома вищезгадані здоров'язберігаючі методики, то ми досягнемо того, що наші діти будуть здорові і щасливі, будуть радувати нас своїми успіхами і зможуть подолати у своєму житті будь-які труднощі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Міжнародний математичний конкурс «Кенгуру»: 2012-2013 н.р. *Інформаційний вісник/ Укл.: А.С.Добосевич, М.С.Добосевич, О.М.Добосевич, Р.Є.Кокоружь, О.Б.Таратула. Львів: Каменяр, 2013. 60с.*

2. Міжнародний математичний конкурс «Кенгуру»: 2013-2014 н.р. *Інформаційний вісник/ Укл.: А.С.Добосевич, М.С.Добосевич, О.М.Добосевич, Р.Є.Кокоружь, О.Б.Таратула, С.А.Цар. Львів: Каменяр, 2013. 61с.*

3. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Київ: Рад. Школа, 1974. 288 с.

4. Олійник Б. Віршовані фізкультхвилинки. URL: <https://naurok.com.ua/virshovani-fizkultxvilinki-248903.html>

5. Бондарчук Н. Фізкультхвилинки для учнів початкових класів. Навчально-методичний посібник. Немиринецька ЗОШ I-III ступенів, 2009. 54 с. URL: <https://www.slideshare.net/ssuser491ed5/ss-107881075>

6. Коваленко О. Формування здоров'язберігаючої компетентності першокласників. URL: <https://school-65.jimdofree.com>

Г. І. Савицька,

методист лабораторії гуманітарних дисциплін комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ ВИВЧЕННЯ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ ЯК ДРУГОЇ ІНОЗЕМНОЇ ІЗ ДОСВІДУ ВИКОРИСТАННЯ АВТЕНТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ

У сучасному суспільстві необхідність володіння вміннями усного та писемного іншомовного спілкування є загальноновизнаним фактом. Це пов'язано з тим, що важливу роль наразі відіграє розширення політичних, економічних та особистих міжнаціональних контактів, активізація діалогу культур між країнами. Мета навчання іноземної мови – досягнення міжкультурної комунікації.

Як відомо, опанування лексикую та заучування граматичних правил не є достатнім для того, щоб опанувати комунікативну компетенцію. Безліч людей мають можливість подорожувати за кордон, співпрацювати з іноземними фірмами, користуватися Інтернет-ресурсами, читати літературу іноземною мовою. Тому перед вчителями французької мови ставиться мета: навчання іншомовної культури, що включає як розвиток лінгвістичних здібностей, так і пізнання культури Франції та франкомовних країн.

Пізнання франкомовної культури можливе лише за умови **використання автентичного матеріалу**.

Автентичним зазвичай вважається документ, який створений носіями мови та не був спочатку призначений для навчальних цілей. До автентичних матеріалів належать: музичні кліпи, пісні, фільми, репортажі, радіо- і телепередачі, реклама, особисті листи, статті, інтерв'ю, уривки із щоденників підлітків, висловлювання і коментарі на форумах, фотографії, малюнки, кулінарні рецепти, науково-популярні та країнознавчі тексти.

Часто до переліку автентичних матеріалів потрапляють одноразові повсякденні матеріали, такі як афіші, оголошення, театральні та інші програми, анкети, квитки проїзні та вхідні, вивіски, етикетки, меню та рахунки, карти, схеми, плани, рекламні проспекти з туризму, відпочинку і т.п., які вчителі отримують шляхом особистих контактів з носієм мови, листування, а також завдяки туризму. Вони теж автентичні й важливі для створення ілюзії прилучення до чужого середовища проживання та мови. Специфічність цих засобів полягає в тому, що вони забезпечують спілкування з «живими», реальними предметами, стимулюють майже справжню комунікацію: учні проживають усі події, грають певні ролі, розв'язують проблеми (покупок, екскурсій, вибору навчального центру та професії, заповнення анкет, вибору меню, відвідування видовищних заходів і т.п.), задовольняють свої пізнавальні інтереси. Ці продукти цікаві, яскраві, відповідають віковим особливостям дітей, гарні фонові малюнки допомагають дитині легше засвоїти запропонований їй матеріал.

Чи можна використовувати автентичні документи на початковому етапі вивчення мови? Так, звичайно, адже ці матеріали дозволять пробудити зацікавленість учнів і вони зможуть відкрити для себе соціокультурну реальність мови та її вживання. Крім того, використання автентичних документів у 5-6 класах Нової української школи підвищує інтерес до вивчення французької мови, допомагає активізувати всі види мовленнєвої діяльності, залучає до культури країни, мова якої вивчається, розвиває соціокультурні компетенції.

Що дає використання автентичних документів?

- **Показати справжню французьку мову** (у підручниках французька мова «нормована», часто наближена до «français standard». Автентичні документи представляють реальну мову (hesitations, pauses, ereurs etc) і дозволяють учням звикнути до розмовної французької).

- **Представити франкомовний світ** (автентичні документи дозволяють показати реальність і багатство франкомовних культур, щоб учні могли ще більше ними зацікавитись).

- **Мотивувати учнів** (автентичні матеріали є більш мотиваційними, тому, що вони більш конкретні й цікаві для учнів).

- **Змінювати (множити) джерела** (автентичні документи дозволяють не обмежуватись тільки голосом вчителя або аудіозаписом до підручника, а також слухати різних людей, різні акценти й т.п.).

- **Робити учня більш автономним** (використання автентичних документів дозволить учням сприймати та розуміти документи, подібні до тих, які вони можуть зустріти в реальних ситуаціях спілкування. Отже, учні стають автономними у своєму навчанні).

- **Доповнити підручник** (якщо підручник не новий або матеріали, які він пропонує не адаптовані для учнів класу, вчитель може доповнити його автентичними документами).

Як використовувати автентичний документ на уроці французької мови?

1. **Правильно вибрати документ**, тобто перевірити його актуальність.

Автентичний документ повинен бути адаптований до навчальних цілей, а також відповідати рівню навчальних досягнень учнів, бути цікавим для них, щоб сприяти їх мотивації.

Потрібно також, щоб документ мав культурний чи міжкультурний інтерес, що дозволить вчителю опрацювати деякі аспекти французької чи франкофонної культури.

Багато, щоб документ був досить новим, бо, якщо взяти документ, наприклад, 80-х років ХХ століття, він не буде цікавим для учнів і втратить свій культурний інтерес.

Автентичний документ повинен дозволити вчителю змінювати види роботи: якщо взяти три візуальні документи, наприклад, це не матиме успіху. Потрібно чергувати: аудіодокумент, писемний документ, аудіовізуальний документ.

Потрібно, щоб інформація в документі була зрозумілою і, щоб вчитель міг підготувати завдання, які допоможуть учням зрозуміти цю інформацію.

І, нарешті, потрібно, щоб документ мав джерело і був хорошої якості. Наприклад, якщо вчитель пропонує письмовий документ, але не вказане джерело, звідки він взятий, учням буде важко зрозуміти інформацію. Або, якщо ви пропонуєте аудіозапис, де є фоновий шум, це перешкоджатиме розумінню й урок буде неефективним.

2. Впровадити автентичний документ у свій урок

Вибраний документ дозволить вчителю побудувати свій урок (дидактичну одиницю). Побудова дидактичної одиниці (unité didactique) має декілька етапів (вчителі ознайомилися з ними під час підвищення кваліфікації PRO FLE і PRO FLE+).

Отже, unité didactique починається з *anticipation* (mise en route) – етап, який проводиться до читання чи слухання документа, тобто вступ до unité didactique. Можна використовувати картинки, ілюстрації, заголовки, підзаголовки, щоб розпочати роботу гіпотези про зміст уроку (des brainstorming, des nuages de mots).

Потім опрацьовуються *compréhension globale* (основна інформація) і *compréhension détaillée* (точна, детальна інформація).

Далі зазвичай йде робота над мовою, яка проводиться за допомогою автентичного документа. Тому, вибираючи документ, вчитель повинен звернути увагу на мовні аспекти (лексика, граматика), які повинні відповідати навчальній програмі і віковим особливостям учнів. Отже, мова йде про *répérage*, *conceptualisation* et *systematisation* d'un point de la langue.

Завершальний етап – *production orale* (écrite). Тут вчитель може використати автентичний документ як зразок (наприклад, «sur le modèle de cet article, écrivez un mail à votre ami(e)»).

Безперечно, найкращий результат може бути досягнутий шляхом використання аудіовізуальних джерел. Щоб усвідомити специфіку поведінки носіїв мови, потрібно бачити їх, а також обставини, в яких відбувається акт спілкування (магазин, метро, аеропорт, навчальна аудиторія, театр тощо). Специфіка обставин істотно впливає на поведінку тих, хто спілкується. Крім того, фільм чи відеокліп дозволяє познайомитися з характерними особливостями країни та життя людей у ній. Тому слід використовувати усі можливі застосування аудіовізуальних джерел. Вони сприяють вивченню та розширенню словникового запасу дітей, дозволяють перевірити засвоєння школярами слів, уміння розпізнати їх у мовленні.

Розглянемо використання автентичного матеріалу на прикладі роботи з матеріалами сайтів tv5monde.com та francaisfacile.rfi.fr.

TV5Monde - це безплатний та інтерактивний сайт для вивчення французької мови за допомогою відеоматеріалів, передач та репортажів новин.

Матеріали й завдання підібрані відповідно до рівня володіння мовою.

Пропонуємо музичний кліп на пісню «**Bienvenue chez moi**» (джерело – TV5Monde), рівень володіння мовою - A1 débutant. Тривалість – 45 хвилин.

Французькі співаки Bigflo i Oli (Florian et Olivier Ordonez) запрошують у подорож містами Франції, звертаючи особливу увагу на особливості кожного міста. Посилання на відеокліп, слова пісні, fiche apprenant: <http://surl.li/gozcf>

Parcours pédagogique

Étape 1 – Avant de regarder le clip

- Associer des symboles à un pays (activité 1)

Étape 2 – Avec les images

- Repérer les symboles dans le clip (activité 2)

Étape 3 – Avec les paroles et la musique

- Associer les symboles aux lieux (activité 3)

Étape 4 – À partir du clip (activité 4)

- Présenter un pays francophone à travers ses symboles (activité 4)

Objectifs communicatifs/pragmatiques

- Associer des symboles à un pays.
- Repérer les symboles dans le clip.
- Associer les symboles aux lieux.
- Présenter un pays francophone à travers ses symboles.

Objectifs culturels/ interculturels

- Découvrir des lieux et des objets emblématiques de la France
- Découvrir un pays francophone et ses symboles

Étape 1 – Avant de regarder le clip

- Associer des symboles à un pays (activité 1)

Lexique – petits groupes – 10 min (support : fiche apprenant)

Écrivez au tableau « La France » et tracez 4 flèches. Au bout de la première flèche, écrivez : « un monument », écrivez « une spécialité gastronomique » au bout de la seconde, « une personnalité » au bout de la troisième et enfin, « un animal » au bout de la quatrième.

Le monument qui représente la France est....

Note la phrase au tableau si nécessaire et inciter les apprenants à prendre la parole spontanément, en utilisant la structure à l'oral. Répéter la même procédure pour les autres catégories.

Former de petits groupes de 3 à 4 apprenants. Distribuer la fiche apprenant et inviter les groupes à prendre connaissance de **l'activité 1**.

En groupe. *Faites l'activité 1 : observez les images et nommez ce que vous connaissez.*

Préciser aux apprenants que les images ont un lien avec la France.

Laissez le temps aux groupes de réfléchir puis faire la mise en commun, à l'oral, en projetant la fiche.

En groupe. *Organisez les éléments dans les catégories : « monument », « spécialité gastronomique », « personnalité » et « animal » ? Quelle(s) catégorie(s) faut-il ajouter ?*

Faire la mise en commun à l'oral.

Étape 2 – Avec les images

- Repérer les symboles dans le clip (activité 2)

Repérage visuel – petits groupes – 10 min (supports : clip et fiche apprenant)

Conserver les petits groupes de l'activité précédente et les inviter à prendre connaissance de l'activité 2. Diffuser le clip sans le son et sans les sous-titres.

En groupe. *Faites l'activité 2 : regardez le clip et entourez dans l'activité 1 ce que vous voyez.*

Faire la mise en commun à l'oral en projetant la fiche apprenant. Inciter les apprenants à verbaliser en utilisant les structures « Dans le clip, je vois... » et « Dans le clip, je ne vois pas... ».

Étape 3 – Avec les paroles et la musique

- Associer les symboles aux lieux (activité 3)

Compréhension orale – binômes – 10 min (supports : clip et fiche apprenant)

Former des binômes et les inviter à prendre connaissance de l'activité 3. Diffuser le clip en entier, avec le son, mais sans les sous-titres.

À deux. *Faites l'activité 3 : écoutez et regardez le clip puis écrivez le numéro dans la bonne case. Il y a des éléments que vous pouvez voir ou entendre.*

Préciser aux apprenants que la Belgique est un pays francophone au nord de la France et que la Réunion est une île française dans l'océan Indien. Les situer sur un planisphère si nécessaire.

Laissez le temps aux binômes de se mettre d'accord. Proposer une deuxième écoute avant la mise en commun si besoin.

Faire la mise en commun à l'oral en interrogeant les binômes tour à tour.

Étape 4 – À partir du clip

Présenter un pays francophone à travers ses symboles (activité 4)

Production orale – binômes – 15 min (supports : fiche apprenant et Internet)

Former de petits groupes de 3 à 4 apprenants, les inviter à prendre connaissance de l'activité 4. Au préalable, sélectionner une liste de pays francophones (<http://surl.li/goztt>) à proposer aux apprenants ou bien leur proposer de choisir eux-mêmes. Noter les pays choisis au fur et à mesure au tableau, pour éviter les doublons.

Faire un rappel des règles d'utilisation des propositions devant les noms de pays.

À deux. *Faites l'activité 4 : choisissez un pays francophone et présentez-le comme dans la chanson.*

Laissez le temps aux binômes de faire des recherches rapides à propos du pays de leur choix. Circuler entre les groupes et lever les difficultés lexicales éventuelles.

Faire la mise en commun à l'oral en invitant les groupes à présenter leurs pays à la classe. Si le matériel le permet, inviter un des membres du groupe à illustrer les propositions avec des photos trouvées sur Internet.

Для початкового етапу навчання французької мови рекомендуємо використовувати автентичні аудіоресурси сайту *francaisfacile.rfi.fr*. Сайт пропонує короткі (до 1 хвилини) аудіозаписи на різноманітну тематику. Пропонуємо роботу з текстом « *Une nouvelle cheffe du gouvernement en France* » (рівень A1). Лексика – назви професій, граматикика – чоловічий і жіночий рід іменників. Посилання на аудіозапис : <http://surl.li/gqkxh>

Activité 1 : Anticipation

Montrer aux apprenants la photo d'Élisabeth Borne et les demander : Comment pensez-vous, quelle est la profession de cette femme ? Pourquoi ?

Activité 2 : Le sujet (Compréhension globale)

Écoutez l'extrait en entière et cochez les bonnes réponses.

1. **Élisabeth Borne est la nouvelle...**
 - a) Premier ministre
 - b) ministre de l'Intérieur.
2. **En France, une femme occupe ce poste...**
 - a) pour la première fois.
 - b) pour la deuxième fois.
 - c) pour la troisième fois.

3. Elle veut agir vite pour...

- a) l'écologie.
- b) la santé.
- c) le travail.

4. Réécoutez l'extrait. Quels mots entendez-vous ? (Compréhension détaillée)

☐ Premier ministre	☐ Première ministre
☐ fonction	☐ mission
☐ cheffe	☐ chef
☐ agir	☐ réagir
☐ biologique	☐ climatique

Activité 3 : Vocabulaire – la politique (Repérage)

Complétez avec les mots :

cheffe Première deuxième climatique fonction

Élisabeth Borne est la nouvelle _____ ministre en France : elle est la _____ du gouvernement.

C'est la _____ fois qu'une femme occupe cette _____. Elle veut s'occuper du « défi _____ et écologique ».

Activité 4 : Grammaire – féminin/masculin des noms de professions (Conceptualisation, systématisation)

Quelle est la forme des noms de professions au masculin et au féminin ?

Observez :

La Première ministre s'appelle Elisabeth Borne.

C'est la cheffe du gouvernement.

Avant, le Premier ministre s'appelait Jean Castex. C'était le chef du gouvernement.

Complétez :

un ministre	-	une _____
un _____	-	une présidente
un _____	-	une directrice
un facteur	-	une _____
un professeur	-	une _____
un _____	-	une infirmière
un boulanger	-	une _____

(on peut ajouter des paires de mots)

Activité 5 : Production (orale/écrite)

Présentez un homme (femme) politique de votre pays ou présentez un homme (femme) connu(e) de la France (de l'Ukraine).

Отже, автентичні матеріали – це багате джерело свіжої інформації, що дозволяє вивчати реальне життя та події. Це велика лінгвістична різноманітність, що розкриває сучасну мову. Використання матеріалів з автентичних джерел вчителями французької мови сприяє створенню принципово нового середовища навчання, що дозволяє одночасно імітувати мовний діалог, віртуально представляти аудіо-відео-середовище французької мови та культури, проводити контроль освоєння мовного та мовленнєвого матеріалу. Це означає, урок французької мови буде спрямований на компетентісно-діяльнісний підхід, орієнтований на результат (формування у дітей здатності практично діяти, застосовувати отримані знання, вміння і навички в життєвих ситуаціях), що є головною метою Нової української школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Dinou, Ioanna. Le document authentique en classe de fle. URL: <http://surl.li/gsozm>
2. Lemeunier, Valérie. Élaborer une unité didactique à partir du document authentique. URL : <http://surl.li/gspgj>
3. Sélectionner et exploiter des documents authentiques. URL : <http://surl.li/gspdx>

В.В. ПЛАХУТА,

методист відділу фізичної культури, військово-патріотичного виховання та основ здоров'я комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

КОЗАЦЬКА ПЕДАГОГІКА – СКЛАДОВА СИСТЕМИ НАЦІОНАЛЬНО – ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Реформування загальної середньої освіти передбачає модернізацію змісту освіти, що має ґрунтуватися на компетентнісному та особистісно орієнтованому підходах до навчання, а найголовніше – орієнтуватися на здобуття учнями умінь і навичок, необхідних сучасній людині для успішної самореалізації у професійній діяльності, особистому житті, громадській активності.

Також, в часи воєнних дій, нагальною потребою є формування у зростаючої особистості готовності до захисту Української держави, розвиток бажання здобувати військовій професії, проходити службу у Збройних Силах України як особливому виді державної служби. Пріоритетом стає національно-патріотичне виховання.

Формування ціннісних орієнтирів і громадянської самосвідомості у старшокласників повинно здійснюватися на прикладах героїчної боротьби Українського народу за самовизначення і творення власної держави, ідеалів свободи, соборності та державності, зокрема, від княжої доби, українських козаків, Українських Січових Стрільців, армій Української Народної Республіки та Західноукраїнської Народної Республіки, учасників антибільшовицьких селянських повстань, загонів Карпатської Січі, Української повстанської армії, українців-повстанців у сталінських концтаборах, учасників дисидентського руху. Також військово-патріотичне виховання має здійснюватися на прикладах мужності та героїзму учасників революційних подій в Україні у 2004, 2013-2014 років, Героїв Небесної Сотні, спротиву окупації та анексії Автономної Республіки Крим російською федерацією, учасників антитерористичної операції 2014-2018 років та операції об'єднаних сил у Донецькій та Луганській областях 2018-2022 років, повномасштабного вторгнення російських окупаційних військ на територію України (російсько-українська війна) 24.02.2022.

Сторінками історії розвитку виховання на прикладі «Запорізької січі»

У процесі тривалого історичного розвитку передовою силою і формою духовного об'єднання суспільства в Україні було козацтво. Епоха козацтва створила глибоку багатогранну духовність, що стала вершиною української національної культури.

Козацтво – це героїка, скарбниця високої духовності наших предків, джерело натхнення в боротьбі за свободу й незалежність, це вершина військової майстерності українського народу.

І справді, неможливо знайти в минулому України якимось інше явище, щоб так глибоко й різнопланово вплинуло на історичну долю всього народу.

Козацько-лицарські традиції виховання є одним із найоригінальніших явищ світової й української педагогіки, вони відбивають духовне ядро нації, її прагнення до волі, незалежності, демократизму.

Сьогодні саме вони мають бути невід'ємною складовою освітньо-виховної системи.

В умовах реальної небезпеки зовнішніх загроз територіальній цілісності та непорушності держави, соціальних та економічних змін актуальність патріотичного виховання молоді України та реалізація ідеї патріотичного виховання в сучасному українському суспільстві загалом набули особливої значущості.

Останні події в Україні викликали значну переоцінку ціннісних орієнтацій молоді. Період козацтва заклав основу виховання української молоді. Він був тісно пов'язаний із волелюбним духом козаків, побратимством. Основою козацького виховання є принципи гуманізму, демократії, націоналізму та ідеї української етнопедагогіки.

Українська система виховання має стійкі традиції формування у дітей та молоді до ідеалів – найважливіших компонентів духовності кожної особистості й усього народу.

В народній свідомості людина-ідеал має міцне здоров'я, гарне тіло, струнку поставу, глибокий світ національної духовності, бере активну участь у громадському, політичному і культурному житті держави.

В історичному аспекті основними українськими виховними ідеалами були орач, сівач, землероб, хлібороб, витязь, козак-лицар, борець проти неправди і зла, повстанець проти національного і соціального гніту, воїн-борець за свободу і незалежність, палкий патріот, народний майстер, свідомий працелюб, високий професіонал, громадянин незалежної України.

Головна мета козацького виховання - плекання в родині, школі, громадському житті козака-лицаря - палкого патріота, мужнього громадянина незалежної України, захисника рідної землі з яскраво вираженою національною свідомістю, самосвідомістю, високим рівнем моралі й духовності.

Основні завдання родинного виховання: пробудження природних задатків, формування здібностей, розвиток резервів і можливостей дітей, піклування про фізичне і психічне здоров'я, виховання патріотичних почуттів, організація посильної праці дітей на своє благо, залучення до народних традицій, звичаїв, обрядів.

Козацьке виховання сприяло формуванню лицарських традицій - таких якостей, як здруженість, згуртованість, взаєморозуміння, взаємоповага, гармонійність потреб, інтересів і можливостей сім'ї.

Традиційні заняття козаків

Повсякденне життя запорізьких козаків на Січі складалось у такий спосіб. Вставали до сходу сонця, йшли на річку купатися, умивалися холодною річковою водою, потім молилися богам і після молитви, через деякий час, сідали за стіл до гарячого сніданку. Їли житнє борошно з водою і засмаженою олією. Потім бралися кожен до свого діла: хто латав,

хто прав свій одяг чи лагодив зброю, інші поралися біля човнів та коней, займалися господарством. Юнаки змагалися в їзді на конях, стрільбі, кидалися один на одного та боролися. Козаки рибалили й переробляли рибу, а також полювали, розводили бджіл. На освоєних землях, особливо в їхній північній частині, де було безпечніше від ординців, козаки сіяли хліб, копали городи, закладали сади, організовували різні ремесла. Умови степу були пригідними для вирощування коней, великої рогатої та дрібної худоби. Серед козаків були стельмахи, теслі, ковалі, зброярі, кожум'яки, шевці, бондарі, тощо. Кожен козак був зазвичай і торговцем, бо продавав чи міняв не лише здобуте в походах, але й зроблене власними руками. Тримали в чистоті казани й посуд: "посуд - казани, ложки, корита дуже чисто держать і чистіше, як себе, а тим паче одягу". Кожен носив свою ложку в халяві чобота. Їжа готувалася у великих мідних або чавунних казанах, що навішувались за допомогою залізних гачків на кабице в сінях кожного куреня, і варилася три рази в день.

Культурні традиції

Козаки в своїй більшості мали непогану освіту. Освіта була досяжною для багатьох пересічних українців, а не лише для дітей багатих сімей. З 8-9 років діти йшли в школу, де з основами загальної грамоти вивчали історію Вітчизни, знайомили з військовою справою, пізніше ввели гімнастику. Майже всі козаки були грамотними, мало того, вони читали Біблію і інші духовні книги. На Січі було близько 40 книг, написаних волхвами, які кожен козак був зобов'язаний прочитати, на рівних вели дипломатичні переговори з високопоставленими представниками різних держав, тому що знали іноземні мови. При православних церквах громадами міщан були створені братські школи (біля 30). Навчання у братських школах проходило рідною мовою. Учні вивчали початкову грамоту, іноземні мови, арифметику. У 1576 р. була відкрита перша в Україні школа вищого ступеня Острозька греко-слов'яно-латинська школа (здобула в Європі назву "Острозьких Афін"). З 1632 р. почала діяти Києво-Могилянська колегія - вищий навчальний заклад в українських землях. Київська колегія з 1708 р. стала академією, оскільки вона була вищою школою та була схожа на європейські університети. Саме зі школами, колегіями та академіями того часу історики пов'язують створення українського театру. Навчальні шкільні предмети були найрізноманітнішими, включалися у програму також основи віршування, закони декламації. Школярі складали вірші та промови, виступали із ними перед класом. Це і стало першими виставами, основою українського театру.

Саме козацтво і передусім його центр - Запорозька Січ - взяла на себе історичну місію захисту рідної землі й порятунку української нації від турецько-татарської агресії. Козаки укріпили фортифікаціями міста й містечка, створили військові охоронно-захисну, розвідувально-сторожову системи оборони кордонів України, що проіснували три століття. Постійно діяли пости, форпости, бекети зі сторожовими вартовими загонами, що спостерігали за степовими шляхами і переправами через річки, за допомогою оригінальної сигналізації попереджали населення про просування татарських орд, організовували опір ворогові. Вже на хрестинах (сороковий день після народження) новонародженому дарували зброю: шашку, кинджал, старовинний пістолет або рушницю. Після хрестин батько або дід "опоясували" дитину шашкою і "приміряли" на коня. Після появи першого зуба батько відвозив сина на коні в церкву, де

ставив свічку святому заступникові козаків - Георгію Побідоносцю. З трьох років маля привчали до коня, і він майже щодня їздив верхи по двору під наглядом дорослих. З 5-6 років хлопчик-козак вже брав участь у конкурсах і скачках. Виховували у дітей готовність до військової служби, розвивали відвагу, завзятість, презирство до небезпеки.

В Запорозькій Січі склалося Запорізьке Військо, що стало організаційною формою збройних сил України. Воно мало свій флот, армаду, кінноту і піхоту. Воно виробило блискуче козацьке військове мистецтво, яке перевершувало стратегію і тактику феодальних європейських армій того часу. У великій шані в козаків перебувало побратимство. Кожен козак віддавав своє життя за волю родичів і побратимів. На знак побратимства вони мінялися хрестами з тіла, а все інше було спільне. Вони дарували один одному коней, зброю. В боях билися поруч і рятували один одного або захищали своїм тілом. Побратимство надавало великої сили. Воно було однією з таємних причин їх непереможності.

Серед військових традицій, крім великої братньої любові до побратима до зброї, можна вважати глибоку пошану до військових, героїчних подвигів і славної пам'яті переможців за Україну; готовність завжди життя своє віддати для волі і добра українського народу, самостійної, соборної і незалежної України; відданість конституційному обов'язку, військовій присязі, військова підпорядкованість, самовідречення, великодушність, шляхетність, готовність до взаємної допомоги і перестороги, висока дисциплінованість; вміле володіння сучасно технікою та озброєнням. Повернувшись з походу, козаки ділили здобич. У пияцтві та гулянні вони старалися перевершити один одного. Але вживати спиртне під час військових походів було заборонено. За пияцтво, як і за зраду, передбачалася смертна кара. У жодній армії світу не було таких вимог. Відгулявши кілька днів, козаки поверталися в буденне життя. Виганяючи ворога з рідного краю, козаки брали чимало хлопців із собою на Січ і віддавали в науку до куренів. Коли хлопчикова виповнювалося 14 років, той козак, що привіз його, брав свого вихованця, щоб той чистив зброю, порався біля коня, всіляко допомагав у походах. Відбувся обряд посвяти у козаки: дорослі і юнаки, проголосивши клятву, цілували козацький прапор, шаблю, отримували благословення від єпископа Мефодія, а також одержували три удари нагайкою з відповідними настановами: **любити Україну, шанувати батька й матір, слухатися старших.**

Головна підготовка починалася в 18 років, коли молодий козак вступав в підготовчий розряд і приймав присягу. Два роки заняття проводилися в своїх селищах і станицях. Вивчалася зброя, прийоми володіння нею. Багато часу приділялося стройовій підготовці. Потім, після табірному зборі козак йшов у полк, де служив 12 років у стройовому розряді, а потім 5 років - у запасному. У сім'ях, де знаходився козак, якого призывали в полк, починалася розгульна пора. Пригощання тривало декілька днів. Козак повинен був обійти всіх своїх рідних. У самий день відходу всі рідні збиралися до козака додому. Після пригощання козак виходив з-за столу, кланявся рідним в ноги, дякував за повчання і просив благословення. Рідні благословляли козака, потім він виходив в двір, де брат або батько підводили коня в повному спорядженні. Козак кланявся коню в ноги і просив не підводити в скрутну хвилину життя. Козак прощався з рідними і виїжджав. Дружина або мати проводжали козака до околиці, тримаючись за стремено, ридаючи й наставляючи. Велике значення для козака мало спорядження. Козача

сім'я повинна була сама придбати спорядження для військової служби. Це було дуже дорого. Особливі вимоги пред'являлися коню. Коли кінь вмирав, його закопували в землю і горювали про нього як про члена сім'ї. Коли козака відправляли на службу, то вся сім'я просила коня бути товаришем і берегти сина. Мати падала перед конем на коліна і просила уберегти сина і кинути його в біді. Перед походом прагнули задобрити і вмилювати коня ласкою і кормом. Окрім придбання коня, козак повинен був придбати і форму. Одне козацьке військо від іншого відрізнялося кольором лампас на шароварах. За злочини призначали різні покарання, аж до страти: прив'язання до гармати за зневагу до начальства, за грошовий борг; шмагання нагаєм за злодійство. Найпопулярнішою стратою було забивання киями. Також використовували шибениці. Найстрашнішим було закопування злочинця живим у землю. Запорізьке Військо не мало окремих родів військ, а кожен козак був універсальним воїном. Та неперевершену славу козаки здобули як піхотинці. Ця риса Запорізького Війська складалася історично, тому що козацтво внаслідок своєї нечисленності та економічних чинників не мало змоги утримувати потужну кавалерію. Військово-козацькі традиції знайшли своє втілення на території Західної України під час формування легіону Українських Січових Стрільців у 1914 р. Запорізька військова термінологія використовувалась і в позначенні військових структур УСС. Так, відповідно до прийнятої національної термінології, легіон поділявся на два "курени" та один "пів куринь", а ті в свою чергу на "сотні", "чоти" і "рої". Після Лютневої революції 1917 р. романтизоване та ідеалізоване козацьке минуле отримало новий шанс для реалізації. На початку червня 1917 р. І. Полтавець-Остряниця, будучи російським старшиною, організував у Петрограді відділ вільного козацтва і з ними відібрав в Історичному музеї українські козацькі прапори та старовинну козацьку зброю. З Окремого Запорізького загону - «новітніх запорожців» (найбоєздатнішого військового формування періоду революції) зародилася армія Української Центральної Ради. Згодом, загін було перейменовано в Окрему Запорізьку дивізію, а за Гетьманату - в Запорізький корпус.

Серед вояків "запорожців" досить популярними були **козацькі традиції**. Ознаки козацької традиції у Наддніпрянській Україні протягом 1917-1921 рр. проявлялися у військовій символіці (стяги, відзнаки), назвах військової техніки (панцерні потяги (Хортиця, Запорожець, Полуботок та ін.), перейменуванні кораблів Чорноморського флоту (крейсер "Гетьман Іван Мазепа", канонерський човен "Запорожець"). Ще одним способом наслідувати козацькі традиції було намагання використати військово-термінологію для позначення рангів, посад і військово-структурних елементів. Відповідно до "Статуту Української Народної армії", затвердженого 17 грудня 1917 р. Генеральним секретарем військових справ, кожен громадянин, що перебуває у лавах армії УНР, мав носити назву "козак". Скасовувалося звання офіцера натомість вводився термін "старшина". Встановлювалися такі назви військових посад: *козак, ройовий, чотар, бунчужний, півсотенний, сотник, куринний, осауул, полковник, отаман бригади, отаман дивізії, отаман корпусу тощо*. У 1917-1918 рр. було створено особливі військові формування - Вільне козацтво. У період Гетьманату Козацька спадщина використовувалася не лише у Збройних Силах, а й у суспільстві. Уже в перших законодавчих актах П. Скоропадського - "Грамоті до всього українського народу" та "Закону про тимчасовий державний устрій України" була спроба відродити

козацький стан задля створення соціального опору своєму режимові. За П. Скоропадського було перейменовано "вільних козаків" у просто "козаків", а також доручено військовому міністру створити козацьку Раду з вироблення статуту для організації козацтва на Україні. 16 жовтня 1918 р. був виданий гетьманський Універсал про відновлення козацького стану. Проте, П. Скоропадський запізнівся з проведенням козацької реформи. У листопаді 1918 р. Ю. Божко збирає таке військове формування, як Запорізька Січ. Декілька десятків його однодумців проголошують Ю. Божка кошовим отаманом "Нової Запорізької Січі", верховним правителем Запоріжжя і козацького війська. На Кубані також відновилися українські військово-козацькі традиції. Значна частина кубанців, усвідомлюючи своє українське коріння, намагалась увійти в найтісніші державні стосунки з відродженими українськими незалежними державними утвореннями. Проте, білогвардійці вчинили репресії проти "самостійницького" проводу Кубанської Ради, уникали виконання обіцянок щодо утворення окремої "Кубанської Армії", тоді як Донська козацька армія діяла з перших днів спільної боротьби проти радянської влади.

В Європі козацтво вважали суверенною військово-політичною силою, яка впливала на міжнародні відносини і навіть визначала за певних обставин хід політичних і воєнних подій, зокрема визнавалося загальноєвропейське значення тривалої і тяжкої боротьби козацтва проти Кримського ханства і Османської імперії. Козацтво за всю свою історію ніколи не прагнуло загарбати чужу землю, підкорити інші народи, а використовувало військово-міць лише для захисту України, для визволення української землі від чужоземного панування, виконуючи другу покладену на нього історичну місію.

Історія українського козацтва є невід'ємною частиною історії Української держави. Традиції запорізького козацтва неодноразово відновлювалися на подальших етапах формування Української державності. Здатність на самопожертву в ім'я щастя, свободи та незалежності свого народу, готовність самовіддано захищати свою Батьківщину споконвіку властиві козакам. Ці цінності лягли в основу формування національної ідеї нової держави - незалежної України. Наслідування політичних, виховних, культурних, військових традицій запорізького козацтва особливо потрібні нам зараз, під час рішення актуальних завдань збереження своєї самобутності, національної ідентичності, духовного й культурного відродження. Знання, шанобливе ставлення, відновлення козацьких традицій є найважливішою умовою єдності держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В., Федоров В. Запорізька Січ як український феномен. Київ : Заповіт, 1995.
2. Балашова С.П., Кирик В.Л., Лисюк С.Г. Основи психології та педагогіки: навчально-методичний посібник. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2015.
3. Історія українського козацтва : нариси : у 2 т. / Нац. акад. наук України, Ін-т історії України, НДІ козацтва ; [редкол.: В. А. Смолій (відп. ред.) та ін.]. Київ : Києво-Могилянська академія, 2006, 2007. - ISBN 966-518-348-6 (У 2 т.)
4. Козацька педагогіка і навчально-виховний процес у закладах освіти: науково-методичний збірник / Укладачі: В.Є. Берека, І.К. Піджеліцький, Н.М. Орловська. Кам'янець-Подільський : видавець ПП Зволейко Д.Г., 2018. 472 с., іл

Д. В. Черказна,

учитель фізики Черкаської гімназії №9 ім. О.М.Луценка Черкаської міської ради Черкаської області

ПІЛОТУВАННЯ НУШ: РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ НА УРОКАХ ФІЗИКИ

У статті окреслюється проблема розвитку критичного мислення учнів пілотних 7-х класів під час вивчення фізики за модельною програмою авторського колективу З. Ю. Максимович. Пропонуються методи та прийоми, які рекомендовано застосовувати при проведенні навчальних занять. Наведено приклади вправ, що спрямовані на розвиток навички опрацювання інформації, для кожного з етапів уроку.

Постановка проблеми. Наразі суспільство оточене надзвичайно великою кількістю інформації, і доступ до неї є надзвичайно легким. Все важливішим стає вміння аналізувати інформацію, розрізнити реальні факти від фейків та оцінювати достовірність джерел.

Навчити учнів працювати з різними даними – це одне із завдань сучасної школи. Не потонути в інформаційній лавині допомагає критичне мислення. Воно дає змогу здобувачам освіти вчитися працювати з інформацією, яку вони зустрічають у різних джерелах.

У контексті світових викликів (зміна клімату, глобальні конфлікти, економічні та соціальні проблеми) критичне мислення стає ключовою компетентністю, яка допомагає учням аналізувати складні ситуації, шукати інноваційні рішення та приймати обґрунтовані рішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На підставі аналізу науково-методичної літератури та навчальної програми, визначено, що питання розвитку критичного мислення учнів під час навчальних занять не нове і постійно знаходиться у полі дослідження педагогів. Так, загальні питання критичного мислення розкрили у своїх працях науковці: Д. Дьюї, А. Фішер, Д. Гічкок, Д. Лоу, Р. Енніс, С. Терно, О. Пометун, Н. Степанова, В. Макаренко, О. Туманцова та ін.

Американський філософ Д. Дьюї визначає критичне мислення як активне, наполегливе та ретельне обмірковування будь-якого переконання або знання [1].

Науковиця Н. Степанова зазначає, що навичка критичного мислення допомагає опрацювати інформацію, піддавати її сумніву, шукати взаємозв'язок між фактами, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, раціонально мислити, самостійно ухвалювати правильні рішення та формулювати переконливі аргументи [5].

Науковці В. Макаренко та О. Туманцова зазначають, що розвиток критичного мислення забезпечується тільки тоді, коли в освітньому процесі розв'язуються реальні проблеми і учні самостійно приймають рішення у різноманітних навчальних ситуаціях [2].

Дослідниця питань розвитку критичного мислення О. Пометун визначає критичне мислення, з педагогічної точки зору, як перелік мисленневих операцій, що характеризується здатністю людини: аналізувати, порівнювати, синтезувати, оцінювати інформацію з будь-яких джерел; бачити проблеми, ставити запитання; висувати гіпотези та оцінювати альтернативи; робити свідомий вибір, приймати рішення та обґрунтовувати його [3].

Спираючись на досвід вищеперерахованих дослідників у галузі критичного мислення, у статті представлено методи розвитку цієї навички учнів на уроках фізики.

Мета статті – презентувати методику організації розвитку критичного мислення при вивченні фізики за допомогою вправ, які були успішно апробовані на уроках у 7-х пілотних класах НУШ.

Виклад основного матеріалу. Розвиток критичного мислення є одним з наскрізних завдань освітнього процесу – йдеться у Концепції нової української школи [6].

Основний спосіб розвитку критичного мислення учнів під час навчальних занять – це застосування різних методів навчання, які допомагають навчити учнів аналізувати інформацію, ставити проблемні запитання, дискутувати та аргументувати свою думку. Існує велике різноманіття таких методів: від інтерактивних вправ до методу проєктів і проведення публічних дебатів.

Учитель може стимулювати учнів до розвитку критичного мислення у навчанні і під час читання й письма, і під час обговорення проблемних питань, і дослідження різних явищ. Під час проведення уроку з використанням вправ для розвитку критичного мислення доцільно, аби вчитель був лише провідником, і якомога більше надавав слово учням, щоб у них була можливість висловити свої міркування з приводу того чи іншого питання.

Процес формування критичного мислення під час уроків відбувається в кілька етапів:

- виклик (вступна частина уроку);
- осмислення (основна частина уроку);
- рефлексія (підбиття підсумків) [3].

Головне завдання етапу **«Виклик»** – освіжити наявні знання учнів з попередніх тем та мотивувати вивчення нової.

Мета етапу **«Осмислення»** – «конструювати» предметні компетентності учнів [3]. Для цього вони разом з учителем виявляють головне, осмислюють теоретичні ідеї, ставлять запитання щодо нового навчального матеріалу, проводять експерименти та розв'язують компетентнісні задачі.

Етап уроку **«Рефлексія»** – найважливіший для розвитку критичного мислення в учнів. Основні завдання цього етапу – це узагальнення вивченого й підбиття підсумків щодо процесу і результатів навчальної діяльності. Тобто учні дають відповіді на питання: що нового дізналися та чого навчилися?

Методи, які доцільно використовувати на етапах уроку для розвитку критичного мислення учнів наведені на мал. 1.

Мал. 1. Найпоширеніші методи розвитку критичного мислення

На усіх етапах уроку доцільно застосовувати різні методи та прийоми для розвитку критичного мислення учнів. Далі наведено кілька прикладів вправ, які можна використовувати під час вступної, основної та підсумкової частин уроку фізики. Вони відповідають змісту модельної програми з фізики авторського колективу З. Ю. Максимович, М. М. Білик та інших [4].

Етап «Виклик». На цьому етапі задля перевірки і повторення раніше вивченого матеріалу доцільно використати вправу «Розпізнай фейк» (рис. 2): учням пропонується ряд тверджень, деякі з яких мають помилки.

Мал. 2. Вправа «Розпізнай фейк» до теми «Рівномірний рух»

Вправу можна виконувати, як за допомогою сигнальних карток, так і з використанням онлайн-платформ, наприклад «Kahoot!» [15]. Цю вправу також можна використовувати у якості фізкультхвилинки: наприклад, якщо твердження правильне то учні плескають у долоні, якщо ж хибне - присідають.

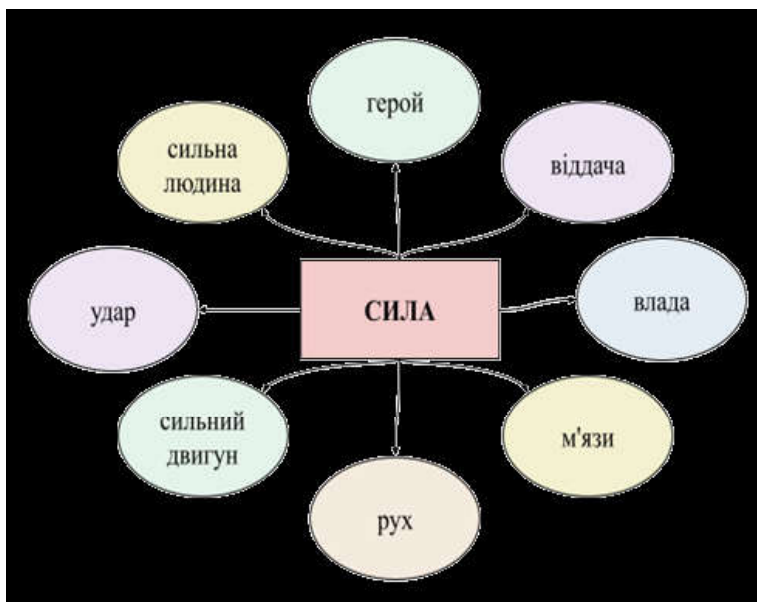
У вступній частині уроку з фізики для мотивації навчальної діяльності учнів варто запропонувати вправу «Фестиваль думок» (мал. 3): учитель демонструє дослід з нової теми або пропонує проблемне питання, а учні висувують гіпотези щодо його розв'язання.

Мал. 3. Вправа «Фестиваль думок» до теми «Атмосферний тиск»

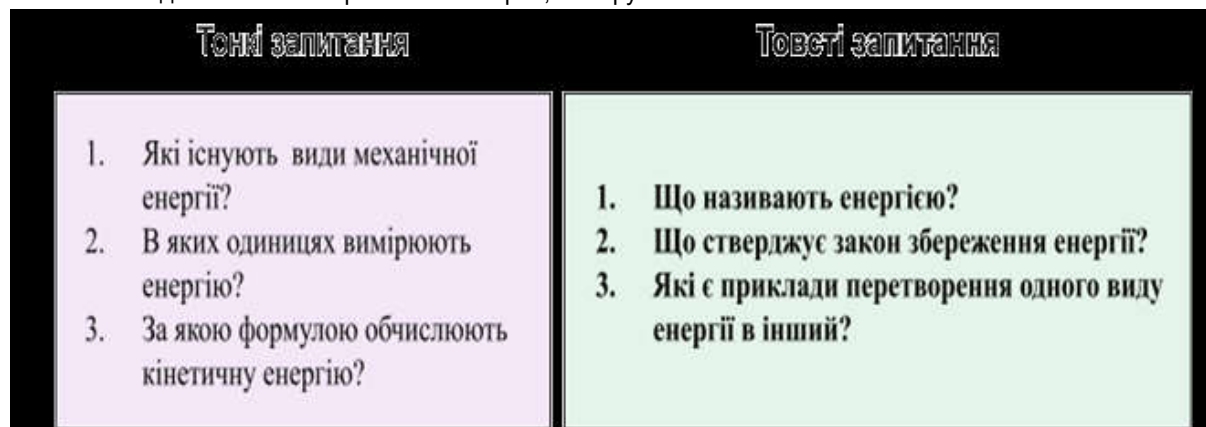
Також ефективною для активізації роботи учнів на уроці є вправа «Асоціативний куц» (мал. 4): на дошці в центрі слід записати ключове поняття, а учні, в свою чергу, записують асоціації до заданого терміну.

Етап «Осмислення». Для структурування теоретичних відомостей з нової теми доцільно використати метод «Карта поняття», з допомогою якого можна візуалізувати інформацію в графічному вигляді на одному аркуші.

Мал.4. Вправа «Асоціативний кущ» до теми «Сила – міра взаємодії»

Одним із механізмів формування навичок критичного мислення є запитання. Відповідаючи на них, учні аналізують інформацію та ідеї, висувають гіпотези, відстоюють свою точку зору. Дієвим є метод «Товсті і тонкі запитання» (мал. 6): учитель пропонує учням під час читання тексту скласти до нього кілька «тонких» (закритих, відповісти на які можна 1-2 словами) і «товстих» (відкритих, які вимагають розгорнутої відповіді) запитань з подальшим обговоренням їх в парах, або групах.

Мал.6. Метод «Товсті і тонкі запитання» до теми «Механічна енергія»

Одним способом застосування набутих знань на практиці є розв'язування фізичних задач. Саме опрацювання різного роду проблемних питань формує в учнів причинно-наслідкові зв'язки та вміння знаходити способи виконання завдань. На уроках фізики доцільно розглядати *компетентнісні задачі*, адже вони мають прямий зв'язок із повсякденним життям та з цікавістю сприймаються учнями [7].

Етап «Рефлексія». На цьому етапі ефективними є методи, що включають в себе заповнення таблиць, наприклад «Знаємо – Хочемо знати – Дізнались» та «Плюс – Мінус – Цікаво», до яких учні записують свої враження від уроку. Також на етапі рефлексії варто використати метод «Сенкан» (схема 1), який полягає у складанні вільного вірша з п'яти рядків за визначеною структурою.

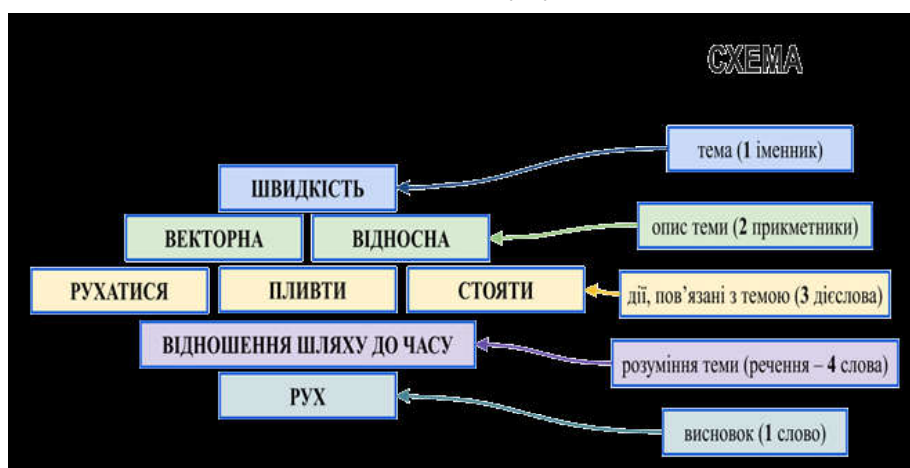

Схема1. Метод «Сенкан» до теми «Швидкість рівномірного руху»

Для узагальнення та систематизації вивченого під час уроку є доцільним використання методу «Діаграма Венна» (мал. 7) – це система двох або більше кіл, на перетині яких необхідно записати спільне для тих чи інших явищ.

Мал. 7. Метод «Діаграма Венна» до теми «Дифузія та осмос»

Проектна діяльність. Розвитку критичного мислення учнів також сприяє реалізація проектною діяльністю, оскільки для вдалого виконання проектів необхідно визначити мету свого дослідження та чітко її реалізувати, опрацювати досить великий масив інформації з різних джерел та вдало її систематизувати, а також проаналізувати свою діяльність при виконанні завдань.

Серед багатьох видів проектів, найефективнішими для розуміння фізики є прикладні проекти, тобто ті, в яких окрім опрацювання інформації, необхідно виконати практичне дослідження або ж виготовити прилад або модель. Це допоможе учням дослідним шляхом з'ясувати як влаштовані фізичні явища. Орієнтовними темами таких проектів для 7 класу є [4]: «Обчислення потужності учня на уроці фізкультури», «Створення моделі-прототипу фонтану», «Виготовлення моделі осмосу з підручних матеріалів» та ін.

Публічні дебати. Модельною програмою з фізики, авторського колективу, на уроках рекомендується використовувати публічні дебати [4]. Для їх проведення учням необхідно поділитися на 2 групи (ствердження і заперечення), та підготувати декілька аргументів на користь своєї позиції, а також бути готовими відповідати на запитання своїх опонентів стосовно теми. Цей вид навчальної діяльності розвиває критичне мислення, вміння аргументувати свою позицію та дискутувати на проблемні теми.

Актуальними темами для дискусій [4] у 7-му класі є: «Тертя – за чи проти?», «Інерція: за чи проти?», «Альтернативна енергетика – за чи проти?» та ін.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Під час вивчення фізики існує багато методів та прийомів для розвитку критичного мислення учнів, головне – доцільно їх добирати, враховуючи тип та мету навчального заняття, а також особливості учнівського колективу. Подальші дослідження будуть присвячені організації публічних дебатів на уроках фізики серед учнів 8-х класів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дьюї Дж. Досвід і освіта / пер. М. Василечко. Львів: Кальварія, 2003. 84 с.
2. Макаренко В. М., Туманцова О. О. Як опанувати технологію формування критичного мислення. Харків : Основа, 2008. 96 с.
3. Пометун О. І. Як розвивати критичне мислення в учнів. Нова Українська Школа. URL: <https://nus.org.ua/articles/krytychne-myslennya-2/>.
4. Максимович З. Ю. та ін. Модельна навчальна програма для базової середньої школи «Фізика. 7-9 класи». URL: <https://osvita.ua/school/program/program-5-9/89683/>.
5. Степанова Н. М. Розвиток критичного мислення дітей старшого дошкільного віку в грі. Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: Педагогічні науки. № 3. 2019. С. 269–274.
6. Гриневич Л. та ін. Концепція Нової української школи. 2016. 34 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
7. Северинова А. М. Збірник компетентнісних завдань з фізики 7-9 клас. Черкаси, 2017. 207 с.

О.В. Хлівна,

учитель хімії Навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №3 – колегіум» Смілянської міської ради Черкаської області

ПРОЄКТИ ЯК ОСНОВА ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА УРОКАХ ХІМІЇ В 7 КЛАСІ НУШ

Сучасний етап реформування освіти передбачає максимальне розкриття індивідуальних можливостей кожного учня, розвиток його природних задатків і нахилів, формування інтелектуальної особистості, розвиненої, культурної, самодостатньої, спроможної до генерування власних ідей, прийняття власних рішень, професійного самовизначення і самозростання. І тому задля забезпечення успішної організації засвоєння учнями навчального матеріалу з хімії і відповідності сучасним вимогам слід враховувати багато чинників, одними з яких є форми, методи і засоби навчання. Одним з таких методів є **дослідницький метод навчання**. Застосування цього методу дозволяє здійснити найвищий етап проблемного навчання, учні проявляють максимальну самостійність під час вирішення нових для них навчальних проблем, різного роду пізнавальних задач, що потребують застосування вмінь аналізувати умови, вихідні дані, висувати думки про шляхи рішень, вибирати необхідний шлях розв'язку, застосовувати різні дії [1].

У запропонованих модельних програмах з хімії передбачено залучення учнівства до моделювання, здійснення досліджень і виконання дослідницьких проєктів (як реальних, так і віртуальних) для набуття нових знань і досвіду організації процесу власного навчання. Завдяки цьому дослідницька діяльність має стати як способом пізнання природи, так і формування і розвитку вмінь розв'язувати навчальні й життєві проблеми. Це — виявлення проблематики дослідження, висування гіпотез, планування та виконання експериментів, прогнозування їх результатів, аналіз доцільності кожного етапу, пошук та узагальнення інформації, перетворення інформації з однієї форми на іншу, зокрема за допомогою цифрових ресурсів, її інтерпретування, математичне оброблення інформації, а також використання набутого навчального досвіду для розв'язання проблем природничого характеру, зокрема екологічних. У курсі хімії особливої уваги потребує подальший розвиток умінь визначати й розрізняти причини та наслідки, установлювати зв'язки між хімічною будовою речовин та їхніми властивостями, прогнозувати властивості речовин за їхньою будовою і будову за їхніми властивостями, взаємозалежність природних об'єктів, явищ і процесів, оцінювати вплив діяльності людини на довкілля тощо [6].

Дослідницька діяльність в урочний та позаурочний час сприяє формуванню основних груп компетентностей учнів. Уміння створювати, реалізовувати чи брати участь у проєктах формує життєву компетенцію особистості.

Проєктна діяльність – одна з найпопулярніших форм організації роботи з учнями в Новій українській школі, що забезпечує досягнення зазначеної мети. Найкраще дитина проявляє себе в діяльності. І чим вона активніша, тим багатогранніше розкривається особистість, формуються соціальні компетентності. Такий формат навчання передбачає залучення учнів до систематизації та набування знань, створення власних продуктів. Він розвиває навички критичного

мислення, співпраці, спілкування, міркування, синтезу та стійкості в умовах обмеженого часу та визначеної мети. Це також дає можливість вчителям побачити учнів у новому світлі, допомагати їм розвивати вроджені здібності в новий спосіб, що не вдається часом у традиційній системі уроку. Крім того, часто проєктне навчання реалізується через міждисциплінарні зв'язки, що виходять за межі програми одного конкретного предмета. Це значно розширює можливості вчителя і сприяє креативності, а учні часто мають завдання, у процесі вирішення яких отримують практичні навички, непередбачені в теоретичній частині навчального процесу. Оскільки навчання – це соціальна активність, яка відбувається в межах учнівських груп, культури та минулого досвіду, через проєктне навчання учні мають можливість використовувати не лише знання з навчальних дисциплін, а й вчитися вести перемовини, ухвалювати спільні рішення, нести відповідальність відповідно до ролі в навчальній команді й разом інтерпретувати результати своєї діяльності. Тобто, навчання відбувається природним шляхом, ненав'язливо, адже ціль – не вивчити, а виконати завдання, отримати результат, що дійсно мотивує дітей.

Переваги проєктного навчання для учнів: традиційна аудиторія перетворюється у відкритий освітній простір, в якому учні рухаються у власному темпі; у процесі виконання проєкту виникає потреба в самонавчанні та самовдосконаленні; навчання на основі запам'ятовування та повторення переходить до інтеграції, відкриття та презентації набутих знань; учні мають можливість проходити всі етапи “виробництва”: від ідеї, створення моделі майбутнього продукту до його реалізації.

Переваги проєктного навчання для вчителів: надає вчителям можливість вибудувати позитивну історію стосунків з учнями за нових умов; підібрати учням ролі, підкресливши їхні індивідуальність і природні таланти. Звичайно, на фоні очевидних переваг існує й певна небезпека застосування проєктного навчання: виникає ризик не виконати навчальну мету і не досягти результатів. Але цього можна уникнути, якщо раціонально спланувати процес [2].

Організація проєктної діяльності

Вимоги до організації проєктної технології:

1. Наявність значної дослідницької проблеми (завдання), яка вимагає комплексних знань, дослідницького пошуку для її вирішення.
2. Практичне, теоретичне, пізнавальне значення очікуваних результатів (вміння презентувати результати дослідження).
3. Самостійна (індивідуальна, групова, парна) діяльність учнів.
4. Структурування основної частини проєкту (із зазначенням поетапних результатів).
5. Використання методів дослідження: виявлення проблеми проблем, що впливають з неї, гіпотеза їх вирішення, обговорення методів дослідження,

оформлення кінцевих результатів, аналіз даних, узагальнення, коригування, висновки.

На першому етапі діяльності вчитель допомагає учням обрати тему проекту. Цей момент є найважливішим на підготовчому етапі. Саме визначення теми окреслює наступну пошукову, дослідницьку чи творчу діяльність учнів. Отже, учні обирають тему, а вчитель активізує діяльність, показує цікаві аспекти дослідження.

Наступний етап – визначення мети та формулювання завдань. Мета проекту має бути його кінцевим результатом. Тому, визначивши проблему та обравши тему проекту, учні формують ключові, тематичні та змістовні запитання, які допомагають визначити мету та завдання проекту.

Розробка плану проекту. Метою цього сегменту групової роботи є створення детального плану проекту. Перед плануванням діти повинні обговорити кінцевий результат проекту, щоб розробити моніторинг досягнення мети проекту.

Наступним пунктом учнівського проекту є обговорення засобів презентації результату. **Презентація проекту** – це передостанній етап у проектній діяльності групи, де учасники презентують результати своєї роботи. Важливою умовою є коротка презентація основної теми, мети, завдань проекту та досягнень, особисті чи групові дослідження, важливість результатів. Учні обговорюють шляхом мозкового штурму тощо усі можливі варіанти представлення результатів роботи команди проекту. Учні вибирають форму викладу, яка може найбільш ефективно довести переконливість ідей, пропозицій, важливість обраної теми, а вчитель коригує діяльність дітей, вносить пропозиції, презентує ідеї, які обговорюються в групі проекту.

Кінцевий етап - *аналіз результатів проекту та оцінення.*

Проектна діяльність впливає на розвиток учнів. Вона допомагає учителеві впливати на зовнішні мотиви (прагнення бути дорослим) та на внутрішні мотиви (бажання успіху, отримання нових знань тощо) школяра. Проектна діяльність інтегрує всі види сучасної діяльності людини, та націлена на досягнення єдиної мети освіти: забезпечення інтелектуального, фізичного і соціального розвитку учня [5].

Критерії оцінювання проектної діяльності учнів на уроках хімії

1. Вчитель обговорює з учнями критерії оцінення перед початком виконання проекту.

2. За основні критерії оцінювання проектів вважаю потрібним взяти такі:

- значущість і актуальність проблеми, адекватність темі, що вивчається;
- коректність методів досліджень і обробки даних;
- активність кожного учасника відповідно до його індивідуальних можливостей;
- колективний характер рішень;
- характер спілкування, взаємодопомоги, взаємодоповнення учасників проекту;
- залучення знань з інших предметів;
- уміння аргументувати свої висновки;
- естетика оформлення результатів;
- уміння відповідати на запитання опонентів, лаконічність і аргументованість кожного виступу;
- дотримуватись правил безпеки під час дослідження та експерименту [4].

Звичайно, критерії можуть змінюватися в залежності від конкретного завдання та вимог. Важливо, щоб критерії оцінювання були чіткими та зрозумілими для учнів і вони могли б самостійно оцінювати свою роботу з використанням цих критеріїв.

Науковий метод і інженерний дизайн у хімії

Семикласники знайомляться з елементами інженерного дизайну під час освітнього процесу на уроках хімії, виконуючи власні дослідження, самостійні чи групові групові проекти.

Науковий метод та інженерний дизайн є ключовими поняттями у розвитку та використанні хімічних процесів, матеріалів та продуктів. Ці дві концепції використовуються для розробки нових хімічних речовин, матеріалів та продуктів, а також для вдосконалення існуючих технологій та процесів.

Науковий метод у хімії використовується для пошуку та вивчення нових хімічних речовин, їх властивостей та взаємодій. Цей метод базується на використанні експериментів, аналізі даних та розумінні хімічних закономірностей. Науковий метод включає в себе пошук гіпотез, їх перевірку шляхом експериментів та аналіз результатів.

Інженерний дизайн у хімії використовується для створення нових технологій та процесів для виробництва хімічних речовин та продуктів. Цей метод базується на використанні наукових знань та інженерних принципів для розробки ефективних та економічних хімічних процесів. Інженерний дизайн включає в себе проектування устаткування та процесів, вибір матеріалів та розробку оптимальних умов виробництва.

Обидва ці підходи є важливими для розвитку хімічної промисловості та виробництва нових хімічних продуктів. Поєднання наукового методу та інженерного дизайну дозволяє розробляти нові технології та процеси, які є ефективними, безпечними та екологічно чистими.

Здобуємо й застосовуємо хімічні знання безпечно

Перші кроки в хімічну науку передбачають знайомство з лабораторним посудом та обладнанням хімічного кабінету. Вчитель знайомить учнів з лабораторним посудом, обладнанням кабінету хімії, правилами безпечної поведінки, найпростішими лабораторними операціями з речовинами. Але поряд з цим можна запропонувати цікавий проект **«Виготовлення хімічного приладдя з підручних матеріалів»**. Виготовлення саморобного обладнання для домашніх хімічних дослідів має кілька значущих переваг. Саморобне обладнання може бути дуже доступним та економічно вигідним. Адже багато матеріалів можна знайти вдома або придбати за невеликі кошти. Це особливо важливо, якщо бюджет обмежений. Виготовлене власноруч обладнання можна пристосувати й змінити під конкретні потреби. Це відкриває широкі можливості для креативності й дослідництва.

Захоплюючою, цікавою та корисною активністю для учнів може бути виготовлення окованих свічок. Для цього потрібно підготувати банки, цупкий картон та парафін.

Досліджуємо й моделюємо речовини, механічні суміші й системи речовин

Досліджуємо й моделюємо речовини, механічні суміші й системи речовин – це друга тема за програмою Лашевської Г.А. Автор модельної програми пропонує захоплюючі, навчальні проекти-дослідження «Парфумерно-косметична майстерня» [7]. Вони можуть включати в себе дослідження різних ароматів, вивчення властивостей різних інгредієнтів та створення власних парфумів та косметичних засобів. Головне – пам'ятати, що безпека є найважливішою, тому використовуйте тільки безпечні інгредієнти та дотримуйтесь всіх правил безпеки при роботі з хімічними речовинами.

Мило на основі дитячого мила

Для початківців миловарів підійде найпростіший рецепт - з дитячого мила. Брусок дитячого мила потрібно натерти на тертці, отриману стружку перекласти в скляну жароміцну ємність і поставити на водяну баню (розігріваємо до температури 60-65 °С). Якщо хочеться додати рослинні масла у твердому вигляді, то необхідно розтопити спочатку їх, а потім вже додати мило. Туди ж вливаються трав'яні відвари, молоко або вода в пропорції 100 г рідини на 100 г мила. Після того як маса стане тягучою і однорідною, її потрібно зняти з водяної бані і додати барвники, ефірні масла та інше. Ми до рідкої основи додавали розчинну олію Авокадо – 1/3 чайної ложки. Перемішували масу, додавали помаранчевий барвник (7 крапель) і знову змішували, а також, щоб наше мило мало чудовий запах, додали запашку 5 крапель ароматизатору і знову перемішували. Заключний етап - розлити майбутнє мило за формами і дати застигнути.

Парфуми власноруч

Створення парфумів – це відмінним спосіб познайомити дітей із хімічними речовинами та процесами, а також розвинути їхній творчий та науковий потенціал.

Перший етап – підготовчий. Спочатку потрібно підготувати основу парфумів: можна використовувати спирт або масла, такі як оливкова або кокосова олія. Обрати ефірні масла з різних рослин, які до вподоби (ваніль, лаванда, троянда, м'ята...). Пляшечки для зберігання: маленькі пляшечки або флакони для зберігання парфумів. Лійка: для переливання парфуму в пляшечки.

Наступний етап: додати приблизно 10-15 крапель ароматичного масла на 30 мл основи. Добре змішати інгредієнти, щоб парфум мав однорідну консистенцію. Після змішування оцінити поєднання. Для цього наносимо трохи суміші на папірець. Через пів години оцінити аромат. Можна створений парфум нанести на шкіру, щоб переконатися, що вам подобається аромат. Збережіть парфум в темному та прохолодному місці протягом кількох днів, щоб аромат міг розкритися. Дотримуйтеся заходів безпеки при роботі з маслами та іншими хімічними речовинами.

Виготовлення твердих парфумів

Виготовлення твердих парфумів – захоплюючий і нескладний процес, головне – дотримуватися правил безпеки, певної технології, кількості інгредієнтів. Щоб зробити аромат в твердому вигляді, потрібні наступні компоненти та інструменти: медичний парафін або бджолиний віск; базовий ефірний екстракт (кокосовий, мигдальний або жожоба); ароматичні масла; контейнер, куди буде вилитися виготовлений аромат, найкраще підходять скляні або керамічні формочки, але можна брати і міцний пластик; скляну паличку, якою буде легко помішувати склад; піпетку; термостійку ємність і каструлю.

Перший етап - це виготовлення бази. Відміряйте по 1 ст. л. парафіну і базового ефірного екстракту. Віск відправте в термостійку ємність, а потім поставте на парову баню. Після досягнення рідкої структури воску, додайте до нього базовий екстракт. Починайте рівномірно змішувати інгредієнти, а коли маса стане однорідною, зніміть її з плити.

Тепер введіть підготовлені ефірні масла, на свій смак. При бажанні також можна додати крапельку вітаміну Е, він буде служити антиоксидантом і консервантом. Потім дбайливо змішайте компоненти, використовуючи тоненьке скельце або зубочистку. Залишилося тільки перелити рідину в підготовлену тару. Охолодження відбувається через 30-45 хвилин, після чого твердий парфум можна наносити на шкіру.

Блиск для губ

Для створення блиску для губ в домашніх умовах знадобиться кілька основних природних інгредієнтів. Кокосове масло (або інше), яке допомагає зберігати губи зволоженими та м'якими. Для створення текстури рідкого блиску використовується косметичний віск або віск буряка, який зміцнює склад і допомагає блиску тривати на губах трохи довше. Створити освіжаючий ароматний ефект допоможе додавання кількох крапель ефірного масла до основи. Потрібно розтопити всі інгредієнти на водяній бані або в мікрохвильовці, змішати, та помістити в ємність до охолодження. Варто зазначити, що кожен може створити свої улюблені відтінки.

Екологічний миючий засіб

Виготовлення екологічно безпечного миючого засобу може бути цікавим і корисним проєктом для семикласників. Важливо пам'ятати, що цей засіб є безпечним, але перш ніж його використовувати, переконайтеся, що він не викликає алергічних реакцій.

Для виготовлення миючого засобу потрібні: 0,5 літра гарячої води, 1 столова ложка розведеного спирту, 4 столові ложки гліцерину та 25 г господарського мила. Господарське мило потрібно натерти на дрібну тертку, залити невеликою кількістю води та поставити на водяну баню, щоб воно розтопилося. Час від часу не забувайте помішувати суміш, а в кінці - злийте воду.

Дайте милу охолонути, а після цього додайте гліцерин та розведений спирт. Перемішайте, щоб утворилася однорідна маса. В процесі утвориться піна, її потрібно акуратно зібрати. Рідину перелийте в пляшечку з дозатором та дайте їй настоятися кілька годин. У вас повинен вийти засіб у вигляді гелю, який справиться з забрудненням швидко і без проблем.

Проекти-дослідження «Моя молекулярна кухня»

"Моя молекулярна кухня" - це проєкт-дослідження, який може бути цікавим та навчальним для дітей, які цікавляться хімією та кулінарією. Виконання проєктів сприяє розвитку наукових навичок, таких як дослідження, аналіз даних, експерименти та критичне мислення. Допомагає розвивати вміння аналізувати та розв'язувати проблеми на основі наукових даних. Основна ідея полягає в тому, щоб досліджувати фізичні зміни, утворення і розділення сумішей, хімічні процеси, які відбуваються під час приготування їжі та використання цього знання для створення нових та цікавих страв. Учні разом з рідними готують улюблену страву, фіксують свої спостереження та презентують результати дослідження.

Звичайно, учні можуть приготувати страви, які їм смакують, але головне, що їхня кухня – це вже хімічна лабораторія. Діти працюють з речовинами, сумішами, спостерігають та описують фізичні і хімічні зміни речовин.

Досліджуємо й класифікуємо речовини

Вивчення курсу хімії в 7 класі завершується темою «Досліджуємо й класифікуємо речовини». Використовуючи здобуті знання і набутий досвід, учням пропонується виконати індивідуальний або груповий узагальнюючий проєкт та презентацією його у вигляді колажу або лепбуку.

На мою думку, креативні, цікаві та пізнавальні завдання на уроці хімії так і в домашніх завданнях сприятимуть кращому розумінню матеріалу та його практичному застосуванню.

Одним з нестандартних та перспективних методів, які сприяють розвитку творчих здібностей, формують інтерес до вивчення теми є лепбук.

Лепбук (англ. «lapbook» – книга на колінах) – це книга або папка будь-якої форми та з будь-якої теми, з вкладеними у неї оформленими у

оригінальний спосіб різноманітними мінікнижками, віконечками, малюнками, діаграмами, результатами власного дослідження. Він інформативний, багатофункціональний, сприяє розвитку творчості, уяви, може використовуватись одночасно групою учнів, має дидактичні властивості.

Переваги використання:

- допомагає за власним бажанням організувати отриману інформацію з вивченої теми;
- сприяє кращому розумінню та запам'ятовуванню матеріалу;
- зручний спосіб повторення та узагальнення вивченого;
- учень вчиться самостійно аналізувати та робити висновки;
- лепбук можна створити на будь-яку тему;
- дитина вчиться самостійно обирати та впорядковувати інформацію, яку вона додасть у лепбук [3].

Отже, створення лепбука на уроці хімії може бути чудовим способом активізувати навчання та заохочувати учнів до творчого мислення. Презентація лепбуків до теми «Досліджуємо й класифікуємо речовини».

Проекти органічно вписуються в освітній процес або виконуються в позаурочний час. Метод проєктів як педагогічна технологія відповідає основним положенням системи освіти: формує критичне і творче

мислення як пріоритетні напрямки інтелектуального розвитку людини.

Таким чином, можна відзначити, що впровадження методу проєктів у сучасних умовах показує, що з його використанням ефективність процесу навчання збільшується. Він дає змогу реалізувати низку найважливіших теоретичних положень, відкриває нові можливості у програмуванні освітнього процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бібік Н. Нова українська школа: poradnik для вчителя: підручник. Київ: Літера ЛТД, 2018. 160 с.
2. Гатовська Д. А. Лепбук, як засіб навчання в умовах освітньої системи. Меркурій, 2015. 164 с.
3. Загнибіда Н. М. Метод проєктів на уроках хімії. Тернопіль–Харків: Ранок, 2011. 128 с.
4. Лук'янова Л. Технологія організації проєктної діяльності. *Імідж сучасного педагога*. 2009. № 10 (99). С. 16–21.
5. Модельна навчальна програма «Хімія. 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Лашевська Г. А.)
6. Пешук Л.В., Бавіка Л.І., Демідов І.Н. Технологія парфумернокосметичних продуктів. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 376 с.

О.В.ЗАБОЛОЦЬКА,

учитель хімії Черкаської гімназії №9 ім. О.М.Луценка Черкаської міської ради Черкаської області

ПРОЄКТУЄМО Й ЗАСТОСОВУЄМО НАЙПРОСТІШЕ ЛАБОРАТОРНЕ ОБЛАДНАННЯ

РОЗРОБКА КОНСПЕКТУ УРОКУ ДЛЯ 7 КЛАСУ З КУРСУ «ХІМІЯ» ЗА МОДЕЛЬНОЮ ПРОГРАМОЮ Г.А. ЛАШЕВСЬКОЇ

Для вивчення хімії у 7 класі Нової української школи запропонована лише одна модельна навчальна програма Г.А. Лашевської «Хімія. 7–9 класи», тобто, варіантів інших не пропонувалося. Модельна навчальна програма розроблена на основі Державного стандарту базової середньої освіти. Мета навчання хімії на рівні базової середньої освіти суголосна окресленим у Державному стандарті цілям базової середньої освіти та природничої освітньої галузі. Реалізація запропонованого курсу в межах циклу предметного навчання базової середньої освіти має сприяти розвитку засобами навчального предмета «Хімія» природних здібностей, інтересів, обдарувань учнів / учениць, вихованню компетентних і відповідальних особистостей, які шанують себе, родину, суспільство, докільля, національні та культурні цінності українського народу, дбають про них, можуть свідомо, самостійно або в співпраці, здобувати й застосовувати хімічні знання і набутий досвід для:

- розв'язання навчальних і життєвих проблем;
- обирання відповідно до своїх інтересів і здібностей напряму подальшого навчання і здобуття професії;

- досягнення цілей сталого розвитку в Україні та світі;

- опанування нової грамотності.

У модельній програмі Г.А. Лашевської зазначено, що «підсилення дослідницької, компетентнісної, контекстної, практичної спрямованості навчання хімії за несуттєвого (0,5 год) порівняно з попередньою програмою збільшення навчального часу зумовило необхідність мінімалістичного підходу в добиранні й структуруванні змісту. Осягати хімічні поняття учні / учениці мають поступово, так само поступово вони навчатимуться оперувати відповідними термінами, безпосередньо використовуючи їх для розв'язання проблем у певних навчально-пізнавальних ситуаціях. Тобто, першорядним стає не спеціальне введення, запам'ятовування і відтворення визначень понять, а розуміння їхньої суті й вправність у використанні». (3, с. 14.).

Цього року 7-мі класи Нової української школи Черкаської гімназії №9 працювали за змістом хімічного складника природничої освітньої галузі, запропонованим модельною навчальною програмою :

- Здобуємо й застосовуємо хімічні знання безпечно.
 - Досліджуємо й моделюємо речовини, механічні суміші й системи речовин.
 - Досліджуємо й класифікуємо речовини.
- Пропонуємо до уваги учителів хімії розробку уроку з відповідної теми.

Тема. Проєктуємо й застосовуємо найпростіше лабораторне обладнання.

Мета: розширити знання учнів про правила поводження із сміттям; сформувати розуміння "нульові відходи"; вміння раціонально використовувати ресурси вдома; розвивати критичне мислення, комунікативні здібності; виховувати дбайливе ставлення до довкілля.

Обладнання: підручник, зошит, таблиці, обладнання для демонстрації зображень та відео, набір матеріалів для практичного завдання.

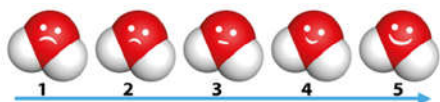
Перебіг уроку

1. Організаційний момент.

Учитель. Добрий день! Мирного неба над головою! Сонячного дня! Віримо в перемогу!! Слава Україні!!!.

2. Актуалізація опорних знань, мотивація навчальної діяльності.

Учитель. Оцініть свій настрій та налаштування на результат роботи:

- Подивіться на хімічне обладнання на демонстраційному столі або зображенні на екрані,

згадайте назву і застосування даного обладнання, виконавши вправу (поєднати назву і застосування обладнання з зображенням) (Див таб.1)

Таблиця 1

Назва обладнання	Зображення обладнання	Застосування обладнання
чашка Петрі		А) відокремлення нерозчинної речовини
лійка		Б) зберігання речовин
скляна паличка		В) вимірювання невеликого об'єму рідини
хімічна склянка		Г) відбір твердої речовини
шпатель		Д) для дослідів
мірний циліндр		Е) перемішування

пляшка з етикеткою		Ж) захист очей
фільтрувальний папір		З) промивання пробірки
промивалка		І) фільтрування
захисні окуляри		К) для дослідів

Виконання вправи «Що почім?» (дізнайтеся середні ціни цього приладдя і запишіть їх у червоні цінники).

Аналіз цін показав, що приладдя не з дешевих. Але справжні науковці не зупиняються перед викликами. Пропоную виготовити приладдя власноруч із матеріалів, що є на підхваті.

3. Повідомлення теми уроку.

4. Вивчення нового матеріалу.

Обговорення в домашніх групах, яке хімічне обладнання можна виготовити власноруч із наявних матеріалів (кришка поліетиленова, шприц на 5 мл, баночки від йогурту, пляшка поліетиленова (0,5л), пляшка поліетиленова (2л), паличка від морозива, картон, туалетний папір, баночка від ліків, трубочки, палички для суші, пляшка від шампуню (200мл).

кришка поліетиленова	чашка Петрі
шприц на 5 мл	мірний циліндр
баночки від йогурту, пляшка поліетиленова 0,5л,	хімічна склянка лійка
пляшка поліетиленова 2л	захисні окуляри(екран)
паличка від морозива, картон	шпатель
туалетний папір	фільтрувальний папір
баночка від ліків	пляшка з етикеткою
трубочки, палички для суші	скляна паличка
пляшка від шампуню 200мл, трубочка	промивалка

=>СПІЛЬНЕ ОБГОВОРЕННЯ: (цільове призначення виробу => загальні вимоги до виробу => дизайн => безпеку);

=>РОЗПОДІЛ ОБЛАДНАННЯ, яке конструюватимете в робочих групах.

Перед виконанням роботи заповніть таблицю 2.

Цільове призначення виробу	Матеріали (основні та допоміжні) інструменти для виготовлення	Ескіз і розміри
І група пляшка з етикеткою для ... (зберігання речовин)	баночка від ліків, папір, ножиці, скоп	

II група шпатель для ... (відбору твердої речовини)	паличка від морозива, картон, ножиці	
III група хімічна склянка для ... (дослідів) Лійка для ... (фільтрування)	баночки від йогурту, пляшка поліетиленова 0,5л, ножиці, маркер	
IV група Захисні окуляри для ... (захисту очей)	пляшка поліетиленова 2л, ножиці, скоч, кольоровий папір	
V група Промивалка для ... (промивання пробірки)	пляшка від шампуня 200мл, трубочка для коктейлів, ножиці	
VI група Чашка Петрі для ... (дослідів) Мірний циліндр для ... (вимірювання певного об'єму рідини) Фільтр для ... (відокремлення нерозчинних речовин) Скляна паличка для ... (перемішування)	кришка поліетиленова, шприц на 5 мл, туалетний папір, трубочки для коктейлю, палички для суші, ножиці	

Презентація виготовленого обладнання.

Оцініть переваги й недоліки вашого саморобного обладнання з промисловою продукцією. Після презентації, зібравши з усіх виробів набір посуду й обладнання, створіть рекламний слоган для створеного вами набору.

Учитель. *Хімія - це наука, тому вивчаючи хімію, ми повинні спілкуватися науковою мовою, щоб назвати те, чим ми зараз займались, науковим терміном, потрібно кожній групі в загальне слово вставити літеру.*

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

I група: остання літера першого слова вашого виробу (А) *Пляшка*

II група: друга літера назви вашого виробу (П) *Шпатель*

III група: перша літера другого слова назви вашого виробу (С) *Хімічна склянка*

IV група: друга літера першого слова назви вашого виробу (А) *Захисні окуляри*

III група: третя літера назви другого вашого виробу (І) *Лійка*

V група: дев'ята літера назви вашого виробу (К) *Промивалка*

VI група: третя літера першого слова назви вашого виробу для перемішування (Л) *Скляна паличка*

VI група: друга літера назви вашого виробу для відокремлення нерозчинних речовин (І) *Фільтр*

VI група: четверта літера першого слова або п'ята літера другого слова назви вашого виробу для вимірювання певного об'єму рідини (Н) *Мірний циліндр*

Ми працювали, конструювали прилади в робочих ... перша літера пропущеного слова (Г) *групах*

Апсайклінг означає перетворення непотребу на високоякісні продукти або матеріали без перетворення на сировину.

Робота з підручником (прочитати текст на стр.40 про нульові відходи). **Що таке Zero Waste?** Ідеться про *нульові відходи* — збереження всіх ресурсів унаслідок відповідального виробництва, споживання, повторного використання й утилізацію товарів, пакування матеріалів. І все це — без спалення, без забруднення земель, водойм чи повітря. Це ефективна стратегія зменшення техногенного навантаження на довкілля і негативного впливу на здоров'я людей. *Чому важливо знати цей та інші терміни й розуміти їхній зміст?* Бо це допоможе вам:

- 1) свідомо впливати на довкілля, ухвалювати зважені рішення для його збереження;
- 2) зменшувати обсяг відходів і, відповідно, негативний вплив на навколишнє середовище;
- 3) споживати стало, тобто використовувати ресурси й споживати так, щоб задовольняти потреби теперішніх поколінь, не зменшуючи можливості майбутніх задовольняти свої потреби;
- 4) активно долучати інших до екологічно свідомого способу життя.

Учитель. Які ще є способи використання і перероблення матеріалів для зменшення відходів?

Показ слайду:

Ресайклінг передбачає перетворення відходів на нові продукти або матеріали такої самої якості. *(Використані алюмінієві бляшанки з-під напоїв можна переробити на такі самі нові, що значно дешевше порівняно з первинним виробництвом).*

Даунсайклінг передбачає перетворення відходів на нові продукти або матеріали нижчої якості. *(Наприклад, перероблення макулатури на туалетний папір чи серветки).*

Фрісайклінг включає обмін без грошових транзакцій непотрібними речами між людьми.

Завдання для учнів:

1. Озвучте нові слова, які ви бачите на слайді?
2. Поясніть, на вашу думку, що вони означають?
3. Наведіть свій приклад фрісайлінгу?
4. Виконайте вправу 7 стр.45 підручника:

Учитель. Розподіліть наведені приклади за категоріями — ре-, даун-, ап-, фрісай- клінг.

а) мій сусід вступив на хімічний факультет вишу й віддав мені книжки «Цікава хімія» М. Василюги, «Хімія — це цікаво» О. Бобкової, «Наука в коміксах. Хімія» Л. Гоніка, К. Кріддла;

б) моя сусідка вдома власноруч виготовляє з макулатури папір, підфарбовує його харчовими барвниками, декорує засушеними пелюстками й робить подарункові листівки;

в) приватне підприємство дешево закуповує на фабриці текстильні неліквіди, подрібнює і використовує як наповнювач для м'яких меблів;

г) на склозаводі працює лінія з переплавляння безбарвного склабою і виготовлення з переплавленого скла нових банок і пляшок.

5. Підбиття підсумків роботи.

Робота з текстом підручника стр. 43 – 44.

Отже, знання про нульові відходи важливі, вони допоможуть уникати надмірного виробництва сміття. А чому ми говоримо про це на уроці хімії?

Хімія — це наука про речовини та їх перетворення. Щоб безпечно використовувати і утилізувати предмети, матеріали, треба знати властивості речовин — їхніх складників. Тут без хімії не обійтися!

6. Рефлексія.

Оцініть результат своєї роботи (на скільки Ви впорались?):

- оцініть результат роботи своєї групи.
- оцінити свій настрій в кінці уроку:

- чи змінився він? В який бік?
- назвіть нові терміни, якими ви оволоділи сьогодні на уроці.

7. Домашнє завдання.

Параграф 7.

Перегляньте відео «Місто Нуль Відходів» URL: <https://youtu.be/jjac1pmyY6s>

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. На урок. URL: <https://naurok.com.ua/konspekt-uroku-dlya-5-klasu-z-kursu-piznaemo-prirodu-za-programoyu-bidi-d-d-tema-patenti-prirodi-vinahodi-ta-vidkrittya-ucheni-prirododoslidniki-350680.html>

2. Календарно-тематичне планування до навчальної програми «ХІМІЯ. 7 КЛАС. URL: »<http://>

yavoriv-rmk.kl.com.ua/wp-content/uploads/2024/02/KTP-HIMIYA-7-klas-2024-2025-Avt.-Lashevska-G.A.docx

3. Модельна навчальна програма «Хімія. 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Лашевська Г. А.). Наказ Міністерства освіти і науки України від 16 серпня 2023 року № 1001. URL: <https://osvita.ua/school/program/program-5-9/90173/>, С.14.

4. Календарне планування розроблене за модельною програмою авт. Біда Д.Д., Гільберг Т.Г., Колісник Я.І. (НУШ). URL: <https://naurok.com.ua/kalendarnе-planuvannya-prirodoznavstvo-za-modelnoyu-programoyu-avt-bida-d-d-gilberg-t-g-kolisnik-ya-i-307117.html>

5. Новітні підходи та ідеї навчання хімії в школі. URL: <https://naurok.com.ua/novitni-pidhodi-ta-ide-navchannya-himi-v-shkoli-92187.html>

В. О. Підпалько,

учитель української мови та літератури Дирдинського ЗЗСО І – ІІ ступенів Городищенської міської ради Черкаської області

ОКРАСА УКРАЇНСЬКОЇ ЗЕМЛІ РОЗРОБКА СЦЕНАРІЮ ЗАСІДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ СВІТЛИЦІ

Тема. Золото рідної природи (кульбаба і соняшник) – золото рідної України.

Мета: поглибити знання учнів про цілющі властивості рослин – кульбаби та соняшника; удосконалювати навички виразного читання напам'ять поезій про рідну природу; розвивати логічне мислення, вміння висловлювати власну думку про цілющі властивості трав'янистих рослин та технічних культур; виховувати любов до природи, бажання берегти її красу і багатства.

Обладнання: фото та ілюстрації із зображенням соняшника та кульбабки, гербарій даних рослин, атрибути до гри «Насінинка», українські національні костюми, слайд-фільм «Кульбабка»

Форма проведення: засідання української світлиці

Перебіг заняття

Виходять хлопчик та дівчинка, одягнені в українські костюми.

Хлопчик

На білому світі є різні країни,
Де ріки, ліси і лани...

Та тільки одна на землі Україна,
а ми – її дочки й сини.

Дівчинка.

Усюди є небо, і зорі скрізь сяють,
І квіти усюди ростуть...

Та тільки одну батьківщину
Ми маєм - її Україною звать.

І сотворив Бог небо голубе,
Родючу землю і зелені трави.

Дніпрові води й жито золоте,
І райських птиць, що зуться солов'ями.

Учитель.

На землі великій є одна країна
Гарна, неповторна, красна як калина.

І живуть тут люди добрі, працьовиті
і скажу, до речі, ще й талановиті.

Землю засівають і пісні співають,

на бандурі грають і вірші складають
Про ліси і гори, і про синє море,
Про людей і квіти. То скажіть же, діти,
що це за країна?

Всі: *Наша велика славна Україна.*

Учитель. Багата наша Україна на все: таланти,
красу, на добро. Але за народними віруваннями,
світло (колір - жовтий) супроводжує нас все життя.

Жовте сонечко вгорі,
на деревах – ліхтарі,
жовтий колір сонях має,
він зерно ним добуває,
жовті квіти – це кульбабки,
що рясніють обіч грядки,
жовтий колір – це тепло,
дуже любе нам воно.

Тому сьогодні на засіданні української світлиці
ми розглянемо символи: нашого життя – сонце,
краси – кульбабу, символ достатку – соняшник.
Ми дізнаємося, чим корисні вони людям, за що їх шанують і поважають українці.

Розповідь про Бога Сонця – Дажбога.(
Сергій Плачинда, «Словник давньо-української
міфології», Київ, 1993, ст.21).

За однією з легенд Дажбог народився в багатодітній родині київського коваля Сварога. Коли в Києві почався голод, хлопчик приніс із гори зернятко, посадив його, і з нього виріс чудодійний кущ розкішної пшениці, якою люди й нагодувалися. Так Дажбог привчив людей сіяти пшеницю, вирощувати хліб, а його батько Сварог викував першого плуга. Зображувався Дажбог у вигляді антропоморфного Сонця . З давніх-давен сонцеликий образ Дажбога малювався на вітрилах кораблів, що виходили із Санбатоса – Київської гавані на Почайні. Таке зображення є першогербом Києва. «Дажбог – це Дія, яка творить у людині бажання жити, вчитися, працювати, самоутверджуватися, самовизначатися.»

Прикмети про сонце
Звучить пісня «Сонечко» на слова Леоніда Ямкового, музика Алли Мігаї

Прокидаються звірята,
 зацвірінкали пташки,
 ніжні квіти у Карпатах
 розкривають пелюстки.
 гей, виходьте люди з хати
 та збирайте весь народ,
 і дорослі, і малята
 починають хоровод!

Приспів

Де ти, ясне сонечко, де, де, де?
 Принеси нам, сонечко, день, день, день.
 Розжени нам, сонечко, тінь, тінь, тінь.
 Посміхнися, сонечко, дїнь, дїнь, дїнь!
 Сяє сонце у Карпатах
 Небувалої краси,
 У свої святкові шати
 Повдягалися ліси.
 Танок світла знову лине,
 Всі у нім – старі й маля.
 Ось яка у нас країна.
 Ось яка у нас земля!

Учитель. Так, земля наша українська прекрасна, коли світить сонце, бо квіти – його діти. А доня сонця за повір'ям, – це кульбабка. Хто не захоплювався красою долин, коли в травні цвіте ця рослина!

Звучить грамзапис оповідання Оксани Кротюк «Кульбабка»

Травневий луг красувався, як намальований. Зелений, свіжий, дощиком умитий, сонечком пещений. Трав і квітів на його роздоллі не злічити. Тут і веселий рум'янок, і підбіл, і м'якенька, ніби котикові лапки, конюшина. Там далі, із жменькою білих суцвіть, – цілющий деревій. А онде купальниця. Така вона свіжа, чиста, ніби щойно з води вийшла. Коли придивитися пильніше, то й весь луг ніби окроплений – це рясно синіють дрібненькі ніжні незабудки. Росла в лузі й кульбабка. Та була вона нечемною і зухвалою.

Я, – каже, – тут найперша, найгарніша панна. Кожен мене здаля бачить. І бджоли до мене найчастіше прилітають. А вчора до мене найчастіше прилітають. А вчора ще й два джмелі навідали. Це мої солодкі пахощі їх приворожують. Звісно ж, таких парфумів у всьому лузі ніхто не має. А ще сонце мене найбільше любить, бо на мене схоже.

Прикро було всім чути такі слова. А сонце слухало хвалькувату кульбабку і всміхалося. Воно любило всіх однаково. Так мама любить і пестить своїх діточок. Коли ж хтось із них буває нечемним або негарно чинить, мама дивиться поблажливо, бо знає, що з часом усе міняється. От і кульбабка під сонячним ласкавим промінням ставала зовсім іншою. По якійсь часі свою пишну сукню вона змінила на блаженку білу светку.

Дмухнув вітер – і полетіли над лугом легенькі пушинки. А хвалькувата кульбабка лишилася між квітів стриміти лисою голівкою.

- Що сталося з кульбабкою?
- Навіщо нам ці легенькі пушинки?

Учитель. А зараз до нас завітав лікар Айболить та лікар Всезнай.

Історична довідка від лікаря Всезнай

Кульбабу лікарську у народі називають ще й ЛІТУЧКОЮ, ПУСПОДУЄМ, СОЛДАТИКАМИ, ПЛШИВЦЕМ. Діти називають її сонечком. З кінця квітня і весь травень окремі ділянки луків та пагорби «розмальовані» яскраво-жовтим кольором квітів кульбаби. Здається, що ці квіти послані сонцем, або їх вишила на смарагдово-

зеленому килимі з трав чарівна богиня Флора. Кульбабу неможливо забути, як неможливо забути рідну домівку, дідусеву чи бабусину казку, своє дитинство. Дівчата плетуть із квітів – сонечок віночки і пускають їх на воду. Вони щиро вірять розповідям матусі чи бабусі: « До якого берега приб'ється віночок, з тієї сторони чекай свого судженого».

Історична довідка від лікаря Айболитя

Будьмо здорові разом з кульбабкою! Адже у кульбаби лікує все: і листя, і квіти, і стебло, і корінь. Пропоную до вашої уваги лікувальні рецепти.

Салат

100г листя кульбаби витримати в холодній воді півгодини. Порізати, додати 50 г порізаної зеленої цибулі, 30 г петрушки, 30 г олії, сіль, перець, оцет – за смаком.

Кава

Ретельно вимити корені кульбаби, зібрані навесні або восени, добре висушити, розтерти на порошок. Заварювати як каву. Брати дві чайні ложки на півлітра води. Цукор і молоко додавати за смаком. Напій дуже вітамінний!

Варення

З 1 кг цукру і півлітра води зварити сироп. Додати 100 квіток кульбаби. Варити 30 хвилин. Наприкінці додати одну ложку лимонної кислоти. Як трохи охолоне, процідити через марлю, не відтискаючи. Скласти в банку. Вживати при кашлі.

Діти – квіти. Діти говорять слова:

Ми простенькі квіти літні, і усміхнені й привітні.
 Виросли у полі, в лузі, завжди всім були ми друзі.

Наша тиха скромна врода – частка рідної природи.

Загадки про кульбабку

Золотим таким цвіло...Хто його не знає!
 Донедавна ще було, а тепер – немає.
 Стало сивим, наче дим, хоч і не хотіло.
 На городі і за ним пухом полетіло. Що це?

Прикмети про кульбабу

Квіти кульбаби передбачають дощову погоду – перед дощем вони не розкриваються, а сухої сонячної днини відкриваються між 5 – 6 годинами і закриваються між 14 – 15 годинами.

Учитель. Чи помітили ви, що там, де біля городів багато кульбаби, господині майже зовсім не садовлять соняшників? Адже кульбаба і соняшник – конкуренти, бо вважається, що вони – діти Сонця.

Загадки про соняшник (розповідають діти-квіти)

До сонця я підхожий і сонце я люблю,
 За сонцем повертаю я голову свою.
 Стою стрункий високий, в зелених шатах я
 І золотом убрана голівонька моя.
 На кожному городі ви бачили мене,
 І всі із мене їли насіннячко смачне.

Хлопець Мартин похилився на тин.
 А дівчина Гапка: «Яка в тебе шапка!
 Ще й жовта китиця, проти сонця світиться.
 Як прилетять горобці, буде тобі, як вівці
 Від сірого вовка!» Що це за примовка?

Стоїть дубок, на версі картузок.
 А в картузику багато дівок.

Золоте решето хатинок повне.
 Сімсот соколят на одній подушці сплять.
 Стоїть пан на току у зеленім ковпаку,
 А під тим ковпаком сімсот козаків.

Вірші про соняшник

Т. Коломієць «Грім і сонях»

Грім погрімує здаля –
Неслух буркотливий.
Сонях жовтого бриля
Струшує від зливи.

П. Журба «Соняшник»

На баштані, поміж динь.
Виріс соняшник один.
Він веселу вдачу має,
Головою всіх вітає...
Ми ідемо вранці-рано
Й не второпаєм, малі.
Чи то сонях на баштані,
Чи дідусь наш у брилі.

Л. Гнатюк «Два сонечка»

Пелехатий, довгоносий
Сонях збився із дороги
І забрів аж у садок,
Опинившись між квіток.
Глянули уранці квіти –
Аж два сонечка їм світять.

Лікар Всезнай. Соняшник – однорічна рослина заввишки 1 – 1,5 м. Цвіте у червні – жовті. Цінний медонос. Декоративна рослина, олійна, лікарська (листя і квітки – для поліпшення апетиту, при бронхіальних спазмах, шлункових та кишкових кольках, насіння – при застарілому кашлі) і кормова, використовується на силос. Народні назви – насонешник, насонник, підсонечник, просонцвіт, сояшник, пососяшник. Та батьківщина сонячної квітки – далека північна Америка, і тільки наприкінці XVII ст. соняшник масово поширився в Україні. Врешті-решт він став символом батьківського краю.

Соняшник – лікарська рослина, допомагає при діабеті. 2 ст. ложки насіння залити 500 мл води, на малому вогні з відкритою кришкою кип'ятити 20-25 хв. Настояти 1 годину. Випити за 3 рази(за 30 хв до вживання їжі)

Цілющий і корінь соняшника. Він допомагає при остероохондрозі. 200 г коріння соняшника залити 3 л води, кип'ятити 1 год, потім настояти 2 години. Процідити, пити 1,5 л настою в день, випиваючи маленькими дозами упродовж дня.

Учитель. З давніх – давен на Україні використовували соняшник діти для ігор, для забав. Пропонуємо вашій увазі пограти в гру «Бій півнів» на соняшничині. Або «Побудуй курінь» теж із соняшників. (Учень читає вірш Володимира Сенцовського «Коник-соняшник»)

Коня запряжу я під'їду до хати,
Сідайте, матусю, і ви, любий тату!
Поїдемо в гості до літнього лісу,
до сірого вовка і хитрого лиса.
До річки в тумані, на сонячні луки,
Поки мов пташина, сплять тихо розлуки.
До теплого дощика, що витче веселку,-
Під нею кленочком росту я маленький.
Поки ще гостює в нас зоряна казка,-
На коника-соняшника
Сідайте, будь ласка!
(Діти грають в гру «Насінінка»)
Кожен креслить невелике коло і за ним втикає палички, стає біля своєї. Один з учасників гри починає, а решта йому відповідає:

- Де ти стоїш?
- На ринку.
- Що продаєш?
- Насінінку.
- Що хоч?
- Сім кіп галушок і з сливами пиріжок.

При цьому кожен оббігає коло. Хто швидше повернеться на своє місце, починає знову.

А які пісні про соняшник вам відомі?

(Дівчатка співають пісню «Соняшник» на слова й музику Миколи Щура)

I. Соняшнику, милий друже,
У танок до нас ставай
І веселу літню пісню
З нами гучно заспівай.
Заспівай про батьківщину,
Про чудовий рідний край,
Нашу любов Україну
Разом з сонечком вітай!

Приспів:
Соняшник, соняшник!
Дивиться в віконечко.
Соняшник, соняшник
Сам, як ясне сонечко.
II. Соняшнику, не журися,
Ціле літечко цвіти
І підказуй любим діткам,
Як за сонечком іти.
Соняшнику, смійся радо,
Бачиш-дивосвіт навкруг.
І нехай тебе не зрадить
Сонечко, твій вірний друг!

(Хлопчики співають пісню «Соняшник» на слова Олексія Кононенка та Людмили Гончаренко, музика Олександра Литовченка)

Я щасливу вдачу маю, бо веселий і меткий.
Там, де сам не поспіваю. Встигне ніс кирпатий мій.

Лиш одна у мене вада, для дівчат веселий смій:

На щоках така досада – ластовиння як на гріх!

Приспів:

Соняшник! Соняшник! Лине звідусіль.
Соняшник! Соняшник! Кличуть мене всі.
Соняшник! Соняшник! Сонечку рідня.
Соняшник! Соняшник! З нами будь щодня!
Не журись, - жартує мама – то ж бо сонце навесні

Цілувало промінцями, лоскотало уві сні.
Посміхаюсь перехожим і радію від життя.
Що на сонечко я схожий, як на матінку дитя.

Приспів

Хай дівчата не жартують, бо я знаю, як провчить.

Цокотух перецілюю, пофарбую кожен вміть.
Ясне сонце на світанку будем радісно стрічать.
Зацвітуть мої веснянки на обличчях у дівчат.
Приспів той самий

Учитель. От і закінчилася наша розповідь про квіти. Я думаю, що відтепер ви будете пам'ятати, що найкращі квіти – ті, що дарують людям тепло, радість і красу.

Є багато квіток запашних,
Кожна квітка красу свою має.
Та гарніші завжди поміж них,
Ті, що квітнуть у рідному краї.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бех І.Д. Основні орієнтири виховання учнів 1-12 класів загальноосвітніх навчальних закладів України: Програма. Київ, 2007.
2. Вудвуд Л.В. З батьківської криниці. Донецьк, 2000. 23с.
3. Кудіна Л.М. Від роду до роду. Харків: Торсінг плюс, 2003. 162с.
4. Плачинда С. П. Словник давньої української міфології. Київ: Український письменник, 1993. 63с.
5. Скуратівський В. Т. Місяцелік. Український народний календар. Київ: Довіра, 1993. 272 с.

С. Ю. Кондратюк,

методист трудового навчання, технологій лабораторії виховної роботи комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

СУЧАСНІ ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ ТЕХНОЛОГІЙ

ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН У ВИКЛАДАННІ ПРЕДМЕТІВ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ

Розвиток технологій у світі є динамічним процесом, який визначається сучасними викликами і потребами глобального ринку праці та технічним прогресом. Основні напрями розвитку технологічної освіти полягають в інтеграції наук, технологій, інженерії та математики. Це завдання вирішує насамперед **STEM-освіта**, яка стала основним напрямом технологічної освіти в більшості промислово розвинених країн. Такий підхід спрямований на створення міждисциплінарних програм, які допомагають учням зрозуміти взаємозв'язок між цими дисциплінами і застосувати їх на практиці.

Цифровізація та широке впровадження комп'ютерних технологій в освітній процес вже давно стали ключовим трендом і все більше набувають важливого значення для практичної діяльності, зокрема з навчального предмета «Технології». Використання програмного забезпечення персональних комп'ютерів, онлайн-сервісів, мобільних додатків, можливостей віртуальної та доповненої реальності, а останнім часом – штучного інтелекту значно посилило можливості для створення інтерактивних навчальних матеріалів, впровадження і вивчення сучасних технологічних процесів.

У таких країнах, як Великобританія, Естонія, та Фінляндія велика увага приділяється навчанню програмування та розвитку цифрових навичок з раннього віку. Для цього у школах впроваджуються курси з основ програмування, робототехніки та роботи з даними. Відповідно і промислові підприємства, використовуючи потенціал робітників, мають значні переваги у порівнянні з іншими країнами.

Впровадження в освітній процес **практико-орієнтованих занять** через проектну діяльність дозволяє учням здобувати реальний досвід, що є надзвичайно важливим для обрання ними в подальшому технологічних професійних спеціальностей. Адже не секрет, що в минулі десятиліття у нашій країні відбувся відхід від обрання учнями професій для виробництва у напрямку обслуговування та сервісу. Відповідно, наша країна втратила виробничий потенціал, переходячи із сфери виробництва в сферу споживання.

А в тих країнах, де учні в школах виконують різноманітні проекти, експерименти, працюють у лабораторіях, що дозволяє їм закріпити теоретичні знання через практичне застосування, робітники приносять значний прибуток, а тому вони значно випереджають у промисловому розвитку.

Зміни в економіці, швидкий розвиток сучасних технологій виробництва вимагають постійного оновлення знань і навичок. Все більше людей змушені отримувати додаткову освіту, а отже надзвичайно важливим для робітників будь-яких професій стало уміння **навчатися впродовж всього життя**. Не даремно, ця навичка

обов'язкова для формування в освітніх закладах майже усіх країн світу і в нашій зокрема.

У деяких країнах, наприклад, у Німеччині та Австрії, функціонує **дуальна система освіти**, де учні поєднують навчання в школі з практикою на підприємствах. Це особливо актуально для професійно-технічної освіти, де технології відіграють ключову роль.

В останні десятиліття намілилася ще одна важлива тенденція – слідом за глобалізацією виробництва відбувається **глобалізація освіти** – виникнення міжнародних партнерств між університетами та технологічними компаніями різних країн, що сприяє обміну знаннями і навіть ресурсами та значно розширює можливості для студентів і викладачів.

Винайдення технологій, які можуть значно вплинути на долю людства і навіть знищити його, визначило необхідність на рівні держав приділяти велику увагу **етичним аспектам** та дотриманню **соціальної відповідальності** науковцями і підприємствами. Штучний інтелект, конфіденційність особистих даних, редагування геному живих організмів і зокрема людини та об'єднання їх із цифровими пристроями, створення робітв тощо вимагає перед людством вирішення новітніх, ще небачених до цього проблем.

Європейські освітні програми часто орієнтовані на **розвиток креативного мислення та інноваційних підходів**. Учні заохочуються до створення власних проєктів, стартапів, а також до участі у конкурсах та хакатонах.

Цей перелік не є вичерпним, але дає змогу зрозуміти загальні тенденції розвитку технологічної освіти та її адаптації до викликів сучасного світу. Розвинуті країни прагнуть інтегрувати технології в освітній процес, орієнтуючись на розвиток практичних навичок, критичного мислення та інноваційності у своїх учнів. Європейський досвід викладання технологій може служити прикладом для нашої країни, яка прагне модернізувати свою освітню систему та підготувати молодь до викликів сучасного високотехнологічного світу.

Загальні принципи викладання навчальних предметів технологічної освітньої галузі в Україні та зарубіжжі

Метою технологічної освітньої галузі у відповідності до Державного стандарту базової середньої освіти є реалізація творчого потенціалу учня, формування критичного та технічного мислення, готовності до зміни навколишнього природного середовища без заподіяння йому шкоди засобами сучасних технологій і дизайну, здатності до підприємливості та інноваційної діяльності, партнерської взаємодії, використання техніки і технологій для задоволення власних потреб, культурного та національного самовираження.

Досягнення цих вимог передбачає оновлення змісту освіти, перехід від знанневої до діяльнійої

парадигми. Для цього в нашій країні розроблено і оновлено Державний стандарт базової середньої освіти та модельні навчальні програми для 5-6 і 7-9 класів, а в недалекому майбутньому буде впроваджуватися профільне навчання у 10-12 класах у відповідності до Державного стандарту профільної середньої освіти.

В основі діяльності учнів на уроках технологій лежить виконання учнівського проекту. Вироби, які виготовляють учні, повинні бути особистісно цінними для них, мати підприємницький потенціал. Під час навчання учитель формує у вихованців ключові і предметні компетенції. Пріоритетним є розвиток особистості дитини для подальшої успішної самореалізації в дорослому житті. Надзвичайно важливим стало навчити дитину вчитися, знаходити потрібну інформацію для забезпечення власних потреб.

Впровадження Концепції Нової української школи передбачає, що здобуті знання та уміння будуть застосовуватися для вирішення життєвих завдань, а у дітей будуть формуватися загальнолюдські цінності і ставлення на основі партнерства і довіри між учасниками освітнього процесу. Учителі отримали академічну свободу викладання навчального предмета, що надає широкі можливості реалізації власних ідей для отримання якісних показників навчання. В освітньому процесі педагог виконує нові ролі – замість носія і передатчика знань та умінь, він став організатором навчального процесу, помічником дитини, коригуючи його і навіть власну діяльність. Реалізуючи завдання модельних навчальних програм головним для учителя стало досягнення очікуваних результатів навчання, що закріплені у Державних стандартах та описані у програмах. Ці та багато інших принципів формують освітнє середовище української оновленої школи.

Разом з тим, Україна активно інтегрується в Європейський простір. А, отже, і освіта не може стояти осторонь цих процесів. Тим більше, що величезна кількість дітей вимушено покинули рідний край, а тому змушені здобувати освіту за кордоном.

А що там у них? Якими здобутками та на яких принципах побудовано освітній процес, зокрема з технологічної галузі у розвинених країнах Євросоюзу та інших куточках планети? Чи не ідеалізуємо ми закордоння, помилково вважаючи, що там все набагато краще? Та, зрештою, чи ідемо ми в ногу з розвиненими країнами в освіті, зокрема, технологічній? На ці питання зараз спробуємо знайти відповідь.

Як не дивно, але і в більшості розвинених країн світу в наш час постійно відбуваються реформи в освіті. А, отже, стає зрозуміло, що цей процес постійний, що реформа освіти в нашій країні не є унікальним явищем. При цьому в розвинених у науковому та промисловому плані країнах особливу увагу приділяють проблемі профільної диференціації навчання. Наприклад, у більшості країн Європи учні після 6 класу основної школи, де отримують стандартну загальноосвітню підготовку, перейшовши до 7 класу, повинні вже визначитись у виборі свого подальшого шляху.

Кожному учню пропонується два варіанти продовження освіти в основній школі: «академічний», який у подальшому відкриває шлях до вищої освіти, та «професійний» – це коли діти навчаються за спрощеним навчальним планом, що містить переважно прикладні та профільні дисципліни. Подібний принцип впроваджується і в українській школі, але у старших 10-12 класах. Такий же принцип, як і у нас, існує в школах

США, у яких профільне навчання відбувається на останніх 2-3 роки навчання у школі. Хоча там учні мають дещо ширший вибір із трьох варіантів профілю: академічного, загального і професійного. Варіативність здійснюється за рахунок різних навчальних курсів на вибір. При цьому враховуються побажання батьків, які обирають профіль для своїх дітей.

Якщо проаналізувати закордонний досвід, то можна зробити **такі висновки** щодо загальних рис організації навчання у старшій школі:

1. Загальна освіта старшокласників в усіх розвинених країнах є профільною.

Як правило, профільне навчання охоплює 2-3 останні роки навчання у школі. За статистикою профільні класи професійного профілю обирають близько 70% учнів.

2. У зарубіжжі немає єдиного підходу до організації профільної підготовки. Наприклад, у Франції і Німеччині існує фіксований перелік обов'язкових навчальних курсів, а у Великій Британії та США надається можливість обрати з багатьох курсів такий, що найповніше забезпечує інтереси учня. У нас аналогом таких курсів з технологій можна вважати навчальні модулі, під час яких можна виконувати різноманітні учнівські проекти, обираючи кожного разу іншу технологію виготовлення.

3. У розвинутих країнах стійка тенденція до скорочення кількості профілів і навчальних курсів з одночасним зростанням кількості обов'язкових предметів. При цьому зростає вплив центральної влади на організацію та визначення результатів освіти: розробка освітніх стандартів, проведення іспитів, зменшення різноманіття підручників тощо.

4. Дипломи про закінчення старшої профільної школи зазвичай дають право для зарахування до вищих навчальних закладів.

Навчальні предмети, аналогічні трудовому навчанню та технологіям у зарубіжжі

У різних країнах світу існують навчальні предмети, схожі за змістом та цілями з українськими «Трудове навчання» та «Технології». Ось перелік деяких із них:

Сполучені Штати Америки

Industrial Arts (Промислове мистецтво)

– це найпоширеніший предмет, метою якого є навчити обробляти деревину та метали ручними і механічними інструментами, а також навчити основам електротехніки. Учні створюють різноманітні вироби, такі як книжкові полиці, скриньки, моделі літаків або автомобілів, прості меблі.

Technology Education (Технологічна освіта).

Вивчаються технологічні процеси, основи дизайну, інженерії, формуються практичні навички роботи з різними матеріалами і інструментами. Учні створюють проекти, пов'язані з робототехнікою, 3D-друком, електронікою та програмуванням. Крім нескладних простих робіт вони можуть виготовляти моделі машин, мости з деревини або пластику, інтерактивні електронні пристрої, іграшки на основі механізмів.

Home Economics (Family and Consumer Sciences) (Домашня економіка (сім'я та споживчі науки)). Охоплює формування навичок з домашнього господарства, кулінарії, текстилю та управління ресурсами.

Велика Британія

Design and Technology (Проектування та технології).

Навчальний предмет включає проектування, розробку та виготовлення продуктів з використанням різних матеріалів та технологій, а також вивчення принципів інженерії. Учні

працюють над проектами, пов'язаними з дизайном і виготовленням виробів з різних матеріалів, таких як деревина, пластик, текстиль або метал. Вони можуть виготовляти моделі будівель, меблі, електронні пристрої та одяг. Проекти включають створення прототипів та використання 3D-програм для моделювання. В Британії активно підтримують STEM-освіту, а також викладання комп'ютерних наук як обов'язкового предмета. Це допомагає підготувати учнів до кар'єри в технологічних галузях.

Food Technology (Харчові технології). Навчання зосереджується на кулінарії, харчуванні та технологіях приготування їжі. Учні займаються випічкою, створенням десертів та інших страв, розвиваючи навички приготування їжі та розуміння здорового харчування.

Textiles Technology (Технології текстилю). Охоплює вивчення матеріалів, дизайну та виготовлення текстильних виробів.

Німеччина

Werken/Arbeitslehre (Робота і технології). Передбачає формування практичних навичок роботи з різними матеріалами, такими як дерево та метал, а також засвоєння основ технічного малювання та дизайну. Учні виготовляють табуретки, рамки для фотографій, ліхтарі або моделі транспортних засобів. Важлива частина навчання – технічне креслення та проектування, що допомагає їм розуміти процес виробництва від ідеї до готового продукту.

Technikunterricht (Уроки технології). Цей навчальний предмет зосереджується на технічних знаннях, інженерії та застосуванні сучасних технологій у практичних проектах. Учні можуть працювати над створенням електричних схем технічних пристроїв або роботів, застосовуючи знання фізики, електротехніки та програмування. Завдяки дуальній системі освіти, німецькі учні мають можливість здобути реальні практичні навички в технологічних галузях, що допомагає їм швидко інтегруватися в професійне середовище.

Швеція, Норвегія

Sloyd. Навчальний предмет, основне завдання якого – формування практичних навичок та розвиток творчості дитини під час ручної обробки з деревини, металу, текстилю та іншими матеріалами. Учні виготовляють дерев'яні іграшки, текстильні сумки, декоративні предмети або прості меблі. Предмет акцентує увагу на розвитку ручних навичок та творчого підходу.

Huslig ekonomi. Аналог домашнього господарства та економіки, який вчить навичкам ведення домашнього господарства, кулінарії. Учні вчать готувати, пекти, шити або працювати з текстильними матеріалами, створюючи функціональні та естетичні вироби для дому.

Crafts (Рукоділля). У цих країнах це обов'язковий предмет, що охоплює як технічні навички з обробки деревини і металу, так і текстильні матеріали – шиття, в'язання, плетіння. Фінляндія відома своїм інноваційним підходом до освіти та активним впровадженням технологій у всі сфери навчання. Проектне навчання, де учні працюють над реальними завданнями, є одним з ключових методів.

Фінляндія

Käsityö (Технологія) Цей предмет охоплює роботу з деревом, металом, текстилем, електронікою, а також деякі інші ремісничі види діяльності. Велика увага приділяється розвитку креативності, самостійності та вирішенню практичних завдань через проектну роботу.

У 1-6 класах основної школи викладається предмет «Трудове навчання» під час якого

учні спочатку вчать працювати з папером та картоном, а починаючи з 5 класу – з деревиною. Особлива увага при цьому приділяється якості виробу. У 7-9 класах вводяться вибіркові предмети «Технічна праця», «Праця з текстилем», «Економіка домашнього господарства» і «Землеробство та лісництво». А у 10-12 класах до вибіркових предметів належать «Обчислювальна техніка», «Технічна праця», «Робота з текстилем», «Наука про домашнє господарство» та спецкурси професійного характеру.

Франція

Technologie (Технології). Предмет, під час якого учні вивчають різні технології обробки, матеріалознавство, електроніку та проектування. Він спрямований на розвиток технічного мислення та практичних навичок дітей. Учні створюють моделі механізмів, прості електронні пристрої, роботизовані системи або макети архітектурних споруд. Вони вивчають технічне креслення, використання CAD-програм і основи програмування.

Education Manuelle et Technique (Ручна та технічна освіта). Поєднання ручної праці з технічними навичками та включає роботу з різними матеріалами та інструментами. Учні створюють меблі, декоративні предмети або прості механічні пристрої.

Польща

Technika (Техніка). Предмет, що навчає учнів основам технічних наук, ручної праці, проектування та використання різних інструментів і матеріалів. Під час уроків техніки учні вивчають основи креслення, роботу з інструментами, механічні пристрої, основи електротехніки, шиття та робота з текстилем, технології виробництва та методи їх обробки деревини, металу, пластмаси. Опановують основами кулінарії та виконання побутових робіт. Особлива увага звертається на розвиток у дітей практичних навичок, творчого мислення та уміння вирішувати життєві завдання.

Чехія та Словаччина

Pracovní vyučování (Практичне навчання). Предмет зосереджується на розвитку практичних навичок через ручну працю, роботу з матеріалами та виконання різних проектів. Учні виготовляють прості вироби з деревини або металу, такі як підставки для книг, дерев'яні іграшки або прості механічні пристрої, створюють одяг та декоративні предмети.

Японія

Gijutsu (Технологія). Перекладається як технологія і включає навчання технічним та інженерним навичкам, роботі з матеріалами та електронікою, а також основам інформаційних технологій. Учні виготовляють моделі будівель, прості електронні пристрої, ліхтарі або маленькі меблі. Вони також можуть працювати над проектами, що включають використання робототехніки, програмування та інформаційних технологій.

Kateika (Домашня економіка). У перекладі цей предмет означає «Домашня економіка». Охоплює вивчення кулінарії, шиття, управління домашнім господарством та іншим господарським навичкам. Учні вчать створювати одяг або текстильні вироби, а також готувати традиційні японські страви, дотримуючись етикету та культурних традицій.

Австралія

Design and Technologies (Дизайн і технології). Це розробка та створення продуктів з використанням різних матеріалів і технологій, а також вивчення процесів виробництва. Учні розробляють та створюють моделі транспортних

засобів, електронні пристрої і прототипи нових продуктів. Вони також можуть працювати над проектами, що включають елементи інженерії, екологічного дизайну та програмування.

Home Economics (Домогосподарство). Фокусується на кулінарії, текстилі, сімейному господарстві та наукових основах споживання товарів. Учні вчать готувати різноманітні страви, шити одяг або текстильні вироби, а також розвивають навички домашнього господарювання.

Канада

Technological Education (Технологічна освіта). Навчання, що охоплює різні аспекти технології, включаючи дизайн, інженерію, інформаційні технології та практичні навички роботи з обладнанням.

Family Studies (Сімейні дослідження). Аналог домашнього господарства та економіки, який навчає навичкам сімейного життя, кулінарії, обробки текстилю.

Китай

Labor Education (Трудове навчання). Недавно відновлений предмет, який спрямований на розвиток практичних навичок, трудової етики та розуміння різних професій через практичну діяльність. Учні виготовляють прості меблі, електронні пристрої, приділяючи увагу трудовій дисципліні, командній роботі та професійним навичкам. Вони можуть працювати над проектами, що включають вирощування рослин або догляд за тваринами.

Південна Корея

Technology and Home Economics (Технології та домашня економіка). Навчальний предмет поєднує в собі елементи технологічної освіти та домашньої економіки, формуючи технічні та повсякденні життєві навички. Учні виготовляють прості меблі та електронні пристрої, вчать шити, готувати їжу та виконувати інші роботи, що розвивають життєві навички.

Отже, кожна країна адаптує навчальні предмети технологічної галузі під свої освітні стандарти та потреби, але загалом усі вони спрямовані на розвиток технічних і практичних навичок, які розвивають в учнів технічне мислення і творчість. Вони можуть відрізнятися за змістом навчання, але мають спільну мету – надати учням практичні знання та вміння, які будуть корисні в повсякденному житті та майбутній кар'єрі. Можна також зробити висновок, що у загальному в розвинених країнах світу підхід до технологічної освіти в школах майже аналогічний українському, але все ж є і суттєві відмінності.

Відмінність технологічної освіти України від інших розвинених країн світу

Викладання технологій в українських школах має ряд відмінностей від того, як цей процес організований у зарубіжних школах. Основні відмінності полягають у підходах до навчання, інтеграції технологій у загальний освітній процес, а також – у рівні підтримки технологічної освіти з боку держави та приватного сектору.

Порівнюючи **рівень інтеграції технологій у навчальний процес**, можна відмітити, що в українських школах технологічна освіта зосереджується на окремих предметах, таких як трудове навчання, технології, інформатика, креслення. Останнім часом в деяких школах впроваджується робототехніка, елементи STEM-освіти. У навчальному процесі з інших дисциплін інтеграція як правило відсутня або не суттєва.

Натомість у більшості зарубіжних країн технологічна освіта інтегрована в усі сфери навчання і тісно переплітається під час викладання.

Наприклад, учні використовують цифрові, ручні і механізовані інструменти для роботи над проектами з математики, науки, літератури та навіть мистецтва. Це дозволяє дітям краще зрозуміти, як технології впливають на різні галузі виробництва і отримати більш міцні знання.

Викладання технологій в українських школах раніше базувалася на традиційних **підходах**, коли основна увага приділяється теоретичним знанням, а практичні вміння формувалися лише після їх засвоєння. Зараз відбувається відхід від цього принципу – отримання теоретичних знань має відбуватися під час виконання практичної роботи та за потребою.

У школах, де впроваджується робототехніка, 3D-друк їх програмування зазвичай викладаються на базовому рівні і не завжди охоплюють актуальні у промисловості технологічні засоби та методи, найчастіше відірване від реального виробництва.

У передових зарубіжних країнах, наприклад, таких як Фінляндія, Німеччина, Нідерланди, Великобританія та США, основна увага приділяється практико-орієнтованому навчанням, де учні працюють над реальними життєвими проектами. Викладання відбувається зазвичай у інтерактивній формі з акцентом на розвиток критичного мислення та креативності. Значна увага приділяється STEM-освіті. Вона включає в себе міждисциплінарні програми, що об'єднують науку, технології, інженерію та математику, і спрямована на підготовку учнів до викликів сучасного світу. Водночас варто зазначити, що в нашій країні останнє десятиліття також намагаються розвивати STEM-освіту, але вона ще не набула масового поширення та не інтегрована у всі школи, бо більшість із них не мають достатнього фінансування для повноцінної реалізації STEM-програм.

Одна з найбільш болючих проблем більшості українських шкіл, вирішення якої зазвичай покладено на учителя праці – недостатнє **забезпечення інструментами та обладнанням**, а також забезпечення матеріалами для виготовлення виробів. Не всі навчальні майстерні шкіл мають необхідні інструменти та обладнання для навчання сучасним технологічним процесам, а також комп'ютери і доступ до інтернету. Більшість майстерень не оновлювали інструменти та верстати десятками років. Очевидно, що такий підхід, коли це перекладається на плечі учителя та частково батьків учнів, не сприяє розвитку технологічних знань.

У розвинених країнах Європи та Північної Америки школи, як правило, добре обладнані сучасною технікою. Крім звичайних і поширених ручних засобів праці, учні мають доступ до комп'ютерів, планшетів, 3D-принтерів, наборів робототехніки та інших сучасних інструментів, обладнання і верстатів. Відповідно і рівень знань та умінь дітей вищий у порівнянні з нашими учнями.

Україна має значний потенціал для розвитку технологічної освіти, однак для досягнення рівня зарубіжних шкіл необхідні системні реформи, інвестиції в навчальний предмет, відповідна підготовка вчителів та впровадження сучасних підходів до навчання. Фінансування більшості навчальних майстерень загальноосвітніх закладів відбувається за остаточним принципом, тому обладнання та матеріальне оснащення лише частково відповідає сучасним тенденціям у виробництві. Отже, вивчення та впровадження елементів досвіду зарубіжних країн може допомогти в створенні умов для розвитку інноваційної технологічної освіти в Україні.

А. П. Дон,

практичний психолог, учитель основ здоров'я Бабанського ліцею Бабанської селищної ради Уманського району Черкаської області

САМОРЕАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ У ПІДЛІТКОВОМУ ТА ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

РОЗРОБКА ТРЕНІНГУ З ОСНОВ ЗДОРОВ'Я ДЛЯ УЧНІВ 9 КЛАСУ

Мета тренінгу: розкрити поняття самореалізації; ознайомити зі складовими самореалізації; формувати комунікативні, організаторські вміння і лідерські риси.

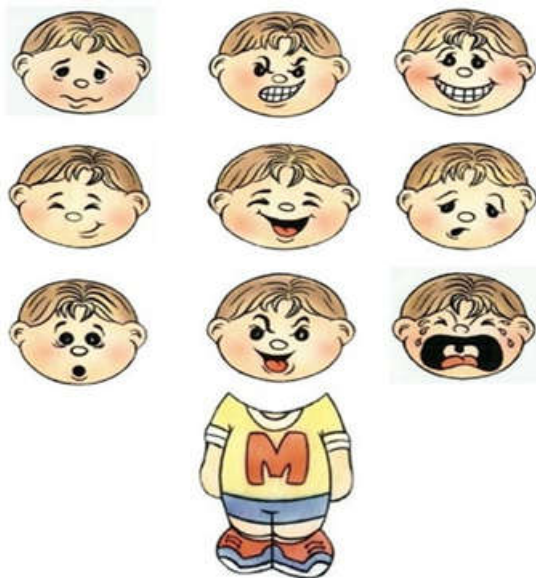
Обладнання: ватмани, стікери, фломастери, кольорові олівці, папір, скотч, булавки.

Хід тренінгу

I. Вступна частина

Ведучий. Проводить вправу.

1. Вправа на привітання та знайомство. Діти сидять в колі. Серед різних карток, де зображені емоції дітей, учасники вибирають таку, яка символізує його сьогоднішній настрій і вітаються

з усіма дітьми, називаючи власне ім'я. Наприклад, «Привіт, мене звати Аня.

Я сьогодні щаслива тому, що...!»

2. Нагадування правил тренінгу:

- Приходити вчасно.
- Мати позитивний настрій на роботу.
- Бути доброзичливим стосовно себе та інших.
- Говорити по черзі.
- Говорити від свого імені.
- Вкладатися у відведений проміжок часу.
- Добровільно брати участь в обговореннях.
- Бути активним.
- Бути сприйнятливим до ситуації.
- Дотримуватися принципу конфіденційності.
- Вимикати мобільні телефони.

Визначення очікувань учасників Вправа «Дерево життя»

Перед початком заняття на стіні прикріплюється великий малюнок із зображенням дерева. Кожний учасник отримує паперове яблучко, на якому

йому пропонується написати власні очікування від тренінгу.

Після того, як усі учасники записали свої очікування, вони по черзі підходять до дерева, зачитують свої сподівання й скотчем приклеюють яблучка на його крону (наприкінці заняття малюнок дерева використовується для визначення досягнень щодо очікувань учасників).

3. Актуалізація теми поточного тренінгу

Динамічна гра. Учні піднімаються, стають в ряд. Тренер кидає по черзі м'яч і називає початок речення. Учні повинні продовжити. «Я вмю...», «Я можу...», «Найкраще в мене виходить...», «Я люблю робити...».

Речення можуть повторюватись, але дитина повинна відповідати по-різному. **Це робиться для того, щоб дитина усвідомила, як багато всього вона вмє.** Дана вправа направлена на формування самооцінки, та актуалізацію і пригадування можливостей і вмінь дитини.

Учитель. А зараз діти, ми уважно переглянемо відео яке дасть вам можливість підвищувати свою самооцінку, та по завершенні кожен з вас матиме можливість прокоментувати його та висловить свою думку.

«Усі птахи повинні літати!», відео <https://www.youtube.com/watch?v=wQG6PF4Bc20>)

Прокоментувати, та дати можливість висловитися дітям.

II. Основна частина

1. Вступне слово вчителя. Автор теорії потреб А. Маслоу вважав, що людина може відчувати себе щасливим тільки тоді, коли має можливість реалізувати себе. Що це означає?

Демонструється відео «Починати ніколи не пізно»

URL : <https://www.youtube.com/watch?v=C54bDVJCBHw> (відео 2) і проводиться **бесіда**

- Цей чоловік щасливий?
- Чому він щасливий? Як ви думаєте?

2. Вправа асоціативний куц «Що таке самореалізація?»

Відповіді учнів: (спорт, здоров'я, харчування, гарна зовнішність, відпочинок, впевненість, енергія, сила волі, ясність розуму, позитив, мотивація, духовність, друзі, сім'я, речі, гроші, особисте життя, кар'єра)

Вправа «Цукерочка»

Мета: поділити учнів на команди для виконання завдань.

Ведучий. Я прийшла до вас не з пустими руками. Пригощайтесь цукерками. У кого червоні цукерки, підніміть руку. Це буде група «Червоні». Вони сідають праворуч. У кого сині цукерки, -

відповідно група «Сині». Вони сідають ліворуч. Решта дітей – це група білих і сідають вони перед вчителем.

Групи виконують завдання «**Хто ці люди?**». Кожна група має назвати людину і розповісти, у яких видах діяльності вона самореалізувалася. На обдумування – 10 секунд (наприклад, довідка1)

3. Розповідь вчителя. Отже, реалізувати себе - означає зробити реальністю, всебічно розвинути всі свої здібності та можливості, досягти успіху. Іншими словами - стати успішною людиною.

Самореалізація – людина здатна пізнати себе і здійснювати покликання своє. Кожна людина має потребу у самореалізації, однак не всі усвідомлюють її значення..

Іншими словами самореалізація це: «Я роблю в житті те, що хочу і вмію, люди поважають мене та мою справу, і за це платять (будь-якими ресурсами: грошима, часом, теплотою і таке інше)».

Самореалізація - знайти свою любов і свою справу, і реалізувати себе в тих чи інших дітях і в творчості.

Учні виконують завдання під супроводом тренера:

На аркуші паперу обводимо свої долоні різнокольоровими фломастерами та записуємо на долонях те, що вважаєте своїм даром: ваші найкращі риси, здібності і таланти.

4. Вправа «Гаряча капуста».

Вправа готується заздалегідь. На листках А4 записуються питання для учнів, які використовуються для мозкового штурму. З цих листків формується «Гаряча капуста» і передається по колу з рук в руки кожному учаснику. Учитель-тренер говорить слово «Стоп!», і той учень, в руках котрого в цей момент знаходилась «Капустина», дає відповідь на запитання, розгорнувши верхній листок. Далі вже учень, який щойно дав відповідь на запитання говорить «Стоп!». І так далі, поки не закінчаться листочки із запитаннями.

Вправа «Майбутні фантазери»

Мета: закріпити поняття самопізнання та самореалізація.

Хід вправи: написати короткий твір фантазію «Я через 20 років». Всі встають в коло, учні зачитують свої твори за вибором ведучого, в якого зав'язані очі, кілька разів його обертають і просять іти в напрямку який випав, до кого доторкнеться той і читає твір.

III. Заключна частина

Підбиття підсумків заняття. Це можливість для відповідей на запитання і формулювання завдань на майбутнє. Учасникам пропонується підбити підсумки заняття. Тренер дає можливість кожному учасникові висловитись за особистим бажанням і відповісти на запитання:

- Які повідомлення, вправи, ігри Вам сподобались?
- Чи відчували Ви дискомфорт, негативні почуття?
- Під час яких видів роботи це було?

2. Зворотній зв'язок. Вправа «Дерево життя»

3. Релаксаційна вправа «Колір моєї душі» допоможе розвинути вміння передати свої відчуття, прислухаючись до себе.

Запропонуйте учням зручно сісти, заплющити очі, прислухатися до себе, уявити колір своєї душі.

4. Завершення тренінгу.

На останок можна порекомендувати дітям вправу для пошуку своєї самореалізації, своєї унікальності для самостійного виконання.

Вправа "Моя самореалізація".

Мета: усвідомити конкретні складові поняття «самореалізація» для себе: конкретні дії, елементи поведінки. Виконання даної вправи допомагає знайти елементи для побудови своєї успішної стратегії

Інструкція: вдень фіксувати відчуття, думки, почуття, коли виникає думка "я реалізую себе " або, навпаки, "я не реалізую себе ". І записувати дії, які здійснювали в цей час в форматі:

"Я самореалізуюсь, коли ...",

"Я не реалізуюсь, коли ...".

Очікуваний результат: поняття "самореалізація" стане зрозумілішим, "матеріальним": список конкретних процесів, дій, занять, необхідних для реалізації, з'явиться розуміння, що є цінним, важливо, «що хочу».

Довідка 1

ОЛЕКСАНДР ПОНОМАРЬОВ.

Український співак, композитор та народний артист України (2006). Представник України на 48-му пісенному конкурсі «Євробачення» та тренер талант-шоу «Голос країни» (2011—2013, 2015).

ШЕВЧЕНКО АНДРІЙ

Український футболіст, що грав на позиції нападника за київське «Динамо», «Мілан» та лондонський «Челсі». Заслужений майстер спорту України (2003). Має звання Героя України (2004).

ШКАРЛЕТ СЕРГІЙ

Міністр освіти і науки України з грудня 2020 року, український економіст, науковець, доктор економічних наук.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вчимося жити разом. Модуль 3.4. Зміст і структура тренінгу. URL: <http://ilt.multycourse.com.ua/ua/page/19/68>
2. Самореалізація особистості. URL: <https://naurok.com.ua/urok-samorealizaciya-osobistosti-samorealizaciya-u-pidlitkovomu-ta-yunackomu-viciskladovi-samorealizaci-47296.html>
3. Складові самореалізації. Самопізнання та формування особистості. URL: <https://mozok.click/1988-skladov-samorealizaci-samopznannya-ta-formuvannya-osobistost-formuvannya-samooonki.html>
4. Основи здоров'я Самореалізація особистості. URL: <https://sites.google.com/site/osnovizdorova9klas/navcanna/1-samorealizacia-osobistosti>
5. Психологічна енциклопедія практичного психолога. URL: <http://psychologis.com.ua/samorealizaciya.htm>.
6. Бех І. Д., Воронцова Т. В., Пономаренко С. В., Страшко С. В.
7. Основи здоров'я : підруч. для 9 кл., загальноосв. навч. закл. Київ: Видавництво «Алатон», 2017. 224 с.
8. Усі птахи повинні літати. URL <https://www.youtube.com/watch?v=C54bDVJCBHw> (відео1)
9. Починати ніколи не пізно. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=C54bDVJCBHw> (відео2)

А. С. МЕДИНСЬКА,

учитель початкових класів Черкаської загальноосвітньої школи I-II ступенів №25 Черкаської міської ради

ФОРМУВАННЯ МАТЕМАТИЧНИХ УЯВЛЕНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ З ДОПОМОГОЮ LEGO-ТЕХНОЛОГІЇ

Інноваційні технології відіграють дедалі важливішу роль у сучасному освітньому просторі. Їх використання робить навчання більш ефективним, цікавим та доступним для всіх. Найбільшого практичного застосування технології отримали в процесі онлайн-освіти, яка почала активно впроваджуватися в нашій країні в період пандемії і наразі в період військового стану. Інноваційні технології навчання можна трактувати як цілеспрямоване забезпечення освітнього процесу за допомогою нових прийомів, способів та засобів організації освітньої діяльності для підвищення її ефективності та здобуття кількісно і якісно нових освітніх результатів.

Однією із таких технологій, яка здатна розвивати у дітей логіку, творче мислення, просторову уяву, навички конструювання, посидючість, концентрацію уваги, дрібну моторику та ін. є **LEGO-технологія**. **Тож у статті зосередимо основну увагу, яку роль вона відіграє для математичного розвитку дітей.**

У 2016 році було підписано Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством освіти і науки України та благодійним фондом The LEGO Foundation (Королівство Данія) [3]. Поява даного документу та старт реформи Нової української школи спричинили масштабне застосування LEGO-технологій в освітньому процесі початкової ланки, а умови Меморандуму дали змогу забезпечити педагогів та учнів початкової освіти Нової української школи наборами «Шість цеглинок» («LEGO Six Bricks»).

Для повноцінного розвитку дитини початкової школи особливе значення мають гра і перші спроби продуктивної діяльності. Іграшки та ігри – один з потужних навчальних засобів, який стимулює практично-інтелектуальний розвиток дітей, не обмежуючи свободу експериментування, розвиває уяву та навички спілкування, допомагає жити у світі фантазій, розвиває здатність до самовираження [5].

Аналіз науково-педагогічної літератури дає змогу наголосити, що конструювання з LEGO виходить далеко за межі розуміння поняття «конструювання» у традиційному сенсі слова, сьогодні воно допомагає комплексно інтегрувати форми роботи з конструктором LEGO в освітній процес та вирішувати ряд завдань, передбачених концептуальними положеннями НУШ, а саме:

- формування цілісної системи уявлень дитини про світ людей, предметів, природи і культури, вдосконалення вміння використовувати набуті знання для подальшого збагачення власного досвіду та їх творчого застосування в процесі гри та створення з деталей LEGO конкретних образів;

- розширення активного словника, розвиток зв'язного мовлення, комунікативних навичок, культури поведінки й налагодження доброзичливих взаємин з дорослими та однолітками;

- фізичний розвиток дитини, оптимізація її рухової діяльності, формування фізичних якостей (вправність, швидкість, витривалість), удосконалення дрібної моторики;

- розвиток творчої уяви, вміння мислити креативно, експериментувати, розмірковувати, висловлювати й обґрунтовувати власні судження;

- вміння планувати свою діяльність та творчо втілювати власні задуми у грі, отримувати насолоду від самого процесу творення;

- формування оптимістичного світосприймання, розвитку базових якостей особистості (самостійності, спостережливості, наполегливості, ініціативності, самосвідомості тощо);

- розвиток основ логічного мислення, здатності до сприймання, порівняння, аналізу, узагальнення інформації, вміння добирати необхідні для реалізації ігрового задуму засоби, бачити переваги та недоліки власної конструкції чи ідеї, удосконалювати її за потреби;

- заохочення до роботи в колективі, формування ціннісного ставлення до створених руками інших людей об'єктів;

- сприяння особистісному зростанню кожної дитини як успішного громадянина, творця майбутнього [8].

Сучасна освіта має бути спрямована не на подачу дітям окремих знань з різних галузей, а на їх інтеграцію. Саме за цієї умови у дітей формується цілісна картина світу й здатність застосовувати набуті знання та вміння у різних життєвих ситуаціях. Тож педагоги повинні розвивати здібності учнів початкової школи до точних та гуманітарних наук саме в тісному взаємозв'язку. Саме таким запитам і відповідає сьогоднішня освітня лінія всесвітньо-відомого бренду LEGO.

LEGO – це найпоширеніша на сьогодні педагогічна система, що використовує моделі реального світу і предметно-ігрове середовище для навчання та розвитку дитини.

Найвідоміша у світі іграшка, а сьогодні ще й бренд – конструктор LEGO з'явився в Данії.

Свою історію всесвітньо відомий бренд виробників іграшок для дітей різного віку – до 50-ти років включно, і старше – почав у розпал Першої Світової війни, в 1916 році. Саме тоді майбутній винахідник Lego, столяр Оле Кірк Крістіансен (Ole Kirk Christiansen) відкрив в данському селі Біллунн меблевий магазин. Але до появи улюблених поколіннями конструктора ще залишалося три десятиліття [11].

Тільки в 1932 році, під час Великої депресії після смерті дружини і пожежі в магазині, Крістіансен вирішує виробляти іграшки для дітей і перейменовує свою компанію в Lego (від дат. Leg-godt – «грай добре»). У 1949 році вже відомий в Данії Lego випустив перші пластмасові кубики,

які можуть поєднуватися з усіма подальшими моделями конструкторів виробника, а 1958-му запатентував їх. В цей же рік помер засновник компанії, а пост керівника зайняв його син Готфрід Кірк Крістіансен. А пізніше керівництво компанії візьме на себе онук засновника – Кільдйї Кірк Крістіансен [12].

Основою наборів є цеглинка LEGO, що являє собою порожнистий пластмасовий блок, що з'єднується з іншими такими ж цеглинками на шипах. Сучасна система кріплення кубиків була запатентована у 1958 році. До кубиків пізніше додалися транспортні фігурки, фігурки людей, потім тварин, безліч додаткових елементів і ще багато-багато деталей.

Сьогодні бренд LEGO випускає продукцію для дітей різного віку. Різноманітність серій та деталей – вражає.

Основним принципом навчання є принцип «Навчання через дію» – діти отримують знання у процесі гри, конструювання, побудови та дослідження моделей з конструктора.

LEGO- конструктор – це набір для створення різних цікавих ігор. Для наборів LEGO характерні висока якість, естетичність, незвичайна міцність, безпека.

Конструюючи, у дитини працюють дві півкулі головного мозку, що позитивно впливає на всебічний розвиток дитини. Дитина у грі не помічає, що освоює усний рахунок, склад числа, виконує прості арифметичні дії, задає запитання, комунікує. Використовуючи конструктори, діти самостійно здобувають знання для вирішення практичних завдань чи проблем, які вимагають інтеграції знань з різних освітніх галузей [6].

Саме тому, сьогодні, крім традиційних методик навчання все ширше використовуються інноваційні, до яких належить і LEGO-технологія.

Діти – природжені дослідники і винахідники. Ці закладені природою здібності найшвидше реалізуються й удосконалюються під час роботи з конструктором LEGO, який створює поживний ґрунт для гри, навчання, творчості, фантазії, розвиває критичне мислення, вміння вправлятися з проблемними завданнями, дозволяє учнями втілити багато важливих ідей і розвинути необхідні у подальшому житті навички [1].

Застосування LEGO-технології у роботі з дітьми початкової школи обумовлюється її високими освітніми можливостями:

- використанням у різних ігрових і навчальних зонах,
- технічними та естетичними характеристиками,
- багатофункціональністю [4].

Завдяки цій технології на уроках створюється атмосфера, в якій діти відчувають себе творцями. Працюючи у групі, діти вчать спілкуватися, бути терпимими один до одного і до невдач товариша, допомагати один одному. Учитель щоразу має заохочувати дітей, надаючи корисні поради та ідеї, спостерігати за діями дітей, цікавитися процесом, ставити відкриті питання, щоб спонукати пізнавальну діяльність.

LEGO-завдання дають можливість виробляти у дітей наполегливість, самоконтроль, увагу, терпіння, вміння зосередитися і проявляти фантазію, створювати щось нове, можливість засвоювати матеріал в ігровій формі. Завдання з LEGO перетворюють навчання в цікаве і зрозуміле дитині, тому що воно проходить в ігровій формі. В ході гри дитина ненав'язливо навчається, закріплює, вивчає і розв'язує завдання, збагачує словниковий запас. Різні способи організації гри

для дітей залучають різні сфери їх розвитку. Саме навчання стає більш ефективним та цікавим [2].

LEGO-технологія є яскравим прикладом інтеграції як і в організованій освітній діяльності, так і в самостійній діяльності дітей, що сприяє розвитку:

- математичних здібностей – дитина відбирає, відраховує необхідні за розміром, кольором, конфігурацією деталі.
- комунікативних навичок – дитина поповнює словник новими словами, у процесі конструювання спілкується з однолітками, з дорослими, задає конкретні питання про різні предмети, уточнює їх властивості та ін.;
- підвищує ефективність засвоєння матеріалу дітьми, здійснює сприятливий вплив на розвиток дитини в цілому (розвивається дрібна моторика, пам'ять, увагу, логічне і просторове мислення, творчі здібності та ін.);
- спільна гра з іншими дітьми і з дорослими допомагає малюкові стати більш організованим, дисциплінованим, цілеспрямованим, емоційно-стійким [7].

Зважаючи на зазначені вище характеристики, зауважимо, що одним із пріоритетних завдань LEGO-технології є **саме розвиток математичних здібностей у дітей початкової школи**. Адже у сучасному світі математиці відводиться відповідальна роль у розвитку і становленні активної, когнітивно-гнучкої особистості.

Ефективним засобом розвитку математичних знань у дітей можна вважати і LEGO-технологію. Адже у формуванні елементарних математичних уявлень провідним прийнято вважати практичний метод, сутність якого полягає в організації практичної діяльності дітей, спрямованої на засвоєння певних способів дій з предметами і їх заміниками (зображеннями, графічними моделями, моделями та ін.) [10].

Конструктори LEGO можна використовувати у багатьох освітніх напрямках у роботі з дітьми початкової школи. Однак саме конструювання, наповнене математичним змістом, є основою математичного розвитку дитини, адже коли завдання перетворюється на цікаву і захоплюючу гру, то і процес пізнання і засвоєння матеріалу стає цікавим та доступним.

На основі аналізу наукової літератури нами були виділені основні педагогічні умови, що сприяють розвитку математичних уявлень у дітей під час застосування LEGO-технології, а саме:

- підвищення рівня компетентності педагогів у використанні LEGO-технології для розвитку математичних уявлень у дітей;
- включення у зміст освітньої діяльності з математики проблемно-ігрових ситуацій з використанням конструктора LEGO;
- оснащення та збагачення математичного предметно-розвивального середовища різними видами конструктора LEGO: дупло, дакта, тематичні, цеглинки та ін.;

• педагогічне керівництво діяльністю дітей: необхідно, щоб на уроках вчитель спілкувався з усім класом і з кожною дитиною індивідуально [8].

Важливим для нашого дослідження є питання організації освітнього процесу з використанням конструктора LEGO. Саме тому, на основі опрацьованої науково-методичної літератури, виокремимо кілька основних прийомів використання LEGO-технології у процесі розвитку математичних уявлень в учнів початкової школи:

- *конструювання за зразком*, коли є інструкція, дитина бачить поетапність дій, її вчать, як з'єднувати деталі, аналізувати об'єкт;

- *конструювання за моделлю*: дитині необхідно самостійно зібрати деталі, проаналізувати модель і побудувати її;

- *конструювання за темою*: дитині дається лише тема, і вона сама втілює в життя ті знання, які отримала до цього;

- *конструювання за умовою*: виокремлено певні умови, тож учень повинен їх враховувати під час конструювання;

- *конструювання за власним задумом*: дитина, маючи ідею, реалізує її; дитині потрібно спочатку проаналізувати ідею, об'єкт, спланувати послідовність дій і потім створити задумане [10].

При організації освітнього процесу з формування математичних уявлень у дітей, можна виділити кілька етапів, у ході яких вирішується ряд дидактичних задач:

- отримання знань про величину, форму, кількість і рахунок, орієнтування у просторі та часі як основи математичного розвитку;

- формування початкової орієнтації у просторових, часових і кількісних відносинах навколишнього дійсності;

- формування простих графічних умінь і навичок;

- формування і розвиток спільних прийомів, як порівняння, узагальнення, класифікація тощо;

- розвиток пізнавальних інтересів і логічного мислення;

- оволодіння елементарною математичною термінологією [9].

Таким чином, на основі наукової літератури ми обґрунтували, що LEGO-технологія дозволяє через гру, виклики у дитини цікавість до завдання, дитина стає активною, проявляє свої творчі здібності, вчиться діяти в команді, і найголовніше, здійснюється процес розвитку математичних уявлень у дітей у більш цікавій та ефективній формі.

Важливим методом виховання математичної грамотності, розвитку логіко-математичних здібностей у дітей віку є гра, зокрема дидактична із використанням конструктора LEGO.

Тому вважаємо за необхідне описати у статті приклади математичних ігор з використанням LEGO-технології.

«LEGO-потяг».

Мета: вчити співвідносити цифру з кількістю предметів, розвивати уміння працювати у групі, формувати уявлення про математичну грамотність, розвивати навички критичного мислення.

Обладнання: вагончики LEGO з цифрами від 1 до 10, цеглинки конструктора LEGO.

Завдання: спочатку діти спільно викладають вагончики потягу від 1 до 10. Кожен учасник завантажує вагон кількістю цеглинок, відповідно до схеми та цифри.

«Подорож LEGO-чоловічків».

Мета: розвивати логічне мислення, вміння вибудовувати наступність дій; формувати уміння у додаванні та відніманні чисел у межах 10, вчити співвідносити цифру з кількістю предметів-цеглинок, виховувати уважність, наполегливість.

Обладнання: ігрове поле, фішки LEGO-чоловічків, кубик, цеглинки конструктора LEGO.

Завдання: кожна дитина отримує фішку - LEGO-чоловічка. Кидання ігрового кубика відбувається по черзі кожним учасником. У грі може брати участь одночасно до 4-х дітей.

Відповідно цифрі, яка випала на кубик у учасник рухає фішку на кількість кроків, там де фішка опинилася – здійснює додавання або віднімання кількості цеглинок, яка вказана на

ігровому полі. Дитина називає цифрою результат – кількість цеглинок на своїй фішці.

«Побудуй вежу».

Мета: вчити співвідносити цифру з кількістю предметів, розвивати уміння творчо мислити, формувати вміння працювати за зразком, працювати у команді, поважати вибір іншого.

Обладнання: цеглинки конструктора LEGO, картки-схеми.

Завдання: на планшетах з відповідною цифрою дитина будує вежу, використовуючи цеглинки конструктора LEGO відповідно картки-схеми.

Запитання до дітей:

1. Зі скількох цеглинок складається твоя вежа?
2. Скільки на вежі довгих цеглинок, скільки коротких?

3. Яких цеглинок більше? Якого кольору цеглинок найменше?

4. На скільки червоних більше ніж жовтих? Та ін.

«Доріжка до будинку».

Мета: формувати математичну грамотність, розвивати просторово мислити, вчити послідовно викладати цеглинки конструктора за картою-схемою, розвивати в умінні орієнтуватися у просторі.

Обладнання: цеглинки конструктора LEGO, картки-схеми.

Завдання: на планшетах дитина викладає доріжку чергуючи цеглинки конструктора LEGO відповідно отриманої картки-схеми.

Запитання до дітей:

1. Скільки цеглинок на доріжці жовтого кольору? (червоного, синього, зеленого)?

2. Скільки на доріжці довгих червоних цеглинок? Коротких зелених?

3. На скільки червоних більше ніж жовтих? Та ін. Додаток А.

«Склад числа»

Мета: розвивати уміння розкладати число з декількох менших, використовуючи цеглинки конструктора однакового розміру але різного кольору, формувати уявлення про склад різних чисел, підготувати до здійснення простих арифметичних дій; розвивати асоціативно мислення, вміння висловлювати свою думку.

Обладнання: цеглинки конструктора LEGO, картки-схеми.

Завдання: на першому етапі дитині необхідно скласти «башту» з певною кількістю деталей однакового кольору (наприклад, білого) відповідно до числа, склад якого вивчається. Наступним кроком буде створення «башти» того ж розміру, замінивши одну деталь обраного кольору на інший (наприклад, червоний). Таким чином, дитина може побачити, що в неї 3 білі деталі та одна червона, але їх все одно залишилось у башті п'ять. Далі конструюється башта з трьох та двох деталей різних кольорів. Цю вправу також можна використовувати для пояснення дій на додавання.

«Лабіринт».

Мета: розвивати математичну грамотність, формувати уміння орієнтуватися в просторі відповідно кольору та розміщення цеглинок конструктора LEGO; розвивати навички роботи у команді та вміння працювати за зразком.

Обладнання: ігрове поле, планшети з цеглинками конструктора LEGO.

Завдання: на ігровому полі накласти планшети з цеглинками конструктора LEGO відповідно кольору та розміщення.

«Побудуй хмарочос»

Мета: розвивати уміння співвідносити цифру з кількістю предметів, розвивати логіко-

математичну грамотність, творчу уяву та креативність; виховувати впевненість.

Обладнання: ігрове поле «Місто», цеглинки конструктора LEGO.

Завдання: на ігровому полі дитина будує хмарочос, використовуючи цеглинки конструктора LEGO з кількістю цеглинок відповідно цифри.

Запитання до дітей:

1. З скількох цеглинок складається хмарочос?
2. Скільки червоних цеглинок у найвищому хмарочосі?
3. З кількох цеглинок складається найнижчий хмарочос?
4. З скількох цеглинок складаються однакові за висотою хмарочоси? Та ін.

«Годинник».

Мета: розвивати вміння орієнтуватися на площині, орієнтуватися в часі, визначати кількість годин з допомогою LEGO-годинника; розвивати критичне мислення; виховувати наполегливість.

Обладнання: ігрове поле LEGO.

Завдання: за допомогою рухомих стрілок годинника вказувати час за вказівкою вихователя. Ускладнення: цифри годинника вказані тільки 1, 3, 5, 7, 9, 11 годин.

«Склади число»

Мета: формувати вміння будувати математичні моделі, вміння орієнтуватися на площині, вміння орієнтуватися та співвідносити кількість цеглинок LEGO з цифрою; закріпити з дітьми склад числа в межах 10; виховувати зацікавленість математичними іграми та уважність.

Обладнання: ігрове поле LEGO, цеглинки конструктора LEGO.

Завдання: за допомогою цеглинок конструктора LEGO та цифр, викласти склад числа використовуючи два кольори.

«Геометричні фігури»

Мета: розвивати знання про геометричні фігури, вміння орієнтуватися на площині, уміння за допомогою цеглинок LEGO викладати геометричні фігури-моделі; вчити критично мислити; виховувати самостійність та наполегливість.

Обладнання: ігрове поле LEGO, цеглинки конструктора LEGO.

Завдання: за допомогою цеглинок конструктора LEGO викласти геометричні фігури.

Запитання:

1. З кількох цеглинок складається прямокутник?
 2. Скільки рядів з цеглинками у трикутнику?
- Та ін.

«Більше-менше»

Мета: вчити рахувати предмети в межах 10, закріпити склад числа шляхом розкладання предметних множин на дві частини; виховувати вміння експериментувати; розвивати самостійність та впевненість.

Обладнання: ігрове поле LEGO, цеглинки конструктора LEGO, цифри від 1 до 10.

«Склади цифру за схемою»

Мета: розвивати математичну грамотність; ознайомити дітей з цифрами натурального ряду чисел (1-9), розвивати уміння називати числа від 1 до 9; виховувати цікавість до математики, наполегливість, розвивати вміння уявляти та відтворювати задум практично.

Обладнання: цеглинки конструктора LEGO, схеми.

Завдання: за допомогою цеглинок конструктора LEGO по схемі викласти відповідну цифру.

«Числовий ряд»

Мета: розвивати математичну грамотність, уміння називати числа від 1 до 9, розвивати

уміння у порядковій та кількісній лічбі в прямому і зворотному порядку; виховувати інтерес до логіко-математичних завдань; розвивати пізнавальну активність, просторове мислення та уяву.

Обладнання: конструктор LEGO.

Завдання:

- за допомогою цеглинок конструктора LEGO викласти числовий ряд від 1 до 9;
- порахувати в прямому та зворотному порядку;
- викласти кількість цеглинок відповідно до цифри [4; 7].

Отже, підсумовуючи, зазначимо, що LEGO-технологія дозволяє через гру викликати у дитини цікавість до завдання, дитина стає активною, проявляє свої творчі здібності, вчиться діяти в команді, і найголовніше, здійснюється процес розвитку математичних уявлень у дітей у більш цікавій та ефективній формі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт початкової освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text>
2. Іщенко А.І. Професійна рефлексія як механізм саморозвитку майбутніх психологів : дис. ... канд. псих.наук: 19.00.07 : захищена 28.01.02 : затв. 15.07.02 / Іщенко Альона Ігорівна. Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Київ, 2020. 248 с.
3. Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством освіти і науки України та The LEGO Foundation щодо упровадження ігрових та діяльнісних методів навчання в освітній процес закладів дошкільної, загальної середньої та вищої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/mizhnarodna/2020/Memorandumy%20i%20deklaratsiyi/Memorandum%20LEGO.pdf>
4. Навчайся цікаво з LEGO: використання LEGO в освітньому процесі початкової школи. Черкаси: видавництво комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», 2020. 201 с.
5. Нова українська школа. URL: <https://mon.gov.ua/ua>
6. Перекрест Ю. Цеглинка за цеглинкою: як використовувати LEGO на уроках. URL: <https://osvitoria.media/experience/tseglynka-za-tseglynkoyu-yak-vykorystovuvaty-lego-na-urokah/>
7. Рома О.Ю. Гра по-новому, навчання по-іншому : методичний посібник. Київ: the LEGO Foundation, 2018. 44 с.
8. Рома О.Ю. Шість цеглинок в освітньому просторі школи: методичний посібник. The LEGO Foundation, 2018. 32 с.
9. Рудницька О. Сутність та напрямки розвитку STEM-освіти. Тернопіль: Навчальна книга. Богдан, 2005. 358 с.
10. Чому LEGO у школі – це круто. URL: <https://naurok.com.ua/post/chomu-lego-u-shkoli-ce-kruto>
11. Lego: найвідоміша данська історія успіху. URL: <https://www.zagorye.ua/blog/lego-samaya-znamenitaya-datskaya-istoriya-uspeha.html>
12. Lego education як інноваційна технологія та засіб активізації мотивації молодших школярів. URL: <https://genezum.org/library/lego-education-yak-innovaciyna-tehnologiya-ta-zasib-aktyvizacii-motyvacii-molodshyh-shkolyariv>

М. В. Власюк,

учитель початкових класів Жашківського лицю №1 Жашківської міської ради Черкаської області

Її ВЕЛИЧНІСТЬ – КНИГА

МЕТОДИЧНИЙ МАТЕРІАЛ НА ДОПОМОГУ УЧИТЕЛЮ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

*Читання – це віконце,
через яке діти пізнають світ та самих себе.*
Василь Сухомлинський

У наш час діти повинні критично мислити, творчо вирішувати проблеми, орієнтуватися в стрімкому інформаційному потоці пізнання світу. Для формування цих компетентностей необхідний розвиток навичок свідомого, правильного, чіткого та швидкого читання. Психологи вважають, що прищепити любов до книги та читання можна лише до 9 років, бо пізніше зробити це складно та майже неможливо. Тому так важливо для учнів початкової школи проводити уроки позакласного читання із залученням бібліотеки і «живих письменників»; виховні заходи; групові та індивідуальні бесіди за прочитаними книжками, літературні ігри (конкурси, вікторини), конкурси на краший малюнок до улюбленої книжки; писати роздуми про прочитану книгу (щоденник відгуків про прочитану книгу); організовувати ляльковий театр (тут діти показують лялькову виставу за улюбленою книгою); вчити створювати презентації «Улюблені книги родини».

Сподіваюсь, що поданий методичний матеріал допоможе учителю ознайомити учнів із історією виникнення книги, з різноманітністю книг (словниками, енциклопедіями, художньою літературою); розширить поняття учнів про книги і їх призначення; посприє розвитку в учнів вміння користуватися книгами; вихованню читацьких інтересів, бажання читати.

Для проведення заходів можна використати таке **обладнання**: виставка різних видів книжок, книжок-саморобок, плакати з написами прислів'їв про книгу, дитячі малюнки про книгу, сценічні декорації «Лісова школа»

Залу, клас можна прикрасити крилатими висловами про книгу, народними прислів'ями і приказками, портретами дитячих письменників.

Вступне слово учителя.

Книжка вчить, як на світі жити. А хто багато читає, той багато знає. Адже у книжках зібрані всі надбання людства за цілі тисячоліття, а це — неабиякі знання.

Книга і навчає, і допомагає, і радить і бажання виконує. Все на світі людина бере з книги. Це мудрий друг, який не вміючи говорити, розповідає про незвичайні пригоди і подорожі, про чудеса, про навколишній світ. Золото добувають із землі, а знання – з книги. Книги порівнюються з ріками, які напувають планету мудрістю. І сьогодні ми будемо говорити з вами про Її Величність – Книгу.

Бесіда «Для чого потрібна людині книга?»**1. Вислови**

- Якщо хочеш з кимось поговорити – бери книгу.
- Якщо ти сумуєш – відкрий книгу.
- Тобі необхідна порада – знайди її в книзі.
- Потрібен друг – подружися з книгою.
- Хочеш стати справжньою людиною – читай книгу

2. Швецька академія дитячої літератури пропонує розглянути 18 аргументів на користь читання книг!

1. Книга розвиває нашу мову і збільшує запас слів. Вона вчить висловлювати думки і розуміти, про що говорять і пишуть інші.
2. Книга розвиває наше мовлення. Книги розширюють горизонти нашого світового сприйняття.
3. Книга стимулює фантазію і вчить нас мислити образами.
4. Із книги дізнаємося про інші країни, про життя в них.
5. Книга розвиває нашу здатність співчувати. Ми вчимося вживатись у становище інших.
6. Книги додають нам сили і натхнення. Вони заставляють нас сміятися і плакати.
7. Книги ставлять перед нами запитання, над якими варто задуматися.
8. Книга вчить нас етики. Вона заставляє нас роздумувати про добро і зло.
9. Книга пояснює життя.
10. Із книг ми розуміємо, що не всі питання обов'язково вирішувати насильницьким шляхом.
11. Книги допомагають нам знайти самих себе.
12. Книги допомагають нам зрозуміти інших.
13. Книги позбавляють самотності. Книгу можна взяти з собою куди завгодно.
14. Книги-це частина нашого культурного надбання.
15. Книга об'єднує покоління.
16. За допомогою книги ми проживаємо 1000 життів, залишаючись самими собою.
17. Дитяча книжка відкриває нам шлях у велику літературу. <http://gorodnia-intemat.edukit.cn.ua/Files/downloads/>

ВІРШІ**учень**

За всі віки життя на цій Землі
Знання і досвід, мрії променісті
Збирало людство у книжки малі
І берегло їх свято й урочисто.

учениця

У книгах тих записано усе,
Що людське серце болем наповняло.
І те, що радість сонячну несе,
Що на заваді розвитку стояло.
Про єгипетські споруди
Піраміди до небес
Нам історія розкаже
Це одне - з семи чудес.

учень

Шалені успіхи і радість відкриття,
Важкі невдачі, біль утрат і зраду.
З прадавньої пори і так усе життя

До книжки йшла людина на пораду.

учениця

Бо книга — вчитель, добрий друг вона,
Завжди порадить широко й допоможе.
В ній людства мудрість зібрана земна,
Тому вона — усе на світі може!

учень

Це знань могутнє й чисте джерело,
Що не міліє — повниться з роками!
І як би там людині не було,
А мудра книжка завжди поруч з нами.

учениця

В часи тривоги і в зоряні часи,
Коли від щастя хочеться літати.
Як промінь світла, книгу в світ неси,
Щоб мудрість в серці й світлий розум мати.

учень

Сторінки книжок завітних
Всіх нас доброго навчать
Працювати, і учитись,
І Вітчизну шанувать.

учениця

Книга – скриня знань великих
Від замка – для всіх ключі.
Було б тільки в нас бажання
Пізнавати і учить.

учень

У книжках ми прочитаємо
В космос люди як літають.
І як можна дітям стати
Справжнім, сильним космонавтом.

учениця

Все ми в книзі знайдемо.
Кращої не знаємо,
Доброї і вірної
Подруги малят!
Книгу зрозумілою,
Чесну, добру, сміливу
І дівчатка, й хлопчики -
Хочуть всі читать!

ДОСЛІДЖЕННЯ «ЯК КНИГА З'ЯВИЛАСЯ НА СВІТ»

1 учень

У прадавньому Вавилоні десь із 5 тисяч років тому з'явилися перші книжки. Сторінками перших книг були стіни печер, камені і глиняні таблички. Писали на глині, яку випалювали і сушили. Але на таких сторінках багато не напишеш.

2 учень

Далі книжки вдосконалювалися, робили їх у місті Пергам, що розташоване у Малій Азії. Вимочували телячі шкури, старанно вишкрібали з обох боків, вибілювали вапном, сушили на спеціальних рамках. Коли шкура висихала, то виходив дуже міцний папір, який на честь міста назвали пергаментом.

3 учень

Потім навчилися виробляти з болотяної тростини папірус. Тростина заввишки 5 м різалася на смужки, замочувалася у воді. Вибивалась дерев'яним молотком. Вологі смужки клали на полотно поздовж. Потім упоперек. Накривали сухим полотном і клали під прес. Папірус виходив м'який, сітчатий. Згортали його у сувої по 40 м в одній книжці. Та довго такі книги не могли існувати.

4 учень

А сучасний папір винайшов китаєць Чай Лунь ще у 2 столітті нашої ери. На ньому ми

вчимось писати, з його допомогою дізнаємося, що відбувалося і відбувається у світі.

5 учень

У Давній Русі папір з'явився у 14 столітті. Кигодрукування винайшов німець Йоган Гутенберг у 15 столітті. Перша книгарня в Київській Русі заснована Ярославом Мудрим. Першою книгою виданою українською мовою, стала «Енеїда» Котляревського, надрукована 1798 р.

Дівчинка

Ось так книжки з'являлися на світ,
Цікавий шлях пройшли вони віками.
Пролинуло земних багато тисяч літ,
Як книжка опинилась перед нами.

Хлопчик

Така, як зараз на столі лежить.
Легка, красива, звична, паперова.
А час нестримно в космосі летить
І щось міняється, певно, буде знову.

Дівчинка

Комп'ютерний настав нестримний час,
Прогрес такий, що годі і встигати.
І щось, звичайно, зміниться для нас,
Але не зможе людство не читати.

Хлопчик

Можливо, книжка змінить власний вид,
Сторінки не стиратимуться вічно.
Та поки на Землі живе наш людський рід,
То й книжка буде жити — це логічно.

Учень

Книжка — це вже свято! Недарма ж народ каже, що у Землі супутник — Місяць, а у людини — книжка.

А воно і справді так. Адже улюблену книжку люди завжди беруть з собою у далекі мандри, бо вона зігріває людину своїм теплом, мудрими порадами, щирістю. Бо ж книга — твій друг, без неї, як без рук. От космонавти брали книжку з собою в космос, і вона допомагала їм у польоті.

Учениця

Прадідусь розказував, що деякі бійці, коли ішли у бій, то на грудях тримали улюблену книжку. Ще розповідав, що одного бійця у їхньому полку така книга від смерті врятувала, бо куля в неї попала, пробила наскрізь, бійця поранила, а от у серце не втрапила. Так він ту книжку ще більше полюбив, бо вона йому стала оберегом. От які чудеса трапляються!

ДОСЛІДЖЕННЯ «ЯКІ БУВАЮТЬ КНИГИ»

Учень

То як же книжку не любити, коли вона і навчає, і допомагає, і радить, і бажання виконує. Та все на світі людина бере з книги. Хороша книга яскравіша за зірку. З книжкою не будеш нудьгувати, вона завжди розрадить і звеселить.

Учениця

Наші підручники — теж книги, але вони створені не для розваги, а для навчання і в кожного учня завжди під рукою. Тому називаються — підручники. Вони діляться з нами своїми знаннями. Роблять дітей тямущими, розумними. З книгою подружишся — розуму наберешся. От ми зі своїх підручників з року в рік розуму набираємося.

Учень

Хто знає, скільки у світі є книжок? Цього ніхто вже не знає, бо так їх багато. Є художні книжки, у яких розповідається про історії людського життя.

Є наукові, у яких описані винаходи і досягнення науки. Які ще є книжки?

Учень

Є багато підручників, за якими діти вчать. І не тільки діти, але й дорослі. Є історичні книжки, у яких записана історія народів, є пригодницькі.

Учень.

Є науково-фантастичні книжки, тобто ті, у яких розповідається про мрії людей. Але цікаво те, що спочатку з'являється така книжка, а буває, що згодом, через певний час, ця мрія стає реальністю. І виходить, що автор вгадав цю подію.

Учениця

А ще є найрізноманітніші енциклопедії для дорослих і дітей. У них є коротка інформація про все на світі. Енциклопедію і читають по-іншому, не так, як художню книжку, а вибирають те, що людину цікавить на даний час. Хочеш з самого початку, а хочеш з кінця чи з середини. Це надзвичайно цікаві книжки, багаті на ілюстрації, малюнки, фотографії.

Учениця

Є книжки для дорослих, а є спеціально для дітей. Вони відрізняються за формою і за змістом, а також за оформленням, бо книжки для дітей завжди яскраві, з малюнками, гарно ілюстровані, щоб дітям було цікаво читати.

Учень

Є багато різних словників, які допомагають вчитися. Це всім нам відомий орфографічний словник, який розкаже, як правильно писати слова. А ще фразеологічний словник. Він вчить правильно будувати речення і правильно вживати потрібні слова в тексті.

Учень. Є словники синонімів, словники антонімів. У них теж потрібно частенько заглядати, щоб збагачувати і розвивати свою мову.

Учень. А ще є словники, з допомогою яких ми вивчаємо іноземну мову. Це українсько-англійський, українсько-польський та інші. Словом, на всіх мовах, адже мов на Землі є дуже багато, а щоб порозумітися з різними народами, треба знати багато мов. Що більше мов знає людина, то вона освічена, бо знає не тільки мову, але й культуру та історію тих народів.

8 учень. Всім відомий словник слів іншомовного походження. Народи на Землі дуже тісно пов'язані між собою, а тому слова з однієї мови часто переходять в іншу і вже сприймаються людьми як рідні, хоч за походженням вони можуть бути французькі, німецькі, італійські, англійські, російські. А з нашої мови слова переходять теж до інших народів. Тому й потрібні такі словники.

ЛІСОВА ШКОЛА

(Події відбуваються на сцені, декорованій «Лісова школа»)

Входить Ведмідь.

Ведмідь. Що за дошка? А на ній – букви, букви... Цікаво, що тут написано? Крутить дошку. Шкода, що читати не вмію.

Лисиця. Здрастуй, Ведмедуку!

Ведмідь. Здрастуй.

Лисиця. Що ти тут робиш?

Ведмідь. Читаю.

Лисиця. Давай читати разом.

Білка(стрибає) Здрастуйте!

Всі. Здрастуй, Білко!

Білка. Що ви тут робите?

Всі. Читаємо.

Білка Давайте читати разом.

Жабка. Ква-ква! Здрастуйте.

Всі. Здрастуй, Жабко!

Жабка. Що ви тут робите?

Всі. Читаємо

Жабка. Давайте разом читати.

Мишка. Пі і! Здрастуйте.

Всі. Здрастуй, Мишко!

Мишко. Що ви тут робите?

Всі. Читаємо.

Мишка. А що тут написано.

Ведмідь. Мабуть, «мед»

Лисиця. По-моєму, «курочка»!

Заєць. Ні, «мор-ков-ка»!

Білка. Що ви, «горішки»

Жабка. Ква-ква! «Комарі»!

Мишка. Так багато написано!

(Лунає дзвінок. Заходить Учитель Їжак).

Їжак. Здрастуйте, звірята.

Всі. Здрастуй, дядю Їжаче!

Мишка. Дядю Їжаче, що тут написано?

Їжак (читає) «Школа»!

Всі (здивовано) «Школа»? «Це школа для звірів»?

Їжак. Для всіх звірів.

У цій школі вас навчать читати,

Ви будете все знати

Бо хто багато читає, – розумним зростає.

Книга мудра і багато знає

Вчить людину, як на світі жить.

Мудрий той, хто книжечку читає,

Знайко завжди спереду біжить

ПІСНІ

1. Пісня «Рідна книжка» на мелодію пісні В.Шайнського «Посмішка»

Рідна книжка дуже дорога,

Прочитавши ми її, стаєм миліші.

Наша праця того вимага –

То ж звучи для всіх дітей, рідненька книжка!

Приспів.

І тоді слова склика

В танець книжечка дзвінка,

І із книжки знаєм все, що є на світі.

Із блакитного струмка починається ріка,

Ну а книжка починається з сторінки.

І від книжки рідної тепер

Найсумніший учень плакати перестане.

Рідна книжка враз загомонить

І заплеще, мов долоньками, листками.

Приспів.

І від книжки йде до всіх тепло –

До слона і навіть до малої мишки...

Тож нехай, щоб добре всім було,

Ніби квіточка, розквіне рідна книжка

ЗМАГАННЯ «РОЗМИНКА» МІЖ 3 КОМАНДАМИ У НОМІНАЦІЯХ: «ЛІТЕРАТУРА», «НАРОДОЗНАВСТВО», «ТИ – МЕНІ, А Я – ТОБІ»

Номинація «Література»

1. Про кого це написано «За три копії куплена?» (Коза)

2. Кому з героїв народних казок у скрутну хвилину допомогло гусеня? (Івасику - Телесику)

3. Назвіть справжнє ім'я Лесі Українки (Лариса Петрівна Косач)

4. Хто написав казку Мауглі (Р.Кіплінг)
5. Кого зустрів Колобок після Зайчика? (Вовка)
6. Хто написав трилогію про Незнайка? (Носов)
7. Хоробрий персонаж твору «Муха - цокотуха» (Комар)
8. Місце, де проживала Попелюшка при мачусі (Горище)
9. Найменша дівчинка з казки Г.Х.Андерсена (Дюймовочка)
10. Назвіть прізвище письменника на – ко-

Номінація «Народознавство»

1. Головне місто в державі (Столиця)
2. Як називається судно запорізьких козаків? (чайка)
3. Її не зіпсуєш маслом (каша)
4. Палиця з кулястим потовщенням на кінці, яка була в козаків символом влади (булава)
5. Що мовчить, а сто дурнів навчить?(книжка)
6. Що перевозили чумаки?(сіль)
7. Що за трава, що її сліпий знає?(кропива)
8. Як називається старовинна різдвяна пісня? (колядка)
9. Що являє собою Герб України?(Тризуб)
10. Яку іншу назву мав Дніпро у слов'ян? (Славутич)

Номінація «Ти мені, я – тобі»

Діти, відправте героїв до тієї казки, з якої вони загубились.

- 1) Вовк, мисливці, бабуся, Червона шапочка – (“Червона шапочка”).
- 2) Дід, баба, корито, рибак – (“Казка про рибачку і рибку”).
- 3) Осел, півень, кіт, собака, трубадур, грабіжники – (“Бременські музиканти”).
- 4) Кіт, лисиця, довгоносий хлопчик, тато Карло – (“Буратіно”).
- 5) Жаби, ластівка, миша, малесенька дівчинка, крит – (“Дюймовочка”).
- 6) Білка, царівна Лебідь, 33 богатирі, цар – (“Казка про царя салтана”).
- 7) Дядько Федір, Матроскін, Шарик, рушниця – (“Простоквашино”).
- 8) Дід Андрушка, дочка Мінка, киця Варварка – (“Ріпка”).
- 9) Дід, баба, внучка, Марійка. Ведмідь – (“Марійка і ведмідь”).
- 10) Баба Яга, Оленка, дід, баба, гуси-лебеді – (“Телесик”).

ЛОГІЧНІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ КОМАНД

1 команда

Ти взяв у товариша книгу і випадково забруднив її. Як ти вчиниш?

- а) віддаси і скажеш, що вона була забрудненою;
- б) вибачишся перед товаришем і почистиш книгу;
- в) почистиш книгу, віддаси товаришеві і змовчиш, ніби нічого не трапилося.

2 команда

Коли потрібно повертати бібліотечну книгу?

- а) через місяць;
- б) коли нагадають;
- в) коли прочитаєш;
- г) до встановленого бібліотекарем терміну.

3 команда

Що потрібно зробити, якщо ти взяв бібліотечну книжку трохи порвану?

- а) прочитати і віддати таку ж порвану назад, адже не ти її попсував.
 - б) віддати бібліотекареві, щоб підклеїла книгу;
 - в) відремонтувати самому.
- Поки команди радяться, гра з еболівальниками.*
У світі існує безліч різних книг, цікавих, мудрих. І тому, хочеться мені, зіграти з тобою юний друже в **гру «ТАК ЧИ НІ»**.

Тобі питання задаю, відповідай, коли мастак, єдиним словом «ні» чи «так».

- Чи знаєте ви, що розміри найбільшої книги у світі «Ілюстрована історія Сарафак» є 3 м у висоту і 2 м 20 см у ширину?
- Чи знаєте ви, що першою книгою у школі кожної дитини є буквар?
- Чи знаєте ви, що найменшою у світі книгою є книга з розмірами 1 на 1 мм і надрукована вона в Шотландії у 1985 році?
- Чи знаєте ви, що свої навчальні книги потрібно носити в школу обгорнутими і ніколи не бруднити?
- Чи знаєте ви, що найважча у світі книга вагою 50 кг видана у Великобританії. Усі томи збірки важать разом 31 тону, а щоб їх прочитати потрібно понад 6 років.
- Чи знаєте ви, що заклад, у якому зберігаються та видаються книги для тимчасового користування називається бібліотекою?
- Чи знаєте ви, що перша бібліотека виникла майже 8000 років тому?
- Чи знаєте ви, що наших бібліотекарів звали Світлана Петрівна і Вікторія Іванівна?
- Чи знаєте ви, що Ярослав Мудрий відкрив першу бібліотеку в Україні при Софійському соборі?
- Чи знаєте ви, що у нашій шкільній бібліотеці знаходиться понад 40000 книг?
- Чи знаєте ви, що перша закладинка у книгу з'явилася у 1548 році у королеви Єлизавети та була виготовлена з шовку?
- Чи знаєте ви, що в Німеччині виставлено на продаж книгу розміром 1 м 82 см на 2 м 74 см на книжковому ярмарку за 100000 доларів?

Конкурс капітанів

1. Назва закладу, у якому зберігаються та видаються книги для тимчасового користування? (бібліотека)
2. Яка назва головної книги поезій Шевченка? (Кобзар)
3. Як називаються твори, в яких римуються рядки? (вірші)
4. Ім'я князя Київської русі, який дуже любив книги? (Ярослав Мудрий)
5. Що сильніше за силу? (розум)
6. Яка пора року зображена у вірші «Садок вишневий коло хати»? (весна)
7. Головний обов'язок читача в бібліотеці? (Вчасно повернути книгу)
8. Який кущ пишається над водою у вірші «Тече вода з-під явора»? (калини)
9. Хто «накрива дбайливо ниви в час негоди, щоб спали без пригод озимі сходи»? (зима)
10. Що допомагає знайти у книзі вірш, оповідання, казку, главу або розділ? (зміст)
11. Де створюються книги? (у книгарні)
12. Що захищає книгу від пошкоджень і надає їй охайного вигляду? (обкладинка)

Гра «ЛІТЕРАТУРНИЙ АЛФАВІТ»
На кожну запропоновану літеру назвати казкового героя :

А – Айболить	Б – Буратіно
В – Врунгель	Г – Гуллівер
Д – Дюймовочка	Е – Електронік
Є – Ємея	Ж – Жар – Птиця
З – Золота рибка	І – Іван - царевич
К – Колобок	Л – Леопольд
М – Мауглі	Н – Незнайко
О – Оле – Лукойе	П – Принцеса на горошині
Р – Робін Гуд	С – Снігуронька
Т – Телесик	У – Умка
Ф – Фея	Х – Хотабич
Ц – Царівна – жаба	Ч – Червона Шапочка
Ш – Шамаханська цариця	Щ – Щука
Ю – Юнга	Я – Яга

Загадки про книгу

Не дерево, а з листям,
 Не людина, а говорить.

Бачить – не баче, чути – не чує
 Мовчки говорить, дуже мудрує.
 Часом захоче, правди навчає,
 Часом регоче, всіх звеселяє.
 Хто ж то така, в світі щаслива,
 Мудра, правдива і жартівлива?

Не кущ, а з листочками,
 Не сорочка, а зшита,
 Не людина, а навчає.
 Дерево – не дерево, а листки має,
 Той буде мудрим, хто їх добре знає.

Язика не має, а науки навчає.

Сама я нічого не знаю, а всіх розуму навчаю..

Щодня приходим в храм духовний
 Що мудрості і дива повен
 Гортаєм сторінки чудові
 Світ пізнаєм у рідній мові
 Це не кіно, не ігротека
 Дитяча це.....(бібліотека)

Розібратись в морі книг –
 І веселих і сумних –
 Допоможе вам не пекар
 А знавець.....(бібліотекар)

В школі – учень,
 Вдома – син
 У театрі ти – глядач
 Як зайдеш в бібліотеку,
 Будеш зватися(читач)

Книгу взяв в бібліотеці
 І на кілька років зник
 І тебе вже називають
 Не інакше як(боржник)

Додому дасть книжки в момент
 Відділ цей(абонемент)

Цю барвисту гарну книжку
 Кожен прочитав школяр
 Бо до всіх книжок доріжку
 Прокладав нам всім (буквар)

Вінні Пух і Буратіно
 Попелюшка і Мальвіна
 Pozнайомтеся, будь-ласка,
 А домівка їхня.....(казка)

ВЕСЕЛА ПЕРЕРВА

Більше не буде

Дійові особи: вчитель, учень.

- Чому ти спізнився до школи?
- Мама останньої миті примусила мене мити шю. Але обіцяю Вам: більше це ніколи не повториться.

Коротке речення

- *Дійові особи: вчитель, Петрик.*
- Петре, скажи одне речення.
- Собака голосно гавкає на вулиці.
- А коротше?
- Гав.

Щоб не помилитись

Дійові особи: вчитель, Василько.

- Чому ти вириваєш аркуші з підручника?
- А я не всі вириваю, тільки прочитані, щоб помилково не читати одне й те саме.

Про Даринку

Дійові особи: автор, мама, Даринка.

Дівчинці Даринці	На щоках Даринки
Дорікала мама:	Зайнялась пожежа:
- Чом у тебе в книжці	- Тут лише хвилинку
Світить жирна пляма?	Пиріжок полежав

А ЧИ ВМІСМО МИ БЕРЕГТИ КНИГИ?

Сценка

Заєць

Ой, що це, хто це? Краще заховуюсь, а то в мене зуби торохтять від переляку і ... хвостик дрижить.

Книга

Не бійся, зайчику! Я- книга, тільки дуже хвора. Ох, як боляче моїм сторіночкам! (Плаче) Допоможи, Зайчику!

Заєць (вибігає, підтримує Книгу) Бідолашка, хто тебе так покалічив? Може ти з ведмедем зустрілася чи в лапи до вовка попала? Ти ж була така гарна і всім дітям дарувала радість.

Книга. Так, тепер я на себе не схожа. Це Васько - замазура мене подер. Облив мене супом, загинав сторінки....Я ледве втекла від нього, а куди тепер іти, не знаю.

Заєць. Не сумуй, Книжечко! Ми щось придумаємо. А ось і Горобчик летить. Він всюди літає і все бачить, він нам допоможе. Горобчику, тут Книжечка в біду потрапила, як їй допомогти.

Горобець. Цвірінь-цвірінь. Я знаю як! Давай відведемо її до книжкової лікарні. Ходімо, книжечко! (Ідуть. Вивіска: Книжкова лікарня.) Назустріч виходить Лікар.

Заєць. Добрий день, вибачте, ви хто?

Лікар.

Я – Лікар Книжковий, я книги лікую,
 Я хворі сторінки їм ремонтую.
 Мої пацієнти – брудні і з дірками.
 Кому з вас погано – ходімо із нами!

Я дам вам сорочку з паперу і клею,
Щоб книгу зцілити – в лікарні усе є.

Заєць. Лікарю, я привів вам хвору. Вилікуйте,
її, будь-ласка.

Лікар. Шановна книго! Присядьте ось сюди.
Що сталося? Де болить?

Книга. Скрізь болить.

Лікар. Як же ви дійшли до такого стану?

Книга.

Ой, Лікарю, як соромне мені:

Обкладинки нема, лиш сторінки одні....

Обкладинку подер господар мій лихий,

Від холоду дрижать самотні сторінки...

Лікар. Яке неподобство! Так поводитися із
книгою – це злочин. Підніміть свій аркушик, так,
так...Що це за плями?

Книга. Це Васько - замазура, у якого я жила,
брав мене брудними руками, кидав мене на
підлогу, а одного разу пролив на мене суп.

Лікар. Забираймо книгу в операційну.

Васько-замазура. Привіт! Ви тут не бачили
книгу? Утекла від мене, а чого, я не знаю. Я ж їй
нічого поганого не робив. Тільки бив нею сусіда
по парті та залишив раз її надворі. А наш собака
Шарко погриз її. Та ще дощ її намочив. То ж певно
мокра вона і втекла.

Книга(побачивши Василька). Ой, це він!
Васько-замазура, поганий хлопчисько.

Васько. А, ось ти де! А знаєш, ти погарнішала.
Ходімо додому, бо мені без тебе нудно.

Лікар. Я не дозволю Книзі жити в тебе.

Книга. Я не повернусь до тебе, бо ти не беріг
мене і не знаєш правил поводження з книгою.

Васько. Але мені без тебе погано. У тебе
такі гарні малюнки, я обіцяю, що більше не буду
ображати книгу.

Лисичка. Може, ми тобі повіримо, але
спочатку запам'ятай такі правила:

-Книгу не можна читати з брудними руками.

Під час читання на книгу не можна ставити
лікті.

Не можна класти книгу в розгорнутому вигляді
сторінками донизу.

Книгу не можна обмальовувати і вирізати із
неї ілюстрації.

Якщо хочеш відмітити місце, де закінчив
читати, користуйся закладкою.

Лікар

Наша книжечка дитяча-

Вірна подруга дітей.

Сторінки її чекають

Нових читачів – гостей.

*Тож, коли хочеш бути другом книги – бережи
її, вона розповість тобі багато цікавого.*

Васько. Я все зрозумів, дякую Вам!

Книжка.

Дякую всім, хто в книжковій лікарні працює,

Хто нове життя таким, як я дарує,

А всі, хто до книжок погано ставиться,

Пам'ятайте, як книжці болить,

Таке лікування їй надавайте:

Папір, клей, ножиці беріть,

Обгорніть і все погане зітріть.

Бо книжка велику мудрість має.

Про це зараз Мудра Сова прочитає.

Сова.

Охо-хо. Стара я вже, стара.

В прислів'ях позабувала слова.

Я почну прислів'я казати.

А ви хором будете допомагати.

Знання – сонце, книга -(віконце)

Одна книга тисячі людей(навчає)

Дім без книги – день без ... (сонця)

З ручаїв – ріка, а з книжок -....(знання)

Книжка для розуму, що теплий дощ для
....(посівів)

Слово до слова – зложиться(мова)

Книга вчить, як на світі(жить)

Якщо за цілий день нічого не прочитав - то
день ... (змарнував).

Виходить Королева Книги. Ну ось, нарешті
ми зустрілись, мої маленькі добрі друзі! Рада вітати
вас у своєму царстві. Огляньте мої володіння,
познайомтесь із жителями ближче. Знайте, що
жителі мого царства розмовляють мовчки, через
те тут завжди панує тиша. Як солодко сплять мої
друзі! Які прекрасні сни їм сняться! В які далекі краї
ведуть їх сторінки! Ну що ж, пора, пора вставати.

Уже сонце засіяло,

І нам по своєму сіять

Пора уже настала

Себе рекламувати.

(Казкові герої презентують свої книги)

Виходить Котигорошко.

-О, шановні друзі! Я прийшов до вас з
української народної казки, яку ви, мабуть, вже
прочитали? А хто не прочитав, то візьміть у
бібліотеці і прочитайте. Ось вона.

Виходить Лисичка-Сестричка.

Дорогі друзі! Хочу звернутися до Вас за
допомогою. Йшла я лісом і знайшла кимсь
загублені речі. Допоможіть мені повернути їх у
казки. Що це тут у мене у корзиночці лежить? Із
якої казки? (показує рукавичку, діти відповідають
: «Рукавичка». Показує глечик, діти – «Лисичка і
журавель». Показує колобка, діти – «Колобок».)А
ось і книжка із цими казками.

Виходить Буратіно.

- Діти, а я з якої казки? О, молодці, ви
відгадали. Тільки ніколи не робіть так, як Буратіно,
який продав свою азбуку, щоб купити квиток на
виставу до лялькового театру. Я дуже жалію про це,
діти, адже абетка навчила мене читати і я завжди
буду вдячний за це Королеві Книги. Прочитайте
цю книгу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білецька О.Є. Нові години спілкування. 4 клас.
Харків: Видав. група «Основа», 2018. 127с.
2. Твій друг – книга [Текст]: збірник віршів,
оповідань, пес, спогадів, прислів'їв та приказок / упоряд.
О.Єфімова ; худож. Д. Заруба. Київ: Веселка, 1989.
3. Тімаєв Р. Живи, книго! Київ: Молодь, 1980. 209с.
4. Бабич В.С. Бібліотека і читач. Київ: Мистецтво,
1983.126с.
5. Ситник Г. І. Шкільна бібліотека і бібліотечні
технології. Рівне: ІПКПК, 1997. 200с.
6. Джерело педагогічної майстерності : науково-
методичний бюлетень/ під заг. ред. Г.В. Єльникової.
Харків: 1995.60с.
7. Добірка порад для роботи з книгою "Читати – це
модно! Книга – це круто!". URL: <https://naurok.com.ua/dobirka-porad-dlya-roboti-z-knigoyu-chitati---ce-modno-kniga---ce-kruto-21629.html>
8. Швецька академія дитячої літератури. URL:
<http://gorodnia-internet.edukit.cn.ua/Files/downloads/>

Н. П. АЛІЛУЙКО,

учитель початкових класів Тальнівського НВК «загальноосвітня школа I-III ступенів №1 – гімназія» Тальнівської міської ради

ПРАВОВИЙ КАЛЕЙДОСКОП «БУТТЯ НАРОДУ – У ЙОГО ДУШІ, ЖИТТЯ НАРОДУ – У ЙОГО ОСЕЛІ»

РОЗРОБКА СЦЕНАРІЮ ПОЗАКЛАСНОГО ЗАХОДУ ДЛЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Мета: *формуванню ключові компетентності:*

- уміння вчитися
- уявлення про найцінніше багатство на Землі – життя,
- ознайомити з Конвенцією ООН про права дитини, Конституцією України, з'ясувати обов'язки, права і свободи дітей;
- *соціальна:* формувати навички роботи в колективі;
- *інформаційно-комунікативна:* вдосконалювати вміння аналізувати та використовувати інформацію з різних джерел;
- *предметні компетентності:* розвивати критичне мислення, розвивати усне мовлення, виховувати повагу до законів, патріотизм і гордість за свою країну.

Обладнання: макет мапи України, мультфільм про права дитини, декорації до казки «Коза-Дерева», виставка дитячих плакатів «Права дитини», книжкова виставка на правову тематику.

Хід заходу

Учень

Україно, в паростках надій,
Із широкою, як степ душею.
В думі сивій, волі молодій -
Переймаюсь долею твоєю.

Пісня «Земле, моя земле» (сл. М. Негоди, муз.

Є. Кухарця)

Учень

Земля моя найкраща в світі.
Ось тут моє коріння і рідня,
Бо тут мого дитинства сонце світить
Я тут расту і тут живу щодня.

Учень

Моя Батьківщина-це наша сім'я,
Затишний куточок і хата.
Це мама, татусь, бабця, дідусь і я.
Всі рідні і друзів багато.

Учень

Моя Батьківщина-ліси і поля.
Від них в нас здоров'я і сила,
Це та найсвітліша і рідна земля.
Що кожного з нас народила.

Танок з рушниками під пісню «Рушник вишиваний» муз. С. Родько, сл. А. Бінцаровська

Ведуча 1

Дитя моє! Бог дав тобі життя,
І щоб ніхто не заподіяв шкоди
Тобі, маленький громадянин,
Бог дав закони нашому народу.

Ведуча 2

Від дня народження, від іменин –

Він твій, цей світ широкий за вікном,
Ти на життя і щастя маєш право
Під золото-блакитним знаменом
Своєї Української Держави.

Ведуча 1. Діти – дзеркало будь-якої держави, її майбутнє. Кожна держава любить дітей і піклується про них. Конвенція ООН про права дитини набула чинності в Україні з 27 вересня 1991 року і з цього часу є частиною національного законодавства.

Ведуча 2. Згідно з Конвенцією у 2001 році Верховна Рада України прийняла Закон «Про охорону дитинства». Ці закони створили умови для реалізації і захисту прав дитини.

Ведуча 1. Конвенція ООН про права дитини – це твої права. Вони знайшли своє відображення у чинному законодавстві України. Ви можете не думати про них, можете не використовувати їх щодня. Втім, маєте знати, що вони існують і вони невід'ємні від інших прав, гарантованих вам державою.

Ведуча 2. Є слово, з яким людина не розлучається ніколи. Народиться дитина – до неї це слово приходить першим. Воно має бути дзвінким і красивим. Це ваше ім'я. Дитині ім'я дають батьки. Воно вирізняє людину з-поміж інших людей. Ім'я з'єднує нас з батьківською хатою, рідною мовою і культурою, минулим і прийдешнім, з багатьма народами світу, з поезією слова. Імена окремих людей зливаються в симфонію краси, несуть у світі відлуння вічності.

Мультфільм про права дитини. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=BWUxZk-hqq0>

Ведуча 1. Кожна дитина відразу після народження має право на отримання громадянства. Щоб реалізувати ці права, немовлят реєструють, тобто, записують у державних документах ім'я, прізвище, дату народження, батьків, місце, де дитина побачила світ. Дитина стає справжнім громадянином, а на підтвердження цього отримує свідоцтво про народження.

Ведуча 2. У мене є право на життя і здоров'я розвиток, як і у кожної дитини, яка народилася на планеті Земля. Це право гарантує мені стаття 6 Конвенції ООН про права дитини, яка була прийнята Генеральною асамблеєю ООН від 20 листопада 1989 року. Конвенцію визнали всі члени ООН, в тому числі російська федерація, обіцяючи забезпечувати всі права будь-якої дитини без будь-якої дискримінації незалежно від раси, кольору шкіри, мови, національного і соціального походження, релігії та вживати заходів, щоб дитинство юних громадян було щасливим .

Ведуча 1. Україна – правова держава, яка завжди дбає про добробут своїх громадян, особливо – юних. Конвенцію ООН про захист прав дитини ратифіковано Постановою Верховної Ради України №789-ХІІ від 27 лютого 1991 року, і відтоді в нашій країні норми Конвенції ООН про захист прав дитини стали складовою національного законодавства. Права неповнолітніх, обов'язки батьків чітко визначені в Конституції України від 28 червня 1996 року. Було прийнято Закон України про охорону дитинства від 26 квітня 2001 року, мета якого забезпечити комфортне життя та право на всебічний розвиток дітей.

Гра «Права і обов'язки»

Учень. Казка в гості до нас іде, права і обов'язки свої несе. До вашої уваги казка «**Коза-Дереза**»

Дійові особи:

Коза-Дереза, Заєць, Лисиця, Вовк, Рак.

(Через ліс іде Коза, співає).

Коза. Я-Коза -Дереза,

За три копи куплена,

Півбока луплено...

Як залізе в мене біс –

Розганяю весь цей ліс!

(Бачить Зайцеву хату, зупиняється, заглядає

у вікно)

Коза. От і хатка є для мене !

В хатці печене й варене,

Стіл накритий ! Ти дивись!

Гей, господарю, озвись!

Утомилась мої ніжки,

Та й голодна я з доріжки,

Ще й не спала цілу ніч ...

А пускай мене на піч!

(Здивовано)

А хазяїна немає...

Ну, поки він десь гуляє,

Я наїмся і нап'юсь,

І в цій хатці поселюсь.

Зайчик повертається додому, коли чує, що хтось в домівці його є, дивується.

Заєць.

О, то хто в мою хатину

взяв прийшов на іменини?

Бачу , цей незваний гість

Всі харчі мої поїсть!

А хто - хто в моїй хатці?

Коза (роздратовано).

Я - Коза -Дереза,

За три копи куплена,

Півбока луплено,

Тупу-тупу ногами,

Сколю тебе рогами.

Ніжками затопчу,

Хвостиком замету -

Тут тобі й смерть !

Заєць (перелякано):

Ой, не хочеться вмирати !

Але як зайти до хати?

(до Кози): Іменинник я !

Коза (наставляє роги): Ме-е-е !

Заєць. Нічого, нічого, я тебе все одно прожену зі своєї хатки.

Я їй так сказав, а сам боюся. Хто ж мені допоможе в цій ситуації.

(сидить Зайчик плаче, шкода йому своєї домівки, та ще й день народження у нього)

А тим часом вовка випустили з в'язниці, в якій він перебував термін за статтею 115 «Навмисне вбивство», а саме за поїдання шістьох козенят. Підходить вовчик до зайчика і питається:

Вовк. Чого ти, зайчику-побігайчику , плачеш?

Заєць. Як же мені не плакати, коли в моїй хатці звір страшний сидить!

Вовчик задумався і вирішив допомогти зайцю, щоб хоч якось загладити свою вину за скоєні злочини.

Вовк. То я його вижену, - та й пішов до хатки.

-А хто, хто в зайчиковій хатці живе?

Коза. - Я - Коза -Дереза,

За три копи куплена,

Півбока луплено,

Тупу-тупу ногами,

Сколю тебе рогами.

Ніжками затопчу,

Хвостиком замету

- Тут тобі й смерть !

Вовк. Чого ти всілася і живеш у чужому будинку? Я хочу зайцю допомогти, щоб виправити свої вчинки, адже я вчинив два важких злочини і хочу змінитися.

Коза. Для чого, вовчику, тобі робити добро, ти ж не маєш власного дому, давай будеш разом зі мною жити, допомога- явище невічне, тим паче ми не здатні змінюватися і ти в тому числі.

Вовк. Ну добре я залишуся з тобою. Зайчику, вибачай, але я тобі не допоможу.

Засмутився зайчик і продовжує плакати. Вже і не знає він, у кого просити допомогу. Але тут раптом повз нього проходить лисичка. Заєць розуміє, що це його єдиний шанс врятувати домівку.

Заєць. Лисичко, лисичко, лиш на тебе в мене остання надія, прожени мені з хатки двох клятих звірів. Допоможи, будь ласка.

Лисиця. Знаєш, зайчику, в мене і без тебе вистачає проблем. Колобка з'їла, курей викрала, чоловік Пан Коцький покинув мене, а ти зі своїми дрібницями, є проблеми важливіші, чим втрата домівки.

Лисиця покидає зайця та йде вирішувати свої проблеми. Зайчик ще більше засмутився і знову почав плакати. Коли це лізе рак-неборак та й питається.

Рак. Що ти плачеш, Зайцю сірий?

Заєць. Бо ніхто не може звіра

З хати вигнать.

Рак.

Чи готовий ти до бою?

Заєць(несміливо): Так...

Рак. Тоді іди за мною!

І не бійся ! Знає всяк.

Що в бою не зрадить Рак !

Хто-хто в Зайчиковій хатці сидить ?

(Повільно наближається до хатки, до Кози і вовка. Заєць - слідом)

Коза. *(не звертаючи на них уваги, позіхаючи).*

Я-Коза-Дереза,

Тут тобі й смерть!

Рак. А я-Рак-неборак,

Я за фахом-прокурор.

І тебе, хитру Козу
Я до суду притягну!
Громадянку, Козо! Ви порушили статті 15, 16, 19, 31, 37, 39 Конвенції ООН про права дитини та ряд статей Кримінального кодексу України!

Заєць (радісно).

Що, ідеш, рогата, з хати?

Будеш знати! Будеш знати!

Рак. Що на всяку задираку

Різні є закони наші!

Разом: І ніякій злій тварині не здолати нас віднині!

Ведуча 1. До нашого агентства надійшла шифровка від генерала Залужного. У ній вказуються прикмети страшного терориста міжнародного масштабу.

Завдання. Треба знайти ключ до шифровки і якомога швидше прочитати її.

Підказка: кожній цифрі відповідає певна літера алфавіту 21;19; 22; 12 ;33 **росія**

Ведуча 2. Проте 24 лютого 2022 року мрії сподівання, надії держави і людей на мирне повноцінне життя перекреслила повномасштабна війна, яку розпочала росія проти України. Країна-агресор не визнає жодних норм міжнародного гуманітарного права, порушує всі закони і звичаї війни.

Ведуча 1. На окупованих територіях фактично втратили чинність статті 28-31 Конвенції ООН, які закріплюють право дітей на освіту, право розмовляти рідною мовою, захоплюватися рідною культурою. Натомість змушують відвідувати школи, де навчання ведеться російською мовою і вивчається історія російської федерації. Насильно депортовано із України в росію на підконтрольні їй території багато дітей, цим порушено в статтю 78 конвенції ООН про права дитини, тобто відібрано право набуття громадянства рідної країни, право знати своїх батьків, право на їх піклування.

Пісня «Нам потрібне мирне небо» сл.М.Білівської, муз. О. Перова-Рошка

Учень.

Нас всіх тримає мужній дух

В містах і селах України,

Простори чорних лісосмуг,

Червоні кетяги калини,

Учень.

Молитви матерів вночі,

І перші крики немовляти,

І мерехтливий світ свічі

В підпіллі бабиної хати.

Учень

Нам сили додає солдат,

І його віра в перемогу,

Сьогодні бачимо хто брат,

І хто прийшов на допомогу...

Ведуча 2. Мільйони українці, в тому числі і неповнолітні, змушені шукати притулку за кордоном, щоб врятуватися від ракетних та мінометних обстрілів. Буча, Ірпінь, Маріуполь, Бахмут, Соледар - це нині чорні символи звірств рашистів проти українців, які не є комбатантами, ніколи не тримали в руках зброю. Це кричуще порушення всіх норм Міжнародного гуманітарного права та статті 16 Конвенції ООН. Держава-терорист грубо порушує статтю 38, за нормами якої потрібно вживати всіх можливих заходів з метою забезпечення захисту дітей, яких торкається

збройний конфлікт. Та для російської федерації всі статті Конвенції ООН про права дітей – це просто водяні знаки на папері.

Словничок. Комбатант (від франц. combattant – воїн, боєць) – особи, які входять до складу збройних сил воюючих сторін і беруть безпосередню участь у бойових діях.

Учень

За сирени і безсонні ночі,

За, налиті страхом, діток очі.

За всі вирви, вибухи, завали,

За життя, захищене в підвали.

Учень

Тисячі смертей від рук бруднистих,

За зруйноване село і місто,

Кожен кущик, сонечко і хмару –

Ти за все нестимеш Божу кару!

Учень

Хочу бачить як сміються діти,

Чути як шепоче в полі жито.

Хочу знову мріяти, співати

Й вірші лише радісні писати!

Учень

Найкраще права для людини – це право жити на Землі,

Планету рідною любити – миліше понад усе в житті.

Бо і в дорослого й в дитини, вона, як мама лиш одна.

Красива, голуба Планета, моя ти зіронько ясна.

Учень

Всі чесні люди хочуть краще жити,

Не знати війн, ні катастроф,

Щоб мир і спокій панував у світі

Все так, як задумав Бог!

Гра «Допоможи правовій Україні розквітнути»

(На квіточках діти пишуть слова, що сприяють миру і прикріплюють їх на мапу України).

Учень. Поверніть нам право на безтурботне дитинство в рідній незруйнованій домівці, право на турботу і любов батьків, право чути українську мову у школах, під мирним небом співати рідні пісні і носити вишиванку зберегти свою національну ідентичність.

Флешмоб «Мир над Україною» сл.П.Маги, муз.Р.Квінта

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Батенчук Н. Права й обов'язки дитини в школі та вдома. *Шкільний світ*. 2013. № 6. С. 19-22.
2. Томашевська Н. В. Весела абетка прав дитини: навчальний посібник / іл. В. Хорошенко. Харків: Торсінг Плюс, 2008. 32 с.
3. Гавриш С. Маленькі історії про великі істини : права та свободи дитини. Харків: Ранок, 2004. 160 с.
4. Конвенція про права дитини. URL: <http://surl.li/gdpueg>
5. Конституція України. URL: <http://surl.li/fnnbvw>
6. Мультфільм про права дитини. URL: <http://surl.li/nbqdxp>
7. Права людини для дітей: посібник для вчителів та тренерів. URL: <http://surl.li/nmcdgh>
8. Правова енциклопедія школяра / уклад. В.В.Головченко, В. С. Ковальський, Л. О. Лоха. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 440 с.

С.В. ГЛОВАЦЬКИЙ,

методист предметів мистецької освітньої галузі лабораторії виховної роботи комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

РОЗВИТОК В УЧНІВ КОМПЛЕКСУ КЛЮЧОВИХ, МІЖПРЕДМЕТНИХ І ПРЕДМЕТНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ

В Законі України «Про освіту» зазначено, що «метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору. Предмети художньо-естетичного циклу в системі сучасної освіти – суттєвий компонент загальної освіти школяра. Сучасне навчання, і мистецьке зокрема, ґрунтується на засадах особистісно-зорієнтованого і компетентнісного підходів, визначених в основних нормативних документах освіти – Державних стандартах, Навчальних планах, Програмах.

Метою освітньої галузі «Мистецтво» є формування і розвиток в учнів комплексу ключових, міжпредметних і предметних компетентностей у процесі опанування художніх цінностей та способів художньої діяльності шляхом здобуття власного естетичного досвіду. Для досягнення зазначеної мети передбачається **виконання таких завдань:**

- виховання в учнів емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва та дійсності, розвиток художніх інтересів і потреб, естетичних ідеалів, здатності розуміти та інтерпретувати твори мистецтва, оцінювати естетичні явища;
- формування в учнів на доступному рівні системи художніх знань і вмінь, яка відображає цілісність та видову специфіку мистецтва;
- розвиток емоційно-почуттєвої сфери учнів, їх художніх здібностей і мислення, здатності до самовираження та спілкування.

Це ставить перед учителем завдання пошуку нових форм проведення уроків мистецтва в його співвідношенні з іншими формами навчання, позаурочної музичною діяльністю: музичні гуртки, дитячі асамблеї мистецтва, фестивалі дитячого музичного творчості, конкурси хорових колективів, участь в музичних подіях класу, школи (вистави, концерти та ін.) Така побудова освітнього процесу забезпечить особистісне освоєння мистецтва, дозволить найбільшою мірою реалізувати музично-творчі здібності, можливості та інтереси учнів.

Відповідно державного стандарту базової середньої освіти та в процесі реалізації концепції Нової української школи у новому 2024-2025 навчальному році відбудеться запровадження нового змісту освіти в основній школі, а саме, у 7 класах ЗЗСО.

Враховуючи сучасні події, пов'язані з військовою агресією РФ на території нашої держави, визначено пріоритетні напрями освітньої діяльності в умовах воєнного стану на уроках мистецтва, а саме:

- **продовження реформи загальної середньої освіти** відповідно до Концепції «Нова українська школа» – впровадження у 7 класах нового Державного стандарту базової середньої освіти (далі – Державний стандарт);
- **подолання втрат у навчанні**, зумовлених спочатку тривалими карантинами, потім – військовою агресією РФ на території нашої держави;
- **посилення національно-патріотичного виховання**, формування громадянської позиції, розвиток навичок інформаційної гігієни під час війни;
- **просвіта з питань особистої безпеки;**
- **психологічна підтримка всіх учасників освітнього процесу.**

Для подальшої реалізації нового змісту мистецької освіти у новому навчальному році учителі предметів мистецької освітньої галузі розпочали працювати за модельними навчальними програмами (вибравши одну із них), а саме:

1. Модельна навчальна програма «Мистецтво. 7-9 класи» (інтегрований курс) для закладів загальної середньої освіти (Авторка Кондратова Л.Г.).

2. Модельна навчальна програма «Мистецтво. 7-9 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (авт. Масол Л. М.).

3. Модельна навчальна програма «Мистецтво. 7-9 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (авт. Гайдамака О. В., Лемешева Н. А.).

4. Модельна навчальна програма «Мистецтво. 7-9 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (Автори: Івасюк О.М., Комаровська О.А., Власова В.Г, Гринишина Л.М., Кізілова Г.О, Лобова О.В., Шевчук Л.Й.).

5. Модельна навчальна програма «Драматургія і театр. 7-9 класи (міжгалузевий інтегрований курс)» (авт. Старагіна І. П., Івасюк О. М., Матусяк А., Бакула Б.).

Модельні програми розроблені на основі Типової освітньої програми «Мистецтво» для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти, наказ МОН від 19.02.2021 р. № 235.

Усі запропоновані програми розміщено на офіційному вебсайті Міністерства освіти і науки України та на сайті Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти».

Обравши одну із модельних програм, кожен учитель створює власну навчальну програму ЗЗСО, враховуючи при цьому, що Навчальна програма, – це документ, який визначає:

- послідовність досягнення результатів навчання учнів з навчального предмета,
- опис його змісту та видів навчальної діяльності учнів із зазначенням кількості годин, необхідних на їх провадження.

Навчальні програми з усіх предметів затверджуються педагогічною радою закладу освіти.

У модельних програмах особливу увагу необхідно звернути на базові знання мистецької освітньої галузі, які розподіляються на три основні напрями, це:

- Мистецька грамотність.
- Мистецька діяльність.
- Мистецька комунікація.

Мистецька грамотність – це той основний запас теорії мистецтва, яку діти засвоїли на все життя. Це - художня творчість; твір мистецтва; художній образ як категорія мистецтва; види мистецтва; засоби виразності різних видів мистецтва; загально-мистецький словник (тема/сюжет, ритм, гармонія, композиція, контраст, форма тощо); жанри мистецтва; художні стилі й напрями; зміст у творі мистецтва; народне і професійне мистецтво; автентичність; стилізація; взаємодія/синтез мистецтв; дизайн; новітні технології в мистецтві; медіа-мистецтво; взаємовплив мистецтва і науки; культурне різноманіття.

Нова українська школа зосереджує особливу увагу на діяльнісному підході, тому що саме мистецька діяльність дозволяє дітям набути мистецьких навичок, а саме: слухати, співати, імпровізувати, говорити про мистецтво, розуміти мистецтво.

Серед основних видів мистецької діяльності є такі як художня ідея та її втілення; креативність; способи творення художніх образів у різних видах мистецтва; виконавство (хор, соло, ансамбль, гра на музичних інструментах, танець; акторська майстерність); творення візуальних/аудіовізуальних образів (малювання, ліплення, просторове проектування, декоративні техніки, художні ремесла, екранні образи); мистецький проект; мистецькі професії; мистецтво і технології (штучний інтелект, робототехніка тощо).

Також ми повинні розуміти, що діти розвивають свої навички в колективі і тому такі важливі відчуття дітей і враження від вивчення мистецтва. Отже, звернімо увагу на формування мистецької комунікації.

Мистецька комунікація – це вплив мистецтва на особистість; діалог у мистецтві; емоційне та раціональне в мистецтві; форми зберігання мистецтва; усна традиція, запис художнього тексту (нотного, хореографічного, літературного тощо), екранізація, аудіо-, фото-, відео фіксація, музейний простір, колекціонування тощо; сучасні способи та засоби художньої комунікації; нові виміри існування мистецьких творів (інтерактивність, мультимедійність, масмедійність, гіпертекст тощо); сучасні комунікаційні та комунікативні технології; джерела інформації про мистецтво.

Тематична побудова модельних програм

Пропонуємо розглянути тематичну структуру однієї із модельних навчальних програм:

7 клас. Тема року «СУЧАСНІ МИСТЕЦЬКІ ОБРІЇ».

Тема I «Сучасне мистецтво в житті людей».

Тема II «Нові тенденції сучасного мистецтва».

(музична складова образотворча складова)

8 клас. Тема року «МИСТЕЦТВО РІЗНИХ ЕПОХ»

Тема I «Подорож мистецтвом минулих епох».

Тема II «У світі мистецтва минулих епох».

9 клас. Тема року «МИСТЕЦТВО СУЧАСНОСТІ».

Тема I «Шляхами розвитку мистецтва сучасності».

Тема II «У світі видів мистецтв сучасності».

У 7 класі з першої теми «Сучасне мистецтво в житті людей» (музична складова) діти отримають знання про сучасне мистецтво та його роль в житті людей. Музичне мистецтво, яке оточує людей. Особливості українського народного мистецтва, зокрема мистецтва рідного краю. Музичне мистецтво, традиції, видатні митці рідного краю.

Поняття народна музика, обробка народної музики. Музичний фольклор України. Народні українські традиції та обряди в фольклорі та професійній музиці. Українська етнічна музика. Історія розвитку мистецтва етносів України. Використання етнічних мотивів у професійній музиці. Етнічна музика різних народів світу. Використання етнічних мотивів у творах митців.

Поняття обробка та аранжування в музиці. Аранжування та обробка в народній та академічній музиці. Види аранжування в інструментальній та вокальній музиці. Вокальні та інструментальні імпровізації, приклади їх в народній музиці.

У 7 класі з другої теми «Нові тенденції сучасного мистецтва» на музичній складовій, діти отримають знання про музичні явища та сучасні тенденції мистецтва. Характеристика музичних явищ ХХ — початку ХХІ століття. Особливості розвитку напрямів музики ХХ — початку ХХІ ст.: джазова музика, рок-музика, популярна музика. Історія розвитку авторської пісні в Україні та країнах зарубіжжя. Шансон як музичне явище. Знайомство із сучасною електронною музикою. Електронні музичні інструменти. Використання цифрових технологій для створення сучасних обробок академічної та народної музики. Творчість композиторів та сучасних виконавців інструментальної та вокальної музики. Новітні музичні жанри: рок-опера, мюзикл. Сучасні тенденції театральної музики. Музика та хореографія. Новітні тенденції та нові танцювальні напрями, стилі й жанри. Новітні тенденції синтезу мистецтв у різних видах театру. Музика в кіно та мультиплікації. Новітні тенденції кіномистецтва, хореографії, мультиплікаційних та анімаційних фільмів.

На уроках (з музичною складовою інтегрованого курсу) необхідно використовувати **такі види мистецької діяльності**:

1. Сприймання, аналіз та інтерпретація творів мистецтва.
2. Виконання пісень, вокальна імпровізація.
3. Музикування.
4. Інструментальна імпровізація.
5. Рухи під музику. Пластична імпровізація.
6. Театралізація, інсценізація, ігрова та проектна діяльність.

У 8 класі з першої теми «Подорож мистецтвом минулих епох» діти отримають знання про стилі та напрями мистецтва минулих епох.

Античний стиль в мистецтві. Історія розвитку мистецтва Давньої Греції й Давнього Риму. Особливості розвитку архітектури, скульптури, живопису, театрального, декоративного та музичного мистецтва Давньої Греції й Давнього Риму. Мистецтво та культура грецьких міст Причорномор'я. Історія розвитку епохи мистецтва Візантії. Історія розвитку романської та готичної епох. Особливості розвитку архітектури, скульптури, живопису, декоративного, музичного мистецтва, театрального мистецтва романського та готичного стилю. Мода і стиль, дизайн інтер'єру епох. Пам'ятки українського мистецтва в романському та готичному стилі. Історія, культурні традиції. Мистецтво епохи Відродження, тенденції, мистецькі традиції, особливості історії

розвитку архітектури, скульптури, живопису, декоративного та музичного, театрального мистецтва, особливості стилів цих епох і стильових особливостей мистецтва.

У 8 класі з другої теми «У світі мистецтва минулих епох» діти отримають знання про стилі та напрями мистецтва минулих епох. Стиль бароко та рококо в мистецтві. Історія розвитку мистецтва бароко, рококо в різних країнах зарубіжжя та України. Особливості розвитку архітектури, скульптури, живопису, декоративного, театрального та музичного мистецтва епохи бароко, рококо. Мода барочного стилю та дизайн приміщень. Мистецтво бароко, рококо та історія розвитку в Україні.

Особливості розвитку епохи мистецтва класицизму, романтизму. Розвиток класицизму та романтизму в мистецтві зарубіжних країн та України. Вплив мистецтва класицизму та романтизму на розвиток архітектури, музики, скульптури, театрального та декоративного мистецтва в Україні. Мода та дизайн інтер'єру в стилі класицизм та романтизм. Видатні митці епохи класицизму та романтизму, шедеври мистецтва. Історія розвитку архітектури, скульптури, живопису, декоративного, театрального та музичного мистецтва романтичного стилю та стилю реалізм. Історія, культурні традиції. Видатні зарубіжні та українські митці епох.

У 9 класі з першої теми «Шляхами розвитку мистецтва сучасності» діти отримають знання про стилі та напрями мистецтва сучасності. Стилі імпресіонізм та постімпресіонізм у мистецтві, їх характерні ознаки. Історія розвитку мистецтва імпресіонізму та постімпресіонізму в різних країнах зарубіжжя.

Розвиток архітектури, скульптури, різних напрямів живопису, музичного та театрального мистецтва, декоративного мистецтва імпресіонізму та постімпресіонізму. Модні тенденції імпресіонізму та постімпресіонізму та дизайн приміщень. Історія розвитку мистецтва імпресіонізму та постімпресіонізму в Україні.

Особливості розвитку епохи мистецтва модернізму та постмодернізму. Архітектура, скульптура, історія розвитку різних напрямів живопису, музичного та театрального мистецтва, декоративного мистецтва модернізму і постмодернізму. Мода та дизайн інтер'єру модернізму та постмодернізму. Видатні митці епохи модернізму і постмодернізму, шедеври мистецтва. Шедеври стилів в українському мистецтві

У 9 класі з другої теми «У світі видів мистецтв сучасності» діти отримають знання про мистецькі явища та сучасні тенденції мистецтва. Характеристика мистецьких явищ у різних видах мистецтва ХХ — початку ХХІ століття.

Мистецтво хореографії. Види та жанри хореографії, історія їх розвитку в країнах зарубіжжя та Україні.

Фотомистецтво. Види та жанри фотомистецтва. Фотодизайн.

Види екранних мистецтв. Телебачення, реклама, кліп, ролик.

Блогерство, як сучасний рух у мистецтві. Мистецтво в YouTube, Instagram. Реклама і ролики.

Кіномистецтво. Історія розвитку кіномистецтва зарубіжжя та України. Жанри кіномистецтва. Актори та режисери світового кіно. Мистецтво мультиплікації, види та жанри мультиплікації. Новітні мистецькі явища ХХІ століття.

Перфоманс як новітня форма й жанр сучасного мистецтва.

Мистецтво інсталяції, сучасні види дизайну. Використання цифрових технологій у сучасному мистецтві ХХІ століття. Форми збереження культурної спадщини. Сім чудес світу. Музеї світу. Заповідники та музеї світу й України.

Вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів з предметів мистецької освітньої галузі передбачають, що учень/учениця:

- опановує різні види, жанри та стилі мистецтва, інтерпретує художні образи, набуває досвіду емоційних переживань, розвиває ціннісне ставлення до мистецтва;
- розвиває художньо-образне, асоціативне мислення під час творчої діяльності в різних видах мистецтва;
- пізнає себе через взаємодію з різноманітними мистецькими об'єктами, розвиває емоційний інтелект;
- використовує інформаційне й цифрове середовище у власній творчості та художній мистецькій комунікації.

Шляхи реалізації модельної програми

У 7 класі, застосовуючи інтеграцію через узгодження програмового змісту в межах галузі при автономному викладанні між різними навчальними предметами «Музичне мистецтво» та «Образотворче мистецтво», в процесі викладання інтегрованого курсу слід урахувати єдність таких видів мистецтва як музичне мистецтво та образотворче мистецтво. Обидва види мистецтва мають спільні та відмінні риси. На уроках учитель їх репрезентує у своїй неповторності, виокремлюючи розбіжності між ними й характерними рисами, які притаманні тільки цьому виду мистецтва та в єдності, через знаходження спільних рис та характеристик.

У модельних навчальних програмах та навчальних програмах ЗЗСО передбачено творче ставлення вчителя до:

- змісту і технологій навчання;
- поурочного розподілу навчального мистецького матеріалу.

Учитель самостійно визначає обсяг годин на вивчення окремої теми програми, за необхідності має право змінювати порядок вивчення тем у межах навчального року.

Педагог має можливість обирати мистецькі твори для сприймання та виконання, орієнтуючись на навчальну тематику й критерій їх високої художньої якості. Також учитель має можливість розробляти художньо-практичні й ігрові завдання для учнів, ураховуючи програмні вимоги, мету уроку, дбаючи про цілісну драматургію уроку

У період воєнної агресії і трагедії, які так болісно переживає населення України, вважаємо за необхідне вилучити з використання в освітньому процесі твори російських, а також білоруських митців (через позицію Білорусі щодо російського вторгнення в Україну).

Вивільнений навчальний час доцільно використати на ознайомлення учнів з творами українських, у тому числі, регіональних митців, що також сприятиме формуванню патріотичної національної свідомості учнівства, поваги до українського мистецтва і культури, звичаїв та традицій українського народу.

Провідними видами діяльності на інтегрованих уроках у 7 класі залишаються сприймання й аналіз-інтерпретація творів мистецтва та художньо-творча діяльність (хорова, художньо-практична). Важливого значення слід приділяти застосуванню на уроках інтегративних художньо-педагогічних технологій, методів і прийомів стимулювання

асоціативно-образного мислення (міжвидових мистецьких паралелей, аналогій, порівнянь тощо), що зумовлено спільним тематизмом, який об'єднує навчальний матеріал різних видів мистецтва, насамперед музичного і образотворчого. Також на уроках доцільно застосовувати інтерактивні, проблемно-евристичні, комп'ютерні технології; стимулювати пошук учнями в мистецтві особистісно значущих смислів, співзвучних власному досвіду.

Навчання має базуватися на положенні: «Головне - не кількість інформації і набутих знань, а накопичення особистісного художньо-естетичного досвіду».

Саме тому рекомендуємо педагогам перейти із площини монологічного викладу навчального матеріалу у площину конструювання діалогу між учнями. Цьому сприятиме використання різноманітних форм роботи на уроці, зокрема, інноваційних художньо-педагогічних технологій – інтегративних, проблемних, інтерактивних (дискусії, диспути), проектних (індивідуальні, групові та колективні проектні завдання), переважно замінюючи монологічну форму подачі матеріалу на діалогічну. Звертаємо увагу, що проектна діяльність має організовуватися на добровільних засадах: це стосується як вибору теми й обсягу пошукової роботи, так і форм презентації. В умовах особистісно-орієнтованого навчання головним завданням вчителя стає зацікавити учнів предметом, віднайти завдання, які відповідатимуть і здібностям, і можливостям кожного школяра. Проектну діяльність учнів треба ретельно планувати, поетапно відстежувати й оцінювати результати. Вчителеві доцільно стежити за виконанням проектів, допомагати учням організувати свою роботу, вчасно коректувати її, консультувати в разі виникнення труднощів.

Наразі перед учителями постало багато викликів, тому надзвичайну вагу має методична підготовка вчителя мистецтва. В обласному інституті для цього використовуються різноманітні методики та технології, спрямовані на покращення якості підвищення кваліфікації та розвитку творчого потенціалу учителів. Цей перелік значний:

Вебінари. Використання відеоматеріалів дозволяє отримати доступ до якісного викладення

матеріалу, демонстрації прикладів та ілюстрацій, а також участі у вебінарах для обговорення ключових питань та аналізу практичних прикладів.

Інтерактивні платформи навчання.

Використання спеціалізованих платформ, таких як Moodle, Google Classroom або Blackboard дозволяє учителям взаємодіяти з викладачами, здійснювати відправлення завдань, отримувати зворотній зв'язок та вести дискусії з колегами.

Віртуальні майстер-класи та онлайн-курси.

Участь у віртуальних майстер-класах та онлайн-курсах дозволяє педагогам отримати доступ до висококваліфікованих експертів у галузі мистецтва з будь-якої точки світу.

Ці технології та методики використовуються для підвищення фахового рівня сучасного вчителя мистецтва з метою забезпечення якісного та ефективного викладання предметів мистецької освітньої галузі в умовах НУШ з використанням сучасних інструментів та ресурсів.

Узагальнюючи вищесказане, можна зробити висновки про необхідність постійного вдосконалення методів навчання та методичної підготовки вчителів мистецтва з урахуванням сучасних тенденцій у галузі освіти та розвитку. Методична підготовка вчителів мистецтва сприяє розвитку їхньої креативності, самовираження та вміння впроваджувати інновації в освітній процес.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про освіту. Закон України. URL: <http://radabook.com>
2. Мистецтво. Модельні програми 5–6 і 7–9 класів НУШ. URL: https://osvita.ua/school/program/program-5-9/83197/#google_vignette
3. Науково-освітній потенціал нації: погляд у XXI сторіччя / авт. кол.: В. Литвин (кер.), В. Андрущенко, А. Гуржій та ін. Київ: Навч. книга, 2004. Кн. 2: Освіта і наука: творчий потенціал державо-культуротворення. 2004. С. 223.
4. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті: Монографія / С. О. Сисоєва, А. М. Алексюк, П. М. Во, ловик, О. І. Кульчицька, Л. Є. Сігаєва, Я. В. Цехмістер та ін.; За ред. С. О. Сисоєвої. Київ: ВІПОЛ, 2001. 502 с

Г. В. Боговик,

вихователь закладу дошкільної освіти (ясла-садок) «Сонечко»
с. Геронимівка Руськополянської сільської ради Черкаської області

РОЗВИТОК ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ ВІТЧИЗНЯНОГО МИСТЕЦТВА

ІЗ ДОСВІДУ ВИКОРИСТАННЯ МИСТЕЦЬКОЇ СПАДЩИНИ КАТЕРИНИ
БІЛОКУР

Естетичне виховання – невід'ємна частина національного виховання і в сучасних умовах є тією складовою виховного процесу, увага до якої щоденно зростає.

Мистецька спадщина, акумулюючи емоційно-естетичний досвід покоління, втілює і передає ціннісне

ставлення до світу крізь призму етнонаціональної специфіки, тому вона є ефективним засобом виховання моральності, патріотичних почуттів, громадянської позиції. Цінності мистецтва важливі також з огляду на сучасне існування дітей та молоді в полікультурному просторі. Завдяки універсальності

художньо-образної мови вони передають зрозумілу для різних народів смислову інформацію, дають змогу особистості вступати в невербальний діалог з різними культурами минулого і сучасності, розуміти інших і розширювати таким чином свій власний духовний світ, його унікальність і самобутність.

Нині українська державна політика в сфері освіти є надзвичайно чутливою до питань естетичного виховання підростаючого покоління, яке ґрунтується на високих ідеал краси вітчизняної мистецької спадщини.

Не підлягає сумніву твердження, що «моральний потенціал мистецтва варто використовувати як засіб формування та розвитку етичних принципів, ідеалів, ставлень дітей з метою духовно-патріотичного розвитку особистості» [8].

Василь Сухомлинський зазначав: «Мистецтво випрамяє душу людини як гімнастика тіло, а пізнаючи цінності мистецтва, людина пізнає людське в людині, підносить себе до прекрасного, переживає естетичну насолоду» [4]. Розвиваючи такі якості як розуміння, відчуття, переживання, дитина не лише вчиться бачити красу природи, а вона з часом «навчиться бути справжньою людиною серед людей», – був переконаний Учитель. «Краса – могутній засіб виховання чутливості душі справжнього патріота своєї держави... Дитині потрібно показати, що в світі є не тільки потрібне, корисне, а й красиве» [4].

У розвитку естетичної культури особистості відіграють особливу роль твори мистецтва, адже, будучи засобом виховання, вони являють собою систему цінностей світової культури, яка формується через естетичне ставлення до об'єктивної реальності, через призму художнього бачення світу та через естетичні категорії.

І саме старший дошкільний вік є найсприятливішим для творчого розвитку дітей, їхніх здібностей до творчості. Саме в цей період активно розвиваються уява, дар фантазувати, творчо мислити, помітно проявляється допитливість, формується вміння спостерігати, порівнювати, критично оцінювати діяльність.

Педагог з допомогою мистецтва може виховати справжні естетичні якості особистості: смак, здатність оцінювати, розуміти і творити прекрасне.

Однак, на практиці досить часто ми зустрічаємося з тим, що вихователі недостатньо вмотивовані важливістю розвитку естетичного виховання, майже не використовують твори мистецтва з метою естетичного розвитку дитини, приділяючи більше часу і сил розвитку практичних навичок.

На наш погляд, реалізуючи повноцінне естетичне виховання дитини в старшому дошкільному віці, вихователь забезпечує в майбутньому становлення такої особистості, яка буде поєднувати в собі духовне багатство, істинні естетичні якості, моральну чистоту, національну приналежність і високий інтелектуальний потенціал.

Важливе місце у системі засобів розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку посідає народне мистецтво, яке унікальним чином інтегрує у собі побутові, мистецькі та педагогічні традиції, як зазначають у своїх дослідженнях провідні педагоги Н. Вишнякова, Є. Горунівич, С. Діденко, О. Ковальов, С. Коновець та ін. До таких засобів українського народного мистецтва належить і творчість відомої української художниці – Катерини Білокур [11].

Ім'я Катерини Білокур, дивовижної і самобутньої художниці, яка демонструвала в своїх творах нев'янучу красу і багатство української природи, щедрі дари її землі, – назавжди увійшло в історію вітчизняного народного мистецтва. Її твори зачаровують багатоцвіттям соковитих

веселкових барв, залучають світлим світовідчуттям і життєрадісністю. У творчому доробку К. Білокур є й пейзажі, і натюрморти, і портрети, але більшість її шедеврів становлять намальовані з надзвичайним захопленням і любов'ю квіти: «Квіти за тином», «Квіти в тумані», «Квіти увечері», «Польові квіти», «Квіти на блакитному тлі» [2].

К. Білокур була справжньою майстринею колориту та володіла художньою інтуїцією, хоча про окремі мистецькі техніки та «художні закони» Катерина Білокур дізналася лише у зрілому віці.

Мальовниче зображення у художніх творах відомої художниці поєднує в собі об'єктивні властивості дійсності: форму, колір, матеріальну структуру зображених предметів та суб'єктивне ставлення художниці до предмету, індивідуальне вміння бачити речі і особисту мальовничу манеру.

Для того щоб зобразити свої почуття і думки в картині, художниця використовує різноманітні художні засоби, а саме: колір, світло, малюнок, перспективу, композицію, симетрію та ін. [3].

Унікальність художниці в тому, що вона писала картини не маючи спеціальної освіти, однак її роботи вражають своєю професійністю. Визнання художниці відбулося за кілька років до смерті, однак як вважають експерти справжня слава її, ще попереду. А вже свого часу сам Пабло Пікассо високо оцінював її роботи [3].

Видатна українка Катерина Білокур у своїх картинах розповідала світові, яким талановитим є її народ, як тягнеться його душа до краси і розуміє прекрасне в житті. Її картини дають змогу показати дітям молодшого шкільного віку красу, традиції, побут та спосіб життя наших предків.

Слід наголосити, що найулюбленішими у творчості видатної художниці були квіти. ...«А квіти я буду писати і писати, я так люблю з ними працювати, що і слів не знайду, щоб висловити почуття любові до них – моєї великої любові!» – не раз говорила художниця. «Діти Землі», «мої діти» – називала вона свої улюблені «квіти», «...це найкраще, що може зрости на рідному обійсті», – говорила художниця (Додаток А). Вона володіла рідкісним даром художника – абсолютним відчуттям кольору, як музикант чи співак абсолютним слухом. Її фарби співали, вона досягла неабиякого вміння писати чистими кольорами усю площину картини і навіть тіні, що вдається далеко не всім митцям. Вона геніально поєднувала окреме в загальну композицію. А це дається талантом і дивовижною фанатичною працездатністю [6].

Її світ – світ квітів, чудернацьких, дещо фантастичних, а водночас добре знайомих нам мальв, кручених паничів, жоржин, півників, в'юнків, настурцій, братків, чорнобривців, мальв, півоній... Які полонять зір дивовижною різнобарвною палітрою, буянням життя. Вони – як вибух квітучості – акумулюють в собі одвічне прагнення до гармонії. У кожній картині ми можемо спостерігати пошук художницею абсолютної довершеності кольору, композиційного завершення та неповторної краси світу.

Однією з найяскравіших за своєю емоційною силою впливу і найвідомішою є картина «Цар Колос». Усе в композиції підпорядковане розкриттю тематичного вузла твору – життєдайній силі хліба, колосу. Творча думка художниці, представлена у творі мистецтва, велична, щедра, багата в цвітінні, урожайності, сприйнятті поняття «колоска» як первістка хліба, без якого не можна уявити існування людства. Фарби на палітрі щедрі і кольори звучать дзвінко, радісно, вшановуючи, звеличуючи скромні колосочки, основу основ людського життя. Твір розкриває і характер самої художниці – її глибoku

народність, любов до рідної землі, шану до хліборобської праці.

Картина одразу стала знаменитою та, на жаль, не збереглася, не дійшла до наших днів (не повернулася з виставки в Парижі 1957 р.). Розуміючи значення цього твору, художниця зробила варіанти картини (1949-й і 1950-ті рр.) [2].

У творчому доробку художниці варто виокремити її натюрморти. Найвідоміші з них – «Снідання» (1950), «Квіти, яблука і помідори» (1950). «Натюрморт з хлібом» (1956), «Натюрморт з колосками і глечиком» (1958-1959), «Натюрморт» (1960) – ушлявляють рідну землю, людину-трудівника і здобутки його праці [3].

Найхарактернішим з професійної точки зору побудови натюрморту є «Снідання» (Додаток Б). Основна ідея картини – прості й невибагливі об'єкти селянського побуту, виокремлені світлом із затемненого тла, за рахунок чого видаються майже таємничими. У натюрморті панує коло пахучого житнього хліба, а на краю столу на темному тлі – згорнута скатертину. Гарячу хлібину витягли з печі, відрізали скибку, поклали поряд з мискою паруючої картоплі, редьки, огірками. Автор висловлює своє глибоке пошанування святості хліба.

Отже, композицією «Снідання» і подібними до неї живописними творами Катерина Білокур упевнено (як художник-професіонал) входить у мистецький простір України з власним красивим селянським ладом. Вона твердо обирає свій єдиний шлях, сповнений могутньої життєстверджуючої сили – усе від рідної землі [6].

Дослідивши творчу спадщину видатної художниці, зауважимо, що у її творчому доробку чимало картин із зображенням яблук, помідорів, кавунів, моркви, цибулі, слив, груш, часнику, буряків. Саме у натюрмортах існує порядок, симетрія, ритми форм і об'ємів, ліній вертикальних і горизонтальних – свідчення про сувору формальну дисципліну, поєднану при цьому з ладом співзвучних барв.

Аналізуючи твори мистецтва відомої художниці, зауважимо, що можливості педагогічного керівництва цими процесами безперечно широкі, але ще недостатньо досліджені і систематизовані. Систематизоване, цілеспрямоване, послідовне і планомірне залучення дітей до сприйняття й оцінки художніх творів доцільно починати з ранніх етапів, коли діти ще з більшим інтересом ставляться до образотворчого мистецтва, шукаючи в ньому не тільки задоволення пізнавальних, діяльнісних і творчих потреб, а й своєрідну емоційну «підтримку». Тому такі види діяльності, як сприйняття і оцінка, милування і аналіз ще не отримали в сучасній педагогіці достатньої ваги і поширення. Хоча їх значні можливості очевидні, оскільки підтверджені багатьма сучасними психолого-педагогічними дослідженнями [9].

Щоб уникнути традиційно формального освоєння дошкільниками художніх творів, бажано урізноманітнити форми, методи, прийоми і засоби навчання, не обмежуючись такими застарілими, як бесіди, де перевага віддається інформуванню про створення, ідею і сюжет мистецтва на шкоду висвітлення його художньо-образної цінності. До таких форм роботи належать заняття-екскурсії, проведення мистецьких заходів, фестивалів, конкурсів, творчих майстерень, творчих каруселей, турнірів, флешмобів та ін.

Саме тому, аналізуючи вище зазначене, зауважимо, що у сучасних умовах більш цінним здобутком педагогів-практиків можна вважати послідовний і систематизований розвиток у дітей старшого дошкільного віку здатності свідомо спостерігати і оцінювати різні твори образотворчого мистецтва. Звичайно, для певної реалізації естетико-виховного впливу художнього твору на дитину

необхідні умови, що сприяють його повноцінному сприйнятті.

Таким чином, використання творчості Катерини Білокур на заняттях або проведення спеціалізованого заняття з ознайомлення дітей з її творчістю дає змогу засвоїти творчість художниці цілісно, а також ознайомитися з найважливішими подіями із життя К. Білокур. Такі заняття можна провести не тільки як заняття образотворчого мистецтва, а й як читання літератури рідного краю (збірка листів художниці в опрацюванні М. Кагарлицького чи її «Казка» засвідчують і великий письменницький талант майстрині).

Сьогодні, у період гострої необхідності розвитку дистанційного навчання доречними для проведення з учнями з метою естетичного виховання можуть бути і уроки-онлайн екскурсій. У нашому дослідженні пропонуємо список посилок для здійснення віртуальних екскурсій за творчістю Катерини Білокур (Додаток В).

Після такого заочного знайомства доцільно відвідати Ялтинський історико-краєзнавчий музей, де розгорнуто дві експозиції з живописом та графікою художниці, чи Державний музей українського народного декоративного мистецтва у Києві, де є велика «білокурівська» зала із кращими її картинами.

Описані вище форми роботи розвивають у дітей почуття прекрасного, творчу яву і здібності та цікавість до культурної спадщини та традицій свого народу.

Більшість дослідників зазначають, що процеси ознайомлення, сприйняття і оцінки художніх творів відрізняються за своєю специфікою. Так, ознайомлення з творами образотворчого мистецтва спрямоване перш за все на задоволення пізнавально-інформативних потреб і формування у дітей уявлень про місце і значення даного виду мистецтва в житті людини і суспільства, його вплив на розвиток загальної і естетичної культури особистості; особливості діяльності фахівців різних художніх професій; місце образотворчого мистецтва у структурі інших видів мистецтв та виховання національної приналежності.

Отже, картини Катерини Білокур є унікальним художнім об'єктом, що сприяє вихованню естетичного сприйняття світу, розвитку художнього смаку, культури сприйняття композиції і кольору та формує національно-патріотичні цінності у дітей старшого дошкільного віку. Саме в умовах оптимальної організації сприйняття і оцінки творів образотворчого мистецтва в більшості дітей старшого дошкільного віку поглиблюється пізнання, розвиваються навички сприйняття художнього образу як однієї з основних естетичних цінностей твору, вдосконалюється оцінна діяльність. Крім цього, емоційні переживання від сприйняття художніх творів мають для багатьох дітей цілком конкретну особистісну цінність, сприяють формування почуття приналежності до українського народу та виховують патріотичні цінності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazoviy-komponent-doshkilnoyiosviti-v-ukrayini>.
2. Білокур К. Про мистецький доробок художниці і внесок до скарбниці світової та національної культури: Альбом / Упоряд., ст. В. Нагая; Вступ. сл. О. Гончара. Київ: Мистецтво, 1975. 23 с.
3. Білокур К. Я буду художником: Докум. оповідь у листах худож., розвідках М. Кагарлицького. Київ: Спалах, 1995. 368 с.: ілюстр.
4. Василь Сухомлинський і сучасність: науково-методичний збірник/Упорядник і відповідальний редактор М. Я. Антоненко. Київ, 1994. 162 с.

5. Закон «Про дошкільну освіту». URL: <https://zakon.help/zakonodavstvoukraini/2628-14-30>.
6. Катерина Білокур очима сучасників: Спогади, есе, розвідки з арх. худож. / Упоряд. М.Кагарлицький. Київ: Томіріс, 2000. 432 с.
7. Катерина Білокур: Фотокнига. Київ: Спалах, 2001. 128 с.
8. Коновець С. В. Образотворче мистецтво в початковій школі : метод. Посібник. Київ : Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України, 2000. 80 с.
9. Падалка Г. Художнє пізнання як взаємодія сприймання, оцінювання і творення. *Мистецька освіта*. 2008. № 2. С. 3–9.
10. Отич О. Педагогіка мистецтва: сутність та місце в системі наук про освіту. *Мистецька освіта*. 2008. № 2. С. 13-17.
11. Чихурський А. С. Деякі психолого-педагогічні аспекти формування особистості засобами мистецтва. *Проблеми педагогічних технологій*. Луцьк : Твердина, 2006. Вип. 2-4 (31–33). С. 184-191.

**ДОДАТОК
СПИСОК ПОСИЛАНЬ ДЛЯ ЗДІЙСНЕННЯ
ВІРТУАЛЬНИХ ЕКСКУРСІЙ ЗА ТВОРЧІСТЮ КАТЕРИНИ
БІЛОКУР**

1. Садиба-музей Катерини Білокур. URL: <https://museum-portal.com/ua/museum/memorial-museum-manoir-of-kateryna-bilokur>
2. Яготинська картинна галерея, де представлена творчість Катерини Білокур. URL: <https://museum-portal.com/ua/museum/yagoty-art-gallery>
3. Сайті веб-галереї української художниці Катерини Білокур. URL: <http://www.ukrkolo.com/bilokur/>
4. URL: <http://www.ukrkolo.com/bilokur/>
5. Фотогалерея картин К. Білокур. URL: <http://seloukr.narod.ru/kbilokur1.htm>
6. Галерея творчості Катерини Білокур з колекції Полтавського художнього музею. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=OVI1lgBLAF0>
7. Творчий доробок Катерини Білокур у Музеї Українського живопису. URL: <http://museum.net.ua/kartina/cvety-1957/>

I. В. Семенуха,

вихователь-методист закладу дошкільної освіти (ясла-садок) «Ластівка» село Хутори Червонослобідської сільської ради Черкаської області

**ОРГАНІЗАЦІЯ ІГОР У ДИТЯЧОМУ
САДКУ І ВДОМА
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ**

Роль гри у навчанні неможливо переоцінити. Навчання дитини в процесі гри проходить набагато цікавіше і продуктивніше, дитина займається набагато охочіше. В процесі гри дитина не тільки знайомиться з геометричними формами, квітами і розмірами, а й навчається читати і рахувати.

У процесі ігрової діяльності дитина засвоює правила і манери поведінки, які йому знадобляться, щоб справлятися з життєвими труднощами. Діти можуть із задоволенням грати одні, але також вони зазвичай охоче грають і спільно з іншими. Коли дитина грає один на один, вона веде своєрідний внутрішній діалог, а гра з іншими дітьми, або батьками, дідусями, бабусями, сестрами, братами або друзями сприяє комунікації, обміну інформацією та досвідом. Важливо, щоб у дитини була можливість і для того, і для іншого. Тим більше, що наразі іде війна, яка впливає на емоційний стан дітей. А прості дієві ігрові інструменти, організовані вдома, можуть допомогти «переключитися» з режиму стресу на режим розвитку, відволікатимуть від переживань. Велике значення у створенні ігрового середовища є дотримання **певних правил**:

1. Подбайте про те, щоб у дитини було якнайбільше різноманітних ігор та іграшок, які треба усвідомлено вибирати, а не безладно накопичувати.
2. Заздалегідь погоджуйте з дитиною вимоги щодо зберігання та прибирання іграшок. Продумайте, як можна тимчасово зберігати дитячі будівлі та конструкції. Через відсутність місця для тривалої демонстрації «святкуйте результат» (нагороджуйте

автора оплесками, замальовуйте його будівництво тощо) – і лише після цього прибирайте іграшки для зберігання.

3. Згадуйте своє дитинство та розповідайте дитині про те, як ви грали самі та зі своїми друзями. За бажанням дитини показуйте відомі вам дитячі ігри.
4. Спостерігайте за іграми дитини вдома та за бажанням розповідайте про них вихователям, цікавтеся, у що дитина воліє грати в дитячому садку.
5. Виявляйте повагу до особи дитини, зважайте на поетапність створення ігрової діяльності і не намагайтеся штучно її прискорювати.
6. Тактовно, ненав'язливо пропонуйте дитині допомогу у створенні ігрового середовища («Можливо, тобі для приготування обіду знадобиться моя каструля? А хочеш, я допоможу тобі зробити гараж для твоєї машини?»). Відмову дитини сприймайте як належне («Звичайно, тобі видніше. Але якщо тобі щось знадобиться, то я буду рада тобі допомогти»). Всі наступні звернення дитини розцінюйте як прояв до вас довіри та поваги за ваші делікатність та такт.
7. Виявляйте ініціативу та висловлюйте щире бажання брати участь у грі.
8. Отримавши згоду дитини на вашу участь у грі, поцікавтеся своєю роллю («А ким я буду?») і беззастережно з вдячністю прийміть її.
9. Якщо ви не розумієте ситуацію і бажання дитини, уточніть у неї важливі для розгортання сюжету обставини, пов'язані з характеристикою героя, його поведінкою тощо («А якою я буду лисицею – доброю чи злою?»).

10. Діючи у ролі, виявляйте ініціативу і самостійність, намагайтеся мотивувати вчинки того героя, чію роль ви виконуєте. Якщо виникнуть труднощі – не губіться, не припиняйте гру, а запитуйте у дитини, як вам слід вчинити («Що мені робити далі?»).

11. Завжди погоджуйте зі своїм малюком! Це вселяє в нього впевненість у своїх силах і породжує ініціативу та творчість.

12. Після закінчення гри висловіть дитині задоволення та висловіть надію на те, що і наступного разу вона запросить вас брати участь у ній.

13. Надайте постійну увагу і виявляйте повагу до дитячих ігор.

14. Висловлюйте схвалення та захоплення з приводу того, що діти самостійні та ініціативні у своїх іграх («Який ти молодець (розумниця)! Як тобі вдається все це самому (самому) придумати?»).

15. Співпереживайте почуттям дітей в іграх – вмійте побачити смішне в тому, що здається їм смішним, сумувати з приводу того, що здається сумним, тощо.

16. Привертайте увагу дитини до педагогічно цінних та естетичних ігор та іграшок.

17. Радьтеся з педагогами та психологами при виборі іграшок для подарунку дитині, при формуванні домашньої ігровірки.

18. Виготовляйте деякі іграшки для дитини своїми руками.

Правила гри для дітей:

- Перш ніж почати гру, подумай, у що ти гратимеш.
- Подумай, чим ти гратимеш.
- Гру доводь до кінця з тим, з ким почав грати.
- Грай дружно.
- Дбайливо стався до іграшок.
- Утримуй іграшки в порядку.
- Говори з другом спокійно та ласкаво.
- Не заважай грати товаришу.
- Грай самостійно.

Організація гри дітей віком від 3 до 4 років

До трьох років у дітей складається умовна предметна дія, за допомогою якої дитина розгортає самостійну гру. Події з предметами «навмисно» готує собою можливість розуміння дитиною, що він і сам у грі може бути кимось іншим – «навмисно» мамою, лікарем тощо. Трирічна дитина стає здатною опанувати роллю – складнішим смисловим і структурним «вузлом» гри. Під час стихійного розвитку гри рольова поведінка дитини може залишатися лише на рівні простого наслідування і досягати своїх складних форм. Опанування роллю успішніше відбувається за цілеспрямованого формування гри в дітей. **Вміння**, якими повинні оволодіти діти, щоб повною мірою використати роль як специфічний спосіб побудови гри:

- Уміти прийняти ігрову роль і позначити її партнера.
- Вміти здійснювати специфічні для участі умовні предметні дії та вміти розгортати специфічну рольову взаємодію – рольовий діалог.
- Вміти змінювати під час гри рольову поведінку залежно від цього, які ролі партнерів.
- Вміти змінювати свою ігрову роль залежно від сюжету, що розгортається.

Усі ці вміння формуються поступово. Для дітей 4-го року життя достатньо вміти приймати та позначати ігрову роль, реалізовувати специфічні

рольові дії, спрямовані на партнера-іграшку, розгортати парну рольову взаємодію, елементарний рольовий діалог з партнером-однолітком. Завдання вихователя під час роботи з дітьми 4-го року життя – побудувати спільну гру з ними таким чином, щоб її центральним моментом стала саме рольова поведінка. Увагу дитини необхідно перевести від дій із іграшками на взаємодію з партнером-дорослим. Відповідаючи на рольові звернення дорослого, вступаючи в ініційований ним рольовий діалог, дитина «відкриє» умовність своєї позиції (ролі) у грі, приховану йому раніше діями з іграшками.

Найпростіше рольове наслідування може виникнути у дитини стосовно будь-якої соціальної ролі, казкового, літературного персонажа, якому – справа непередбачувана. Завдання вихователя – «вгадати», що робить дитина, підключитися до її гри, знайшовши відповідну за змістом додаткову роль, і діючи «зсередини», розгорнути рольову взаємодію. Метою вихователя є не уніфікація, приведення до одноманітності гри всіх дітей, у рамках «заданих» сюжетів та ролей, а розвиток гри кожної дитини з опорою на її особисті інтереси.

Значення спільної гри з дорослим полягає в тому, що тепер у вільній самостійній грі дітей дії з іграшками більшою мірою супроводжуватимуться рольовими діалогами, з'явиться назва своєї ролі партнеру-однолітку та рольове звернення до нього, діти будуть більш вільно вступати в ігрові контакти та розгортати рольову взаємодію один із одним.

Сюжети гри, які розгортає дорослий з дітьми цього віку, мають бути прості – однотемні та побудовані переважно на парних ролях, тісно пов'язаних за змістом.

Показниками успішності формування рольової поведінки у дітей 4-го року життя є наступні: розгортання дітьми в самостійній діяльності специфічних рольових дій та рольової мови, спрямованої на лялькових персонажів, парна рольова взаємодія з однолітком, що включає назву своєї ролі, рольове звернення, короткий діалог.

Самостійна гра дітей багато в чому залежить від організації предметно-ігрового середовища та підбору відповідного ігрового матеріалу. Предметна обстановка для сюжетної гри дітей цього віку має бути більш гнучкою, ніж раніше, і організовуватися дорослим разом із дітьми (а згодом і дітьми) безпосередньо перед грою.

Показниками успішного формування рольової поведінки у дітей 4-го року життя є такі:

- розгортання дітьми у самостійній діяльності специфічних рольових дій та рольової мови, спрямованої на лялькових персонажів;
- парна рольова взаємодія з однолітком, що включає назву своєї ролі, рольове звернення, короткий діалог.

Самостійна гра дітей багато в чому залежить від організації предметно-ігрового середовища та підбору відповідного ігрового матеріалу.

Організація гри дітей віком від 4 до 5 років

Завдання дорослого в роботі з дітьми 5-го року життя – перекладати їх до складнішої рольової поведінки у грі: формувати вміння змінювати свою поведінку відповідно до різних ролей партнерів, вміння змінювати ігрову роль та позначати свою роль для партнерів у процесі розгортання гри.

Ці вміння – запорука майбутнього творчого та узгодженого розгортання гри з однолітками, вони забезпечують гнучкість рольової поведінки.

Яким чином можна формувати ці вміння у дітей? Вирішення цього завдання можливе у спільній грі дорослого з дітьми, де дорослий є не керівником, а учасником, партнером дітей у цьому творчому процесі. Гра повинна розгортатися особливим чином, так щоб для дитини «відкрила» необхідність співвіднести її роль із різними іншими ролями, а також можливість зміни ролі в процесі гри, для розгортання цікавого сюжету.

Це можливо за дотримання двох умов:

1. Використання багатопersonальних сюжетів з певною рольовою структурою, де одна з ролей включена до безпосередніх зв'язків з усіма іншими.

2. Відмова від однозначної відповідності числа персонажів (ролей) у сюжеті кількості учасників гри персонажів має бути більше, ніж учасників.

На першому етапі гра будується так, щоб у дитини була основна роль у сюжеті, дорослий послідовно змінює свої ролі під час гри. Дорослий не розповідає дитині попередньо сюжет, а відразу починає гру, відводячи йому основну роль, орієнтуючись на тематику, що приваблює дитину. Якщо у дитини виникають власні припущення в ході гри, необхідно їх прийняти. Вихователь з багатьма дітьми вступає у рольову взаємодію, активує рольовий діалог, замикає дітей на рольовій взаємодії один з одним. Вся гра має характер вільної імпровізації.

Тим не менш, гра стимулює гнучку рольову поведінку та зміну ролей, дає суттєві зрушення у самостійній дитячій діяльності. Діти вільніше вступають у взаємодію, беручи відповідні за змістом ролі. У спільній з однолітком та індивідуальній грі розширюється діапазон ігрових ролей, що актуалізуються дітьми. При цьому діти широко та творчо використовують спосіб умовного виконання дії із сюжетними іграшками, предметами – заступниками, поєднуючи, умовні раніше ігрові вміння з новими. У них з'являється смак до динамічного розгортання сюжету в процесі гри за рахунок включення нових персонажів та зміни ігрових ролей у межах тієї чи іншої мислової сфери. У грі дитина моделює рольовий діалог з партнером-іграшкою, з уявним партнером, тобто встановлює різноманітні рольові зв'язки у грі.

Організація гри для дітей старшого дошкільного віку

Для того, щоб дійсно переводити дітей на новий високий щабель сюжетної гри, треба добре представляти подальшу її революцію.

Одна з ліній розвитку сюжетної гри дошкільнят – гра-фантазування. Старші дошкільнята готові до її освоєння. У сюжетній грі не властиве попереднє планування та жорстке слідування плану. У цьому проявляються її специфічні риси – необов'язковість, свобода вибору дій. Для того щоб діти могли реалізувати свої творчі можливості і діяти злагоджено, незважаючи на всю вибгливість індивідуальних задумів, необхідне оволодіння новим складним способом побудови гри – спільним сюжетоскладанням. Воно включає вміння дитини вибудовувати нові послідовності подій, що охоплюють різноманітні тематичні змісти, і при цьому бути орієнтованим на партнерів однолітків, позначати для них, яку подію він хотів би розгорнути в наступний момент гри, дослухатися думки партнерів, вміння комбінувати запропоновані ним самим та іншими учасниками події у загальному сюжеті у процесі гри.

Яким чином можна сформувати ці складні вміння у дітей? Виявляється, ефективним засобом формування є спільна гра дорослого з дітьми, але

формою зовсім інша, ніж на попередніх вікових етапах.

Спільну гру з дітьми слід починати не з вигадкування нових сюжетів, а з часткової зміни – «розхитування» вже відомих, поступово дорослий переводить до все більш складних перетворень знайомого сюжету, а потім і до спільного вигадкування нового. Найбільш зручними для такого поступового розхитування є сюжети відомих дітям чарівних казок. Казка за своєю природою споріднена грі, вона занурює в атмосферу умовності, вигадки, надзвичайно залучаючи дітей. І, що дуже важливо, незважаючи на конкретну різноманітність чарівних казок, всі вони мають загальну складну схему:

1. Виявляється бажання мати якийсь об'єкт, унаслідок чого герой казки надсилається за ним.

2. Герой зустрічається з «дарувальником» чарівного засобу та для отримання останнього проходить попереднє випробування.

3. Герой отримує від «дарувальника» чарівний засіб або чарівного помічника, за допомогою якого досягає об'єкт, що шукається.

4. Герой виявляє супротивника, у руках якого знаходиться об'єкт, що шукається, і проходить основне випробування.

5. Герой перемагає супротивника та отримує шуканий об'єкт.

6. Герой повертається додому та отримує заслужену нагороду.

При перетвореннях казки можна використати весь арсенал відомих казок.

Як саме починати гру-вигадкування з дітьми?

Насамперед, треба зорієнтувати дітей на слухання одне одного, продовження розповіді партнера. Це можна зробити, «згадуючи» разом відому казку. Переказ має відбуватися у вільній обстановці, без оцінок якості дитячої мови та вимог точності оповідання. Важливо лише, щоб дитина передала загальний сенс чергової події казки.

Дітям 6-го року життя властиве бажання виконати свою роль з більшою вигадкою, винахідливістю, інтересом до деталей. Їх приваблюють гарний матеріал, витончені конструкції, незвичайні елементи оздоблення будівель. Для розвитку змісту гри діти успішно використовують свої технічні вміння, наприклад, створюють необхідну іграшку з конструктора (металевого, пластмасового). Вони більш дружно домовляються про тему гри, без конфліктів розподіляють між собою ролі з урахуванням того, хто їх краще впорається з тією чи іншою роллю, створить яскравий образ.

На цьому віковому етапі з'являються складніші ігри, як у змісту, використанню засобів відображення реальному житті з організації. Це вже сюжетно-рольові ігри, які тривають тиждень, два, місяць тощо, з поступовим розвитком та ускладненням змісту, ігри, що глибоко зачіпають почуття та інтереси дітей. Їхня тематика переважно пов'язана з сучасним життям («Космонавти», «Подорож на Північний полюс», «Подорож до Антарктиди» тощо) або з найулюбленішими дітьми казками, оповіданнями. У цих іграх зміст безперервно розвивається та ускладнюється з придбанням дітьми нових знань про навколишнє життя, з розвитком навичок застосовувати ці знання, з удосконаленням конструктивних умінь.

Тривалі сюжетно-рольові творчі ігри набувають особливого значення для комплексного вирішення завдань розумового, морального, трудового та естетичного виховання дітей.

У тривалій грі у дитини швидше виробляються навички та звички колективного життя, зростає самостійність. У результаті такого роду гра стає найефективнішою формою організації цікавого життя дітей у закладі дошкільної освіти. Діти настільки вживаються в роль, що часто почуваються в ній і тоді, коли не грають. У подібних випадках легше впливати на дитину через улюблений ним образ.

У такій грі дитина виявляє більше самостійності, фантазії, творчості у виборі дій при розподілі ролей, використанні підсобних матеріалів. Педагогу необхідно використовувати цей чинник для виховання в дітей віком вміння узгоджувати свої інтереси з інтересами колективу, допомагати один одному у здійсненні задуму, у виконанні певної ролі.

Тривала творча сюжетно-рольова гра таїть у собі колосальну змозгу розвитку мислення дитини.

Події дитини з предметами мають перетворюючий характер. У грі вона – невтомний дослідник, дізнається про властивості і якості реальних предметів, способи дії з ними, і в залежності від задуму, від розвитку сюжету переплавляє життєвий матеріал, замінює одні предмети іншими, комбінує знання переплітаючи реальність з вигадкою, фантазією. У розвитку сюжету гри на певну тему простежуються логічна послідовність дій, сукупність взаємозалежних та взаємозалежних подій та явищ реального світу.

Цей досвід, знання та уявлення творчо переломлюється дитиною в ігровій діяльності. Збагатити розум дитини різноманітними уявленнями, системою знань – значить розвивати її уяву, сприяти створенню образів, ситуацій, які можна реалізувати у грі. Можна провести серію занять з конструювання та ручної праці, пов'язаних загальною темою (виготовлення вантажівок великих розмірів, підйомних кранів, вагонів, електровозів та тепловозів, залізничних вокзалів із сірникових коробок, картону тощо).

Ігрові образи дитина створює творчо, свідомо. Вона не просто відтворює життя, сліпо копіює його. У зображення тих чи інших ситуацій, героїв діти вносять багато елементів творчості, вільно комбінуючи враження життя зі змістом казок, оповідань, додаючи свою вигадку, що свідчить про активність уяви. Захоплююча, складна за змістом гра, задовольняючи прагнення дитини брати участь у подіях, пережитих країною, приносить їй радість.

Керуючи подібними іграми, вихователь не повинен поспішати з підказкою дітям вирішення тих чи інших завдань. Спостерігаючи ігри, треба встановити, на що слід звернути увагу дітей під час занять (особливо на заняттях з ознайомлення з різними явищами навколишнього життя, з рослинним та тваринним світом). Дорослий повинен прагнути до того, щоб звернути увагу вихованців на суттєві сторони того чи іншого суспільного явища, допомогти зрозуміти найпростіші зв'язки та залежність між ними. Необхідно також продумати методи та прийоми, що сприяють подальшому розвитку тієї чи іншої гри (підбір картинок, настільно-друкованих ігор; доручення дітям: подивитися передачі по телебаченню), намітити ряд занять з виготовлення іграшок-саморобок, конструювання з будівельного матеріалу, надати дітям у вільне використання пластилін, глину, ножиці, клей, картон.

Обов'язковою умовою для тривалої сюжетно-рольової творчої гри є наявність у дітей вміння дружно радитися і допомагати один одному, спільно добиватися поставленої мети.

Роль дорослого в сюжетно-рольовій грі неоднозначна. Спочатку дорослий може взяти

провідну роль, керівну роль, якщо в дітей недостатньо розвинені організаторські вміння, відсутній належний досвід. Водночас керівництво з боку дорослого має бути обережним, щоб не придушувати ініціативу та творчість дітей, а всіляко сприяти їхньому розвитку. Дорослий є старшим другом дитини, партнером з гри, поступово допомагаючи їй застосовувати знання, отримані на заняттях, під час виконання індивідуальних завдань та доручень, спонукаючи до порозуміння, чуйності, справедливості, взаємодопомоги.

На наступних етапах використовуються поради, нагадування, пропозиції, цілеспрямований підбір ігрового матеріалу, завдання, спрямовані на розвиток змісту гри, формування у дітей пізнавальних інтересів, організаційних навичок.

Розвитку тривалої гри, вихованню в дітей розумової активності, моральних почуттів та навичок самоорганізації сприяють такі способи і прийоми: бесіди перед початком гри про її хід, підбиття підсумків гри та спільне з дітьми планування її подальшого розвитку; нагадування, поради, вказівки, доручення, завдання. Дорослі привчають дітей до самостійного вживання в іграх будівельного матеріалу та конструкторів, виготовлення іграшок-саморобок, використання навичок малювання, ліплення, танцю, співу.

Розкрити ігровий образ дитини допомагають індивідуальні бесіди, розгляд картин, ілюстрацій, фотографій, читання уривків із творів художньої літератури.

З дітьми старшого віку проводяться ігри із природними матеріалами. Дорослий може показувати фотографії, картинки, направляє дошкільнят на самостійні дії з піском, на те, щоб при спорудженні будівель вони виявляли ініціативу, вигадку, винахідливість. Можна запропонувати дітям спорудити споруди на тему **«На чому люди їздять»**.

Для ігор з піском і глиною потрібен різний додатковий матеріал – обрізки дерева, кілочки, шнури, фанерні фігурки людей, тварин, дерев, різноманітні автомашини тощо. Частину іграшок дошкільник може зробити сам, наприклад, човни, літаки, вагони для залізниці тощо.

Споруди зі снігу можуть бути великими і дрібними. Великі споруди можна об'єднати загальною темою «Північний полюс» або «Зоопарк», «Стадіон» тощо, ліпити фігури звірів, робити кольорові крижинки для прикраси будівель, для вікон будинків тощо. Для великих споруд зі снігу потрібна основа. Для неї можна використовувати дошки, ящики, фанерні щити, щільний картон, дерев'яні рейки тощо.

Взимку при спорудженні будівель на ділянці слід передбачити можливість таких ігор, як «Подорож до Антарктиди (на Північний полюс)», «Біла Олімпіада», «Свято зими», а також ігор за казками «Заяча хатинка», «Зимові звірів», «Морозко» тощо.

Діти старшого дошкільного віку вже можуть розподіляти ролі.

Дорослий надає дітям можливість самостійно створювати ігрові образи, якщо потрібно, підказує, як краще виконати роль, дає фотографії, ілюстрації з метою детальнішого ознайомлення з зовнішнім виглядом того чи іншого персонажа.

Гра впорядковує не лише поведінку дитини, а й її внутрішнє життя, допомагає зрозуміти себе, своє ставлення до світу. Це практично єдина область, де вона може виявити ініціативу та творчу активність. І в той же час саме в грі дитина вчиться контролювати та

оцінювати себе, розуміти, що вона робить та вчиться діяти правильно. Саме самостійне регулювання дій перетворює дитину на свідомого суб'єкта життя, робить її поведінку усвідомленою і довільною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Голюк О. Ціннісні орієнтації батьків як основа забезпечення гармонійного буття дитини у сім'ї. *Імідж сучасного педагога*. 2015. №6 (155) С. 41-44.
2. Колеснік К. Основні орієнтири виховання підростаючого покоління в Україні. *Наукові пошуки XXI століття* : молодіжний вимір III Міжнародної дистанційної науково-практичної конференції. Київ, 2015. С. 177-182.

3. Кондукова С. Особливості застосування гри в системі дошкільного сенсорного виховання дітей із загальним недорозвиненням мовлення. *Корекційна педагогіка. Вісник Української асоціації корекційних педагогів*. 2015. №1. С. 15–21.
4. Любчак Л. Методика організації ігрової діяльності: Практикум. Вінниця : ЦОП «Документ Принт», 2017. 196 с.
5. Федорова М. Особливості організації сюжетно-рольової гри у вихованні моральних цінностей дітей. *Психолого-педагогічні науки*. 2014. № 4. С. 125-129.
6. 745 ігор для дошкільників / уклад. О. А. Шевцова. Харків: «Основа», 2013. 366 с.

I. М. Шевченко,

учитель початкових класів Шполянського ліцею № 3 Шполянської міської ради об'єднаної територіальної громади Черкаської області

ПОДОРОЖ ДО ЛІСОВОЇ ГАЛЯВИНИ

РОЗРОБКА УРОКУ З МАТЕМАТИКИ ДЛЯ УЧНІВ 2 КЛАСУ

Тема. Додавання і віднімання двоцифрових чисел без переходу через десяток.

Мета:

Формувати ключові компетентності:

соціальна: продуктивно співпрацювати з різними партнерами в групі та команді;

предметна:

- навчити учнів правильно додавати і віднімати двоцифрові числа без переходу через десяток. Розвивати вміння замінювати двоцифрові числа сумою розрядних доданків, кмітливість, логічне мислення, увагу і спостережливість,
 - формувати товариські стосунки між дітьми, розуміння важливості взаємодопомоги.
 - виховувати бережливе ставлення до природи.
- Прищеплювати інтерес до вивчення математики.

Обладнання: таблиці, малюнки.

Тип уроку: урок-подорож

Хід уроку

Доброго ранку, доброго дня.

Вам бажає клас наш і я.

I. Організація класу.

Пролунав дзвінок.

Починаємо урок.

Працюватимем старанно,

Щоб почути наприкінці,

Що у нашій другій класі

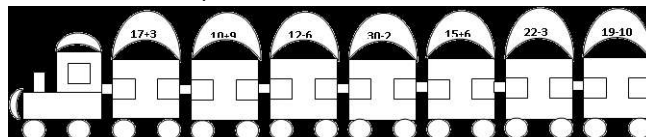
Діти - просто молодці.

Учитель. Діти, подивіться уважно ось на ці обличчя і скажіть: який у вас настрій? (чудовий, гарний)

Гарний настрій і посмішка будуть вам сьогодні дуже потрібні. Бо сьогодні, діти, у нас незвичайний урок, а уявна подорож на лісову галявину. Тут ми будемо виконувати всі математичні завдання. Але для

того, щоб подорожувати, нам потрібно вибрати вид транспорту. Давайте будемо подорожувати потягом. Для того, щоб вирушити в мандрівку, нам потрібно сформувати цей потяг. Тому маємо погратися в гру «Розшифруй слово». Для цього треба розв'язати приклади на вагонах і звернути увагу на розшифровку цих відповідей на колесах вагонів. А отримані літери вмістити в комірці, які є на з'єднанні вагонів.

$P=20$	$B=42$	$M=55$	$A=80$
$O=19$	$E=47$	$O=28$	$P=21$
$D=6$	$Ж=9$	$b=61$	$Л=35$

П О Д О Р О Ж

Потяг сформовано. А тепер у дорогу!

II. Повторення вивченого матеріалу

Учитель. Щоб потрапити до лісової галявини, нам потрібно розв'язати ряд завдань і відкрити шлагбаум, який заважає нашій подорожі розпочатися.

1. Усний рахунок.

Перше завдання нам приготував Півник. Він хоче, щоб ми розв'язали приклади з відповіддю 50.

$53-3$	$75-8$	$42+7$
$45+5$	$100-50$	$45-8$

Друге завдання від зайчика.

Він хоче, щоб ви розв'язали задачу.

Сидить зайчик на городі
Ласує дарами природи:
З'їв одразу 22 морквинки,
Потім ще 33 картоплинки
А як наївся досхочу
Та й думає: „Полічу!”

2. Каліграфічна хвилинка.

Учитель. Потрібно гарно, каліграфічно записати це число. Давайте скажемо скільки десятків і одиниць у числі 55(п'ять десятків і п'ять одиниць). А що можна ще сказати про число 55? (55 років бабусі, 55 копійок, 55 кульок на святі і т.д)

3. Математичний диктант.

Учитель. Допоможіть полагодити доріжку. У кожному рядку не вистачає камінчика. Запишіть пропущені числа, починаючи з першого рядка. Прочитайте записані числа і назвіть у них кількість десятків і одиниць. (Учень біля дошки)

	один	два	три	чотири	п'ять	шість	сім	вісім	дев'ять
двадцять									
тридцять									
сорок									
п'ятдесят									
шістдесят									
сімдесят									
вісімдесят									
дев'яносто									

4. Хвилинка-цікавинка.

Учитель. А що це за господиня нас зустрічає? (Вивісити на дошку малюнок білочки).

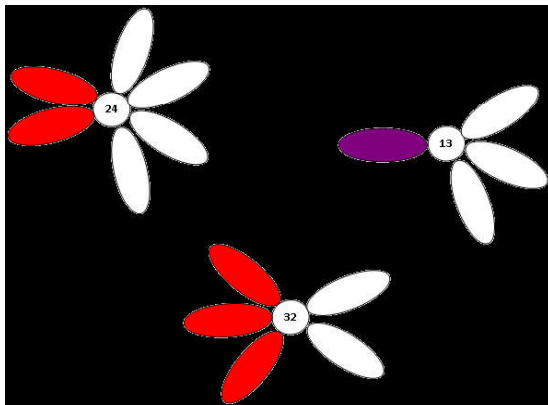
Діти. Білочка.

Давайте допоможемо їй нагодувати своїх діток.
 36 62 14 70 7

30+6 10+4 5+2
 60+2 40+30

5. Логічні ромашки.

Учитель. Який зв'язок між числами в серединці ромашки і пелюстками?

– Ось до нас прилетіла Бджілка і принесла свої завдання. Нам потрібно знайти, яке число зайве і чому.
 24 45 70 62 9 45 92

6. Робота в групах «Журналісти» і «Рекламні агенти».

Діти поділяються на групи і кожна група готує повідомлення і рекламу на тему: «Життя бджіл і їхнє значення в житті людини».

Повідомлення

Бджоли живуть великими сім'ями. Між членами існує чіткий розподіл доручень. Наймолодші бджоли, яким минуло 3-4 дні від народження, прибирають у вулику. А коли трішки підростуть, зміцніють, починають годувати маленьких діток, навчають їх.

Реклама

– Здорові зуби, ясна, імунітет. Паста з прополісом – і весь секрет!

- Краще ліків світ не знає
 Тих, що з меду виробляють.
 Завдяки малій бджолі
 Скажем ми хворобі: «Ні!»

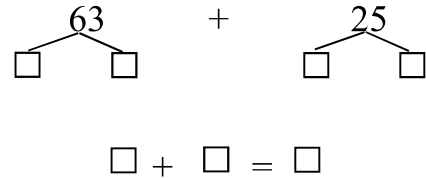
III. Повідомлення теми і мети уроку.

- Учні зачитують тему і завдання уроку.

IV. Вивчення нового матеріалу.

- А зараз завітаємо до лісової школи на урок Мудрої Сови.

1. Робота з таблицею.

- Який перший доданок?
- Який другий?
- На які розрядні доданки поділяються?

2. Первинне закріплення. Робота за підручником.

- а) Вивчення правила.
- б) Фронтальне розв'язування прикладів.

3. Фізкультхвилинка

*Наші ручки: раз, два, три!
 Наші ніжки: раз, два, три!
 На носок, на каблучок,
 Руку вліво, руку вправо:
 Ми танцюєм козачок.
 Раз - присядем, два – присядем,
 Гарний настрій – добре всім.
 Покружляли, повертілись
 Й тихо всі за парти сіли.*

4. Робота над задачею.

Задача. На початку року в дитячому садку було 36 дівчаток і 42 хлопчики. Прийняли ще 11 дітей. Скільки дітей стало в дитячому садку?

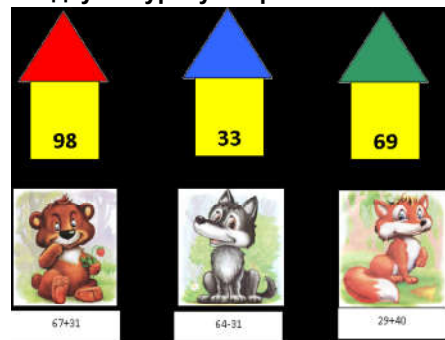
- Про що говориться в задачі?
- Скільки було дівчаток?
- Скільки було хлопчиків?
- Скільки дітей прийняли?
- Що питається в задачі?

Було	
Хлопчиків	42
Дівчаток	36
Прийняли	11
Стало	?

V. Закріплення вивченого матеріалу.

Гра «Чий будинок?»

VI. Підсумок уроку. Рефлексія

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Москалюк Л.Ю. Вправи і задачі на застосування випадків додавання і віднімання двоцифрових чисел. Розкажіть онуку. 2008 № 9. С.105-106
2. Шост Н.Б. Уроки математики. 2 клас. 2004. Тернопіль: Навчальна книга „Богдан”. 134 с.

ПРАКТИЧНА АПРОБАЦІЯ МЕТОДИКИ «ЦІЛЮЩИЙ ЛІС»

**КНЗ «ЧЕРКАСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ
ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ ПЕДАГОГІЧНИХ
ПРАЦІВНИКІВ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ»**

тел. +380 (472) 64-21-78

e-mail: oiroppp@ukr.net

вул. Бидгощська, 38/1, м.Черкаси Україна 18003

<http://oiroppp.ed-sp.net/>

